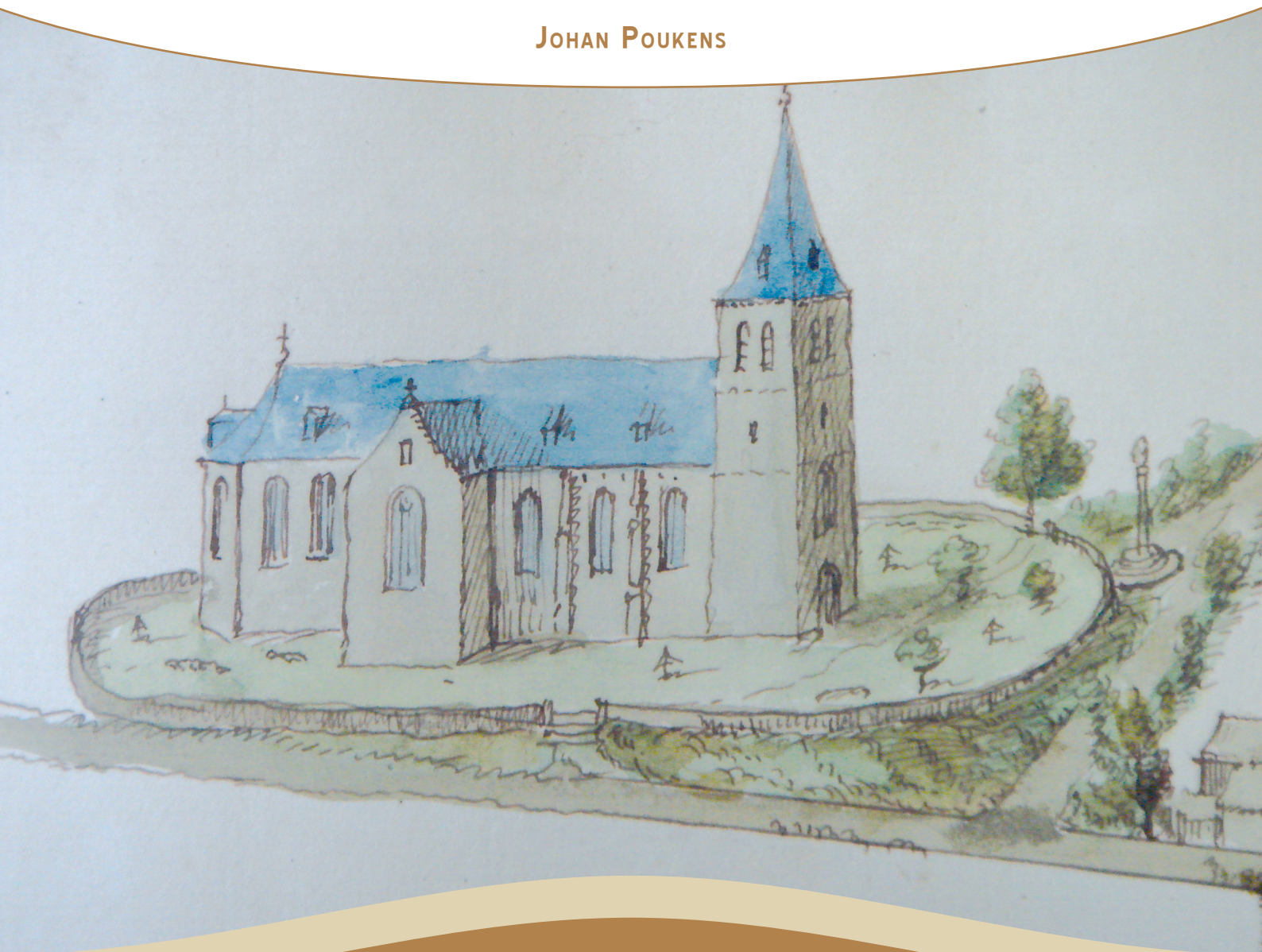

Inventaris van de verzameling Kerk en Staat in het Aartsbisschoppelijk Archief te Mechelen

16de-18de eeuw

JOHAN POUKENS

INVENTARIS VAN DE VERZAMELING
KERK EN STAAT
IN HET AARTSBISSCHOPPELIJK ARCHIEF TE MECHELEN
(16DE-18DE EEUW)

ALGEMEEN RIJKSARCHIEF
EN
RIJKSARCHIEF IN DE PROVINCIEËN

ARCHIEFBESTANDEN IN NIET-RIJKSARCHIEVEN

34

Naamsvermelding - Niet Commercieel - Geen Afgeleide Werken
CC BY-NC-ND

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl/>

Attribution - Pas d'Utilisation Commerciale - Pas de Modification
CC BY-NC-ND

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/fr/>

ISBN : 978 90 5746 272 6

Algemeen Rijksarchief

D/2010/531/062

Bestelnummer: Publ. 4910

Algemeen Rijksarchief
Ruisbroekstraat 2
1000 Brussel

De volledige lijst van onze publicaties kan u gratis bekomen op eenvoudig verzoek (publicat@arch.be)
of raadplegen op internet (<http://arch.arch.be>)

ALGEMEEN RIJKSARCHIEF
EN
RIJKSARCHIEF IN DE PROVINCIEËN

ARCHIEFBESTANDEN IN NIET-RIJKSARCHIEVEN

34

Inventaris van de verzameling
Kerk en Staat
in het Aartsbisschoppelijk Archief te Mechelen
(16de-18de eeuw)

door

Johan POUKENS

Brussel
2010

INHOUDSOPGAVE

WOORD VOORAF	7
ALGEMENE BESCHRIJVING VAN DE VERZAMELING	9
I. IDENTIFICATIE.....	9
II. CONTEXT.....	10
A. Archiefvormers	10
1. <i>Naam</i>	10
2. <i>Geschiedenis</i>	10
3. <i>Bevoegdheden, taken en activiteiten</i>	13
4. <i>Organisatie</i>	14
B. Archief	17
III. INHOUD EN STRUCTUUR.....	22
A. Inhoud	22
B. Uitgevoerde selecties en vernietigingen.....	23
C. Ordening.....	23
IV. RAADPLEGING EN GEBRUIK.....	27
A. Voorwaarden voor raadpleging en reproductie.....	27
B. Taal en schrift.....	27
C. Toegangen.....	27
D. Aanwijzingen voor het gebruik.....	27
V. VERWANT MATERIAAL.....	28
A. Originelen en kopieën	28
B. Documenten met een verwante inhoud.....	28
C. Literatuur.....	30
VI. BESCHRIJVINGSBEHEER	33
VII. BIJLAGEN	34
A. Prosopografische gegevens over de aartsbisschoppen van Mechelen (1595-1801) ..	34
B. Kapittelvicarissen en vicarissen-generaal <i>sede vacante</i> en <i>sede impedita</i> (1589-1759)	36
C. Kaart van het aartsbisdom Mechelen	37
D. Archiefschema	39
INVENTARIS	43
BIJLAGE	161
INDEX	167

WOORD VOORAF

Deze inventaris is een herwerkte versie van het gelijknamige meesterproefschrift aangeboden tot het behalen van de graad van Master in de archivistiek: erfgoedbeheer en hedendaags documentbeheer (Vrije Universiteit Brussel, september 2007). Mijn bijzondere dank gaat uit naar prof. dr. Eddy Put en archivaris Gerrit Vanden Bosch van het Aartsbisschoppelijk Archief. Als promotor en stagebegeleider hebben zij er door hun deskundige begeleiding toe bijgedragen dat de stage en de verhandeling tot een goed einde gebracht konden worden. Hun commentaren en correcties waren bovendien een grote hulp bij het herwerken van de inventaris. Verder bedank ik prof. dr. Gustaaf Janssens voor zijn hulp bij de beschrijving van een aantal stukken in de Spaanse taal en algemeen rijksarchivaris Karel Velle en het Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën omdat zij deze inventaris wilden publiceren.

ALGEMENE BESCHRIJVING VAN DE VERZAMELING

I. IDENTIFICATIE

Referentie: BE 129888 C.2
Naam: Verzameling 'Kerk en Staat'
Datering: 16de-18de eeuw
Beschrijvingsniveau: Inventaris
Omvang: 932 nrs. (4,80 s.m.)

II. CONTEXT

A. ARCHIEFVORMERS

1. NAAM

Het onderdeel van het Aartsbisschoppelijk Archief dat met de benaming ‘Kerk en Staat’ aangeduid wordt, is geen organisch gegroeid archiefbestand. Het bestaat uit documenten die zeker ten dele door latere bewerkers zijn samengebracht op basis van een gemeenschappelijk kenmerk, *in casu* het onderwerp. Daarom is het best dit geheel als ‘verzameling Kerk en Staat’ eerder dan als ‘archief Kerk en Staat’ te betitelen.¹ De documenten die bewaard worden in deze verzameling zijn wel archiefstukken, aangezien ze opgemaakt of ontvangen werden door een persoon, groep personen of organisatie bij de uitoefening van zijn of haar taken en activiteiten of ter handhaving van zijn of haar rechten.² Alleen de aartsbisschop zelf kon met zekerheid als een archiefvormer geïdentificeerd worden. Hij werd in het bestuur van het aartsbisdom bijgestaan door het vicariaat en de officialiteit. Deze instellingen hebben allicht ook sporen nagelaten in deze verzameling, vandaar dat zij ook aan bod komen bij het institutioneel-historisch onderzoek.

2. GESCHIEDENIS

Het aartsbisdom Mechelen werd opgericht door de bul *Super Universas* van paus Paulus IV (12 mei 1559). Met deze bul werd de nieuwe kerkelijke indeling van de Nederlanden geregeld. Sinds de vroege middeleeuwen waren de Nederlandse gewesten ondergeschikt aan de jurisdictie van de bisschoppen van Atrecht, Doornik, Kamerijk, Luik, Terwaan (tot 1553) en Utrecht.³ Deze indeling hield geen rekening met staats- of taalgrenzen, noch met de sterke bevolkingsaan groei in dit gebied.⁴ De hertogen van Bourgondië wensten reeds een einde te maken aan de invloed van vreemde kerkvorsten op de godsdienstpolitiek in de Nederlanden en streefden naar een kerkelijke reorganisatie.⁵ Onder het bewind van keizer Karel V en zijn zoon Filips II kwam dit streven in een stroomversnelling, vooral ten gevolge van het succes van het protestantisme in deze gewesten.⁶

Door *Super Universas* werd de afhankelijkheid van de Nederlandse gewesten van voornoemde bisschoppen opgeheven en er werden veertien nieuwe bisdommen, verdeeld over drie kerkprovincies, opgericht: Mechelen voor het overwegend Nederlandstalige deel van de

¹ *ISAD(G): algemene internationale norm voor archivistisch beschrijven. Vertaling van de tweede uitgave*, E. Hokke, P. Horsman, M. Nelissen en W. Vanneste (verts.), Antwerpen, Leuven en Amsterdam, 2004, 9. Archivaris Constant Van de Wiel verwees naar deze verzameling als ‘fonds Kerk en Staat’. Ook de term ‘fonds’ is hier niet op zijn plaats, aangezien een fonds een ‘in dezelfde archiefbewaarplaats berustende groep gelijksoortige of verwante archieven’ is (A.J.M. Den Teuling, *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen*, ‘s-Gravenhage, 2003, 10).

² Den Teuling, *Archiefterminologie*, 8.

³ M. Dierickx, *De oprichting der nieuwe bisdommen in de Nederlanden onder Filips II (1559-1570)*, Antwerpen en Utrecht, 1950, 11. Zie verder ook de bijdrage van G. Marnef, ‘Een maat voor niets? De episcopaten van Granvelle en Hauchin (1559-1596)’, in: J. De Maeyer e.a. (eds.), *Het aartsbisdom Mechelen-Brussel. 450 jaar geschiedenis I*, Antwerpen, 2009, 63-67.

⁴ Dierickx, *Oprichting*, 23.

⁵ Dierickx, *Oprichting*, 26-32.

⁶ Dierickx, *Oprichting*, 23, 32-43.

Zuidelijke Nederlanden, Kamerijk voor het grotendeels Franstalige gedeelte en Utrecht voor de Noordelijke Nederlanden. De Mechelse kerkprovincie omvatte het aartsbisdom Mechelen en de suffragaanbisdommen Antwerpen, Brugge, Gent, Ieper, Roermond en 's-Hertogenbosch.⁷ De bisschop van 's-Hertogenbosch moest zijn bisdom verlaten na de inname van de stad door Staatse troepen in 1629. In 1657 werd het bisdom gedegradeerd tot een apostolisch vicariaat onder bestuur van een apostolisch vicaris. Deze werd door de paus benoemd om er in zijn naam het bestuur uit te oefenen.⁸ Met uitzondering van enkele verschuivingen aan de grens met de Republiek der Verenigde Provinciën, zou de kerkelijke indeling in het Zuiden blijven bestaan tot in 1801.⁹ Toen werden door het concordaat tussen Napoleon Bonaparte en paus Pius VII (15 juli 1801), bekrachtigd met de bul *Ecclesia Christi* (15 augustus 1801), de bisdommen Antwerpen, Brugge, Ieper, Roermond en Sint-Omaars opgeheven.¹⁰ Met de bul *Qui Christi Domini Vices* (29 november 1801) kreeg het aartsbisdom Mechelen nieuwe grenzen. Voortaan omvatte het de departementen van de Dijle en de Twee Neten.¹¹

Met de omschrijvingsbul *Ex injuncto* (11 maart 1561) werden de grenzen van het nieuwe aartsbisdom Mechelen formeel vastgelegd. Het omvatte de heerlijkheid Mechelen, het Kamerijkse rechtsgebied van het graafschap Vlaanderen en het gedeelte van het hertogdom Brabant tussen de taalgrens en de zuidgrens van het aartsdiaconaat Antwerpen, die tot aan het prinsbisdom Luik werd doorgetrokken.¹² In september 1568 kon de aartsbisschop bezit nemen van zijn hele diocees. Met de overdracht van de Luikse officialiteit te Leuven en het Kamerijkse vicariaat te Brussel kon de inrichting van het aartsbisdom als voltooid beschouwd worden.¹³ *Ex injuncto* kende aan de aartsbisschop van Mechelen eveneens de titel 'Primas Belgii' (Primaat der Nederlanden) toe. Het betrof echter een eretitel, die geen jurisdictie in de andere twee kerkprovincies inhield. Krachtens deze titel had de aartsbisschop van Mechelen tijdens concilies, vergaderingen en officiële plechtigheden voorrang op de aartsbisschoppen van Kamerijk en Utrecht en op de overige bisschoppen.¹⁴

Antoine Perrenot de Granvelle, voorheen bisschop van Atrecht, werd op 11 mei 1560 door koning Filips II tot eerste aartsbisschop van Mechelen benoemd en op 10 maart 1561 door

⁷ Dierickx, *Oprichting*, 62-63.

⁸ Dierickx, *Oprichting*, 300; M.G. Spiertz, 'Godsdienstig leven van de katholieken in de 17de eeuw', in: *Algemene geschiedenis der Nederlanden VIII*, Haarlem, 1979, 355.

⁹ R. Mols, 'De seculiere clerus in de 17de eeuw', in: *Algemene geschiedenis der Nederlanden VIII*, Haarlem, 1979, 369. Het verlies van Zuid-Nederlands grondgebied aan Frankrijk in de tweede helft van de zeventiende eeuw ging niet gepaard met wijzigingen van de diocesane grenzen.

¹⁰ Dierickx, *Oprichting*, 300; J. Van den Nieuwenhuizen, *De archieven van het bisdom Antwerpen 1559-1801 in het diocesaan en kathedraalarchief* (Kapittelschrift, 10), Antwerpen, [1971], IV.

¹¹ J. Laenen, *Introduction à l'histoire paroissiale du diocèse de Malines. Les institutions*, Brussel, 1924, 40-41.

¹² Dierickx, *Oprichting*, 97, 98-99. De omschrijvingsbul van het aartsbisdom Mechelen werd uitgegeven door A. Miraeus en J.F. Foppens (eds.), *Opera Diplomatica et Historica I*, Leuven, 1723, 610-617.

¹³ Dierickx, *Oprichting*, 260; W. Nolet en C. Boeren, *Kerkelijke instellingen in de middeleeuwen*, Amsterdam, 1951, 83.

¹⁴ Dierickx, *Oprichting*, 108-113: 'Perpetui statuimus et ordinamus, quod Ecclesia ipsa Mechliniensis ante Cameracensem et Trajectensem Ecclesias praedictis prima sit, et illius pro tempore Archiepiscopus primum locum in Consiliis generalibus vel specialibus sessionibusque aliisque actibus super Cameracensem et Trajectensem archiepiscopos habet.' Zie ook M. Dierickx, 'De strijd om de primaatszetel van het aartsbisdom Mechelen (1558-1562)', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 63 (1959) 55-66.

paus Pius IV bekrachtigd.¹⁵ Na hem zouden er tijdens het Ancien Régime nog negen aartsbisschoppen volgen (bijlage A).¹⁶ De laatste onder hen, Joannes-Henricus de Franckenberg, werd op 23 oktober 1797 door de Franse bezetter verbannen en tekende op 20 november 1801 zijn ontslag als aartsbisschop.¹⁷ Van deze tien aartsbisschoppen mochten er slechts drie de kardinaalstitel dragen. Naast de voornoemde Antoine Perrenot de Granvelle waren dat Thomas-Philippus d'Alsace (1719) en Joannes-Henricus de Franckenberg (1778).¹⁸

Het recht om de aartsbisschop van Mechelen voor te dragen kwam krachtens *Super Universas* toe aan koning Filips II en zijn opvolgers. De paus hield zich echter het recht voor om de koninklijke kandidaat te bekrachtigen. Zonder pauselijke bekrachtiging was de koninklijke benoeming nietig. Enkel doctores in de theologie en doctores of licentiaten in het kerkelijk recht kwamen in aanmerking voor het ambt.¹⁹ Elke keuze werd voorafgegaan door een uitgebreid informatieproces. Eerst werd er van staatswege een onderzoek gevoerd, waarbij de Raad van State bij de voornaamste leden van het episcopaat en andere belangrijke clerici polste naar mogelijke kandidaten. Vervolgens werden de ingediende lijstjes onderzocht en kwam er een shortlist van drie à vier kandidaten tot stand. Nadat de landvoogd zijn mening gegeven had over de kandidaten, werd de lijst naar Madrid gestuurd. Daar vergeleek de Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië de opinie van de landvoogd met de aanbevelingen van de Raad van State. Ook de Hoge Raad formuleerde een advies. Tenslotte hakte de koning de knoop definitief door. In de achttiende eeuw werd deze procedure niet meer gevolgd. Karel VI benoemde d'Alsace zonder de clerus of de Geheime Raad te raadplegen en Maria-Theresia legde bij de benoeming van de Franckenberg hun advies naast zich neer.²⁰ Vooraleer de bekrachtiging door de paus volgde, werd er door de kerkelijke autoriteiten een tweede enquête georganiseerd. Eerst ondervroeg de nuntius een aantal belangrijke en betrouwbare getuigen. Sinds 1627 gebeurde dit aan de hand van een door Rome opgestelde modelvragenlijst. Aandachtspunten waren onder andere de zedelijke reputatie van de kandidaat, diens bekwaamheid, ervaring en belangrijk geachte karaktertrekken zoals voorzichtigheid, gematigdheid en stiptheid. Vervolgens werd het dossier naar Rome gezonden, waar het onder andere onderzocht werd door de kardinaal-protector van de Nederlanden en de Congregatie voor het Consistorie. Tenslotte werd de koninklijke kandidaat bekrachtigd door de paus.²¹

¹⁵ C. Van de Wiel, *Archivalia over de aartsbisschoppen van Mechelen vanaf de oprichting van het aartsbisdom tot en met de Franse tijd (1559-1815)* (Annua nuntia Lovaniensia, 30), Leuven, 1990, 15.

¹⁶ Guilielmus Alanus (Allen) en Laevinus Torrentius (Van Der Beke) worden hier niet meegeteld omdat hun benoeming nooit bekrachtigd werd door de paus en zij nooit bezit genomen hebben van het aartsbisdom (Van de Wiel, *Archivalia*, 28-29). Zie ook E.I. Strubbe en I. Voet, *De chronologie van de middeleeuwen en de moderne tijden in de Nederlanden*, Antwerpen en Amsterdam, 1960, 288-290.

¹⁷ Van de Wiel, *Archivalia*, 134.

¹⁸ Van de Wiel, *Archivalia*, 101-102, 133; Strubbe en Voet, *Chronologie*, 288-290.

¹⁹ Dierickx, *Oprichting*, 67-68.

²⁰ J. Lefèvre, 'La nomination des archevêques de Malines sous l'Ancien Régime', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 63 (1959) 84-92; Mols, 'Seculiere clerus', 370.

²¹ L. Jadin, 'Procès d'information pour la nomination des évêques et abbés des Pays-Bas, de Liège et de Franche-Comté d'après les archives de la Congrégation Consistoriale (1564-1637)', *Bulletin de l'Institut Historique belge de Rome*, 8 (1928) 5-35; Mols, 'Seculiere clerus', 370. Zie in dit verband, naast het geciteerde werk van L. Jadin, ook: J. Paquay, *Les préconisations des évêques des provinces belges au Consistoire (1559-1853) d'après les archives de la Consistoriale rattachées aux Archives Vaticanes*, Lummen, 1930.

3. BEVOEGDHEDEN, TAKEN EN ACTIVITEITEN

De bevoegdheden van de aartsbisschop op kerkelijk vlak zijn duidelijk omschreven in het canoniek recht. Over zijn wereldlijke taken en activiteiten is weinig literatuur voorhanden. Zijn taken als beschermer van kerkelijke privileges kwamen voort uit zijn geestelijke functie, maar de aartsbisschop was ook een belangrijk publiek figuur die zitting had in een aantal wereldlijke instellingen. Deze kerkelijke privileges en de wereldlijke instellingen waar de aartsbisschop lid van was, worden hier slechts bondig aangehaald en komen, conform de ISAD(G)-filosofie van de meer-niveaubeschrijving, in de kopnoten bij de afzonderlijke onderdelen van de inventaris uitgebreid aan bod. De taken en activiteiten van de andere archiefvormers en correspondenten worden besproken onder ‘Organisatie’.

Op kerkelijk vlak

Als hoofd van de Mechelse kerkprovincie stond de aartsbisschop van Mechelen tussen de paus en de gewone bisschoppen (suffraganen). De benaming ‘*archiepiscopus*’ was aanvankelijk enkel een eretitel voor verdienstelijke bisschoppen. Er waren geen bijzondere bevoegdheden aan verbonden. Sinds de negende eeuw werd de term ‘aartsbisschop’ echter uitsluitend gebruikt ter aanduiding van de metropolieten, die wel bijzondere macht over de suffragaanbisschoppen bezaten.²² Volgens het decretalenrecht (ca. 1140) behoorden tot de bevoegdheden van de aartsbisschop: (1) de bevestiging van de keuze²³ en de wijding van suffraganen, (2) het bijeenroepen en voorzitten van provinciale synoden, (3) het toezicht op de suffragaanbisschoppen en de visitatie van hun bisdommen, (4) de gebruikmaking van het *ius devolutionis* (d.i. voorzien in wat de suffraganen hebben verzuimd), (5) de verlening van aflaten in heel de provincie en (6) de rechtspraak in tweede instantie boven de tribunalen der suffraganen.²⁴ Het Concilie van Trente (1545-1563) perkte het recht op visitatie in, maar verleende de aartsbisschop het voorrecht te waken over de oprichting van seminaries in de bisdommen van zijn suffraganen, alsook het recht om niet-residerende bisschoppen te bestraffen en religieuze oversten te dwingen de predikatie te organiseren in van hen afhankelijke parochies.²⁵

Als *ordinarius* beschikte de aartsbisschop in zijn diocees over wijdingsmacht (*potestas ordinis*) en herderlijke macht (*potestas jurisdictionis*). De wijdingsmacht ontving hij bij zijn bisschopswijding. De herderlijke macht werd reeds verkregen bij de aanstelling.²⁶ Krachtens zijn wijdingsmacht was hij bevoegd in zijn aartsbisdom de sacramenten en sacramentaliën toe te dienen.²⁷ De herderlijke macht kan verder onderverdeeld worden in leermacht, bestuursmacht en administratieve macht. Uit hoofde van zijn leermacht moest hij waken over de zuiverheid van het geloof en de zeden van de gelovigen. Hij diende dwalingen te veroordelen, verboden boeken op de index te plaatsen, religieus onderwijs te organiseren en zelf te prediken, alsook geestelijken toelating tot prediking te verlenen. Wat de bestuursmacht

²² Nolet en Boeren, *Kerkelijke instellingen*, 151; W. Lourdaux en D. Verhelst, *Inleiding tot de kerkelijke instellingen*, cursus, Katholieke Universiteit Leuven, 1984, 95.

²³ Dit recht kwam, zoals hierboven reeds vermeld werd, voor de Nederlandse bisdommen toe aan de paus.

²⁴ Nolet en Boeren, *Kerkelijke instellingen*, 152-153; Lourdaux en Verhelst, *Inleiding*, 93.

²⁵ Lourdaux en Verhelst, *Inleiding*, 94.

²⁶ Nolet en Boeren, *Kerkelijke instellingen*, 86-87, 154; Lourdaux en Verhelst, *Inleiding*, 4-6, 100.

²⁷ Deze macht is louter kerkelijk. Daarom wordt er hier niet dieper op ingegaan. Voor een overzicht van de sacramenten en sacramentaliën, zie: Nolet en Boeren, *Kerkelijke instellingen*, 255-259, 294-295; Lourdaux en Verhelst, *Inleiding*, 100.

betreft, had de aartsbisschop een beperkte wetgevende bevoegdheid op kerkelijk domein en was hij in zijn bisdom de gewone rechter in eerste aanleg voor alle kerkelijke zaken die niet voorbehouden waren aan een hogere rechter. Hij oefende de rechterlijke macht uit door middel van de diocesane rechtbank of officialiteit (cf. *infra*). Zijn administratieve macht strekte zich tenslotte uit over de niet-exempte geestelijkheid en de kerkelijke zaken in het aartsbisdom.²⁸

Op wereldlijk vlak

Over de betrokkenheid van de aartsbisschop van Mechelen bij het politieke bedrijf schreef R. Mols het volgende: ‘Op politiek gebied speelde hij een rol van de eerste rang, als lid van de Raad van State en van de Staten van Brabant. Zijn betrekkingen met de burgerlijke overheid waren talrijk en veelsoortig en in het algemeen vrij van elke vorm van servilisme.’²⁹ De kerkelijke en de wereldlijke macht kwamen inderdaad op verschillende domeinen met elkaar in contact. Hier worden slechts diegene vermeld, die sporen hebben nagelaten in de verzameling ‘Kerk en Staat’. Enerzijds speelde de aartsbisschop een actieve rol in de politiek als lid van bestuursraden en vertegenwoordigende organen. Bijna elke aartsbisschop werd door de vorst benoemd tot raadsheer bij de Raad van State en als abt van de abdij van Affligem maakte hij ambtshalve deel uit van de Staten van Brabant, waar hij met de andere prelaten de geestelijke stand vertegenwoordigde. Jacobus Boonen was bovendien lid van de interim-besturen die werden ingesteld na de dood van aartshertogin Isabella van Spanje (1633) en kardinaal-infant Don Ferdinand van Oostenrijk (1641). Anderzijds nam de aartsbisschop, als hoofd van de Mechelse kerkprovincie en *ordinarius* in het aartsbisdom Mechelen, de verdediging van de kerkelijke privileges op zich.³⁰ Deze voorrechten werden immers voortdurend bedreigd door de wereldlijke overheden, die hun eigen bevoegdheden wensten uit te breiden ten koste van die van de Kerk.³¹ De belangrijkste wrijvingspunten die in de verzameling ‘Kerk en Staat’ aan bod komen, zijn de bisschoppelijke jurisdictie, het asielrecht, de fiscale vrijstelling van de clerus en het vorstelijk placetrecht.

4. ORGANISATIE³²

In de volgende paragrafen wordt aandacht besteed aan de functionarissen die de aartsbisschop bijstonden in het bestuur en van wie er mogelijk archief in deze verzameling terechtgekomen is. Er wordt ook aandacht besteed aan de indeling in dekenijen en parochies en aan de pauselijke vertegenwoordiging te Brussel. De dekens, pastoors en pauselijke vertegenwoordigers traden weliswaar niet op als archiefvormers, maar waren belangrijke correspondenten van de aartsbisschop en zijn administratie.

²⁸ Lourdaux en Verhelst, *Inleiding*, 102-104.

²⁹ Mols, ‘Seculiere clerus’, 371.

³⁰ Voor een volledig overzicht van rechten van de clerus, zie: Nolet en Boeren, *Kerkelijke instellingen*, 94-104.

³¹ H.J. Elias, *Kerk en staat in de Zuidelijke Nederlanden onder de regeering der aartshertogen Albrecht en Isabella (1598-1621)*, Antwerpen, 1931, 105.

³² Volgend overzicht is grotendeels gebaseerd op E. Put, ‘Al de mannen van de aartsbisschop. De organisatie van het jonge aartsbisdom Mechelen (1559-1620)’ in: *Vierde studiedag Belgische kloostergeschiedenis. Bisdommen in de Zuidelijke Nederlanden (middeleeuwen en nieuwe tijd)*. Algemeen Rijksarchief, 10 april 2002. *Akten* (Bibliografische inleiding tot de Belgische kloostergeschiedenis vóór 1796, 64), Brussel, 2002, 71-85. Zie verder ook de bijdrage van E. Put, ‘Het elan van de katholieke hervorming. Nieuwe structuren, nieuwe standaarden (1596-1648)’, in: J. De Maeyer e.a. (eds.), *Het aartsbisdom Mechelen-Brussel. 450 jaar geschiedenis I*, Antwerpen, 2009, 99-143.

Centrale instellingen: vicariaat en officialiteit

De vicarissen en de officialen waren de naaste medewerkers van de aartsbisschop. Zij werden vaak gerekruteerd uit het Sint-Romboutskapittel, waarin krachtens *Super Universas* tien prebenden waren voorbehouden voor de aartsbisschop en negen gegradueerde kanunniken, drie met een titel in theologie, drie met een titel in kerkelijk recht en drie van adellijke afkomst met een titel in kerkelijk recht of theologie. Ook bij sedisvacatie speelde het kathedraalkapittel een belangrijke rol. Na het overlijden van de aartsbisschop of wanneer hij door ziekte, afwezigheid of een andere reden niet is staat was om het aartsbisdom te besturen, duidde het kapittel een kapittelvicaris (*vicaris capitularis*) aan die de jurisdictie van de aartsbisschop *sede vacante* of *sede impedita* uitoefende (bijlage B).³³

Het vicariaat bestond uit een vicaris-generaal en enkele vicarissen, die door de aartsbisschop werden benoemd en die hen ook naar believen kon afzetten. Zij vormden de raad van de aartsbisschop. De vicarissen vergaderden wekelijks in het aartsbisschoppelijk paleis en waren bevoegd voor het *forum gratiosum*. Zij leverden onder andere benoemingsbrieven, dispensaties van huwelijksbannen, toelatingen om te preken en te bedelen en attesten van katholiciteit af en speelden een rol bij de visitatie van kloosters en kapittels. De handelingen van de vicaris-generaal werden beschouwd als verricht door de aartsbisschop zelf.³⁴ Naast de gewone vicarissen was er in het aartsbisdom Mechelen ook een vicaris-generaal of apostolisch gesubdelegeerde voor het leger werkzaam. Hij oefende in naam van de aartsbisschop de jurisdictie over de militairen uit.³⁵

De officiaal oefende de rechterlijke macht uit in naam van de aartsbisschop (*forum contentiosum*). Hij was de voorzitter van de officialiteit of bisschoppelijke rechtbank. Zoals de vicarissen werd hij aangesteld door de aartsbisschop. De officiaal moest steeds een geestelijke zijn en doctor of licentiaat in de beide rechten.³⁶ Naast hem waren er verschillende andere functionarissen werkzaam bij de officialiteit. Het openbaar ministerie werd waargenomen door de promotor en de advocaat-fiscaal. De promotor (*promotor causae* of *procurator officii*) was belast met het opsporen, doen aanhouden en vervolgen van overtreeders. In huwelijkszaken trad hij op als *defensor vinculi*. De advocaat-fiscaal (*advocatus fiscalis*) was belast met het opstellen van de stukken voor de zaken die door de promotor waren ingesteld. De deurwaarders (*apparitores*) waren lagere gerechtsboden. Zij moesten dagvaardingen en vonnissen betekenen aan de partijen, zorgen voor de strafuitvoering en overtreeders opsporen en aanhouden. Advocaten en procureurs verdedigden de belangen van de beschuldigten. Alhoewel zij strikt genomen niet tot het personeel van de officialiteit behoorden, moesten zij door het hof toegelaten worden om er hun beroep te mogen uitoefenen. De griffier stelde de processtukken op en bewaarde de stukken die ingediend

³³ Put, 'Mannen', 82-84; Dierickx, *Oprichting*, 97; Nolet en Boeren, *Kerkelijke instellingen*, 177, 204-205; Lourdaux en Verhelst, *Inleiding*, 158-159.

³⁴ Put, 'Mannen', 76-77. Voor oorsprong, ontwikkeling en bevoegdheden van de instelling van het vicariaat-generaal, zie: Nolet en Boeren, *Kerkelijke instellingen*, 229-231; Lourdaux en Verhelst, *Inleiding*, 125-127.

³⁵ C. Van de Wiel, *Acta vicariatus in het Aartsbisschoppelijk Archief in Mechelen 1380-1900* (Belgisch Historisch Instituut te Rome. Bibliotheek, 30), Brussel en Rome, 1996, 5-6, 12-13.

³⁶ Voor oorsprong, ontwikkeling en bevoegdheden van de instelling van het officialaat, zie: J. De Brouwer, *De kerkelijke rechtspraak en haar evolutie in de bisdommen Antwerpen, Gent en Mechelen tussen 1570 en 1795 I*, Tielt, 1971-1972, 33-36; Nolet en Boeren, *Kerkelijke instellingen*, 225-229; Lourdaux en Verhelst, *Inleiding*, 131-134. Voor lijsten met de namen van de officialen, alsook van de andere personeelsleden van de officialiteiten van het aartsbisdom Mechelen, zie: De Brouwer, *Kerkelijke rechtspraak*, 522-527.

werden door de partijen. De zegelaar bewaarde het zegel waarmee de uitgaande stukken gezegeld werden. De cipier ten slotte was belast met de bewaking van de gevangenen die opgesloten zaten in de kerker van de aartsbisschop.³⁷

De officialiteit zetelde in principe in de stad waar de bisschop zijn zetel had. In het aartsbisdom Mechelen was dit echter niet het geval. De reden hiervoor was dat Brabanders krachtens het privilege *de non evocando*, door Karel V bekrachtigd bij zijn Blijde Inkomst (1515), in eerste aanleg niet buiten het hertogdom gedagvaard mochten worden. Bijgevolg had een officialiteit die in de zetel van het aartsbisdom Mechelen gevestigd was geen rechtsmacht over de Brabantse gelovigen. Daarom richtte aartsbisschop Mathias Hovius in 1596, na de afschaffing van de Luikse officialiteit te Leuven en de Kamerijkse officialiteit te Brussel, een Mechelse officialiteit op te Hombeek, die later verplaatst werd naar Pasbrug, net buiten Mechelen. Sinds 1679 was er bovendien opnieuw een officialiteit te Brussel voor de inwoners van Brussel en omgeving, zij het met een ondergeschikt statuut.³⁸

Instellingen aan de basis: landdekenijen en parochies

Het aartsbisdom Mechelen was onderverdeeld in landdekenijen (*decanatus* of *districtus*). Elke landdekenij groepeerde een aantal parochies. De definitieve indeling in landdekenijen kwam tot stand in 1596. Er werden toen elf landdekenijen opgericht die elk een veertigtal parochies telden. De dekenijen Brussel, Diest, Leuven, Mechelen, Sint-Pieters-Leeuw, Tienen en Zoutleeuw waren in het hertogdom Brabant gelegen. Aalst, Geraardsbergen, Oosterzele (vanaf 1625 Oordegem) en Ronse behoorden tot het graafschap Vlaanderen. Later werden wel nog een aantal landdekenijen gesplitst: Brussel in 1682 in Brussel-Oost en Brussel-West, Mechelen ca. 1690-1700 in Mechelen-Oost en Mechelen-West en tenslotte Leuven in 1784 in een noordelijk en een zuidelijk deel (bijlage C).³⁹ Aan het hoofd van de dekenij stond de landdeken (*archipresbyter ruralis* of *decanus ruralis*). Hij was een vertegenwoordiger van de aartsbisschop en werd vrij door hem benoemd en ontslagen. Hij trad op als bemiddelaar tussen de aartsbisschop en de pastoors. Jaarlijks visiteerde hij de parochies van zijn dekenij en maakte daarvan een verslag over aan de aartsbisschop. Daarnaast had hij bevoegdheden op rechterlijk (zeer beperkt na het Concilie van Trente) en beneficiair vlak.⁴⁰

De pastoors waren belast met de zielzorg in hun parochie. Het recht om de pastoor voor te dragen kwam toe aan de patroon (*patronus*) van de parochie, vaak een klooster of kapittel. De

³⁷ Voor deze functionarissen, zie: De Brouwer, *Kerkelijke rechtspraak*, 37-71.

³⁸ Put, 'Mannen', 77-78; De Brouwer, *Kerkelijke rechtspraak*, 20-21; J. Laenen, *Notes sur l'organisation ecclésiastique du Brabant à l'époque de l'érection des nouveaux évêchés (1559)*, Antwerpen, 1904, 104-105; B. Wauters, *Recht als religie. Canonieke onderbouw van de vroegmoderne staatsvorming in de Zuidelijke Nederlanden* (Symbolae Facultatis Litterarum Lovaniensis. Series B, 35), Leuven, 2005, 124-125. Krachtens het privilege *de non evocando* moest ook de bisschop van Namen een kerkelijke rechtbank oprichten op het grondgebied van het hertogdom Brabant, maar hij deed dit pas in 1732, met name te Nijvel. Dit privilege gold echter niet voor de inwoners van de westelijke dekenijen van het aartsbisdom die in bestuurlijk opzicht onder het graafschap Vlaanderen vielen.

³⁹ Put, 'Mannen', 80-81. Voor lijsten van parochies die tot de dekenijen van het aartsbisdom Mechelen behoorden, zie: M. Cloet, N. Bostyn en K. De Vreese, *Repertorium van dekenale visitatieverslagen betreffende de Mechelse kerkprovincie (1559-1801)* (Belgisch centrum voor landelijke geschiedenis. Publikaties, 92), Leuven, 1989, 158-250.

⁴⁰ Put, 'Mannen', 79-80. Voor oorsprong, ontwikkeling en bevoegdheden van het dekenaat, zie: Nolet en Boeren, *Kerkelijke instellingen*, 296-308; Lourdaux en Verhelst, *Inleiding*, 189-196. De vindplaatsen van de dekenale visitatieverslagen vindt men in het voornoemde *Repertorium* van Cloet, Bostyn en De Vreese.

aartsbisschop verleende de voorgestelde kandidaten de canonieke aanstelling. Als abt van de abdij van Affligem en als rechtsopvolger van de bisschop van Kamerijk kon de aartsbisschop ook zelf de pastoors van een beperkt aantal parochies benoemen. Eventueel werd daarvoor een vergelijkend examen (*concursum*) georganiseerd.⁴¹

Pauselijke vertegenwoordiging: nuntiatuur en internuntiatuur

De paus werd in de Zuidelijke Nederlanden vertegenwoordigd door een nuntius of internuntius. De nuntiatuur in de Nederlanden werd *de facto* opgericht in 1596, met de komst van Ottavio Mirto Frangipani, voorheen nuntius te Keulen. Zij was gevestigd te Brussel. De nuntius werd benoemd door de paus en was meestal een aartsbisschop *in partibus infidelium*. Zijn aanwezigheid was voor de regering te Brussel een teken van prestige. Na een conflict over de opvolging van nuntius Fabio de Lagonissa in 1633 werd het pauselijk gezantschap in de Zuidelijke Nederlanden echter gedegradeerd tot de rang van internuntiatuur. Pas in 1725, met de benoeming van Guiseppe Spinelli tot nuntius, werd de nuntiatuur te Brussel heropend. De belangrijkste taak van de pauselijke gezanten was diplomatiek van aard: zij stonden in voor de betrekkingen tussen de regering te Brussel en de Heilige Stoel. Daarnaast bezaten zij ook kerkelijke jurisdictiemacht in de Nederlanden: zij hadden het recht om een tribunaal op te richten dat recht sprak in tweede instantie en het recht om kloosters, kapittels en kerken te visiteren. Zo beschikten zij over een instrument om toezicht te houden op het religieuze leven. Na 1732 verloren de nuntii echter hun rechtsmacht. Tenslotte werd van hen verwacht dat zij zich zouden inspannen om de kerkelijke jurisdictie te beschermen tegenover de wereldlijke rechtsmacht.⁴²

B. ARCHIEF

De verzameling 'Kerk en Staat' is een onderdeel van het archief van het oude aartsbisdom Mechelen (1559-1801). Dit geheel omvat, naast 'Kerk en Staat', de persoonlijke archieven van de aartsbisschoppen en de vicarissen-generaal, het archief van het vicariaat, verdeeld over de verzamelingen '*Acta episcopalia Mechliniensia*' en '*Acta vicariatus*', de parochie- en kloosterdossiers ('*Parochialia*' en '*Conventualia*') en het archief van de officialiteit. Over de archiefvorming en bewaring tijdens de dynamische fase is, bij gebrek aan bronnen, weinig met zekerheid geweten. Over de archiefbewerking en -bewaring tijdens de statische fase zijn meer gegevens voorhanden. Zo verschijnen in de *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen* een aantal beknopte rapporten over de toestand van het aartsbisschoppelijk archief. De verzameling 'Kerk en Staat' wordt hierin evenwel nergens vermeld. De volgende uiteenzetting blijft dus noodgedwongen grotendeels beperkt tot een aantal algemeenheden over het aartsbisschoppelijk archief (bewaarplaatsen,

⁴¹ Put, 'Mannen', 82. Voor oorsprong en ontwikkeling van de parochies, benoeming en helpers van de pastoors; zie: Nolet en Boeren, *Kerkelijke instellingen*, 309-349; Lourdaux en Verhelst, *Inleiding*, 197-249. Specifiek voor het aartsbisdom Mechelen is Laenen, *Introduction*, 64-99, 246-459. Voor de *concursum* in het aartsbisdom Mechelen, zie: T. Quaghebeur, *De concursus in het aartsbisdom Mechelen 1586-1786: pastoorsbenoemingen in het beneficiale landschap van de nieuwe tijd* (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten. Nieuwe reeks, 12), Brussel, 2004.

⁴² B. Wauters, *De controverse rond de jurisdictie van de nuntius. Het placet op de benoemingsbrieven van Spinelli, Valenti-Gonzaga en Crivelli, 1725-1749*, Leuven, 2001, 31-37, 41, 46, 48-57, 217-229. Zie ook L. Van Der Essen, *La diplomatie. Ses origines et son organisation jusqu'à la fin de l'Ancien Régime*, Brussel, 1953, 151-199. De correspondentie van een aantal nuntii en de internuntii met de Heilige Stoel werd beschreven in de reeks *Analecta Vaticano-Belgica. Documents publiés par l'Institut Historique belge de Rome. Deuxième série. Nonciature de Flandre*.

archivarissen).⁴³ De weinig talrijke passages over de verzameling ‘Kerk en Staat’ zijn gebaseerd op wat uit het archief zelf, uit diverse artikelen en uit inventarissen van andere bestanden en verzamelingen afgeleid kon worden. Voor dit deel blijft het betoog speculatief en hypothetisch.

Zelfs over het ontstaan van de verzameling ‘Kerk en Staat’ is niets met zekerheid geweten. Er zijn twee mogelijke hypothesen. De eerste mogelijkheid is dat ‘Kerk en Staat’ een artificiële verzameling van stukken uit diverse bestanden die door latere bewerkers op basis van hun onderwerp samengebracht werden is. Een voorbeeld van een dergelijke collectie in het Aartsbisschoppelijk Archief is de verzameling ‘Onderwijsdocumenten’. In dat geval hebben de samenstellers hun werk slechts zeer oppervlakkig gedaan, want in andere bestanden bevinden zich nog een groot aantal stukken met betrekking tot de Kerk-Staat problematiek (cf. *infra*). Een tweede hypothese is dat de verzameling al tijdens het functioneren van het oude aartsbisdom tot stand kwam. Evert Smolders is, wat het moderne gedeelte van de verzameling ‘Kerk en Staat’ betreft (cf. *infra*), de mening toegedaan dat de negentiende-eeuwse aartsbisschoppelijke administratie zelf verantwoordelijk was voor de verspreiding van stukken uit diverse archiefbestanden en de vorming van, tot op zekere hoogte, artificiële verzamelingen.⁴⁴ Het is dus mogelijk dat dit ook tijdens het Ancien Régime het geval was. De waarheid ligt waarschijnlijk ergens in het midden. Vermoedelijk is er reeds tijdens de actieve fase van de archiefvorming een documentaire verzameling tot stand gekomen. Deze kern werd door latere bewerkers aangevuld met allerlei losse stukken die uit verschillende bestanden gelicht werden of waarvan de oorspronkelijke context niet meer duidelijk was. Een dergelijke praktijk staat haaks op de principes van de archiefwetenschap, maar was in het Aartsbisschoppelijk Archief, zoals op vele andere plaatsen, tot voor kort zeer gebruikelijk. Zo nam kanunnik Joseph Laenen, archivaris van het aartsbisdom van 1902 tot 1940⁴⁵, onder andere bij de bewerking van de ‘*Parochialia*’ een loopje met het herkomstbeginsel⁴⁶ toen hij archief van het aartsbisdom Mechelen vermengde met dat van verschillende kloosters en van het Onze-Lieve-Vrouwekapittel te Antwerpen.⁴⁷ Ook in de geschiedenis van ‘Kerk en Staat’ is de vermenging van stukken van diverse archiefvormers een feit.

⁴³ Zie ook de bijdrage van G. Vanden Bosch, ‘Een verleden verzonken in papier. 450 jaar aartsbisdom in archiefdocumenten en geschiedschrijving’, in: J. De Maeyer e.a. (eds.), *De geschiedenis van het aartsbisdom Mechelen-Brussel. 450 jaar geschiedenis II*, Antwerpen, 2009, 319-349.

⁴⁴ E. Smolders, *Hoe de kat haar jongen terugvond. Inventaris van het archief van het Centrale Secretariaat van het aartsbisdom Mechelen (1801-1926)*, onuitgegeven masterproef Archivistiek: erfgoedbeheer en hedendaags documentbeheer, Vrije Universiteit Brussel, 2006, 2.

⁴⁵ Voor enkele biografische notities over kanunnik Joseph Laenen, zie: R. Tambuyser, ‘Laenen, Charles-Marie-Joseph’, *Biographie nationale*, 30 (1959) 496-497; Idem, ‘In memoriam Kanunnik Laenen’, *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 45 (1940) 25-41; T. Luyckx, ‘Kanunnik dr. J. Laenen’, *Volk en cultuur*, 14 (1941) 8; R. Foncke, ‘Herinneringen aan den Z.E. Heer kanunnik Dr. Jozef Laenen’, *Volk en cultuur*, 14 (1941) 9.

⁴⁶ Het herkomstbeginsel (*respect des fonds*) is het principe dat ieder archiefstuk deel uitmaakt van het archief waarin het bij ontvangst of opmaak is opgenomen (bestemmingsbeginsel) en dat een archief een geheel is met een structuur die bepaald wordt door de archiefvorming (structuurbeginsel) (Den Teuling, *Archiefterminologie*, 21, 22).

⁴⁷ J. Laenen, ‘Inventaire sommaire des archives de l’archevêché’, *Annuaire du clergé de l’archevêché de Malines*, 17 (1913) XVI: ‘Les archives que nous désignons sous le nom d’archives paroissiales sont constitués par des documents se rapportant plus spécialement aux différentes paroisses. Cette section comprend : a) Des documents, provenant, pour la presque totalité, des anciens fonds de l’administration diocésaine. b) Un certain nombre de documents du XVIIe et du XVIIIe siècles qui ont été extraits des archives monastiques du dépôt, et des archives provenant du chapitre Notre-Dame à Anvers [...]’

Naar hun herkomst kan men een onderscheid maken tussen stukken afkomstig van het aartsbisdom en van andere archiefvormers. Tot de eerste categorie behoren zeker stukken uit het archief van de officialiteit en mogelijk ook stukken uit de persoonlijke archieven van de aartsbisschoppen en de vicarissen-generaal, al kunnen deze ook tot de oorspronkelijke kern behoord hebben. Voor de stukken uit de archieven van het oude bisdom Antwerpen (1559-1801) en de cisterciënzerabdij van Villers in Waals-Brabant is dit zeker niet het geval. Zij werden immers pas later naar het Aartsbisschoppelijk Archief overgebracht. Het archief van het oude bisdom Antwerpen was tijdens de Franse bezetting aan het einde van de achttiende eeuw gedeeltelijk in Breda in veiligheid gebracht. Het bisdom Antwerpen was echter opgeheven in 1801 en tot 1961 maakte het deel uit van het aartsbisdom Mechelen (cf. *supra*). Daarom werd het archief van het oude bisdom Antwerpen in 1843 op verzoek van aartsbisschop Sterckx aan het aartsbisdom Mechelen overgedragen. Een gedeelte van het Antwerpse archief was mogelijk reeds vóór 1843 via andere wegen in Mechelen beland. In 1962 werd het bisdom Antwerpen door paus Johannes XXIII heropgericht met de bul *Christi Ecclesia* (8 december 1961). Hierin werd de overdracht van archiefstukken uitdrukkelijk voorzien. Uiteindelijk werden de archieven van het oude bisdom Antwerpen pas in 1966-1967 overgedragen aan het pas heropgerichte bisdom, maar tijdens deze operatie heeft men blijkbaar een aantal stukken over het hoofd gezien.⁴⁸ Rond 1800 was reeds een gedeelte van het archief van abdij van Villers in het aartsbisschoppelijk archief terechtgekomen. Dit werd, nadat de abdij door de Franse bezetter opgeheven was, door Benoît (François) Donies, één van de laatste monniken, meegenomen naar zijn geboortestad Mechelen, waar hij onderpastoor van de Sint-Pietersparochie werd.⁴⁹ De vermenging van stukken afkomstig van het aartsbisdom Mechelen, het bisdom Antwerpen en de abdij van Villers is dus terug te voeren tot de woelige periode aan het einde van de achttiende en de eerste helft van de negentiende eeuw.

De eerste gekende bewerking van de stukken in de verzameling ‘Kerk en Staat’ vond plaats aan het einde van de achttiende eeuw. Dit gebeurde door kanunnik Petrus Josephus Van Helmont (1745-1823), die van 1768 tot 1783 secretaris van aartsbisschop Joannes-Henricus de Franckenberg was. Hij wijdde zich zijn leven lang aan de studie van de geschiedenis van het aartsbisdom en was de eerste bekende archivaris van het aartsbisdom Mechelen.⁵⁰ In zijn zeer herkenbare handschrift vatte hij kort de inhoud van de archiefbestanddelen samen op de achterzijde ervan. Mogelijk vormen zij de oorspronkelijke kern van het bestand. Niet alle stukken zijn echter voorzien van een dergelijk regest. Daarnaast werden opschriften in andere handschriften teruggevonden, maar deze zijn veeleer fragmentarisch en de auteurs ervan konden niet met zekerheid geïdentificeerd worden.⁵¹ Van Helmonts illustere opvolger Pierre-François-Xavier De Ram, later rector van de Katholieke Universiteit Leuven, was sinds 1826

⁴⁸ J. Laenen, ‘Inventaire sommaire des archives de l’archevêché’, *Annuaire du clergé de l’archevêché de Malines*, 16 (1912), VIII; Van den Nieuwenhuizen, *Archieven*, I, IV-V; [C. Van de Wiel], ‘Het diocesaan archief’, *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 70 (1966) 166.

⁴⁹ O. Henrivaux, *Inventaire analytique des archives de l’abbaye de Villers à l’archevêché de Malines-Bruxelles*, Villers-la-Ville, 1996, 5.

⁵⁰ E. Reusens, ‘Helmont (le chanoine Pierre-Joseph)’, *Biographie nationale*, 9 (1886-1887) 10-11; C. Van de Wiel, ‘De onbekende “Codices Helmontii”’, *Archief- en bibliotheekwezen in België. Driemaandelijks tijdschrift van de Vereniging van Archivarissen en Bibliothecarissen*, 47 (1976) 514.

⁵¹ Vermoedelijk betreft het hier notities die door de archiefvormers zelf op de stukken werden aangebracht om ze gemakkelijker terug te vinden.

secretaris en archivaris van het aartsbisdom, maar wijdde zich vooral aan de tekstuittgave.⁵² In 1912-1914 publiceerde de vermeldde kanunnik Laenen in de *Annuaire du clergé de l'archevêché de Malines* het eerste overzicht van de archieven die bewaard werden in het aartsbisschoppelijk archief. Hij maakte daarin echter geen melding van het bestaan van de verzameling Kerk en Staat.⁵³ Hij werd als archivaris opgevolgd door kanunnik Rafaël Tambuysen, die reeds in 1931 tot hulparchivaris benoemd was.⁵⁴ Zijn inventarisatiewerk bleef beperkt tot het archief van de Mechelse begijnhoven.⁵⁵ Zoals zijn voorgangers Van Helmont, De Ram en Laenen wijdde hij zich vooral aan de studie van de geschiedenis. Constant Van de Wiel, archivaris van 1966 tot 1995, realiseerde meer voor de ontsluiting van de archieven dan al zijn voorgangers samen.⁵⁶ Hij stelde inventarissen op van de meeste andere Ancien Régimebestanden en -verzamelingen. Van de verzameling 'Kerk en Staat' en het archief van de officialiteiten stelde hij een 'voorlopige inventaris' op.⁵⁷ Deze getypte lijst bevatte talrijke handgeschreven aanvullingen en correcties. Zij ontsloot het hele 'fonds Kerk en Staat', dat wil zeggen zowel het Ancien Régime gedeelte dat hier geïnventariseerd wordt, als het archief van het Centraal Secretariaat van het aartsbisdom Mechelen (1801-1926) dat in 2006 geïnventariseerd werd door Evert Smolders.

Tot slot moet er nog iets gezegd worden over de verschillende plaatsen waar het archief van het aartsbisdom Mechelen doorheen de tijd bewaard werd. Aanvankelijk berustte het archief waarschijnlijk in de residentie van de aartsbisschop. Tijdens de zeventiende eeuw verbleven de aartsbisschoppen van Mechelen, omwille van hun politieke beslommingen in de Staten van Brabant en de Raad van State, vooral in hun residentie in de huidige Bisschopsstraat te Brussel, dicht bij de landvoogden en de regering. Sinds het episcopaat van Thomas-Philippus d'Alsace (1716-1759) hadden de aartsbisschoppen hun hoofdverblijf opnieuw te Mechelen, in het door d'Alsace gebouwde paleis op de Wollemarkt. Volgens kanunnik Laenen was deze verhuis de oorzaak van de relatieve archiefarmoede voor de zestiende en de zeventiende eeuw.⁵⁸ In het nieuwe paleis werd een afzonderlijk lokaal voorzien voor de bibliotheek van de aartsbisschoppen, die in 1718 van Brussel naar Mechelen overgebracht werd.⁵⁹ Het is echter niet geweten of dit ook voor het archief het geval was. Na de Franse inval werd het archief

⁵² J.J. Thonissen, 'De Ram (Pierre-François-Xavier)', *Biographie nationale*, 5 (1876) 652.

⁵³ Mogelijk reserveerde hij dit voor hoofdstuk VII van zijn archievenoverzicht: 'Archives civiles. Divers' (Laenen, 'Inventaire', 16 (1912) IX). Het archievenoverzicht werd echter, mogelijk door de oorlogsomstandigheden, na 1914 niet meer verder gezet.

⁵⁴ H. Joosen, 'In memoriam: kanunnik R. Tambuysen', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 17 (1966) 22, 24.

⁵⁵ R. Tambuysen, 'Het oud archief van het Groot Begijnhof van Mechelen', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 59 (1955) 25-50; Idem, 'Het archief van het begijnenwezen te Mechelen', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 60 (1956) 44-49.

⁵⁶ E. Put en C. Harline, *Verloren schapen, schurftige herders: de helse dagen van bisschop Mathias Hovius, 1542-1620*, Leuven, 2002, 228.

⁵⁷ Hij verwijst hiernaar in Van de Wiel, *Archivalia*, 13, maar in de rapporten in de *Handelingen* worden deze voorlopige inventarissen nergens vermeld.

⁵⁸ Laenen, 'Inventaire', 16 (1912) VII: 'Par suite même du séjour à Bruxelles des archevêques, qui ne s'installèrent au palais, reconstruit, de Malines qu'à partir du Cardinal d'Alsace, [...] les documents provenant de l'administration générale ont subi de nombreuses avaries. C'est ainsi qu'en dehors des registres aux actes des archevêques et du vicariat sede vacante, les archives ne possèdent plus que de rares débris des correspondances des archevêques antérieurs à Guillaume de Praecipiano (1690-1711).'

⁵⁹ J. Laenen, 'L'ancienne bibliothèque des archevêques de Malines', *Bulletin du Cercle Archéologique, Littéraire et Artistique de Malines*, 14 (1904) 135; Van de Wiel, *Archivalia*, 102.

van het aartsbisdom door de commissarissen van de stadsmagistraat en het kapittel op 13 september 1794 ondergebracht in het huis van kanunnik Trimpont en de aangrenzende woning. In 1823 keerde het terug naar het aartsbisschoppelijk paleis.⁶⁰ Aan het begin van de twintigste eeuw, toen kanunnik Laenen zijn werkzaamheden als archivaris startte, lagen de ‘talrijke registers en losse documenten’ daar ‘op den zolder bijeengehoopt’.⁶¹ Nadat het in de jaren 1922-1925 gerenoveerd was, werd het archief overgebracht naar de voormalige refugie van de benedictijnerabdij van Sint-Truiden in de Schoutetstraat te Mechelen.⁶² In 1987 verhuisde het archief naar het Diocesaan Pastoraal Centrum, in de gebouwen van het voormalige Grootseminarie. Tot januari 2004 rustte het daar in de voormalige bibliotheek.⁶³ Thans wordt het, in betere omstandigheden dan voordien, bewaard in de voormalige seminariekapel, die in 1954-1955 gebouwd werd in opdracht van aartsbisschop kardinaal Van Roey.

⁶⁰ Laenen, ‘Inventaire’, 16 (1912) VII.

⁶¹ Tambuyser, ‘Kanunnik Laenen’, 27.

⁶² J. Laenen, ‘Een nieuw Mechelsch museum’, *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 38 (1933) 77; C. Van de Wiel, *Acta episcopalia Cameracensia, Leodiensia, Mechliniensia en provincialia in het Aartsbisschoppelijk Archief van Mechelen, 14de eeuw-1960* (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Archiefbestanden in niet-Rijksarchieven, 31), Brussel, 2002, 9.

⁶³ Put en Harline, *Verloren schapen*, 227.

III. INHOUD EN STRUCTUUR

A. INHOUD

Chronologisch reikt de verzameling ‘Kerk en Staat’ grosso modo van de zestiende tot de achttiende eeuw. Het zwaartepunt ligt echter in de zeventiende en de achttiende eeuw. Geografisch hebben de stukken betrekking op het grondgebied van de hele Zuidelijke Nederlanden. Thematisch betreft het, zoals de titel aangeeft, de betrekkingen tussen de kerkelijke en de wereldlijke overheid. Wie in deze problematiek geïnteresseerd is, kan niet om deze verzameling heen. Archivaris Constant Van de Wiel omschreef de inhoud van deze verzameling als volgt:

‘Ce fonds – parfaitement inconnu des historiens, a fortiori des juristes, et qui n’a fait l’objet que d’un classement provisoire – comprend entre autres des décrets, des instructions, des procès du Grand Conseil de Brabant et du Conseil d’Etat, ainsi que des requêtes à ces différents conseils. On y trouve encore des traités canoniques et des discussions concernant la compétence du pouvoir civil en matière ecclésiastique, propos du placet royal pour la publication des bulles pontificales ; de la préséance des évêques et des abbés sur les princes, sur les comtes et à l’intérieur des Conseils. Il contient aussi des traités canoniques concernant les droits et les privilèges du clergé, le droit d’asile et les atteintes à ces droits, émanant du pouvoir civil ; les fondations pieuses, les bourses d’études, etc.’⁶⁴

Samengevat kan men stellen dat de verzameling ‘Kerk en Staat’ de gedeeltelijke neerslag vormt van de activiteiten die de aartsbisschop van Mechelen ontplooidde om de kerkelijke invloedssfeer af te schermen van wereldlijke inmenging. Het weerspiegelt ook zijn politieke taken in een aantal vertegenwoordigende organen en bestuursraden en zijn betrokkenheid bij het beheer van vrome stichtingen. De archiefvorming ten gevolge van de eerste activiteit leidde tot een schat aan informatie over talrijke jurisdictieconflicten tussen de kerkelijke en de wereldlijke macht (onder andere over het *privilegium fori* en de *recursus ad principem*), het asielrecht, de fiscale vrijstelling van de clerus en het vorstelijk placetrecht. De documenten die gevormd en verzameld werden uit hoofde van het lidmaatschap van onder andere de Staten van Brabant en de Raad van State handelen hoofdzakelijk over fiscaliteit en landsverdediging. De activiteit van de aartsbisschoppen op politiek vlak lijkt sterk persoons- en tijdsgebonden te zijn geweest. Jacobus Boonen liet zich, als raadsheer bij de Raad van State en in de voornoemde regentschapsraden, opmerken als een ijverig verdediger van de nationale eenheid ten tijde van de oorlogen met de Republiek der Verenigde Provinciën en Frankrijk.⁶⁵ Humbertus-Guilielmus de Precipiano en Thomas-Philippus d’Alsace waren bijzonder actief in hun strijd voor het behoud van de kerkelijke privileges tegen het regalisme van de koninklijke raadsheren.

⁶⁴ C. Van de Wiel, ‘Recours aux tribunaux laïcs en matière ecclésiastique vers 1720. Réaction du cardinal Th.-Ph. D’Alsace’, in: *Etudes du droit et d’histoire. Mélanges Mgr. H. Wagnon*, Louvain-la-Neuve, 1976, 418. Dit is overigens de enige, ons bekende, uitgebreide vermelding van de verzameling ‘Kerk en Staat’.

⁶⁵ Mols, ‘Seculiere clerus’, 372; L. Ceyskens, ‘Boonen, Jacques’, *Nationaal biografisch woordenboek*, 2 (1966) 76-77.

Tenslotte dient opgemerkt te worden dat de archiefbestanddelen over studiebeurzen⁶⁶ zich reeds bij de aanvang van deze inventarisatie in het archief van het Groot-Seminarie bevonden en ook in de handgeschreven inventaris van dit bestand vermeld worden.

B. UITGEVOERDE SELECTIES EN Vernietigingen

Daar de vermenging van stukken van verschillende archiefvormers in strijd is met het herkomstbeginsel, werden de archiefbestanddelen waarvan met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid kon worden vastgesteld dat zij afkomstig waren uit de archieven van het oude bisdom Antwerpen, de cisterciënzerabdij van Villers en de officialiteiten van het aartsbisdom Mechelen uit de verzameling 'Kerk en Staat' gelicht. Deze stukken werden opnieuw toegevoegd aan de bestanden waaruit ze afkomstig waren. De stukken afkomstig uit het archief van de abdij van Villers werden ingepast in het archiefschema dat Omer Henrivaux ontwierp voor dit archief en worden beschreven in bijlage.⁶⁷ Wat de stukken afkomstig uit het archief van de officialiteiten en het oude bisdom Antwerpen betreft, was dit niet mogelijk. Het archief van de officialiteiten is nog niet grondig geïnventariseerd. De stukken afkomstig van het oude bisdom Antwerpen zullen in de toekomst niet meer in het Aartsbisschoppelijk Archief bewaard worden. Ze zullen overgemaakt worden aan het huidige bisdom Antwerpen als rechtsopvolger van het oude bisdom. De andere archiefbestanddelen werden ongemoeid gelaten. Restitutie was hier praktisch bijna onmogelijk en, indien althans een aantal deze stukken in het verleden de oorspronkelijke kern van de verzameling uitmaakte, zijn er ook theoretische bezwaren. In deze werd bij de inventarisatie van de verzameling 'Kerk en Staat' de strategie gevolgd die H. Verstrepen hanteerde bij de klassering van de verzameling '*Parochialia Sint-Rombout*'.⁶⁸

C. ORDENING

In het verleden maakte de hier geïnventariseerde verzameling 'Kerk en Staat' deel uit van een groter geheel, waartoe ook het archief van het Centrale Secretariaat van het aartsbisdom Mechelen (1801-1926) behoorde. Zij werden door archivaris Constant Van de Wiel nog samen beschreven in een voorlopige inventaris, maar bij de herinventarisatie werd ervoor gekozen om de oude verzameling in twee delen te splitsen. Het archief van het Centrale Secretariaat, dat onder andere de betrekkingen tussen het aartsbisdom en de wereldlijke overheden (ministeries, provinciebesturen) onderhield, werd in 2006 grondig geïnventariseerd door Evert Smolders. Onderhavige inventaris ontsluit het gedeelte dat betrekking heeft op het Ancien Régime. De splitsing is gerechtvaardigd, want buiten het onderwerp hebben het oude en het moderne gedeelte van het vroegere geheel 'Kerk en Staat' weinig gemeen. Bij het oude gedeelte heeft men te maken met een semi-artificiële verzameling van documenten afkomstig van verschillende archiefvormers die ten minste gedeeltelijk samengebracht zijn door latere

⁶⁶ Nummers III, 12, 1-30 in de voorlopige inventaris van de verzameling 'Kerk en Staat' die opgesteld werd door archivaris Constant Van de Wiel.

⁶⁷ Voor het archiefschema, zie: Henrivaux, *Inventaire*, 169-171. Hij volgde deze strategie ook zelf voor de klassering van de archiefbestanddelen die na de voltooiing van de inventarisatie van het kernarchief nog opdoken in andere bestanden en verzamelingen.

⁶⁸ H. Verstrepen, *Parochialia Mechelen St.-Rombout. Oud Régime: inventaris* (Archief- en bibliotheekwezen in België. Inventarissen, 10), Brussel, 1992, 21: 'Deze herklassering hielden we zeer beperkt, omdat, zoals gezegd, de verspreiding dikwijls bewust en systematisch gebeurd is. Alleen enkele papieren die echt totaal verkeerd zaten en met een normale, beperkte heuristiek dus quasi onvindbaar voor de vorser [...] werden opnieuw aan de collectie toegevoegd.'

bewerkers. Het archief van het Centrale Secretariaat is daarentegen een echt archiefbestand dat voortvloeide uit de taken en activiteiten van één enkele archiefvormer en met een structuur die de archiefvorming weerspiegelt. Evert Smolders kon de oude orde reconstrueren aan de hand van rubriekaanduidingen op de stukken.

Bij de inventarisatie van het oude gedeelte van de verzameling 'Kerk en Staat' was het niet mogelijk om terug te vallen op bestaande voorbeelden. In de archievenoverzichten van Jozef Van den Nieuwenhuizen en Marc Carnier werden geen gelijkaardige verzamelingen aangetroffen.⁶⁹ Nader onderzoek van de inventarissen van de archieven van de oude bisdommen Antwerpen, Brugge en Gent toonde wel aan dat gelijkaardig materiaal ook hier bewaard bleef, maar niet in een afzonderlijke verzameling ondergebracht werd. Archiefbestanddelen die onder andere handelen over asielrecht en bisschoppelijke jurisdictie werden in de inventarissen van de archieven van de bisdommen Antwerpen en Brugge ondergebracht in een restcategorie, respectievelijk getiteld 'Varia' en 'Verscheidene documenten'.⁷⁰ In de zeer gedetailleerde inventaris van het archief van het bisdom Gent kan men archiefbestanddelen over gelijkaardige onderwerpen terugvinden onder de noemer 'Zielzorg in het algemeen'.⁷¹ Zoals hierboven reeds aangegeven werd, kon ook de inventaris van Evert Smolders niet dienen als uitgangspunt voor de inventarisatie van het oude gedeelte van de verzameling 'Kerk en Staat'.

Er werden geen oude toegangen⁷², noch bruikbare sporen van een eigentijds klassement aangetroffen. Een beperkt aantal stukken draagt wel een nummer, maar het was niet mogelijk om aan de hand van deze nummering een oude orde te reconstrueren. De genummerde stukken zaten te zeer verspreid over verschillende dozen en mappen en dezelfde nummers kwamen verschillende keren terug. Enkel op het niveau van de archiefbestanddelen werden er restanten van een oude orde teruggevonden in de vorm van liasseringen en oude omslagen. De liassen werden behouden indien ze de lezing van de stukken niet bemoeilijkten. In een aantal gevallen werden stukken verpakt in eigentijds drukwerk.⁷³ Een andere courante praktijk was het verpakken van dossiers in een dubbelgevouwen archiefstuk dat tot het dossier behoorde en waarop een opschrift werd aangebracht. Omwille van deze opschriften werden alle eigentijdse omslagen om de stukken gelaten. De oude orde werd echter grondig verstoord, onder andere door de chronologische rangschikking van stukken. Daardoor werden de oorspronkelijke dossiers en onderwerpsmappen verspreid. Het resultaat is een archief met zeer veel losse en geïsoleerde stukken, vaak ongedateerde afschriften van allerhande stukken, nota's en aantekeningen. Veel van deze losse stukken hadden ooit een functie in het kader van

⁶⁹ J. Van den Nieuwenhuizen, 'De archieven van de bisdommen, kathedralen en seminaries in België', *Religieuze archieven en bibliotheken in België* (Archief- en bibliotheekwezen in België. Extranummers, 1), Brussel, 1968, 45-84; M. Carnier, 'Het archief van de bisdommen uit de Nederlanden vóór de Franse Tijd: een stand van zaken', *Vierde studiedag Belgische kloostergeschiedenis. Bisdommen in de Zuidelijke Nederlanden (middeleeuwen en nieuwe tijd). Algemeen Rijksarchief, 10 april 2002. Akten* (Bibliografische inleiding tot de Belgische kloostergeschiedenis vóór 1796, 64), Brussel, 2002, 7-28.

⁷⁰ Van den Nieuwenhuizen, *Archieven*, 12-13; B. Janssens de Bisthoven en C. De Backer, *Inventaris van het bisschoppelijk archief van Brugge* (KADOC inventarissen. Reeks B: inventarissen van archieven niet bewaard op het KADOC, 6), Leuven, 1984, 41-42.

⁷¹ M. Gysseling, *Inventaris van het archief van Sint-Baafs en bisdom Gent tot eind 1801 V* (Rijksarchief te Gent. Toegangen in beperkte oplage, 69), Brussel, 2000, 267-304.

⁷² Eén enkele eigentijdse inhoudsopgave (nr. 486 van deze inventaris) vormt de uitzondering op de regel.

⁷³ Indien dit het geval is, wordt dit in de inventaris bij de stukken in kwestie in annotatie vermeld (het betreft de nrs. 601, 914 en 925).

een procesdossier of een traktaat over een juridische kwestie waarbij casussen allerhande als bewijsmateriaal dienden, maar de ontstaanscontext is in de loop der jaren onherroepelijk verloren gegaan. Er werd zoveel mogelijk geprobeerd om de oorspronkelijke dossiers te herstellen, maar dit was vaak niet mogelijk. Om het onderscheid tussen de hoogwaardige archiefbestanddelen en de talrijk aanwezige ongedateerde losse nota's en aantekeningen te maken, werden deze binnen elke afdeling zoveel mogelijk gegroepeerd onder de noemer 'Documentatie'. Ook de onderverdelingen algemeen-bijzonder en organisatie-taakuitoefening bleken bijzonder geschikt om greep te krijgen op het heterogene materiaal, maar het paradoxale bestaat hierin dat veel van het materiaal dat onder algemeen geklasseerd werd, ooit gediend heeft in specifieke zaken. Binnen deze onderverdelingen werden de stukken zo veel mogelijk chronologisch gerangschikt, maar indien de logische ordening dit vereiste, werd afgeweken van dit principe. Dit gebeurde onder andere bij de rangschikking van losse stukken waarvan wel de inhoud, maar niet het stuk gedateerd was.

Het ontbreken van een oude orde dwong tot het ontwerp van een eigen classificatie. Het archiefschema, waarvan de hoofdingeling in het kader hieronder hernomen wordt, is gebaseerd op de taken en activiteiten van de aartsbisschoppen. Deze ordening was tot op zekere hoogte reeds aanwezig in de voorlopige inventaris van Constant Van de Wiel. De indeling van de voorlopige inventaris was eveneens gebaseerd op de taken en activiteiten van de aartsbisschop. Door de afwezigheid van een inleiding of tussentitels wordt zij echter niet geëxpliciteerd. Enkel aan de hand van de Romeinse nummering kan men hierin zeven delen onderscheiden. De eerste drie delen waren het omvangrijkste en vormen de kern van het archief. Het eerste deel bevatte de stukken over de vertegenwoordiging in wereldlijke instellingen, het tweede deel betrof de verdediging van kerkelijke privileges. Deel drie omvatte vooral negentiende- en twintigste-eeuws materiaal, maar ook dossiers van vrome stichtingen uit de vroegmoderne tijd. De laatste vier delen waren beperkt van omvang en vormden een restcategorie voor stukken van uiteenlopende aard. Wat de graad van ontsluiting betreft, dient vermeld te worden dat de minimumnorm die Herman Coppens opgeeft (acht nummers per strekkende meter archief) wel gehaald werd.⁷⁴ Toch vertoonde deze voorlopige inventaris tekorten die de herinventarisatie van de verzameling 'Kerk en Staat' rechtvaardigden. Het gebrek aan een inleiding en een door middel van tussentitels geëxpliciteerde ordening werden reeds vermeld. Daarnaast waren de beschrijvingen zeer algemeen en toonden ze slechts het topje van de ijsberg. Tenslotte vertoonde de ordening talrijke inconsistenties: stukken over verschillende instellingen waren vermengd, in het eerste deel van de voorlopige inventaris werden ook stukken met betrekking tot de verdediging van de kerkelijke privileges teruggevonden en de laatste vier delen bevatten archiefbestanddelen die eigenlijk in de eerste drie delen thuishoorden.

In het eerste deel worden de archiefbestanddelen gegroepeerd die betrekking hebben op de verdediging van de kerkelijke voorrechten. Daarbij komt ook een vorstelijk recht dat ingreep in kerkelijke aangelegenheden, namelijk het placetrecht, aan bod. Het tweede deel bevat archiefbestanddelen die opgemaakt of ontvangen werden uit hoofde van het lidmaatschap van diverse vertegenwoordigende organen en bestuursraden. Het derde deel bevat de archiefbestanddelen die gevormd werden in het kader van het beheer van vrome stichtingen.

⁷⁴ H. Coppens, *De ontsluiting van archieven. Richtlijnen en aanbevelingen voor de ordening en beschrijving van archieven in het Rijksarchief* (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Miscellanea archivistica. Manuale, 21), Brussel, 1997, 43-44.

I. Verdediging van kerkelijke privileges

1. Bisschoppelijke jurisdictie
2. Asielrecht
3. Fiscale vrijstelling
4. Vorstelijk placetrecht

II. Vertegenwoordiging in wereldlijke instellingen

5. Zetel in de Staten van Brabant en deelname aan de Staten-Generaal
6. Raadsheer bij de Raad van State en deelname aan voorlopige besturen

III. Beheer van vrome stichtingen

IV. Politiek-institutionele documentatie en varia

Bijlage: Stukken afkomstig uit het archief van de abdij van Villers

De zeer uiteenlopende aard van de stukken, alsook het gebrek aan homogene bevoegdheidspakketten, maakt dat overlappingen tussen de diverse afdelingen onvermijdelijk zijn. Indien dit het geval is, wordt dit in de kopnoot van de desbetreffende afdelingen aangegeven. Er werd zoveel mogelijk naar gestreefd om de archiefbestanddelen in één van de genoemde afdelingen onder te brengen. Voor een aantal stukken was dit echter niet mogelijk omwille van hun unieke inhoud of omdat de inhoud, door de teloorgang van de oorspronkelijke context, te vaag was om classificatie toe te laten. Daarom werd er voor deze archiefbestanddelen een restcategorie gecreëerd. Daarin vindt men ook losse ordonnanties en archiefbestanddelen over de Grote Raad van Mechelen, de Raad van Brabant, de Geheime Raad en de Raad van Financiën die men de moeite waard vond om bij te houden, alhoewel de aartsbisschop geen zitting had in deze instellingen.

IV. RAADPLEGING EN GEBRUIK

A. VOORWAARDEN VOOR RAADPLEGING EN REPRODUCTIE

De verzameling ‘Kerk en Staat’ is vrij raadpleegbaar. Voor de reproductie van archiefstukken gelden de voorwaarden en tarieven van toepassing in het Aartsbisschoppelijk Archief.

B. TAAL EN SCHRIFT

Het merendeel van de stukken is in het Latijn, Frans of Nederlands opgesteld. Daarnaast zijn er echter ook documenten in het Spaans, Italiaans en Duits. Wanneer een stuk in het Spaans, Italiaans of Duits opgemaakt werd of een archiefbestanddeel stukken in deze taal bevat, wordt dit aangegeven in annotatie. De meeste stukken zijn handgeschreven. Vooral voor zeventiende-eeuwse handschriften kan dit soms interpretatieproblemen opleveren. Enige paleografische kennis is dan ook vereist.

C. TOEGANGEN

Deze inventaris vervangt de voorlopige inventaris van C. Van de Wiel die ter inzage lag in de leeszaal van het Aartsbisschoppelijk Archief.

D. AANWIJZINGEN VOOR HET GEBRUIK

De stukken dienen aangevraagd te worden als: Verzameling ‘Kerk en Staat’, nr. x [inventarisnummer tegen de linkerkantlijn vóór elke beschrijving]. Bij verwijzing naar de stukken vermeldt men de eerste keer: Aartsbisschoppelijk Archief Mechelen, *Verzameling ‘Kerk en Staat’*, nr. x. Daarna kan men als volgt verkort verwijzen: ‘A.A.M., *Kerk en Staat*, nr. x’.

V. VERWANT MATERIAAL

A. ORIGINELEN EN KOPIEËN

In de verzameling ‘Kerk en Staat’ worden geen hedendaagse kopieën van documenten bewaard. Noch in de andere archieven en verzamelingen die bewaard worden in het Aartsbisschoppelijk Archief, noch elders werden kopieën van stukken uit de verzameling ‘Kerk en Staat’ aangetroffen.

B. DOCUMENTEN MET EEN VERWANTE INHOUD

Niet alleen in de verzameling ‘Kerk en Staat’ vindt men archiefbestanddelen over de relaties tussen de kerkelijke en de wereldlijke overheid. Daarom wordt hier gewezen op de aanwezigheid van gelijkaardige bescheiden in enkele andere bestanden en verzamelingen die bewaard worden in het Aartsbisschoppelijk Archief te Mechelen. De meeste vermelde archieftoegangen beschikken overigens over indices op persoons-, plaats- en zaaknamen.

Ten eerste kan hier gewezen worden op de persoonlijke archieven van de aartsbisschoppen en de kapittelvicarissen *sede vacante* (inventaris: C. Van de Wiel, *Archivalia over de aartsbisschoppen van Mechelen van de oprichting van het aartsbisdom tot en met de Franse Tijd (1559-1815)*, Leuven, 1990). Deze bevatten een schat aan informatie over alle aspecten van de Kerk-Staat problematiek en de relaties van de aartsbisschoppen met de Heilige Stoel en de regeringen in Brussel, Madrid en Wenen. Vooral de archieven van Jacobus Boonen, Alphonse de Berghes, Humbertus-Guillielmus de Precipiano, Thomas-Philippus d’Alsace en Joannes-Henricus de Franckenberg zijn zeer rijk, maar de overige aartsbisschoppen mogen niet verwaarloosd worden. Bij het raadplegen van deze inventaris moet men overigens opletten niet alleen de bij een aantal aartsbisschoppen wederkerende rubriek ‘(Verhoudingen tussen) Kerk en Staat’ te raadplegen. Ook andere rubrieken bevatten stukken betreffende de verhoudingen tussen Kerk en Staat.

Het bestand ‘Vicariaat’ (inventaris: C. Van de Wiel, *Acta vicariatus in het Aartsbisschoppelijk Archief in Mechelen 1380-1900*, Brussel en Rome, 1996) omvat de losse stukken gevormd door het vicariaat (cf. *supra*). Het betreft hoofdzakelijk bescheiden met betrekking tot louter geestelijke aangelegenheden, maar rubriek VIII (‘Kerkelijk leergezag’) bevat een aanzienlijk aantal archiefbestanddelen betreffende de jurisdictie van de kerkelijke en de wereldlijke macht inzake boekencensuur, alsook over het geval Zeger Bernard Van Espen en de strijd tegen het gallicanisme. Het bestand ‘Legervicariaat’ (zelfde inventaris) bevat de stukken uitgaande van en bestemd voor de vicaris-generaal voor het leger. Hierin vindt men onder andere stukken met betrekking tot het asielrecht, de financiering van het leger en de jurisdictie over de militairen.

De verzameling ‘*Episcopalia Mechliniensia*’ (inventaris: C. Van de Wiel, *Acta episcopalia Cameracensia, Leodiensia, Mechliniensia en provincialia in het Aartsbisschoppelijk Archief in Mechelen, 14de eeuw - 1960*, Brussel, 2002) bestaat uit de documenten die de administratoren van het aartsbisdom tussen 1560 en 1961 hebben nagelaten in de vorm van

registers en liassen.⁷⁵ De voornaamste reeks wordt gevormd door de ‘*Acta episcopatus*’ (handelingen van de bisschop). Deze bevat naast delen en banden van zeer uiteenlopende aard ook de registers met akten van het vicariaat, die eigenlijk tot het bestand ‘Vicariaat’ behoren. Hierin werden, zoals hierboven reeds vermeld, stukken van zeer uiteenlopende aard betreffende alle aspecten van het bestuur van het aartsbisdom opgetekend. Een groot aantal van deze registers is voorzien van een eigentijdse index, maar algemene klappers zijn, in tegenstelling tot wat voor de bisdommen Gent en Brugge het geval is, niet voorhanden.

Het fonds ‘*Conventualia*’ (inventaris: C. Van de Wiel, *Inventaris van kloosterarchivalia in het aartsbisschoppelijk archief te Mechelen*, 2 dln., Brussel, 2002) bevat niet alleen de dossiers die de aartsbisschoppelijke administratie bijhield over kloosters en abdijen, maar ook het eigen archief van verschillende kloosters en abdijen. Op enkele stukken betreffende onder andere asielrecht, belastingen en fiscale vrijstellingen na is het minder interessant voor de studie van de relaties tussen Kerk en Staat. De ‘*Parochialia*’ behelzen het archief over de verschillende parochies van het aartsbisdom Mechelen. Het is niet uitgesloten dat ook deze verzameling nuttige stukken bevat, maar het niveau van de ontsluiting (zie J. Laenen, ‘*Inventaire sommaire des archives de l’archevêché*’, *Annuaire du clergé de l’archevêché de Malines*, 17 (1913) XVI-XVIII) laat niet toe dit te controleren.

Het archief van de officialiteit (inventaris: C. Van de Wiel, onuitgegeven voorlopige inventaris te consulteren in de leeszaal van het Aartsbisschoppelijk Archief) bevat waarschijnlijk ook heel wat informatie over de relaties tussen Kerk en Staat. Dit bestand mag niet over het hoofd gezien worden wanneer men de Kerk-Staat verhoudingen op juridictioneel vlak bestudeert. Ook hier is de voorlopige status van de ontsluiting een nadeel voor de onderzoeker.

Tenslotte moet nog gewezen worden op het belang van het verzamelwerk van Amatus de Coriache (1600-1682) (inventaris: C. Van de Wiel, *Repertorium van het compilatiewerk van vicaris-generaal Am. de Coriache. Bronnen van de 12^e tot de 17^e eeuw m.b.t. het gebied van het oorspronkelijke aartsbisdom Mechelen*, Brussel, 1973) en op de verzameling ‘*Jansenistica*’. Amatus de Coriache was onder andere officiaal van Mechelen, drie maal kapittelvicaris *sede vacante* en vicaris-generaal van aartsbisschop Alphonse de Berghes. Hij stond bekend als een vurig verdediger van de rechten van de Kerk. De door hem aangelegde verzameling omvat zestien lijvige banden met afschriften van stukken uitgaande van de kerkelijke en de burgerlijke overheid van de elfde tot de zeventiende eeuw over zeer uiteenlopende zaken die het aartsbisdom Mechelen *in spiritualibus* en *in temporalibus* aangingen.⁷⁶ De verzameling *Jansenistica* (inventaris: C. Van de Wiel, *Jansenistica te Mechelen. Het archief van het aartsbisdom*, Leuven, 1988) bestaat uit het *Museum Bellarminum*, de bibliotheek van de jezuïeten die, ondersteund door een fonds gesticht door kardinaal Robertus Bellarminus (1542-1621), vanuit het Mechelse college het jansenisme bestreden, en de documentatie van Alphonsus Huylebroucq (1667-1722), bibliothecaris van

⁷⁵ Van de Wiel, *Acta episcopalia*, 8-9.

⁷⁶ C. Van de Wiel, *Repertorium van het compilatiewerk van vicaris-generaal Am. de Coriache. Bronnen van de 12e tot de 17e eeuw m.b.t. het gebied van het oorspronkelijke aartsbisdom Mechelen* (Archief- en bibliotheekwezen in België. Inventarissen, 2), Brussel, 1973, 7, 9. Zie ook C. Van de Wiel, ‘Twee beroemde leden uit het geslacht Coriache’, *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 86 (1982) 59-82.

het *Museum*, die na de afschaffing van de jezuïetenorde in 1773 in het archief van het aartsbisdom gedeponereerd werden.⁷⁷

C. LITERATUUR

Er werden zeer weinig uitgegeven stukken of literatuur teruggevonden waarvoor de auteur zich baseerde op archief uit de verzameling 'Kerk en Staat'. Hier kan enkel volgend artikel vermeld worden:

Van de Wiel, C., 'Recours aux tribunaux laïcs en matière ecclésiastique vers 1720. Réaction du cardinal Th.-Ph. d'Alsace', in: *Etudes du droit et d'histoire. Mélanges Mgr. H. Wagnon*, Louvain-la-Neuve, 1976, 415-435 (zie nr. 67 van deze inventaris).

Het is echter niet uitgesloten dat bijvoorbeeld Lucien Ceyskens zich in zijn omvangrijke oeuvre gebaseerd heeft op archiefbestanddelen uit de verzameling 'Kerk en Staat' of dat hij stukken heeft uitgegeven.

Hieronder worden nog enkele algemene werken opgenomen, te beginnen met enige studies over het aartsbisdom en de aartsbisschoppen van Mechelen en meer in het algemeen over de Kerk in de Nederlanden en de relaties tussen Kerk en Staat. Indien er hier en elders in deze inventaris verwezen wordt naar literatuur, dient de lezer zich ervan bewust te zijn dat in deze gezinszins volledigheid gepretendeerd wordt.

Brouwers, D.D., 'Wachtendonck (Jean de)', *Biographie nationale*, 27 (1938) 4-6.

Ceyskens, L., 'Boonen, Jacques', *Nationaal biografisch woordenboek*, 2 (1966) 74-89.

Ceyskens, L., 'Precipiano, Humbertus Willem de', *Nationaal biografisch woordenboek*, 2 (1966) 699-710.

Claessens, P., *Histoire des archevêques de Malines*, Leuven, 1881.

Cloet, M., Bostyn, N. en De Vreese, K., *Repertorium van dekenale visitatieverslagen betreffende de Mechelse kerkprovincie (1559-1801)* (Belgisch centrum voor landelijke geschiedenis. Publikaties, 92), Leuven, 1989.

De Borchgrave, E., 'Franckenberg (Jean Henri, comte de)', *Biographie nationale*, 7 (1880-1883) 275-282.

De Brouwer, J., *De kerkelijke rechtspraak en haar evolutie in de bisdommen Antwerpen, Gent en Mechelen tussen 1570 en 1795*, 2 dln., Tielt, 1971-1972.

De Clercq, C., 'Alsace, Thomas-Philippus d'', *Nationaal biografisch woordenboek*, 7 (1977) 28-34.

De Clercq, C., 'Franckenberg, Joannes-Henricus', *Nationaal biografisch woordenboek*, 7 (1977) 283-289.

De Clercq, C., *Cinq archevêques de Malines*, 2 dln., Parijs, 1974.

De Maeyer, J., Put, E., Roegiers, J., Tihon, A. en Vanden Bosch, G. (eds.), *Het aartsbisdom Mechelen-Brussel. 450 jaar geschiedenis*, 2 dln., Antwerpen, 2009.

De Moureau, E., *Histoire de l'église en Belgique*, 6 dln., Brussel, 1949-1952.

⁷⁷ C. Van de Wiel, *Jansenistica te Mechelen. Het archief van het aartsbisdom* (Annua nuntia Lovaniensia, 28), Leuven, 1988, 11, 14; Laenen, 'Inventaire', 1912, VIII.

- De Ram, P.F.X. en Van De Velde, J.F. (eds.), *Synodicon Belgicum, sive acta omnium ecclesiarum Belgii a celebrato Concilio Tridentino usque ad concordatum anni 1801*, 4 dln., Mechelen, 1828-1858.
- De Schrevel, A.C., 'Précipiano (Humbert, comte de)', *Biographie nationale*, 18 (1905) 204-216.
- Demagnet, A.G., 'Hennin-Liétard (Thomas de) ou Alsace (d'), Boussu (de)', *Biographie nationale*, 9 (1886-1887) 85-93.
- Dierickx, M., *De oprichting der nieuwe bisdommen in de Nederlanden onder Filips II (1559-1570)*, Antwerpen en Utrecht, 1950.
- Dieudonné, H., *Alphonse de Berghes, zevende aartsbisschop van Mechelen (1671-1689): bijdrage tot de studie van het Zuidnederlands episcopaat tijdens de Nieuwe Tijd*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling Geschiedenis, Katholieke Universiteit Leuven, 1972.
- Elias, H.J., *Kerk en staat in de Zuidelijke Nederlanden onder de regeering der aartshertogen Albrecht en Isabella (1598-1621)*, Antwerpen, 1931.
- Halkin, L.E., 'De verhouding Kerk-staat in de 17de eeuw', in: *Algemene geschiedenis der Nederlanden VIII*, Haarlem, 1979, 366-368.
- Houssiau, J., 'L'archevêque de Malines, conseiller d'État au XVIIe siècle', in: R. De Smedt (ed.), *Mechliniensia in honorem prof. em. dr. Constantini Van de Wiel septuagenarii. Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 98 (1995) 81-91.
- Jadin, L., 'Hauchin(us), Joannes', *Nationaal biografisch woordenboek*, 2 (1966) 281-285.
- Laenen, J., *Introduction à l'histoire paroissiale du diocèse de Malines. Les institutions*, Brussel, 1924.
- Laenen, J., *Notes sur l'organisation ecclésiastique du Brabant à l'époque de l'érection des nouveaux évêchés (1559)*, Antwerpen, 1904.
- Le Roy, A., 'Berghes (Alphonse de)', *Biographie nationale*, 2 (1868) 237-239.
- Lefèvre, J., 'La nomination des archevêques de Malines sous l'Ancien Régime', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 63 (1959) 75-92.
- Lourdaux, W. en Verhelst, D., *Inleiding tot de kerkelijke instellingen*, cursus, Katholieke Universiteit Leuven, 1984.
- Mechelen: 4 eeuwen aartsbisschoppelijke stad*, Mechelen, 1961.
- Mols, R., 'De seculiere clerus in de 17de eeuw', in: *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, dl. 8, Haarlem, 1979, 369-382.
- Nolet, W. en Boeren, C., *Kerkelijke instellingen in de middeleeuwen*. Amsterdam, 1951.
- Nuttinck, M., *La vie et l'œuvre de Zeger-Bernard van Espen. Un canoniste janséniste, gallican et régalien à l'Université de Louvain (1646-1728)* (Université de Louvain. Recueil de travaux d'histoire et de philologie. IVe série, 43), Leuven, 1969.
- Proost, J.J.E., *Histoire du droit d'asile religieux en Belgique*, Gent, 1870.
- Put, E. en Harline, C., *Verloren schapen, schurftige herders: de helse dagen van bisschop Mathias Hovius, 1542-1620*, Leuven, 2002.
- Put, E., 'Al de mannen van de aartsbisschop. De organisatie van het jonge aartsbisdom Mechelen (1559-1620)', *Vierde studiedag Belgische kloostergeschiedenis. Bisdommen in de Zuidelijke Nederlanden (middeleeuwen en nieuwe tijd)*. Algemeen Rijksarchief, 10 april

2002. *Akten* (Bibliografische inleiding tot de Belgische kloostergeschiedenis vóór 1796, 64), Brussel, 2002, 71-85.
- Put, E., 'Standenongelijkheid in strafzaken: geestelijken voor Zuid-Nederlandse en Luikse officialiteiten (16de-18de eeuw)', in: J. Ockeley e.a. (ed.), *Recht in geschiedenis. Een bundel bijdragen over rechtsgeschiedenis van de middeleeuwen tot de hedendaagse tijd. Aangeboden aan prof. dr. Fernand Vanhemelryck*, Leuven, 2006, 285-296.
- Reusens, E., 'Boonen (Jacques)', *Biographie nationale*, 2 (1868) 700-705.
- Reusens, E., 'Cruesen (André)', *Biographie nationale*, 4 (1873) 567-569.
- Roegiers, J., 'Kerk en Staat in de Oostenrijkse Nederlanden', in: *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, dl. 9, Haarlem, 1980, 361-375.
- Van Arenberg, E., 'Hauchin (Jean)', *Biographie nationale*, 8 (1884-1885) 770-772.
- Van Durme, M., 'Granvelle, Antoine Perrenot de', *Nationaal biografisch woordenboek*, 1 (1964) 566-572.
- Van Gestel, C., *Historia sacra et profana archiepiscopatus Mechliniensis*, Den Haag, 1725.
- Vansacker, D., 'De Mechelse kerkprovincie en haar officiële drukken (1559-1607/13): een status quaestionis', in: G. Janssens en K. De Jonge (eds.), *Les Granvelle et les anciens Pays-Bas* (Symbolae facultatis litterarum Lovaniensis. Series B, 17), Leuven, 2000, 209-232.
- Verhaegen, A., *Le cardinal de Franckenberg, archevêque de Malines (1726-1804)*, Brugge, 1889.
- Wauters, A., 'Granvelle (Antoine Perrenot, seigneur de)', *Biographie nationale*, 8 (1884-1885) 197-237.
- Wauters, B., *Recht als religie. Canonieke onderbouw van de vroegmoderne staatsvorming in de Zuidelijke Nederlanden* (Symbolae Facultatis Litterarum Lovaniensis. Series B, 35), Leuven, 2005.

Voor de geschiedenis, organisatie, bevoegdheden, taken en activiteiten van de wereldlijke instellingen die in de Zuidelijke Nederlanden en het hertogdom Brabant gefunctioneerd hebben, kan kort verwezen worden naar volgende repertoria, waar men verder ook verwijzingen naar literatuur en archief kan aantreffen:

- Aerts, E., Baelde, M., Coppens, H., De Schepper, H., Thijs, A.K.L. en Van Honacker, K. (eds.), *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795)* (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Studia, 55), 2 dln., Brussel, 1994.
- Van Uytven, R., Bruneel, C., Coppens, H. en Augustyn, B. (eds.), *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795* (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provinciën. Studia, 82), 2 dln., Brussel, 2000.

VI. BESCHRIJVINGSBEHEER

Deze inventaris was oorspronkelijk een masterproef die werd gemaakt in het kader van de interuniversitaire master-na-master Archivistiek: erfgoedbeheer en hedendaags documentbeheer. Het archief werd geordend en beschreven tijdens een stage in het Aartsbisschoppelijk Archief van november 2006 tot juni 2007. Bij de inventarisatie werden de internationale beschrijvingsstandaard ISAD(G) en de richtlijnen voor het ontsluiten van archieven bewaard in het Rijksarchief gevolgd. Conform de richtlijnen van de ISAD(G)-norm voor meer-niveaubeschrijving, werden de verschillende onderdelen van deze inventaris in kopnoot van een afzonderlijke inleiding voorzien. De inhoud van deze kopnoten komt grotendeels overeen met die van de velden 'Inhoud en structuur' in ISAD(G).⁷⁸ Hierin wordt onder andere de ordening van de archiefbestanddelen verantwoord, de inhoud van samengestelde archiefbestanddelen verduidelijkt en informatie aangereikt over de context van de archiefvorming teneinde de raadpleegbaarheid van het archief te bevorderen.⁷⁹ Door het grote aantal losse stukken tengevolge van de teloorgang van de oude orde is de beschrijvingsdiepte zeer gedetailleerd. Vaak was er geen andere mogelijkheid dan beschrijven op stuksniveau.

⁷⁸ *ISAD(G)*, 21-26.

⁷⁹ *ISAD(G)*, 3, 10-11.

VII. BIJLAGEN

A. PROSOPOGRAFISCHE GEGEVENS OVER DE AARTSBISSCHOPPEN VAN MECHELEN (1595-1801)

Antoine-Perrenot de Granvelle en Joannes Hauchinus werden hier niet opgenomen, omdat de documenten in de verzameling 'Kerk en Staat' voornamelijk beperkt zijn tot de zeventiende en de achttiende eeuw.

Afkortingen en symbolen: °: geboorte; bn.: benoeming door de koning / keizer; bk.: bekrachtiging door de paus; i.: installatie; k.: kardinaal gecreëerd; →: verliet de Nederlanden; abd.: afstand; +: overlijden; []: heeft de post nooit daadwerkelijk bekleed; ab. M.: aartsbisdom Mechelen

Naam	Aartsbisschop van Mechelen	Vroegere kerkelijke beneficiën en functies	Wereldlijke functies
Mathias Hovius (Van den Hove) (° 1542, Mechelen)	bn. 20 apr. 1595 bk. 20 sep. 1595 i. 1596 + 30 mei 1620	- Onderpastoor (1567) en pastoor (1569) van de Sint-Pieter en Sint-Paulusparochie te Mechelen - Gegradueerd kanunnik van het Sint-Romboutskapittel te Mechelen (12 ma. 1577) - Aartsdiaken (1582) - Kapittelvicaris van het ab. M. <i>sede vacante</i> (10 jan. 1589)	- Raadsheer bij de Raad van State (18 jun. 1603)
Jacobus Boonen (° 1573, Antwerpen)	bn. 7 jul. 1620 bk. 13 okt. 1621 i. 24 dec. 1621 + 30 jun. 1655	- Gegradueerd kanunnik (1604, inbezitneming 23 jun. 1607) en deken (1612) van het Sint-Romboutskapittel te Mechelen - Synodaal rechter (1607) - Officiaal van het ab. M. te Mechelen (9 jun. 1611) Bisschop van Gent (bn. en bk. 1616)	- Advocaat bij de Raad van Brabant (1596) - Advocaat en zaakgelastigde van de hertog van Arenberg - Lid van de schepenbank van Leuven (1603) - Geestelijk raadsheer bij de Grote Raad van Mechelen (24 sept. 1611) - Raadsheer bij de Raad van State (1626) - Lid van de interim-besturen in de Zuidelijke Nederlanden na de dood van aartshertogin Isabella van Spanje (1 dec. 1633) en kardinaal-infant Don Ferdinand van Oostenrijk (9 nov. 1641)
Andreas Cruesen (° 1591, Maastricht)	bn. 6 sep. 1656 bk. 9 apr. 1657 i. 25 jun. 1657 + 8 nov. 1666	- Vicaris-generaal van het [keizerlijke] leger in Duitsland en Hongarije - Kanunnik, scholaster (1630) en proost (1641) van het kathedraalkapittel te Kamerijk - Vicaris-generaal van het ab. Kamerijk (1641) - Aartsdiaken van Brabant (1645) - Bisschop van Roermond (i. 1651)	- ' <i>Conseiller de la cour impériale</i> ' te Wenen - Lid van de Staten van het Kamerijkse (1645) - Raadsheer bij de Raad van State (26 mei 1664)

Joannes de Wachtendonck (° 1592, Mechelen)	bn. 2 jul. 1667 bk. 22 ma. 1668 + 25 jun. 1668, vóór zijn i.	- Gegraduateerd kanunnik (1617) en deken (1638) van het Sint-Romboutskapittel te Mechelen - Synodaal rechter - Provisor van het seminarie van het ab. M. - Proost van de Sint-Romboutskathedraal te Mechelen (1643) - Vicaris-generaal van het ab. M. - Kapittelvicaris van het ab. M. tijdens de schorsing van Jacobus Boonen (1653) - Bisschop van Namen (bn. 1651, bk. 1654, i. 1655)	- Geestelijk raadsheer bij de Grote Raad van Mechelen (1635)
Alphonse de Berghes (° Brussel, 1624)	bn. 3 aug. 1669 bk. 17 nov. 1670 i. 8 ma. 1671 + 7 jun. 1689	- Kanunnik te Doornik (8 mei 1649) - Proost (<i>prévôt</i>) van Nijvel (1659) - Kapelaan van landvoogden Leopold-Willem en Don Juan - [Bisschop van Doornik (bn. 27 okt. 1667)]	- Raadsheer bij de Raad van State (21 feb. 1673)
Humbertus-Guillielmus de Precipiano (° 1627, Rougement, Bourgondië)	bn. 12 jun. 1689 bk. 6 dec. 1682 i. 11 aug. 1690 + 9/10 jun. 1711	- Kanunnik (1641) en aartsdiaken (vóór 1650) van het kathedraalkapittel van Besançon - Abt van de abdij van Bellevaux (1650) - Bisschop van Brugge (bn. vóór 27 apr. 1682, bk. 7 dec. 1682, i. 1 apr. 1683)	- Lid van de Staten van Bourgondië (1650) - Geestelijk raadsheer bij het Parlement van Bourgondië (26 jun. 1664) - Afgevaardigde van de Bourgondische <i>kreits</i> bij de Rijksdag te Regensburg (31 mei 1667) - Geestelijk raadsheer bij de Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië te Madrid (9 mei 1673) - Raadsheer bij de Raad van State (23 dec. 1682)
Thomas-Philippus d'Alsace (° 1679, Brussel)	bn. 23 feb. 1714 bk. 16 dec. 1715 i. 15 ma. 1716 k. 29 nov. 1719 + 5 jan. 1759	- Kanunnik en proost van het kathedraalkapittel van Gent (13 jul. 1696) - Examinator te Gent - Synodaal rechter te Gent - Vicaris-generaal van het bisdom Gent - [Bisschop van Ieper (bn. door paus Clemens XI 26 aug./23 nov. 1713)]	- Raadsheer bij de Raad van State (18 apr. 1716) - Lid van de <i>Jointe provisionelle d'État</i> (1717)
Joannes-Henricus de Franckenberg (° 1726, Gross-Glogau, Silezië)	bn. 27 jan. 1759 bk. 27 mei 1759 i. 27 sep. 1759 k. 1 jun. 1778 → na 23 okt. 1797 abd. 20 nov. 1801 (+ 11 jun. 1804)	- Kanunnik van het kathedraalkapittel van Breslau (1743) - Deken van de kapittel van Allerheiligen te Praag (1754) - Deken van het kapittel van Sint-Cosmas en Damianus te Alt-Bunzlau (Stara Boleslav) (1756)	- Raadsheer bij de Raad van State (21 ma. 1759)

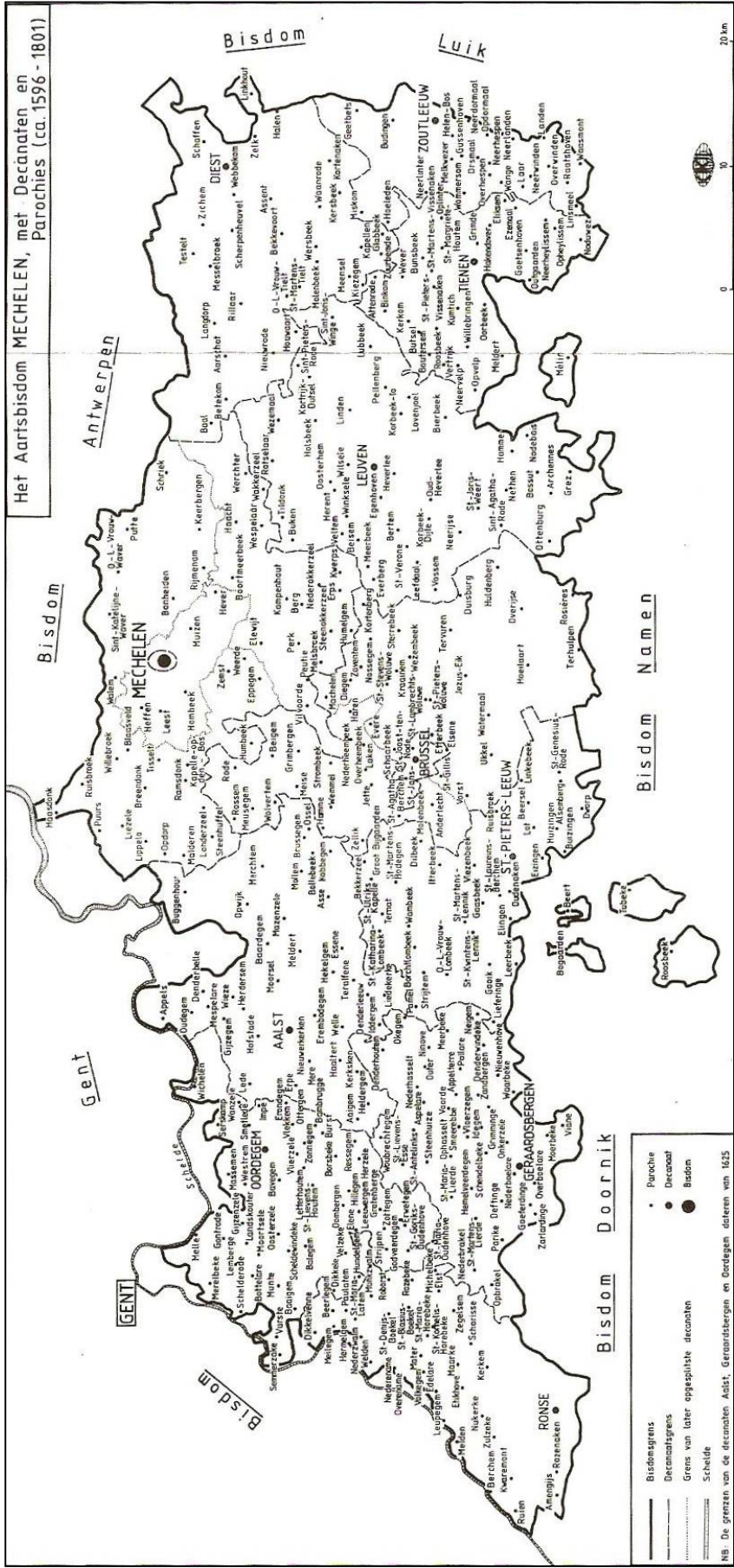
B. KAPITTELVICARISSEN EN VICARISSEN-GENERAAL SEDE VACANTE EN SEDE IMPEDITA (1589-1759)

Naam	Ambtstermijn	Aanleiding
Mathias Hovius	10 jan. 1589 - 1595?	Kapittelvicaris <i>sede vacante</i> na + Joannes Hauchinus
Petrus Van de Wiele	20 jun. 1620 - 16 nov. 1621	Kapittelvicaris <i>sede vacante</i> na + Mathias Hovius
Joannes de Wachtendonck	1653	Kapittelvicaris <i>sede impedita</i> na schorsing van Jacobus Boonen door de paus
Joannes Le Roy	5 jul. 1655 - 11 apr. 1656	Kapittelvicaris <i>sede vacante</i> na + Jacobus Boonen
Amatus Coriache	15 apr. 1656 - mei? 1657	Kapittelvicaris <i>sede vacante</i> na + Joannes Le Roy
Amatus Coriache	10 nov. 1666 -3 jan. 1667	Kapittelvicaris <i>sede vacante</i> na + Andreas Cruesen en Joannes de Wachtendonck
Philippus-Erardus Van der Noot	13 jun. 1689 - 11 aug. 1690	Kapittelvicaris <i>sede vacante</i> na + Alphonse de Berghes
Amatus-Ignatius de Coriache	11 jun. 1711 - 10 feb. 1716	Kapittelvicaris <i>sede vacante</i> na + Humbertus Guilielmus de Precipiano
Benedictus De Ruddere	9 jan. 1759 - 20 sep. 1759	Kapittelvicaris <i>sede vacante</i> na + Thomas-Philippus d'Alsace

C. KAART VAN HET AARTSBISDOM MECHELEN

Met toestemming van de auteurs overgenomen uit: M. Cloet, N. Bostyn en K. De Vreese, *Repertorium van dekenale visitatieverslagen betreffende de Mechelse kerkprovincie (1559-1801)* (Belgisch centrum voor landelijke geschiedenis. Publikaties, 92), Leuven, 1989.

Het Aartsbisdom MECHELEN, met Decanaten en Parochies (ca. 1596 - 1801)

D. ARCHIEFSHEMA

I.	VERDEDIGING VAN KERKELIJKE PRIVILEGIES	1-596
A.	BISSCHOPPELIJKE JURISDICTIE	1-169
1.	<i>Algemeen</i>	1-35
2.	<i>Aantasting van de bisschoppelijke jurisdictie ratione personae</i>	36-67
a.	Inperking van het <i>privilegium fori</i>	36-55
(1)	Algemeen	36-40
(2)	Concrete gevallen	41-55
b.	<i>Recursus ad principem</i>	56-67
(1)	Algemeen	56-58
(2)	Concrete gevallen	59-67
3.	<i>Aantasting van de bisschoppelijke jurisdictie ratione materiae</i>	68-150
a.	Overtredingen van de huwelijkswetgeving en seksuele misdrijven	68-101
(1)	Algemeen	68-79
(2)	Concrete gevallen	80-101
b.	Andere zaken die onder de bisschoppelijke jurisdictie vielen	102-150
(1)	Begrafenisrechten en ontgraving	102-105
(2)	Beneficies en vorstelijk benoemingsrecht	106-121
(a)	Algemeen	106-113
(b)	Concrete gevallen	114-121
(3)	Censuur	122-125
(4)	Mishandeling van geestelijken	126-130
(5)	Religieuzen	131-135
(6)	Testamenten	136-139
(7)	Tienden	140-143
(8)	Zondagsheiliging en vastenwetgeving	144-146
(9)	Overige	147-150
4.	<i>Belemmering van de rechtsgang voor de officialiteit</i>	151-169
a.	Mishandeling, opsluiting en vervolging van deurwaarders en promotoren	151-162
(1)	Algemeen	151-152
(2)	Concrete gevallen	153-162
b.	Uitvoering van vonnissen van de officialiteit	163-169
B.	ASIELRECHT	170-382
1.	<i>Algemeen</i>	170-205
a.	Jurisdictie in het algemeen	170-192
b.	Asielrecht voor militairen en deserteurs	193-205
2.	<i>Afhandeling van concrete gevallen</i>	206-382
a.	Asioldossiers	206-314
b.	Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit en de kerkelijke jurisdictie inzake het asielrecht	315-363
c.	Met de lokale immuniteit verwante zaken	364-382
(1)	Clausuur	364-366
(2)	Collocatie van vrouwen in het magdalenaklooster te Brussel	367-369
(3)	Protestantse militairen die kapellen opeisten voor de eredienst	370-372
(4)	Vervreemding van roerende goederen uit kerken en kloosters	373-379
(5)	Overige	380-382

C. FISCALE VRIJSTELLING	383-557
1. <i>Belastingen</i>	383-529
a. Vrijwillige bijdragen van de clerus	383-444
(1) Aan de subsidie en andere belastingen	383-439
(2) Aan de ‘don gratuit’	440
(3) Patriottische giften	441-444
b. Verdediging van de vrijstelling van twintigste penningen, imposten en contributies	445-529
(1) Verzoeken tot vrijstelling en geschillen	445-485
(2) Documentatie	486-529
2. <i>Bijdragen aan en vrijstelling van oorlogslasten</i>	530-555
3. <i>Recht van het beste kateel</i>	556-557
D. VORSTELIJK PLACETRECHT	558-596
1. <i>Algemeen</i>	558-568
2. <i>Verlening van het placet voor en geschillen over de publicatie van specifieke pauselijke verordeningen</i>	569-596
II. VERTEGENWOORDIGING IN WERELDLIJKE INSTELLINGEN	597-808
A. ZETEL IN DE STATEN VAN BRABANT EN DEELNAME AAN DE STATEN- GENERAAL	597-732
1. <i>Staten van Brabant</i>	597-714
a. Stukken betreffende organisatie	597-609
b. Stukken betreffende taakuitoefening	610-714
(1) Stukken van algemene aard	610-618
(2) Fiscaliteit en financieel beheer	619-682
(a) Goedkeuring van de bede en de subsidie	619-635
(b) Verdeling en inning van belastingen	636-663
(c) Verdeling en inning van oorlogslasten	664-670
(d) Toezicht op openbare werken	671-674
(e) Overige	675-682
(3) Politieke bevoegdheden	683-714
(a) Erkenning van de landsheer en inhuldiging van de landvoogd ..	683-690
(b) Vredesonderhandelingen met de Republiek der Verenigde Provinciën	691-697
(c) Brabantse Omwenteling	698-704
(d) Toezicht op ondergeschikte besturen	705-711
(e) Overige	712-714
2. <i>Staten-Generaal</i>	715-732
a. Stukken betreffende organisatie	715-716
b. Stukken betreffende taakuitoefening	717-732
(1) Staten-Generaal van 1600	717-723
(2) Staten-Generaal van 1632-1634	724-732
B. RAADSHEER BIJ DE RAAD VAN STATE EN DEELNAME AAN VOORLOPIGE BESTUREN	733-808
1. <i>Raad van State</i>	733-795
a. Stukken betreffende organisatie	733-760
b. Stukken betreffende taakuitoefening	761-795
(1) Stukken van algemene aard	761-762
(2) Defensie en buitenlands beleid	763-791

(3) Binnenlands beleid	792-795
2. <i>Voorlopig bestuur na de dood van de landvoogden Isabella van Spanje en Don Ferdinand van Oostenrijk</i>	796-808
a. Na de dood van aartshertogin Isabella van Spanje	796-801
b. Na de dood van kardinaal-infant Don Ferdinand van Oostenrijk.....	802-808
III. BEHEER VAN VROME STICHTINGEN	809-852
A. Algemeen	809-810
B. Beheer van specifieke fundaties.....	811-852
IV. POLITIEK-INSTITUTIONELE DOCUMENTATIE EN VARIA	853-907
A. Politiek-institutionele documentatie	853-875
1. <i>Stukken betreffende diverse instellingen</i>	853-870
2. <i>Losse ordonnanties</i>	871-875
B. Varia.....	876-907

INVENTARIS

I. VERDEDIGING VAN KERKELIJKE PRIVILEGIËS

A. BISSCHOPPELIJKE JURISDICTIE

In de loop van de vroegmoderne tijd probeerde de Staat een aantal domeinen die tijdens de middeleeuwen onder de jurisdictie van de Kerk waren gekomen opnieuw onder haar invloed te brengen.⁸⁰ Één van die domeinen was de kerkelijke rechtspraak. De bisschoppelijke jurisdictie was een voortdurende bron van conflict tussen de kerkelijke en de wereldlijke macht. De competentiegeschillen tussen beide machten betroffen hoofdzakelijk de jurisdictieaanspraken van de kerkelijke macht *ratione personae* en *ratione materiae* en de belemmering van de rechtsgang voor de officialiteiten.⁸¹ Deze onderverdeling naar bevoegdheidsconflicten over personen en zaken is niet sluitend, maar bleek de beste manier om dit zeer heterogene materiaal te ordenen. Eerst komen echter een aantal stukken van algemene aard aan bod. Daarna volgen nog een aantal stukken over de belemmering van de rechtsgang voor de officialiteit.

1. ALGEMEEN

Inhoud en structuur

Deze afdeling bevat, naast een aantal stukken over het wettelijke kader waarbinnen de kerkelijke en de wereldlijke jurisdictie zich bewogen, hoofdzakelijk briefwisseling, nota's en aantekeningen over de aantasting van de bisschoppelijke jurisdictie door de wereldlijke macht zonder dat expliciet wordt vermeld dat het om een aantasting van de jurisdictie *ratione materiae* of *ratione personae* gaat of waarbij verwezen wordt naar concrete gevallen van uiteenlopende aard.

- 1 Concordaat tussen keizer Maximiliaan I, aartshertog Karel en de bisschop van Doornik [Carolus de Hautbois] betreffende de bisschoppelijke jurisdictie, 1509. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 2 Plakkaat betreffende het verbod aan de provinciale justitieraden om de rechtsgang voor de officialiteiten voortaan langer dan zes weken op te schorten, 1560. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 3 Bul van Pius IV betreffende de opheffing van privilegies en uitzonderingstoestanden voor personen en plaatsen die in strijd zijn met de

⁸⁰ Elias, *Kerk en staat*, 301-302.

⁸¹ De Brouwer, *Kerkelijke rechtspraak*, 16-18; Elias, *Kerk en staat*, 256; Put, 'Mannen', 78-79; F. Vanhemelryck, *Geschiedenis van de instellingen van de nieuwe tijd*, cursus, Katholieke Universiteit Leuven, 2004, 164-165.

- bepalingen van het Concilie van Trente, 1565.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 4 Gouden bullen van de keizers van het Heilig Roomse Rijk Karel IV (1349), Sigismund (1424) en Maximiliaan I (1512) betreffende het privilege dat Brabanders niet voor een vreemde rechtbank gedaagd mogen worden (*privilegium de non evocando*).
Afschriften. [18de eeuw]. 2 katernen
- 5 Brief van Guido del Bagno, nuntius te Brussel, aan aartsbisschop Jacobus Boonen betreffende concrete gevallen van aantasting van de bisschoppelijke jurisdictie door de Geheime Raad, de Grote Raad van Mechelen, de Raad van Brabant, de Raad van Vlaanderen en de stadsmagistraat van Rijsel.
1628. 1 stuk
- 6 Briefwisseling tussen de aartsbisschop van Mechelen [Alphonse de Berghes] en onder andere landvoogd Alexander Farnese en Pierre kardinaal Mellini, nuntius te Madrid, en een anonieme nota betreffende een aantal concrete gevallen van aantasting van de bisschoppelijke jurisdictie in de Zuidelijke Nederlanden.
1679-1681. 7 stukken
De zaken waarvan melding wordt gemaakt zijn: Jeanne Ferrier tegen kolonel Fernand de la Verne wegens defloratie onder huwelijksbelofte (zie ook nr. 84), het kapittel van Sint-Goedele te Brussel tegen de pastoors van Brussel over het catechismusonderwijs en zuster Catherine Janssens tegen enkele andere religieuzen van het Kabbeekklooster te Tienen over haar verkiezing tot prioeres.
- 7 Ontwerp van een brief aan prins de Ligne, raadsheer bij de Raad van State te Madrid, betreffende de pogingen van Leo Jan de Pape, hoofd-voorzitter van de Geheime Raad, om de bisschoppelijke jurisdictie uit te hollen.
1679. Klad. 1 stuk
- 8 Ingekomen brief van Augustinus Favoritus uit Rome betreffende een jurisdictie-geschil tussen de aartsbisschop van Mechelen [Alphonse de Berghes] [en de stadsmagistraat van Brussel] over de abdij van Onze-Lieve-Vrouw van Lorreinen te Brussel en klachten over de regulieren en de toenemende inmenging van de wereldlijke overheid in kerkelijke aangelegenheden.
1682. 1 stuk
- 9 Verzoekschrift van de aartsbisschop van Mechelen [Alphonse de Berghes] aan landvoogd Ottone-Enrico markies de Grana om de justitieraden te doen gehoorzamen aan het decreet van het Concilie van Trente betreffende de bisschoppelijke jurisdictie.
Afschrift. 1683. 1 stuk
- 10 Brief van landvoogd Francisco markies de Castañaga aan de Raad van Brabant betreffende de aantasting van de jurisdictie van de prelaten, de edelen en de hoofdsteden door de Raad van Brabant, 1685.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 11 Ingekomen brief van Petrus Govaerts, geestelijk raadsheer bij de Grote Raad van Mechelen en vicaris-generaal van het aartsbisdom Mechelen, betreffende de aantasting van de bisschoppelijke jurisdictie door Albert de Coxie, hoofd-voorzitter van de Geheime Raad, en diverse jurisdictiegeschillen tussen de

- Geheime Raad en de Grote Raad van Mechelen.
[1695]. 1 stuk
- 12 Ontwerp van een verzoekschrift van de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] aan landvoogd Maximiliaan-Emmanuel van Beieren betreffende de aantasting van de aartsbischoppelijke waardigheid door Albert de Coxie, hoofdvoorzitter van de Geheime Raad, en de schending van de bisschoppelijke jurisdictie door de Geheime Raad en de justitieraden.
[1696]. Klad. 1 stuk
- 13 Anoniem verzoekschrift aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende een aantal concrete geschillen over de bisschoppelijke jurisdictie.
1697. 1 katern
In het Spaans.
- 14 Brief van Reginaldus Cools, bisschop van Roermond, aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende de schendingen van de bisschoppelijke jurisdictie in het bisdom Roermond.
1699. 1 stuk
- 15 Ingekomen brief van Franciscus de Caillebot de la Salle, bisschop van Doornik betreffende een vraag naar precedenten in een jurisdictiegeschil met het Parlement van Doornik.
1700. 1 stuk
- 16 Brief van de Staten van Brabant aan de Raad van Brabant betreffende de gespannen relaties tussen de Raad van Brabant en de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano], 1709.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 17 Ingekomen brief van Ferdinand de Berlo de Brus, bisschop van Namen, betreffende een geschil met de Raad van Brabant over de jurisdictie van de officialiteit van Namen in het hertogdom Brabant.
1718. 1 stuk
- 18 Brieven van Silvio Valenti-Gonzaga, nuntius te Brussel, aan kardinaal d'Alsace betreffende jurisdictiegeschillen met de Raad van Brabant en de aantasting van de bisschoppelijke jurisdictie door landvoogdes Maria-Elisabeth van Oostenrijk en Friedrich-August graaf von Harrach, grootmeester van het hof.
1735. 4 stukken
In het Italiaans.
- 19 Geleidebrieven van de officialen van de bisdommen Gent, Namen, Roermond en Kamerijk aan Petrus Josephus Van Helmont, secretaris van kardinaal de Franckenberg, bij de gevraagde uittreksels uit de vonnisregisters.
1779. 4 stukken
De uittreksels werden niet teruggevonden.
- 20 Stukken betreffende de moeilijkheden van Leopoldus-Carolus de Choiseul-Stainville, aartsbisschop van Kamerijk, in het deel van zijn aartsbisdom onder Oostenrijkse heerschappij, onder andere inzake de oprichting van parochies en het benoemingsrecht van de universiteit van Leuven, toegezonden aan aartsbisschop J.H. de Franckenberg.
Afschriften. [18de eeuw]. 6 katernen

- 21 “*Deductions pour la jurisdiction ecclesiastique.*” Compendium van stukken betreffende jurisdictiegeschillen tussen de kerkelijke en de wereldlijke macht. Afschriften. [17de-18de eeuw]. 1 deel
De oorspronkelijke aanleiding voor het totstandkomen van dit compendium was een geschil tussen de bisschop van Doornik en de stadsmagistraat van Rijsel over de ontgraving van het lichaam van Paulus Diedemans, heer van Riandrye, die begraven lag in het koor van de kerk van Sint-Mauritius te Rijsel (1662-1663) (zie ook nr. 102). Later werden er afschriften van stukken betreffende onder andere geschillen over huwelijkszaken, de tienden, het pastoraal inkomen, de vrijstelling van de inkwartiering van militairen en de inboedel van kerken aan toegevoegd. Het register is voorzien van een inhoudstafel.
- 22-33 Documentatie.
- 22 Inhoudsopgave van een bundel getiteld “*Jurisdictionalia*” bevattende diverse stukken uitgaande van bisschoppen en theologen betreffende de relatie tussen kerkelijke en wereldlijke jurisdictie en afschrift van een vonnis van de Raad van Brabant uit 1545. [17de eeuw?]. 2 stukken
De bundel zelf werd niet teruggevonden.
- 23 Uittreksel uit het traktaat “*De jurisdictione ecclesiastica et civili libri IV*” van Fransiscus Zypaeus betreffende de jurisdictie van de Raad van Brabant over de bisschoppen van Kamerijk en Luik en de Brabantse abten. [17de eeuw]. 1 stuk
- 24 Commentaren van de Raad van Artesië en de Raad van Brabant over een aantal besluiten van het Concilie van Trente, onder andere over het beheer van hospitalen en het patronaatsrecht, 1564 en 1624. Afschriften. [17de eeuw]. 2 katernen
- 25 Advies van de Faculteit Theologie van de universiteit te Leuven betreffende een aantal stellingen over de relatie tussen Kerk en Staat, in het bijzonder betreffende wetgeving en juridische aangelegenheden, 1624. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 26 Nota van diverse verzamelde Franse aartsbisschoppen, bisschoppen en andere geestelijken betreffende de jurisdictie van het Parlement van Parijs over de clerus, 1626. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 27 Nota van de Staten van Doornik aan de stadsmagistraat van Antwerpen betreffende de wetten en gewoonten van het land ten aanzien van de rechten van de burgers en de geestelijkheid, onder andere inzake het beheer van kerkelijke goederen. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 28 Anonieme nota betreffende de relatie tussen de kerkelijke en de wereldlijke jurisdictie in Frankrijk. [17de eeuw]. Klad. 1 stuk
- 29 Adviezen van Hieronymus Martinez Maldonado, doctor in de beide rechten, betreffende geschillen over de kerkelijke jurisdictie tussen de kerkelijke en de burgerlijke rechtbanken. [17de eeuw]. 2 stukken
In het Spaans.
- 30 Anonieme nota betreffende de bisschoppelijke jurisdictie in de Zuidelijke Nederlanden. [17de eeuw]. 1 stuk

- 31 Aantekeningen betreffende de bevoegdheid van wereldlijke rechtbanken in kerkelijke aangelegenheden, met verwijzingen naar onder meer concilieteksten, concordaten en vorstelijke ordonnanties. [17de eeuw]. 2 stukken
- 32 Uittreksel uit een consult van de Raad van Brabant betreffende de relatie tussen de kerkelijke en de wereldlijke jurisdictie, 1702. [18de eeuw]. 1 stuk
- 33 Anonieme nota's betreffende diverse jurisdictiegeschillen tussen de Raad van Vlaanderen en de bisschoppen van Gent en Doornik. [18de eeuw]. 2 stukken
- 34 Vonissen van de Geheime Raad, de Grote Raad van Mechelen en de Raad van Brabant ten gunste van de kerkelijke jurisdictie. Authentieke afschriften. 1600-1702. 1 omslag
- 35 Losse stukken betreffende jurisdictiegeschillen tussen de kerkelijke en de wereldlijke macht. 1600-1762, [17de-18de eeuw]. 1 omslag
Bevat hoofdzakelijk geleidebrieven, verzoekschriften en beschikkingen waarvan de context verloren gegaan is.
Met stukken in het Spaans.

2. AANTASTING VAN DE BISSCHOPPELIJKE JURISDICTIE *RATIONE PERSONAE*

De bisschoppelijke jurisdictie over geestelijken (*privilegium fori*) werd aangetast doordat geestelijken hun toevlucht zochten tot de vorstelijke justitieraden (*recursus ad principem*) om zich aan het bisschoppelijk gezag te kunnen onttrekken. Het onderscheid tussen de rechtsmacht over personen en zaken is echter niet absoluut. Doordat personen die onder het rechtsgebied van de ene instantie ressorteerden feiten pleegden die tot de jurisdictie van de andere macht behoorden, zijn overlappingsen niet uit te sluiten. Dit onderscheid bleek echter de beste manier om enige orde aan te brengen in deze heterogene verzameling archiefbestanddelen. Bij het ordenen werd uitgegaan van het standpunt van de aartsbisschop, die bepaalde personen of zaken die hij tot zijn rechtsgebied rekende aan zijn gezag onttrokken zag.

a. Inperking van het *privilegium fori*

Krachtens het *privilegium fori* dienden alle rechtszaken waarbij clerici betrokken waren, behandeld te worden voor de kerkelijke rechter. Sinds de late middeleeuwen werd de reikwijdte van het *privilegium fori* zowel *ratione personae* als *ratione materiae* ingeperkt. Enkel clerici die het geestelijk kleed droegen, de tonsuur ontvangen hadden en de erediens verzekerden, konden het privilege invoeren. In burgerlijke zaken was het *privilegium fori* beperkt tot persoonlijke vorderingen waarin geestelijken optraden als verweerder. In strafzaken dienden alle misdrijven die door geestelijken gepleegd werden in principe door de officialiteit behandeld te worden.⁸² Er waren echter talrijke uitzonderingen die aanleiding gaven tot bevoegdheidsconflicten. Zo waren de vorstelijke justitieraden

⁸² Elias, *Kerk en staat*, 232-233; Nolet en Boeren, *Kerkelijke instellingen*, 94-95; Vanhemelryck, *Geschiedenis*, 158-159; Wauters, *Recht als religie*, 129-130.

bevoegd voor de zgn. voorbehouden gevallen (*crimina privilegiata, casus reservati*), ook als zij door geestelijken gepleegd werden.⁸³ Er werd nooit een duidelijke lijst van voorbehouden gevallen opgesteld. Over het algemeen betrof het zaken waarin de vorst, zijn domein, zijn rechten of de openbare orde in het geding waren (onder andere majesteitsschennis, inbreuken op de vorstelijke *sauvegarde* en bezitsvorderingen). Daarnaast zouden de justitieraden via de systemen van *preventie* en *evocatie* steeds meer gewone misdrijven (onder andere moord, doodslag, slagen en verwondingen, diefstal, valsheid in geschrifte en banbreuk) en burgerlijke zaken naar zich toetrekken.⁸⁴ Geestelijken die plaatselijke keuren of politiereglementen overtraden, waren onderworpen aan de jurisdictie van de lokale rechtbanken.⁸⁵

(1) *Algemeen*

36	Bul van paus Leo X waarmee aan keizer Karel V wordt toegestaan geestelijken die na verwittiging handel blijven drijven te vervolgen voor een wereldlijke rechtbank, ook al beroepen zij zich op het <i>privilegium fori</i> .
Authentiek afschrift. 1515.
Het zegel ontbreekt.	1 charter
37	Brief [van de rector?] van het klooster van de Witte Vrouwen te Leuven aan de kanselier en de Raad van Brabant betreffende de vraag of geestelijken voor een wereldlijke rechtbank gedaagd mogen worden, 1586.
Afschrift. [16de eeuw].	1 stuk
38	Ingekomen brief van G. Corselius betreffende de jurisdictie van de bisschoppen over de kanunniken van exempte kathedrale kapittels.
1618.	1 stuk
39	Anonieme aantekening betreffende de vraag of bisschoppen kunnen optreden tegen kanunniken van exempte kapittels.
[17de eeuw].	1 stuk
40	Anonieme aantekening betreffende auteurs die publiceerden over het <i>privilegium fori</i> .
[18de eeuw?].	1 stuk

(2) *Concrete gevallen*

Inhoud en structuur

Een aantal interessante en soms omvangrijke archiefbestanddelen betreffen geestelijken die door de wereldlijke macht werden aangehouden of voor een wereldlijke rechtbank gedaagd werden. Ze werden waarschijnlijk aangelegd door

⁸³ E. Put, 'Standenongelijkheid in strafzaken: geestelijken voor Zuid-Nederlandse en Luikse officialiteiten (16de-18de eeuw)', in: J. Ockeleij e.a. (eds.), *Recht in geschiedenis. Een bundel bijdragen over rechtsgeschiedenis van de middeleeuwen tot de hedendaagse tijd. Aangeboden aan prof. dr. F. Vanhemelryck*, Leuven, 2006, 287-288; Wauters, *Recht als religie*, 130-131.

⁸⁴ E. Put, 'Raad van Brabant (ca. 1430-1795)', in: R. Van Uytven e.a. (eds.), *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795* (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Studia, 82), Brussel, 2000, 158-159; Vanhemelryck, *Geschiedenis*, 99.

⁸⁵ Elias, *Kerk en staat*, 232; Vanhemelryck, *Geschiedenis*, 159.

- de aartsbisschoppelijke administratie om deze dossiers op te volgen en tegen de gang van zaken te protesteren. Naast briefwisseling met de wereldlijke macht en met de betrokken geestelijken zelf, bevatten zij onder andere nota's, verzoekschriften en beschikkingen.
- 41 Stukken betreffende de opsluiting van Antonio Livraga, een Italiaanse priester, in de Leuvense universiteitsgevangenis. 1624-1625. 1 omslag
- 42 Verzoekschrift met bijhorende stukken van de procureur-generaal van de Raad Brabant aan de kanselier van Brabant betreffende het jurisdictiegeschil met Servaes Caymo, promotor bij de officialiteit te Mechelen, over een proces tegen Michel Rissacq, kanunnik te Maastricht. Afschrift. 1634. 1 lias
- 43 Stukken betreffende het jurisdictiegeschil tussen de aartsbisschop van Mechelen [Alphonse de Berghes] en de Raad van Brabant wegens de gevangenzetting en verbanning van Petrus Marcelis, pastoor van de Sint-Michielsparochie te Leuven, op beschuldiging van insubordinatie en het belemmeren van de procureur-generaal van de Raad van Brabant bij het uitoefenen van zijn functie. 1675-1684, [17de eeuw]. 1 omslag
- 44 Stukken betreffende de cassatie van een vonnis van de auditeur-generaal van de militaire justitie tegen de aartsbisschop van Mechelen [Alphonse de Berghes]. 1681. 1 lias
- 45 Stukken betreffende de schending van de immuniteit van het klooster van de ongeschoeide karmelieten te Brussel en het *privilegium fori* van Franciscus Affaerden, proost van het Onze-Lieve-Vrouwekapittel te Brugge en destijds secretaris van landvoogd Alexander Farnese (1680-1682), aangehouden op bevel van diens opvolger, Ottone-Enrico markies de Grana, op beschuldiging van geldverduistering. 1682-1685. 1 pak
Bevat stukken in het Spaans en vier exemplaren van een gedrukte verhandeling van de aartsbisschop van Mechelen [Alphonse de Berghes] betreffende de lokale immuniteit en het *privilegium fori*.
Zie ook Archief de Berghes, nr. 390.
- 46 Stukken betreffende een geschil tussen de provinciaal van de kapucijnen en François Vanden Venne, proost van de Sint-Romboutskathedraal en geestelijk raadsheer bij de Grote Raad van Mechelen, waarbij deze laatste zich beroept op het voorrecht om voor de Grote Raad van Mechelen berecht te worden. 1686. 1 omslag
- 47 Anonieme nota betreffende het jurisdictiegeschil tussen de aartsbisschop van Mechelen [Andreas Cruesen] en de Raad van Brabant wegens de aanhouding van een oratoriaan genaamd Joannes Vernimmen. [17de eeuw]. Klad. 1 stuk
- 48 Afschriften van stukken betreffende het jurisdictiegeschil tussen Engelbertus des Bois, bisschop van Namen, en de Raad van Namen wegens de aanhouding van Thierry Le Joesne[?], pastoor van Fleurus. [17de eeuw]. 1 stuk

- 49 Beschikking van de Raad van State van Frankrijk betreffende de dagvaarding van de pastoor van de Sint-Vaastparochie te Doornik door het Parlement van Doornik, 1698.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 50 Stukken betreffende het jurisdictiegeschil tussen de aartsbisschop van Mechelen [Humbertus-Guilielmus de Precipiano] en de Grote Raad van Mechelen wegens de aanhouding van de onderpastoor van de Sint-Kathelijneparochie te Mechelen. 1707. 1 omslag
- 51 Stukken betreffende het proces voor de Raad van Brabant tussen Guilielmus de Catte, promotor bij de officialiteit te Brussel, en Jacobus Bonne, oratoriaan te Brussel, wegens het niet betalen van de boete opgelegd door de officialiteit wegens dagvaarding van Arnoldus Willems, gewezen jezuïet, voor de stadsmagistraat van Brussel omwille van een geldkwestie. 1708. 1 lias
- 52 Verzoekschrift van de abt van de abdij van Park te Heverlee en beschikking van gevolmachtigd minister markies de Prié betreffende de stopzetting van het proces voor de Raad van Brabant tussen de abten van de abdijen van Sint-Bernards te Hemiksem en van Villers te Villers-la-Ville en de abt van Park, die als aartskapelaan van de hertogen van Brabant het voorrecht had om in eerste aanleg voor de Geheime Raad te worden berecht, 1719.
Authentiek afschrift. 1719. 1 stuk
- 53 Stukken betreffende het jurisdictiegeschil tussen de Grote Raad van Mechelen en kardinaal d'Alsace wegens de schending van het *privilegium fori* in de zaak tegen Jean Baptiste de Manet, priester in het hertogdom Luxemburg, die aangehouden werd door de Raad van Luxemburg op beschuldiging van schriftvervalsing. 1755-1756. 1 omslag
Bevat een stuk in het Italiaans.
- 54 Stukken betreffende het jurisdictiegeschil tussen de Raad van Vlaanderen en Felix G.A. Brenart, bisschop van Brugge, wegens aanhouding van Joannes Petrus Bauwens, kapelaan van de Sint-Annaparochie te Brugge, op beschuldiging van schriftvervalsing. 1781-1782. 1 omslag
Bevat een verhandeling betreffende het *privilegium fori* van de clerus.
- 55 Verzoekschrift van P. Bertrand, J. Lacman, J.B. Cuyper en n. Vander Vliet, synodale examinatoren van het aartsbisdom Mechelen, aan de aartsbisschop van Mechelen betreffende de te volgen rechtsgang in hun geschil met de provinciaals van de vier bedelorden, met een kerkrechtelijke nota. [18de eeuw]. 2 stukken

b. *Recursus ad principem*

Via de *recursus ad principem* konden geestelijken, ondanks het *privilegium fori*, toegang krijgen tot de wereldlijke rechtbanken. Het ging daarbij om een buitengewone procedure waarbij de gewone bevoegdheid van de kerkelijke rechter in principe niet in vraag werd gesteld. De wereldlijke macht trad enkel op als cassatierechter, die niet oordeelde over de grond van de zaak, maar uitsluitend naging of essentiële vormvereisten waren nageleefd. Het doel van deze procedure

was het verzekeren van de correcte rechtsgang en de bescherming van het vreedzaam bezit. Dit was een taak van de vorst. Indien een geestelijke, bijvoorbeeld door een disciplinaire maatregel, in het bezit van zijn beneficie bedreigd werd, kon hij zich tot één van de vorstelijke justitieraden wenden. De vorstelijke raadsheren gingen na of de vereiste procedures door de kerkelijke macht waren nageleefd. Indien dit niet het geval was, werd de geestelijke bevestigd in het bezit van zijn beneficie (*maintenue*).⁸⁶ Deze procedure betekende een uitholling van de bisschoppelijke jurisdictie, waartegen de aartsbisschoppen herhaaldelijk protesteerden. In 1695 verbood landvoogd Maximiliaan-Emmanuel van Beieren de Raad van Brabant om nog kennis te nemen van deze zaken, maar ook daarna bleven geestelijken zich op justitieraden beroepen.⁸⁷

(1) *Algemeen*

- 56 Ontwerp van een omzendbrief van de landvoogd [Francisco markies de Castañaga] aan de Grote Raad van Mechelen en de provinciale justitieraden om hen te verbieden brieven van *maintenue* af te leveren aan geestelijken in spirituele, dogmatische en morele aangelegenheden teneinde de strijd van de bisschoppen tegen het jansenisme niet te hinderen, met een verzoekschrift van de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] aan de landvoogd. 1690, [17de eeuw]. Afschrift en klad. 2 stukken
De omzendbrief is aanwezig in twee exemplaren.
- 57 Brief van landvoogd Francisco markies de Castañaga aan de Raad van Brabant betreffende het verbod op het afleveren van brieven van *maintenue* aan aarts priesters, landdekens en biechtvaders in vrouwenkloosters, 1690. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 58 Brief van Antonius Parmentier, professor aan de Faculteit Theologie van de universiteit te Leuven, aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende de *recursus ad principem* en het *placet* voor de publicatie van pauselijke verordeningen. 1709. 1 stuk

(2) *Concrete gevallen*

- 59 Vonnis van de Grote Raad van Mechelen in de zaak van de officiaal van het aartsbisdom Kamerijk tegen Clement Jouret, die door de officiaal veroordeeld werd tot het betalen van een boete, maar beroep aantekende bij een wereldlijke rechtbank, 1520. Afschrift. [18de eeuw?]. 1 stuk
- 60 Brief van landvoogd Ottone-Enrico markies de Grana aan de Raad van Brabant betreffende de brieven van *maintenue* verleend aan oratoriaan Nobert Stickere, 1683. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk

⁸⁶ Zie Wauters, *Recht als religie*, 214-285.

⁸⁷ De Brouwer, *Kerkelijke rechtspraak*, 19-20.

- 61 Ontwerp van een nota van Petrus Govaerts, geestelijk raadsheer bij de Grote Raad van Mechelen en vicaris-generaal van het aartsbisdom Mechelen, aan de landvoogd [Maximiliaan-Emmanuel van Beieren] betreffende de jurisdictiegeschillen met de Geheime Raad en de Raad van Brabant in de zaken tegen Willem Vander Nesse, pastoor van de Sint-Catharinaparochie te Brussell, en Gommarus Huygens, professor aan de Faculteit Theologie van de universiteit te Leuven.
1699. Klad. 1 katern
Zie ook nr. 62.
- 62 Anoniem ontwerp van een nota betreffende het jurisdictiegeschil met de Geheime Raad wegens het afleveren van brieven van *maintenue* aan Gommarus Huygens, professor aan de Faculteit Theologie van de universiteit te Leuven, met een anoniem ontwerp van een geleidebrief aan landvoogd Maximiliaan-Emmanuel van Beieren.
[1699]. 1 stuk
Zie ook nr. 61.
- 63 Nota van de Raad van Brabant aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] waarin zij argumenteert bevoegd te zijn om een vonnis te vellen in een jurisdictiegeschil tussen de aartsbisschop en het kapittel van Sint-Michiel en Sint-Goedele te Brussel over de weigering van enkele kanunniken om te getuigen over bepaalde uitspraken van de deken, 1702.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 katern
Zie ook Algemeen Rijksarchief, Oud archief van de kapittelkerk van Sint-Michiel en Sint-Goedele te Brussel, nr. 967-968.
- 64 Verzoekschrift van Ludovicus Josephus Antonius de Visscher, officiaal van het aartsbisdom Mechelen te Mechelen, aan de Raad van State betreffende de brieven van *maintenue* door de Raad van Brabant verleend aan Joannes Baptist Schoeps, plebaan van het Sint-Pieterskapittel te Leuven, 1719.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
Zie ook nr. 67.
- 65 Verzoekschrift van de proost, de deken en het kapittel van Sint-Rombout te Mechelen aan de keizer [Karel VI] om het jurisdictiegeschil met de Grote Raad van Mechelen wegens de goedkeuring van het voorstel van kapelaan Jan Baptist Driscart tot permutatie met zelaar Jacobus Regnaut te beslechten, 1721.
[18de eeuw]. Gedrukt. 1 stuk
Zie ook nr. 67.
- 66 Stukken betreffende het proces voor de Raad van Brabant tussen Franciscus Martin, professor aan de Faculteit Theologie van de universiteit te Leuven en kanunnik van het Sint-Pieterskapittel te Leuven, en het Sint-Pieterskapittel wegens de ontzetting van Martin uit zijn kanonikaat ten gevolge van zijn excommunicatie door het vonnis van de rectorale rechtbank van 29 april 1720.
1721. 1 omslag
Bevat twee brieven van Hermanus Damen, professor aan de Faculteit Theologie van de universiteit te Leuven, aan de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal d'Alsace].
Zie ook nr. 67.
- 67 “*Mémoires sur les inconvénients qui arrivent de ce que les ecclésiastiques prennent leur recours aux tribunaux laïcs en matière spirituelle.*” Nota van

kardinaal d'Alsace aan keizer Karel VI over geestelijken en leken die hun toevlucht zoeken tot de vorstelijke justitieraden in spirituele aangelegenheden en de problemen die daaruit voortvloeien.

1722.

1 omslag

Bij wijze van voorbeeld worden de volgende personen vermeld:

Georges de l'Escaille, pastoor van Meldert.

Joannes Baptist Schoeps, plebaan van het Sint-Pieterskapittel te Leuven (zie ook nr. 64).

Pierre Paradaens, abt van de abdij van Vlierbeek te Kessel-Lo.

De abten Pierre Paradaens en Hieronymus de Waerseghere van de abdijen van Vlierbeek te Kessel-Lo en van Park te Heverlee.

Johannes Carolus Leydecker, onderpastoor van de Sint-Romboutsparochie te Mechelen.

Jan Baptist Driscart, kapelaan van de Sint-Romboutsparochie te Mechelen, en Jacobus Regnaut, kanunnik van het Sint-Romboutskapittel te Mechelen (zie ook nr. 65).

N. Gillesii, licentiaat in de geneeskunde en inwoner van Leuven.

Pierre Buyst, generaal van de Oratorianen in de Mechelse kerkprovincie.

Franciscus Martin, professor aan de Faculteit Theologie van de universiteit te Leuven (zie ook nr. 66).

Fransiscus Antonius Vander Manderen en Francisca Joanna Justina D'Heyne, boekverkopers te Gent.

De nota van kardinaal d'Alsace werd (zonder de voorbeelden) afgedrukt in C. Van de Wiel, 'Recours aux tribunaux laïcs en matière ecclésiastique vers 1720. Réaction du cardinal Th.-Ph. D'Alsace', *Études de droit et d'histoire. Mélanges Mgr. H. Wagnon*, Louvain-la-Neuve, 1976, 428-435. De vermelde gevallen worden hier ook besproken.

3. AANTASTING VAN DE BISSCHOPPELIJKE JURISDICTIE *RATIONE MATERIAE*

De materiële bevoegdheid van de officialiteit strekte zich in principe uit over alle aangelegenheden die het geestelijk en zedelijk leven van de gelovigen betroffen. Men maakte hierin een onderscheid tussen de zaken die volledig onder de bevoegdheid van de kerkelijke rechtspraak vielen (*forum ecclesiasticum*) en de gemengde gevallen, waarvoor zowel de kerkelijke als de wereldlijke rechtbanken bevoegd waren (*forum mixtum*).⁸⁸ Sinds de zestiende eeuw behoorden, door een uitbreiding van de *rei fori mixti* en doordat wereldlijke rechtbanken een aantal zaken aan de kerkelijke rechtbanken gingen onttrekken, steeds minder zaken tot de uitsluitende bevoegdheid van de kerkelijke rechtspraak. Dit gaf voortdurend aanleiding tot jurisdictiegeschillen tussen beide machten.⁸⁹ Voor een gedetailleerd overzicht kan verwezen worden naar de studies van H.J. Elias en J. De Brouwer.⁹⁰

a. Overtredingen van de huwelijkswetgeving en seksuele misdrijven

De bestraffing van seksuele misdrijven (onder andere defloratie, incest, prostitutie, overspel, concubinaat en het houden van een bordeel) en overtredingen van de huwelijkswetgeving (onder andere bigamie, schaking, feitelijke scheiding, huwelijken gesloten zonder ouderlijke toestemming en geheime huwelijken) behoorden tot de gemengde gevallen.⁹¹ Het huwelijk werd zowel door de kerkelijke als door de wereldlijke overheid beschouwd als de hoeksteen van de maatschappij. De pogingen die beide machten ondernamen om huwelijkszaken

⁸⁸ De Brouwer, *Kerkelijke rechtspraak*, 89, 90-91.

⁸⁹ Vanhemelryck, *Geschiedenis*, 160.

⁹⁰ De Brouwer, *Kerkelijke rechtspraak*, 90-91; Elias, *Kerk en Staat*, 241-254.

⁹¹ De Brouwer, *Kerkelijke rechtspraak*, 91 e.v.; Elias, *Kerk en staat*, 250-251; Vanhemelryck, *Geschiedenis*, 162-163.

onder hun jurisdictie te houden, gaf dan ook aanleiding tot talrijke jurisdictieconflicten.⁹²

(1) *Algemeen*

- 68 Instructie voor Don Bernardo de Salinas betreffende de geldigheid van huwelijken die gesloten werden door onderdanen van de Zuidelijke Nederlanden in de Republiek der Verenigde Provinciën en omgekeerd, 1674.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 69 Uittreksels uit diverse stukken betreffen de kerkelijke jurisdictie in huwelijks- en testamentzaken, met een geleidebrief van Jacobus a Castro, bisschop van Roermond, aan de aartsbisschop van Mechelen.
Afschriften. [17de eeuw]. 2 stukken
- 70 Resolutie van de Rekenkamer betreffende de verplichting van officialen en andere suppoosten die toegang hadden tot het archief van de Rekenkamer om toelating te vragen wanneer zij wilden huwen, 1743.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 71 Brief van gevolmachtigd minister graaf von Cobenzl aan de Faculteit Theologie van de universiteit te Leuven en nota betreffende de maatregelen die genomen kunnen worden tegen huwelijken van kinderen zonder toestemming van hun ouders, 1758-1759.
Afschriften. [18de eeuw]. 2 stukken
De nota is aanwezig in twee exemplaren.
- 72 Geleidebrief van Joseph kardinaal Spinelli, prefect van de *Congregatio de Propaganda Fide*, aan kardinaal d'Alsace bij een brief van n. di Pamasco en minuit van een uitgaande brief aan kardinaal-staatssecretaris Torregiano betreffende de bisschoppelijke jurisdictie in huwelijkszaken.
1758. 3 stukken
In het Italiaans.
- 73 Stukken betreffende de voorbereiding van een verzoekschrift van aartsbisschop J.H. de Franckenberg en zijn suffragaanbisschoppen aan de landvoogd [Karel van Lotharingen] als reactie op de aanspraken van de wereldlijke overheden op de jurisdictie over huwelijken van minderjarigen zonder toestemming van hun ouders.
1761. 1 omslag
- 74 Ontwerp van een verzoekschrift van aartsbisschop J.H. de Franckenberg aan landvoogd Karel van Lotharingen betreffende de aantasting van de bisschoppelijke jurisdictie in huwelijkszaken doordat de Geheime Raad opschorting van de rechtsgang voor de officialiteiten verleent aan ouders die zich verzetten tegen het huwelijk van hun kinderen.
[1761]. Klad. 1 stuk
Zie ook nr. 97.

⁹² J. Roegiers, 'Kerk en Staat in de Oostenrijkse Nederlanden', in: *Algemene geschiedenis der Nederlanden IX*, Haarlem, 1980, 364.

- 75 Verzoekschrift van de aartsbisschop van Mechelen aan keizerin Maria-Theresia betreffende de aanspraken van de wereldlijke macht op zaken die aan de kerkelijke jurisdictie onderworpen zijn, waarbij als voorbeeld de betwistingen over de jurisdictie in huwelijkszaken wordt aangehaald en nota betreffende de jurisdictie inzake huwelijken van kinderen zonder toestemming van hun ouders. [18de eeuw]. 2 katernen
- 76 Brief van landvoogd Karel van Lotharingen aan Gilles-François Streythagen, kanselier van Brabant, om advies over jurisdictie in huwelijkszaken en een instructie van keizerin Maria-Theresia betreffende de bevoegdheid van de wereldlijke rechtbanken in kerkelijke aangelegenheden, 1768. Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 77 Nota van de nuntius te Brussel aan de aartsbisschop van Mechelen betreffende de opvattingen van Martin Luther over huwelijksbeletselen, neergeschreven in zijn "*De captivitate Babylonica ecclesiae*" (1520). [18de eeuw]. 1 stuk
- 78 Anonieme Franse verhandeling over de kerkelijke en de wereldlijke jurisdictie in huwelijkszaken, de macht om huwelijksbeletselen vast te leggen en de nietigheid van huwelijken van prinsen van den bloede gesloten zonder toestemming van de koning. [18de eeuw?]. 2 katernen
- 79 Anonieme aantekeningen, nota's en verhandelingen betreffende kerkrechtelijke aangelegenheden, onder meer inzake het huwelijksrecht, huwelijksdispensaties, *casus reservati*, de toediening van de sacramenten en het opdragen van het misoffer. [17de-18de eeuw]. 1 pak

(2) *Concrete gevallen*

Inhoud en structuur

Het zwaartepunt ligt op seksuele misdrijven. De meeste van de hier beschreven zaken volgden een vast patroon, waarbij de beklagden, suppoosten van één van de vorstelijke justitieraden, gerechtsofficieren of militairen, aanspraak maakten op de jurisdictie van de justitieraad of de militaire auditeur.

- 80 Brief van aartsbisschop Mathias Hovius aan Guido Bentivoglio, nuntius te Brussel, betreffende schriftvervalsing gepleegd door zijn griffier Erasmus Mersia in een incestzaak, en afschrift van het vonnis in die zaak door de officialiteit te Mechelen, 1615 en 1619. Authentieke afschriften. [17de eeuw]. 2 stukken
- 81 Brief van Jacobus a Castro, bisschop van Roermond, aan aartsbisschop Jacobus Boonen betreffende een jurisdictiegeschil met de drossaard van Gelre in een zaak van ontucht. 1628. 1 stuk
- 82 Brief van het Officie-Fiscaal van de Raad van Brabant aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] met een afschrift van een verzoekschrift van de drossaard van Brabant betreffende het verzoek van de aartsbisschop om Jacques

- De Staen, trompetter ten dienste van de drossaard, te laten arresteren omwille van een huwelijkskwestie.
1631. 2 stukken
- 83 Stukken betreffende een jurisdictiegeschil tussen de promotor bij de officialiteit te Brussel en de Raad van Brabant in de zaak tegen Anthoen De Brouwer, waard *Int Gulden Hoof* te Brussel, en zijn echtgenote wegens het houden van een bordeel.
1656. 1 omslag
- 84 Stukken betreffende het jurisdictiegeschil tussen kanunnik Keynooghe, vicaris-generaal voor het leger, en de auditeur-generaal van de militaire justitie in de zaak tegen kolonel Fernand de la Verne wegens defloratie onder huwelijksbelofte van Jeanne Ferrier en de pogingen van Jeanne Ferrier en haar broer en erfgenaam Jean Ferrier om alsnog een dotatie te krijgen.
1671-1708. 1 omslag
Zie ook nr. 6.
- 85 Getuigenverklaring van Alexander Marbee en zijn echtgenote Catharina Raymaeckers betreffende de beschuldigingen van overspel die door Roland Portier, deurwaarder bij de officialiteit te Brussel, tegen hen geuit werden.
1680. 1 katern
- 86 Nota van de vicaris-generaal voor het leger betreffende de vraag of Marie de la Tour, bediende van kolonel Vander Piet, voor de officialiteit van het bisdom Gent of voor de auditeur van Oost-Vlaanderen berecht moest worden wegens concubinaat, 1681.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 87 Stukken betreffende het jurisdictiegeschil tussen de aartsbisschop van Mechelen [Alphonse de Berghes] en de procureur-generaal bij de Raad van Brabant ten gevolge van de aanhouding zonder toestemming van de wereldlijke macht van Maximiliaan Rousson, raadsheer bij de Raad van Vlaanderen, die het huwelijk van zijn dochter Anna Maria met Jacques De Meulenaar betwistte.
1683. 1 lias
- 88 Stukken betreffende de vraag of Anthoine de Pastorana, schrijnwerker ten dienste van de Raad van Brabant en aangehouden door de [promotor bij de] officialiteit te Brussel wegens concubinaat met Anna Moermans, onderworpen is aan de kerkelijke jurisdictie.
1686. 1 omslag
- ** Stukken betreffende de excommunicatie van n. Bauters, eerste deurwaarder bij de Raad van Vlaanderen, wegens schending van de lokale immuniteit van de bisschoppelijke gevangenis te Gent en de jurisdictie van de officialiteit in huwelijkszaken bij het uit de gevangenis halen van Carolus Vander Elst, die opgesloten zat wegens een huwelijkskwestie.
1702. 2 stukken
Aan te vragen als nr. 336 van deze inventaris.

- 89 Geapostilleerd verzoekschrift van Marie Christine Van Reninghe aan de Regentschapsraad van State om Antonius le Piese te onttrekken aan de bevoegdheid van de auditeur-generaal om hem voor de officialiteit te Brussel te dwingen zijn huwelijksbelofte na te komen.
1709. 1 katern
Nr. 21 bevat een afschrift van dit stuk.
- 90 Stukken betreffende het jurisdictiegeschil tussen de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] en de bisschop van Antwerpen [Joannes-Ferdinandus Van Beughem] enerzijds en de Raad van Brabant anderzijds in de zaak tegen Melchior Charles wegens defloratie van Marie Schedders.
1691-1692. 1 omslag
- 91 Stukken betreffende het jurisdictiegeschil tussen de promotor en de advocaat-fiscaal bij de officialiteit te Mechelen en de procureur-generaal bij de Grote Raad van Mechelen in de zaak tegen Jean-Ferdinand de la Motte, advocaat-fiscaal bij de Grote Raad van Mechelen, wegens ontucht, concubinaat en overspel.
1697-1699. 1 omslag
- 92 Getuigenverklaringen inzake het overspel van Joannes Guilielmus Van Besten, pensionaris van Leuven, en Marie Elisabeth Bruggaert, met een ingekomen geleidebrief van Nicolaus Pauwels, deken van Leuven.
1710. 1 omslag
- 93 Geapostilleerd verzoekschrift van Jean Haurtault aan de Raad van State om een uitspraak te doen over het overspel van zijn echtgenote Marie Rouerson.
1711. 1 lias
- 94 Stukken betreffende de degradatie van kapitein Philippe Van der Veecken de Berent door de regimentskrijgsraad wegens incest, concubinaat en het houden van een bordeel.
1730-1742. 1 omslag
Bevat stukken in het Italiaans en het Spaans.
- 95 Vonnis van de abt van de abdij van Koudenberg te Brussel als synodaal rechter tegen Joannes Carolus Ludovicus Mobillion wegens concubinaat, 1743.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 96 Brief van de Geheime Raad aan de officiaal van het aartsbisdom Mechelen te Mechelen en nota van de officiaal betreffende het jurisdictiegeschil in de zaak van Isabelle Cecile Droesbeeck, weduwe van Albert Van Ypersele, die verzet aantekende tegen het geplande huwelijk van haar minderjarige zoon Jacques Van Ypersele, student aan de universiteit te Leuven, met een meisje uit Leuven.
1760. 2 stukken
- 97 Stukken betreffende het jurisdictiegeschil tussen de Geheime Raad en de officialiteit van het bisdom Gent wegens de opschorting van de rechtsgang in de zaak van Jean Reyvaert, heer van Potterie, die verzet aantekende tegen het geplande huwelijk van zijn minderjarige dochter Louise Reyvaert met Karel De Bouk.
1760. 1 omslag
Zie ook nr. 74.

- 98 Ingekomen brief van het Officie-Fiscaal bij de Raad van Brabant, met minuut van een antwoord van Petrus Josephus Van Helmont, secretaris van kardinaal de Franckenberg, betreffende het verrichten van opzoeken naar de huwelijksdispensatie voor Marie Servaes, die op 6 september 1682 te Liezele huwde met Jean Van Camp.
1782. 1 stuk
- 99 Brief van Domenicus Vandevoorde, pastoor van de Sint-Martinusparochie te Aalst, aan kardinaal de Franckenberg betreffende de nietigverklaring van het huwelijk van Benedictus Lenaert en Maria Callebaut, met apostille van n. Van Zeebroeck, secretaris van kardinaal de Franckenberg.
1788. 1 stuk
- 100 Briefwisseling tussen de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal de Franckenberg] en de Geheime Raad betreffende de beroepsmogelijkheden tegen het vonnis van de officialiteit te Brussel inzake het huwelijk tussen Anne Françoise Vanderstraeten en Jacques Valckenborgh.
1792. 3 stukken
- 101 Verzoekschrift van de bisschop van Gent aan landvoogd Maximiliaan-Emmanuel van Beieren betreffende een jurisdictiegeschil met de wereldlijke overheid inzake het huwelijk van Karel Van Hoobrouck.
Afschrift. [18de eeuw?]. 1 katern

b. Andere zaken die onder de bisschoppelijke jurisdictie vielen

Hieronder wordt een uiteenlopend aantal zaken beschreven die onder de bisschoppelijke jurisdictie vielen of waarbij Kerk en Staat met elkaar in aanraking kwamen. Een restcategorie voor zaken die uniek waren in hun soort of voor betwistingen waarvan het voorwerp niet bepaald kon worden, was daarbij onvermijdelijk. Hier worden niet alleen archiefbestanddelen over jurisdictiegeschillen beschreven, maar ook andere stukken over deze aangelegenheden. Zo blijven deze stukken, die van zeer uiteenlopende aard zijn en moeilijk elders een plaats kunnen krijgen, bij elkaar. Overlappendingen tussen de verschillende rubrieken zijn daarbij niet volledig uit te sluiten.

(1) Begrafenisrechten en ontgraving

- 102 Bekendmaking van de excommunicatie van de stadsmagistraat van Rijsel door Franciscus Villani a Gandavo, bisschop van Doornik, omwille van de ontgraving van Paulus Diedemans, heer van Riandrye, uit het koor van de Sint-Mauritiuskerk te Rijsel.
1662. Gedrukt. 1 stuk
Zie ook nr. 21.
- 103 Vonnis van de Grote Raad van Mechelen in het proces tussen de pastoor van de Sint-Jansparochie te Mechelen en Elisabeth Vanden Berghe over de begrafenis van Ienne Vanden Berghe, die begraven werd in de Onze-Lieve-Vrouwekapel in de jezuitenkerk te Mechelen.
1669. Gedrukt. 1 stuk
- 104 Beschikking van Henricus-Josephus Van Susteren, vicaris-generaal van het aartsbisdom Mechelen, betreffende de toestemming tot ontgraving van Franciscus

- Maes, vermoord en begraven in de Sint-Jacobskerk te Leuven.
1709. 1 stuk
- 105 Verzoekschrift van het kapittel van Sint-Michiel en Sint-Goedele te Brussel en de pastoors en kerkmeesters van de Brusselse parochies aan de landvoogden en brief van het Officie-Fiscaal van Brabant aan de landvoogden betreffende de begrafenisrechten van de pastoors en de kerkfabrieken.
1785. 2 stukken
- (2) *Beneficies en vorstelijk benoemingsrecht*
- (a) Algemeen
- 106 Indult van Leo X waarmee aan Karel V toelating wordt gegeven aan honderd personen die hem diensten bewezen een kerkelijk beneficie toe te kennen.
Authentiek afschrift. 1515. 1 charter
Het zegel ontbreekt.
- 107 Modelbrief van Filips II aan seculiere kapittels betreffende het aan hem toegekende pauselijke indult om honderd personen die hem diensten bewezen een prebende toe te kennen.
[16de eeuw]. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 108 Concordaten tussen de keizers van het Heilig Roomse Rijk en de pausen betreffende de inkomsten van openstaande beneficies, 1448, 1537 en 1576.
Afschriften. [16de eeuw]. 1 katern
- 109 Brief van Henricus Franciscus Van der Burch, aartsbisschop van Kamerijk, aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] en een anonieme nota betreffende de benoeming van abten in het aartsbisdom Kamerijk.
1635, [17de eeuw]. 2 stukken
- 110 Beschikking van Karel V betreffende het pauselijke benoemingsrecht ("*les reserves papales*") in het graafschap Artesië, 1531.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 111 Instructie van de Geheime Raad voor de Spaanse ambassadeur bij de Heilige Stoel betreffende het indult voor de koning van Spanje [Filips IV] om kerkelijke benoemingen te doen in de Zuidelijke Nederlanden.
Authentiek afschrift. [17de eeuw]. 1 katern
- 112 Relas van wat de Spaanse koning [Filips IV] bij monde van Domingo Pimentel, bisschop van Cordoba, en Don Juan Chuimacero y Carillo, raadsheer bij de Raad van State te Madrid, in 1633 heeft voorgelegd aan paus Urbanus VIII en nota van wat de Cortes van Castilië gepresenteerd hebben over verschillende bezwaren die bevelschriften vanuit Rome hebben opgeroepen, onder andere over beneficiën.
[17de eeuw]. 12 katernen
In het Spaans.
- 113 Briefwisseling tussen de procureur-generaal van de Raad van Vlaanderen en de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal de Franckenberg] betreffende het opstellen van een lijst van vacante beneficies in de Vlaamse parochies van het aartsbisdom

- Mechelen.
1791. 2 stukken
- (b) Concrete gevallen
- 114 Stukken betreffende het verzoek van Henricus Costerius aan de koning [Filips II] om toegelaten te worden tot de prebende van het “*numero centum*” [in het kapittel van] Sint-Omaars.
1595-1596, [16de eeuw]. 4 stukken
- 115 Nota van de Raad van Artesië betreffende het recht van de koning van Spanje om een nieuwe bisschop van Sint-Omaars te benoemen na het overlijden van bisschop Christophe Morlet, 1634.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 116 Brief van Filips IV aan de landvoogd [Luis Francisco markies de Caracena] betreffende de benoeming van een koninklijke commissaris voor de invulling van de vacante abtsetels van de abdijen van Tongerlo, Heylisseem te Opheylisseem en Sint-Bernards te Hemiksem, 1661.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 117 Brieven van kardinaal Alderanus Cibo aan aartsbisschop Alphonse de Berghes betreffende schendingen van bisschoppelijke jurisdictie, onder andere bij de benoeming van Ambrosius Thosse tot deken van het Sint-Goedelekapittel te Brussel.
1679-1683. 4 stukken
- 118 Stukken betreffende het jurisdictiegeschil tussen de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] en de Raad van Brabant over de dagvaarding van de aartsbisschop door Petrus Van Eesbeeck, pastoor van de Sint-Martinusparochie te Kortrijk, wegens de weigering van de aartsbisschop om de benoeming van Van Eesbeeck tot plebaan van het Sint-Michiels en Sint-Goedelekapittel te Brussel te bevestigen omdat hij het *exeat* niet had ontvangen.
1696-1698, [17de eeuw]. 1 pak
- 119 Brief van landvoogd Maximiliaan-Emmanuel van Beieren aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende zijn aanstelling tot commissaris voor de keuze van een nieuwe abt voor de abdij van Sint-Geertrui te Leuven.
1699. 1 stuk
- 120 Brief van Nicolaus Zoesius, bisschop van ‘s-Hertogenbosch, (1622) en anonieme nota over een jurisdictiegeschil inzake een beneficie en brieven van de Raad van Vlaanderen aan de Geheime Raad (1599) en van Antonius Triest, bisschop van Gent, (1621) betreffende de jurisdictie op het gebied van de zondagsheiliging.
Afschriften. [17de eeuw?]. 1 katern
- 121 Stukken betreffende het proces voor de Raad van Vlaanderen tussen de bisschop van Brugge [Joannes R.G. Caïmo] en de kapelanen van de Sint-Walburgaparochie te Brugge inzake de geoorloofdheid van het verenigen van amoviebele beneficiën zonder toelating van de wereldlijke macht.
1770-1772. 1 omslag

(3) *Censuur*

- 122 Reglement van de aartshertogen Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje voor boekdrukkers en -verkopers te Antwerpen.
1612. Gedrukt. 1 stuk
- 123 Ontwerp van een brief van kardinaal d'Alsace aan landvoogdes Maria-Elisabeth van Oostenrijk betreffende het onderzoek dat hij had ingesteld tegen de auteur, de drukker en de verkopers van een anoniem ketters geschrift
1727. Klad. 1 stuk
- 124 “*Avis doctrinal sur l'indépendance du pouvoir qu'a reçu l'église d'enseigner les vérités de la foi et la liberté de l'exercer [...]*” Verhandeling door Jean Pey, kanunnik van het Notre-Damekapittel te Parijs, betreffende het recht van de kerkelijke overheid om religieuze boeken te drukken.
[18de eeuw]. 1 omslag
- 125 Aantekening over diverse ketterse stromingen en werken van diverse auteurs betreffende ketterijen.
[18de eeuw]. 1 stuk
- (4) *Mishandeling van geestelijken*
- 126 Stukken betreffende de opheffing van de excommunicatie van Sebastianus Coppen en Huybrecht Pickarts, poortwachters te Tienen, wegens belediging en mishandeling van priester Anthonius Rolleyn.
1634. 1 omslag
- 127 Brief van Antonius Papenbroeck, kapelaan van het Sint-Martinuskapittel te Aalst, en de deken van hetzelfde kapittel betreffende de wandaden gepleegd door de soldaten tegen de geestelijkheid en de bevolking.
1673. 1 stuk
- 128 Brief van Hermanus Damen, pastoor van de Sint-Michielsparochie te Leuven, en van Nicolaus Pauwels, plebaan van het Sint-Pieterskapittel te Leuven, aan de onderpastoor van de Sint-Pietersparochie betreffende de wandaden begaan door vreemde soldaten tegen de geestelijkheid.
1691. Expeditie. 1 stuk
- 129 Stukken betreffende het proces voor de Raad van Brabant tussen de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] en Egidius De Witte, griffier van de heerlijkheid Bodegem en procureur bij de Raad van Brabant, betreffende de vraag of hij voor de officialiteit berecht mocht worden wegens slagen aan Jean Veuquemans, kanunnik van het Sint-Jacobskapittel te Antwerpen.
1697. 1 lias
- 130 Stukken betreffende het jurisdictiegeschil tussen de procureur van de officialiteit te Mechelen en Claudius de Monart de Francq, kanunnik van het Onze-Lieve-Vrouwekapittel te Aarschot, inzake de slagen die hij had toegebracht aan koster Thomas Vertruyer.
1716-1721, [18de eeuw]. 1 omslag

(5) *Religieuzen*

- 131 Brief van Franciscus Bonae Spei, provinciaal van de geschoeide karmelieten, betreffende het uitstel van het provinciaal kapittel van zijn orde en authentiek afschrift van een nota van Franciscus Loyens en Nicolaus Dubois, professoren aan de Faculteit Theologie van de universiteit te Leuven, betreffende de procedure voor het kiezen van prioren in de kloosters van de karmelieten. 1674. 2 stukken
- 132 Brief vanwege de koning aan de Raad van Vlaanderen betreffende een bevoegdheidsconflict tussen de premonstratenzers en de diocesane clerus over de zielenzorg, 1699. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 133 Ontwerp van een brief van kardinaal de Franckenberg aan landvoogd Karel-Lodewijk van Oostenrijk-Teschen betreffende de heroprichting van kloosters en abdijen. 1793. Klad. 1 stuk
- 134 Ontwerp van een omzendbrief van kardinaal de Franckenberg aan de kloosterlingen van het aartsbisdom Mechelen betreffende de heroprichting van de kloosters en de terugkeer van de religieuzen. 1793. Klad. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren in het Nederlands en in het Frans.
- 135 Fragmenten van een anonieme nota betreffende aanstootgevende preken door Franciscus Pauwens en N. Cleynaerts, paters augustijnen. [18de eeuw]. Klad. 2 stukken

(6) *Testamenten*

- 136 Vonnis van de schepenen van Brussel en verklaring van een deurwaarder bij de officialiteit te Mechelen inzake het proces tussen Jean Jacomo Fera en Pedro Antonio de Cleppo over de nalatenschap van Nicolas de Robbe, kanunnik te Rijsel, 1636. Afschriften. [17de eeuw]. 2 stukken
- 137 Getuigenverklaringen inzake het onderzoek naar de betwistingen omtrent de uitvoering van het testament van Margareta de Velasco. 1676. 1 omslag
- 138 Verzoekschrift van Juan Blanco y Caiso aan de aartsbisschop van Mechelen [J.H. de Franckenberg] om onderzoek te mogen doen naar zijn familie en in het bijzonder naar het testament van zijn grootvader, overleden te Brussel. 1779. 1 stuk
In het Spaans.
- 139 Stukken betreffende de verdeling van de nalatenschap van Joannes Vrijens, pastoor van de vrije rijksheerlijkheid Mesch. Authentieke afschriften. 1782. 1 deel

(7) *Tienden*

- 140 Ingekomen brief van D. Snellaers betreffende het laten drukken van de beschikking van de Raad van Brabant van 1 oktober 1695 inzake het geschil tussen Joannes Vanden Hauwe, pastoor van Morkhoven, en het dorpsbestuur over de tienden, met een authentiek afschrift van de beschikking. 1696, met retroakten (1695). 2 stukken
- 141 Verzoekschrift van de Brabantse tiendenheffers binnen het aartsbisdom Mechelen aan de Raad van Brabant betreffende het ontwerp van een nieuw plakkaat voor de heffing van de tienden. [17de eeuw?]. 1 stuk
- 142 Brieven van diverse geestelijken aan kardinaal d'Alsace en een brief van kardinaal d'Alsace aan de bisschop van Gent [Joannes-Baptista De Smet], betreffende de tienden. 1739-1740. 15 stukken
- 143 Beschikking van de landvoogd [Karel van Lotharingen] betreffende het heffen van tienden op gronden in het hertogdom Luxemburg waarop aardappelen geteeld werden, 1754. Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk

(8) *Zondagsheiliging en vastenwetgeving*

- 144 Brief van de Raad van Vlaanderen aan de Geheime Raad betreffende het jurisdictiegeschil met de aartsbisschop van Mechelen [Mathias Hovius] over de geldboetes voor overtreders van de aartsbisschoppelijke verordening van 8 september [1598] op de zondagsheiliging, 1599. Afschrift. [16de eeuw]. 1 stuk
- *** Brief van Nicolaus Zoesius, bisschop van 's-Hertogenbosch, (1622) en anonieme nota betreffende een jurisdictiegeschil inzake een beneficium en brieven van de Raad van Vlaanderen aan de Geheime Raad (1599) en van Antonius Triest, bisschop van Gent, (1621) betreffende de jurisdictie op het gebied van de zondagsheiliging. Afschriften. [17de eeuw?]. 1 stuk
Aan te vragen als nr. 120 van deze inventaris.
- 145 Verordening van aartsbisschop Andreas Cruesen betreffende de toelating verleend aan soldaten in dienst van de Spaanse koning om vlees en eieren te eten tijdens de vasten. 1659. Gedrukt. 1 stuk
- 146 Brief van de augustijn P. Bassery aan de aartsbisschop van Mechelen [Alphonse de Berghes] betreffende de bevoegdheid tot verlenen van dispensatie voor het eten van eieren tijdens de vasten. 1680. 1 stuk

(9) *Overige*

- 147 Verzoekschrift met bijbehorende stukken van Jan Orts, houtzager te Brussel, aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] betreffende de vrijlating van zijn echtgenote die door de promotor bij de officialiteit te Brussel gevangengezet

- was omdat zij bier tapte in haar huis.
1654. 1 lias
- 148 Stukken betreffende het jurisdictiegeschil tussen de promotor bij de officialiteit van het bisdom Antwerpen en de Raad van Brabant in de zaak tegen Don Francisco de Silva wegens het weigeren van het sacrament der stervenden aan zijn vader.
1680. 1 omslag
- 149 Stukken betreffende het proces tussen Jacobus Beersels en Ludovicus De Baere voor de officialiteit van het bisdom Brugge, bezorgd aan Joannes Cuypers, [deken van het Sint-Romboutskapittel te Mechelen].
1694-1695. 1 omslag
- 150 Verzoekschrift van Franciscus Maria de Cromé, raadsheer bij de Grote Raad van de koning van Frankrijk, aan de aartsbisschop van Mechelen betreffende zijn dagvaarding door de vicaris-generaal voor het leger.
[17de eeuw]. 1 katern

4. BELEMMERING VAN DE RECHTSGANG VOOR DE OFFICIALITEIT

De diocesane rechters moesten voor de uitvoering van hun vonnissen een beroep doen op de wereldlijke overheden, aangezien het de kerkelijke macht niet was toegestaan leken aan te houden of beslag te leggen op hun goederen. De wereldlijke gerechtsofficieren weigerden echter herhaaldelijk hun medewerking, alhoewel deze in principe verplicht was. Promotoren en deurwaarders die dagvaardingen en vonnissen van de officialiteit ten uitvoer wilden brengen, werden zelf vaak aangehouden, opgesloten, vervolgd of mishandeld, hetzij door de burgerlijke overheid, hetzij door particulieren.⁹³

a. Mishandeling, opsluiting en vervolging van deurwaarders en promotoren

(1) Algemeen

- 151 Uittreksel uit een register van het Kamerijkse vicariaat te Brussel betreffende de bevoegdheid van de officialiteit om zonder toestemming van de Raad van Brabant geestelijken en leken aan te houden.
[17de eeuw]. 1 stuk
- 152 Ontwerp van een verzoekschrift van de aartsbisschop van Mechelen aan de kanselier van Brabant betreffende maatregelen om het aantal processen voor de Raad van Brabant tegen de promotoren van de officialiteiten van het aartsbisdom Mechelen te verminderen.
[18de eeuw?]. Klad. 1 stuk

(2) Concrete gevallen

- 153 Getuigenverklaring van Roland Portier, deurwaarder bij de officialiteit te Mechelen, betreffende de mishandeling van de luitenant van hetzelfde hof door de

⁹³ De Brouwer, *Kerkelijke rechtspraak*, 16-18; Elias, *Kerk en staat*, 256; Vanhemelryck, *Geschiedenis*, 164-165.

- baron van Wemmel.
1684. 1 stuk
- 154 Stukken betreffende de aanhouding van Amandus Luttens, procureur bij de Raad van Brabant, door de promotor bij de officialiteit te Brussel wegens geweldpleging tegen de promotor en de deurwaarders bij de officialiteit te Mechelen bij de aanhouding van Joannes Baptist Keynens, pastoor van Perk.
1692. 1 omslag
Zie ook Archief de Precipiano, nr. 461.
- 155 Beschikkingen van de Raad van Brabant betreffende de stopzetting van de gedingen voor de Raad van Brabant ingesteld door Louis Lentailler en door Roelant Longin tegen de promotor van de officialiteit en de betaling van de proceskosten, 1604 en 1605.
Afschriften. [17de eeuw]. 1 stuk
- 156 Geapostilleerd verzoekschrift van de promotor bij de officialiteit te Mechelen aan de officiaal betreffende de mishandeling van de deurwaarders Philippus Janssens en Joannes Raets door Petrus Verhaegen en Theodorus Marchant.
1710. 1 stuk
- 157 Minuut van een omzendbrief [van aartsbisschop H.G. de Precipiano aan zijn suffraganen] om afschriften van stukken in verband met de mishandeling en belediging van deurwaarders en andere suppoosten van hun officialiteiten te krijgen en ingekomen brief van Philippus-Erardus Van der Noot, bisschop van Gent.
1710. 2 stukken
- 158 Brief van de vicaris-generaal van het bisdom Doornik aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende het jurisdictiegeschil met de stadsmagistraat van Kortrijk over de opsluiting van de deurwaarder van de officialiteit van het bisdom Doornik.
1710. 1 stuk
- 159 Verklaring van de pastoor van Boortmeerbeek en van de vergaderde pastoors van de dekenij Mechelen betreffende de mishandeling van deurwaarders tijdens gemengde samenkomsten van de jeugd in herbergen ("*conventicula*").
1711. 2 stukken
- 160 Nota betreffende de opsluiting van n. De Keyser, deurwaarder bij de officialiteit, door n. Van Berchel, meier van Leuven, bij de aanhouding van Marie Therese Herijs wegens overspel met Van Berchel.
[1720]. 1 stuk
- 161 Beschikking van landvoogdes Maria-Elisabeth van Oostenrijk betreffende het proces tussen J. De Brouck en de promotor bij de officialiteit te Brussel voor de schepenbank van Brussel, 1732.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 162 Stukken betreffende de belediging van de officiaal bij de officialiteit te Brussel door Pierre Prevost, officiaal bij de Rekenkamer.
1767. 1 omslag

b. Uitvoering van vonnissen van de officialiteit

Inhoud en structuur

Naast stukken betreffende gevallen waarin het duidelijk was dat de wereldlijke macht zijn medewerking bij de uitvoering van vonnissen van de kerkelijke rechtbank weigerde, worden hier ook een aantal archiefbestanddelen over vonnisuitvoering opgenomen waarvan de juiste context niet bekend is.

- 163 Verzoekschriften van de aartsbisschop van Mechelen [Mathias Hovius] en de bisschop van Gent [Henricus Franciscus Van der Burch] aan de kanselier van Brabant en de Raad van Vlaanderen en beschikkingen van de Raad van Brabant en de Raad van Vlaanderen betreffende de uitvoering van vonnissen van de officialiteiten, 1620 en 1616.
Afschriften. [17de eeuw]. 2 stukken
- 164 Stukken betreffende de betaling van een som geld door de abdis van het klooster van de Engelse benedictinessen te Brussel aan Elisabeth De Wees in uitvoering van een vonnis van de officialiteit te Brussel.
1683. 1 omslag
- 165 Beschikking van de Raad van Brabant tot uitvoering van een vonnis van de officialiteit tegen weduwe Van Schelle en haar dochter Anna Maria.
1690. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 166 Verzoekschrift van de bisschop van Brugge [Guillielmus Bassery], aan de Geheime Raad en een beschikking van de Geheime Raad betreffende de weigering van de stadsmagistraat van Brugge om de vonnissen van de officialiteit van het bisdom Brugge tegen Matthieu Charge en Anthoine De Cock uit te voeren, 1691.
Afschriften. [17de eeuw]. 2 stukken
De beschikking is aanwezig in vier exemplaren.
- 167 Ingekomen brief van de vicaris-generaal van het bisdom Doornik betreffende een jurisdictiegeschil met de stadsmagistraat van Rijsel over het niet uitvoeren van vonnissen van de officialiteit van het bisdom Doornik.
1696. 1 stuk
- 168 Stukken betreffende de uitvoering van een vonnis van de officialiteit van het bisdom Ieper tegen François Joseph De Sadelaere wegens een ongeldig huwelijk met Marie Joseph Faulconnier.
Afschriften. [18de eeuw]. 1 lias
Bevat een afschrift van een arrest van het Parlement van Parijs, 1718.
- 169 Stukken betreffende de uitvoering van een vonnis van de officialiteit te Mechelen tegen Hendrick Verhavert wegens het niet naleven van zijn huwelijksbelofte aan Elisabetha Haerts.
1725. 1 lias

B. ASIELRECHT

Het asielrecht of kerkelijk schuilrecht hield in dat kerken, kloosters en kerkhoven (gewijde plaatsen) bescherming boden tegen geweld en straf aan diegenen die er toevlucht zochten.⁹⁴ Het was een instelling van religieuze oorsprong, die geenszins de bedoeling had straffeloosheid te promoten. Nochtans bracht dit privilege talrijke moeilijkheden met zich, en werd het reeds in de oudheid herhaaldelijk beperkt.⁹⁵ In de vroegmoderne tijd was het asielrecht een voortdurende bron van onenigheid tussen de kerkelijke en de wereldlijke macht. De controverse concentreerde zich rond twee twistpunten: welke categorieën misdadigers waren uitgesloten van het asielrecht en wie was bevoegd om te oordelen of iemand recht had op asiel? Over deze kwesties is heel wat inkt gevloeid, zowel op een theoretisch niveau als in de dagelijkse rechtspraktijk. Om het archief dat hierna beschreven wordt in zijn context te plaatsen, worden hier eerst de standpunten van de kerkelijke en de wereldlijke macht over de voornoemde twistpunten uiteengezet.⁹⁶

Wat de vraag welke misdadigers uitgesloten waren van het asielrecht betreft, bevestigde Filips II met de ordonnantie van 5 juli 1570 de richtlijnen van zijn vader Karel V en breidde ze nog verder uit. Voortaan waren landlopers, publieke dieven, straatschenders, moordenaars, kerkrovers, kettters, personen die schuldig waren aan majesteitsschennis, het verstoren van de openbare orde en bankroetiers voor het burgerlijk recht uitgesloten van asiel. Dit decreet werd door de aartshertogen vernieuwd op 1 juli 1616. De ordonnanties van Karel V en Filips II impliceerden dat de wereldlijke macht het recht had misdadigers aan te houden op plaatsen waarop het asielrecht van toepassing was. In de zeventiende eeuw waren de wereldlijke rechtbanken dus van mening dat zij konden beslissen over wie asielrecht kon genieten.

Het kerkelijke standpunt stond daar lijnrecht tegenover. Gregorius XIV wenste aan het einde van de zestiende eeuw orde te scheppen in de chaos van decreten en conciliebesluiten die het asielrecht inperkten. Met de bul *Cum alias nonnulli* (24 mei 1591) werden alle voorgaande kerkelijke bepalingen afgeschaft en werd een algemeen geldende regeling uitgevaardigd (nr. 170). Voortaan waren publieke dieven, struikrovers, veldverwoesters, kettters en personen die schuldig waren aan doodslag en verminking in kerken of op kerkhoven, moord, doodslag en majesteitsschennis voor het kerkelijk recht uitgesloten van het asielrecht. De bevoegdheid om te oordelen wie het asielrecht kon genieten, werd met deze bul geheel aan de kerkelijke macht toegekend. Misdadigers moesten weliswaar uitgeleverd worden aan de wereldlijke macht wanneer daarom gevraagd werd, maar de gerechtsofficieren mochten enkel met toestemming van de bisschop en in

⁹⁴ G. May e.a., 'Asyl, Asylrecht', *Lexikon für Theologie und Kirche*, 1 (1993) 1117: 'Das Asylrecht [ist] das Recht auf Schutz vor Gewalt und Strafe, das bestimmte Plätzen und Stätten eigen ist'; J.J.E. Proost, *Histoire du droit d'asile religieux en Belgique*, Gent, 1870, 1: 'Il rendait sacrés et inviolables certains lieux et personnes, et ces lieux et personnes communiquaient leur franchise à ceux qui y avaient recours en les garantissant de toute poursuite et de toute violence'.

⁹⁵ May, 'Asyl', 1117; Proost, *Histoire*, 1-10; De Brouwer, *Kerkelijke rechtspraak*, 22.

⁹⁶ Volgend overzicht is hoofdzakelijk gebaseerd op het eerder geciteerde werk van J.J.E. Proost.

aanwezigheid van een kerkelijk waardigheidsbekleder de gewijde plaatsen betreden om een misdadiger aan te houden. Bovendien was enkel de kerkelijke rechtbank bevoegd om te oordelen of iemand het asielrecht kon genieten. Zolang de kerkelijke rechter hierover geen uitspraak had gedaan, moest de misdadiger opgesloten worden in de bisschoppelijke gevangenis. Wie de bisschoppelijke jurisdictie in deze schond, werd bestraft met excommunicatie. De hieronder beschreven asioldossiers vormen de schriftelijke neerslag van deze procedure (nrs. 206-314). In de achttiende eeuw vaardigden verschillende pausen bullen uit waarin de bepalingen van *Cum alias nonnulli* herhaald en uitgebreid werden.

De discrepantie tussen beide standpunten over de vraag welke misdadigers het asielrecht konden genieten en de onduidelijkheid over de aanvaarding van *Cum alias nonnulli* in de Zuidelijke Nederlanden, gaven aanleiding tot talrijke jurisdictieconflicten tussen de bisschoppen en de wereldlijke macht (nrs. 315-363). In de achttiende eeuw maakte Karel VI hieraan een einde door de jurisdictie over het asielrecht volledig toe te wijzen aan de wereldlijke rechter. De *dépêche* van 19 juli 1732 aan landvoogdes Maria-Elisabeth van Oostenrijk werd echter pas na haar dood door landvoogd ad-interim Frederik-August von Harrach aan de justitieraden toegestuurd (10 april 1742) (nr. 171). In een omzendbrief van 31 oktober 1753 deelde landvoogd Karel van Lotharingen aan de justitieraden mee dat de toestemming van de bisschop gewenst, maar niet noodzakelijk was om een misdadiger uit zijn asiel te mogen halen (nr. 171). Het privilege werd daardoor praktisch volledig uitgehold, maar de afschaffing van het asielrecht volgde pas tijdens de Franse overheersing.

1. ALGEMEEN

a. Jurisdictie in het algemeen

Inhoud en structuur

Naast een aantal pauselijke bullen en omzendbrieven van de landvoogden aan de justitieraden, bevat deze afdeling hoofdzakelijk briefwisseling en een aantal nota's en verhandelingen over de vraag of de kerkelijke dan wel de wereldlijke macht bevoegd was om te oordelen of een misdadiger het asielrecht kon genieten, alsook over het asielrecht en de schending ervan in het algemeen. Daarnaast moet hier gewezen worden op het bestaan van een omvangrijke precedentenverzameling. Dergelijke verzamelingen dienden ter ondersteuning van de kerkelijke jurisdictieaanspraken in betwistingen met de wereldlijke overheid.

170	Pauselijke bullen van Martinus V (1418), Gregorius XIV (<i>Cum alias nonnulli</i>, 1591) en Benedictus XIV (<i>Officii nostri</i>, 1750) betreffende welke misdadigers uitgesloten zijn van het asielrecht en de bevoegdheid van de kerkelijke en de wereldlijke macht om daarover te oordelen. Afschriften en gedrukt. [17de eeuw], 1750.	2 stukken en 1 katern
171	Omzendbrieven van landvoogd Friedrich-August graaf von Harrach en landvoogd Karel van Lotharingen aan de provinciale justitieraden betreffende de jurisdictie over het asielrecht. 1742 en 1753. Gedrukt. De omzendbrief van Karel van Lotharingen is vergezeld van een geleidebrief van Karel van	3 stukken

- Lotharingen aan aartsbisschop kardinaal d'Alsace.
Zie ook nrs. 183 en 184.
- 172 Brief van de Geheime Raad aan de gerechtsofficieren van Rijsel betreffende de acceptatie van *Cum alias nonnulli* in de Zuidelijke Nederlanden naar aanleiding van de bezwaren van de bisschop van Doornik [Maximilianus Villain van Gent] tegen de aanhouding van Jacques de Rez, 1627.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 173 Brieven van Gaspar Nemius, bisschop van Antwerpen, Carolus Vandenbosch, bisschop van Brugge, en de vicaris-generaal van het aartsbisdom Kamerijk aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] betreffende de vraag wie het asielrecht kan genieten en wie bevoegd is om daarover te oordelen, naar aanleiding van een jurisdictiegeschil tussen de aartsbisschop en de stadsmagistraat van Mechelen.
1650. 3 stukken
- 174 Verklaring van Amatus Coriache, officiaal bij de officialiteit te Mechelen, betreffende een onderhoud dat hij had met Albert de Coxie, raadsheer-fiscaal bij de Geheime Raad, over de jurisdictie inzake het asielrecht.
1682. 1 stuk
Aanwezig in drie exemplaren.
- 175 Briefwisseling tussen Joannes-Ferdinandus Van Beughem, bisschop van Antwerpen, H.G. de Precipiano, bisschop van Brugge, A. de Hornes, bisschop van Gent, P. Vandenperre, bisschop van Namen, en R. Cools, bisschop van Roermond, en Sabantiano-Antonio Tanara, internuntius te Brussel, en nota van de vicaris-generaal van het aartsbisdom Mechelen betreffende de naleving van de kerkelijke bepalingen inzake het asielrecht in de Zuidelijke Nederlanden.
1684, [17de eeuw]. 9 stukken
- 176 Brief van Karel II aan de bisschop van Pamplona betreffende de beslissing die hij had genomen in het jurisdictiegeschil tussen de bisschop en de Raad van Navarra over het asielrecht, 1695.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
In het Spaans.
- 177 Verklaring van de vicaris-generaal van het bisdom Antwerpen en enkele Antwerpse geestelijken betreffende de naleving van *Cum alias nonnulli* in het bisdom Antwerpen.
1701. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 178 Ingekomen brief van Johannes-Baptistus Bussius, internuntius te Brussel, betreffende de aantasting van de lokale immuniteit in oorlogstijd [i.c. de Spaanse Successieoorlog].
1705. 1 stuk
- 179 Geleidebrief van de Raad van State aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] bij de verklaring van de hertog van Marlborough en de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Provinciën dat de katholieke religie en de lokale immuniteit gerespecteerd zullen worden.
1707. 1 stuk

- 180 Minuut van een brief van H.G. de Precipiano aan een ongeïdentificeerde bestemming betreffende het asielrecht.
1708. 1 stuk
- 181 Nota's van en briefwisseling tussen Christophe-Ernest graaf de Baillet, voorzitter van de Grote Raad van Mechelen, en kardinaal d'Alsace betreffende de vraag of de kerkelijke of de wereldlijke macht bevoegd is om te oordelen wie het asielrecht kan genieten.
1719, [18de eeuw]. 1 omslag
Diverse stukken zijn aanwezig in meerdere exemplaren.
- 182 Stukken betreffende de uitwerking van een overeenkomst tussen de kerkelijke en de wereldlijke macht inzake het asielrecht in de Zuidelijke Nederlanden.
1732, 1737-1742, 1750. 1 omslag
Bevat onder andere briefwisseling tussen kardinaal d'Alsace en diverse kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders (o.a. Stephanus Amiodt s.j., biechtvader van landvoogdes Maria-Elisabeth van Oostenrijk, en Lucas-Melchior Tempi, nuntius te Brussel) en documentatie betreffende de situatie in andere landen.
Met stukken in het Italiaans en het Spaans.
- 183 Brieven van Lucas-Melchior Tempi, nuntius te Brussel, aan kardinaal d'Alsace betreffende de omzendbrief van landvoogd Friedrich-August graaf von Harrach van 10 april 1742 aan de justitieraden.
1742. 2 stukken
In het Italiaans. Zie ook nr. 171.
- 184 Brief van landvoogd Karel van Lotharingen aan de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal d'Alsace] betreffende de strikte naleving van de omzendbrief van Friedrich-August graaf von Harrach, destijds landvoogd, van 10 april 1742 aan de justitieraden.
1749. 1 stuk
Zie ook nr. 171.
- 185 Brief [van kardinaal d'Alsace?] aan de paus [Benedictus XIV] betreffende de houding van de wereldlijke macht ten aanzien van het asielrecht en de wettelijke bepalingen daaromtrent in de Zuidelijke Nederlanden, 1749.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
In het Italiaans.
- 186 Minuut van een omzendbrief aan de Zuid-Nederlandse bisschoppen, met een beschikking van Filips V van 12 oktober 1701 om afschriften van stukken betreffende de bisschoppelijke jurisdictie inzake asielrecht in te dienen om het jurisdictiegeschil tussen aartsbisschop H.G. de Precipiano en de Grote Raad van Mechelen te beslechten.
Afschriften. [18de eeuw]. 2 stukken
Zie ook nr. 187 en 327.
- 187 Authentieke afschriften van en uittreksels uit diverse stukken betreffende het asielrecht in het algemeen en van stukken uit de archieven van het aartsbisdom Mechelen en de bisdommen Antwerpen, Brugge, Doornik, Gent en Namen betreffende de toepassing van het asielrecht in het algemeen en in concrete gevallen.
1701-1702, [18de eeuw]. 1 pak
Deze stukken werden waarschijnlijk bijeengebracht als precedentes in het jurisdictiegeschil tussen

- aartsbisschop H.G. de Precipiano en de Grote Raad van Mechelen over het asielrecht (zie ook nr. 186 en 327).
De aangehaalde gevallen hebben hoofdzakelijk betrekking op de zeventiende eeuw. Het betreft vooral verzoeken van de wereldlijke macht om voortvluchtigen uit hun asiel te halen en beslissingen van de bisschoppen daarover.
- 188 Anonieme nota's en verhandelingen betreffende de vraag wie het asielrecht kan genieten en wie bevoegd is om hierover te oordelen naar aanleiding van verschillende concrete gevallen.
[17de-18de eeuw]. 1 omslag
Het betreft de volgende zaken:
D. Sersanders, beschuldigd van moord, in het klooster van de augustijnen te Gent.
Robert Baert, beschuldigd van moord, in het Bijlokehospitaal te Gent (zie ook nr. 330).
Een burger van Antwerpen, beschuldigd van majesteitsschennis, op een niet nader genoemde gewijde plaats.
Een kerkdief die op heterdaad betrapt werd in de kerk van Onze-Lieve-Vrouw-over-de-Dijle te Mechelen.
- 189 Anonieme nota betreffende de vraag wie het asielrecht kan genieten en wie bevoegd is om hierover te oordelen.
[17de eeuw]. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 190 Uittreksels uit "*Decisiones cancellarij et sacri regij senatus Cathaloniae sive praxis contentionum judicialium et competentiarum regnorum corone Aragonum compilatis per Don Michaëlem de Cortiada [...]*" (1677) betreffende de jurisdictie van de kerkelijke en de wereldlijke macht inzake het asielrecht.
[18de eeuw]. 1 stuk
- 191 Fragment van een verhandeling van een ongeïdentificeerde auteur betreffende de bevoegdheden van de kerkelijke en de wereldlijke macht inzake het asielrecht en de naleving van de richtlijnen daarover door de wereldlijke rechtbanken in de Zuidelijke Nederlanden.
[18de eeuw]. 1 stuk
De situatie in de Zuidelijke Nederlanden wordt hierin vergeleken met de situatie in andere Europese landen.
- 192 Fragmenten van een verhandeling van een ongeïdentificeerde auteur betreffende het asielrecht, rijkelijk gestoffeerd met afschriften van stukken betreffende de toepassing van het asielrecht in de Zuidelijke Nederlanden.
[18de eeuw?]. Gedrukt. 9 katernen
Enkel pagina's 137-216 (met hiaten) bleven bewaard.

b. Asielrecht voor militairen en deserteurs

Geschiedenis

Aan het einde van de zeventiende en het begin van de achttiende eeuw maakten steeds meer militairen misbruik van het asielrecht om te deserteren, met nefaste gevolgen op disciplinair vlak. Om aan de verzuchtingen van de wereldlijke macht tegemoet te komen, beperkte aartsbisschop de Precipiano met de verordening van 10 oktober 1692 het asielrecht voor deserteurs (nr. 193). Hij verbood oversten van kloosters en kerken om militairen die de bedoeling hadden om te deserteren op te vangen. Deserteurs mochten voortaan ook met toestemming van de bisschop uitgeleverd worden aan hun oversten indien deze beloofden hen niet lijfelijk te

- straffen (zie nr. 271). Paus Clemens XI en zijn opvolgers vaardigden in de eerste helft van de achttiende eeuw verschillende breven met gelijkaardige bepalingen uit (nrs. 195 van deze inventaris en Archief d'Alsace, nr. 618). Deze uitzonderingen golden steeds voor de periode van één jaar, maar konden desgewenst verlengd worden. Met de decreten van landvoogd Karel van Lotharingen van 24 mei 1760 en 28 mei 1770 (nr. 202) werd het asielrecht eerst voor deserteurs en vervolgens voor alle militairen volledig afgeschaft.
- 193 Verordening van aartsbisschop H.G. de Precipiano betreffende de omstandigheden waarin deserteurs en militairen die een misdrijf gepleegd hebben het asielrecht kunnen genieten.
1692. Gedrukt. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren en met een handgeschreven Franse vertaling van de Latijnse tekst.
- 194 Uittreksels uit en afschriften van diverse stukken betreffende de uitlevering van militairen die asiel zochten op gewijde plaatsen in het aartsbisdom Mechelen en een afschrift van een verordening van aartsbisschop H.G. de Precipiano, 1692. [17de eeuw]. 3 stukken
De aangehaalde gevallen hebben betrekking op de periode 1631-1694.
- 195 Pauselijke breven betreffende de tijdelijke opheffing van het asielrecht voor militairen en deserteurs.
1707-1753 (met hiaten), [18de eeuw]. 7 stukken
Er zijn breven bewaard uit de jaren 1707, 1709, 1711, 1742, 1743 en 1753.
Zie ook nr. 196 en Archief d'Alsace, nr. 618.
- 196 Omzendbrief van aartsbisschop H.G. de Precipiano aan de seculiere en reguliere clerus om de inhoud van de breve van 19 februari 1707 betreffende de tijdelijke opheffing van het asielrecht voor militairen en deserteurs bekend te maken en brief van het Sint-Romboutskapittel te Mechelen als antwoord hierop.
1707. Gedrukt. 2 stukken
Zie ook nr. 195.
- 197 Brieven van diverse correspondenten aan aartsbisschop H.G. de Precipiano betreffende de problemen die veroorzaakt werden door het asielrecht voor militairen en deserteurs en met voorstellen en maatregelen voor de inperking van hun recht op asiel.
1692-1708. 8 stukken
Bevat stukken in het Italiaans.
De correspondenten waren:
Charles de Lorraine.
De Congregatie voor de Kerkelijke Immunitet.
De vicaris-generaal van het bisdom Antwerpen.
De vicarissen-generaal van het bisdom Brugge *sede vacante* (zie ook Jansenistica, nr. 1353).
Philippus-Erardus Van der Noot, bisschop van Gent.
- 198 Brieven van diverse correspondenten aan aartsbisschop kardinaal d'Alsace, hoofdzakelijk betreffende de problemen die veroorzaakt werden door het asielrecht voor militairen en deserteurs en de tijdelijke opheffing van hun recht op asiel.
1718-1749. 53 stukken
Bevat stukken in het Italiaans en het Spaans.
De correspondenten waren:
Kardinaal-Staatssecretaris Paolucci, kardinaal Tanari, de vicarissen-generaal van het aartsbisdom

- Kamerijk, graaf de Vehlen en de secretaris van de Raad van State over de tijdelijke opheffing van het asielrecht voor militairen en deserteurs in het aartsbisdom Kamerijk (zie ook nr. 199).
 Kardinaal Tanari, met geleidebrieven van kardinaal-staatssecretaris Paolucci.
 Joseph Spinelli, internuntius te Brussel, en kardinaal de Via.
 De legerleiding te Brussel over oversten van Brusselse kloosters die weigerden soldaten die er asiel zochten uit te leveren.
 Kardinaal Zondadari.
 Silvio Valenti-Gonzaga, nuntius te Brussel, en kardinaal Zondadari, met bijbehorende stukken.
 Guillielmus Delvaux, bisschop van Ieper.
 F.J. Van Aefferden, secretaris van de bisschop van Roermond.
 Landvoogd Karel van Lotharingen over de bepalingen op het gebied van de bestraffing van deserteurs in een nieuwe verordening tegen deserteurs en vagebonden.
- 199 Brief van kardinaal di San Agnese aan de internuntius te Brussel [Joseph Spinelli] betreffende de tijdelijke opheffing van het asielrecht voor deserteurs en militairen in het aartsbisdom Kamerijk, 1722.
 Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
 In het Italiaans.
 Zie ook nr. 198.
- 200 Geleidebrieven bij pauselijke breven betreffende de tijdelijke opheffing van het asielrecht voor militairen en deserteurs.
 1734-1737. 3 stukken
 In het Italiaans.
 Het betreft geleidebrieven van Kardinaal-Staatssecretaris Firrao bij de breve van 1734, van Silvio Valenti-Gonzaga, nuntius te Brussel, bij de breve van 1735 en van Lucas-Melchior Tempì, nuntius te Brussel, bij de breve van 1737.
 Voor de pauselijke breven zelf, zie Archief d'Alsace, nr. 618.
- 201 Briefwisseling tussen aartsbisschop J.H. de Franckenberg en gevolmachtigd minister graaf von Cobenzl en brief van J. Van Rijswick, rector van het Sint-Pietersgasthuis te Brussel, aan n. Casselot, secretaris van de aartsbisschop, betreffende de wet- en regelgeving aangaande het asielrecht voor deserteurs naar aanleiding van de schending van de lokale immuniteit van het Sint-Pietersgasthuis.
 1760. 1 lias
- 202 Brieven van landvoogd Karel van Lotharingen aan aartsbisschop J.H. de Franckenberg betreffende geestelijken die steun verlenen aan deserteurs die asiel zoeken in hun kloosters en op andere gewijde plaatsen en twee omzendbrieven aan de provinciale justitieraden en de legerleiding over de uitlevering en de bestraffing van militairen die asiel zoeken op gewijde plaatsen.
 1770. 4 stukken
- 203-205 Documentatie
 [17de-18de eeuw]. 3 stukken
- 203 Resolutie van de professoren aan de Faculteit Theologie van de universiteit te Leuven betreffende de vraag of deserteurs het asielrecht kunnen genieten, 1700.
 Authentiek afschrift. [17de eeuw].
- 204 Anonieme nota betreffende de bevoegdheid van de aartsbisschop van Mechelen om te voorkomen dat deserteurs aanspraak maken op het asielrecht.
 [17de eeuw]. Klad.
- 205 Anonieme nota betreffende de vraag of deserteurs het asielrecht kunnen genieten.
 [18de eeuw].

2. AFHANDELING VAN CONCRETE GEVALLEN

De hieronder beschreven archiefbestanddelen hebben betrekking op de praktijk. Een aantal beroemde zaken worden in diverse studies aangehaald. Het grootste aantal voorbeelden kan men terugvinden in het vermelde werk van J.J.E. Proost over het asielrecht in de Zuidelijke Nederlanden. De geografische reikwijdte van de beschreven gevallen blijft niet beperkt tot het aartsbisdom Mechelen.

a. Asioldossiers

Inhoud en structuur

De archiefbestanddelen die hier met de term ‘Asioldossiers’ worden aangeduid, werden waarschijnlijk gevormd door de aartsbisschoppelijke administratie bij de afhandeling van concrete kwesties. De omvang van de ‘dossiers’ varieert van een pak tot een enkel stuk. Deze losse stukken zijn waarschijnlijk fragmenten van omvangrijkere dossiers die grotendeels verloren zijn gegaan. Verder zijn de dossiers doorheen de jaren grotendeels bij elkaar gebleven, meestal ‘verpakt’ in een dubbelgevouwen archiefstuk dat tot het dossier behoorde. Het merendeel van deze ‘omslagen’ werd door archivaris Petrus Josephus Van Helmont (cf. *supra*) voorzien van een opschrift. Naast briefwisseling en verzoekschriften treft men er onder andere beschikkingen van de kerkelijke en de wereldlijke macht en getuigenverklaringen in aan. Ze handelen over de vraag of bepaalde misdadigers en deserteurs het asielrecht konden genieten, de uitlevering aan de wereldlijke macht en de terugbrenging tot de plaats van asiel indien de vluchteling, in afwachting van een definitieve uitspraak door de kerkelijke macht, voorlopig aan de wereldlijke macht was uitgeleverd. In het archiefvormingsproces kan men de door *Cum alias Nonnulli* voorgeschreven procedure herkennen (cf. *supra*). De dossiers bevatten stukken van twee verschillende archiefvormers: de aartsbisschop en de officialiteit. Vermoedelijk was de officialiteit belast met het onderzoek, waarna de aartsbisschop op basis van het gevormde dossier de knoop doorhakte.

- 206 Dossier inzake het asiel van soldaat Marcus Vander Straeten, beschuldigd van moord, op het kerkhof van Bunsbeek.
1622. 1 pak
- 207 Dossier inzake het asiel van Martinus Van Cruybeke, soldaat in het Spaanse leger en beschuldigd van dubbele moord, in de kerk van Rillaar.
1623. 1 omslag
- 208 Getuigenverklaringen inzake het asiel van soldaat Ambrosio, beschuldigd van moord, in het klooster van de minderbroeders te Tienen, met een geleidebrief van Alexander Rotarius aan aartsbisschop Jacobus Boonen.
1626. 1 omslag
- 209 Dossier inzake het asiel van een soldaat die beschuldigd werd van geweldpleging in het klooster van de minderbroeders-recolletten te Diest.
1630. 1 lias
- 210 Verzoekschriften van de stadsmagistraat van Aalst en Louis de Prado, commandant van het Spaans garnizoen te Aalst, aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] en de deken van het Sint-Martinuskapittel te Aalst inzake het asiel van soldaat Carolos Moran en soldaat Antonio Rodriguez,

- beschuldigd van diefstal, in de Sint-Martinuskerk te Aalst.
1630, [17de eeuw]. 2 stukken
- 211 Beschikking van aartsbisschop Jacobus Boonen inzake het asiel van Domenicus Idiaquez en Petro de Sierra, militairen in het Spaanse leger, beschuldigd van moord, op een niet nader genoemde gewijde plaats.
1631. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 212 Dossier inzake het asiel van soldaat Jan Stas in het klooster van de minderbroeders te Tienen.
1631. 1 lias
- 213 Ingekomen brief van Joannes Vander Vorst inzake het asiel van een niet nader genoemd persoon die beschuldigd werd van moord in de Sint-Pieterskerk te Leuven.
1636. 1 stuk
- 214 Beschikking van Joannes le Roy, officiaal bij de officialiteit te Mechelen, inzake het asiel van Rumoldus Vekemans, beschuldigd van moord, in het klooster van de minderbroeders-observanten te Mechelen.
1636. 1 stuk
- 215 Brief van de Geheime Raad aan de Raad van Namen betreffende de vraag of de bisschop van Namen of de Raad van Namen bevoegd is om te beslissen of Guillaume Stercke het asielrecht kan genieten op een niet nader genoemde gewijde plaats, 1636.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 216 Dossier inzake het asiel van soldaat Joannes Marquet, beschuldigd van afpersing en struikroverij, in het klooster van de dalscholieren te Zoutleeuw.
1636-1637. 1 omslag
- 217 Dossier inzake het asiel van Nicolas Cornet, beschuldigd van moord, op een niet nader genoemde gewijde plaats.
1637. 1 omslag
- 218 Beschikking van Joannes le Roy, officiaal bij de officialiteit te Mechelen, inzake het asiel van soldaat Fabrius Sayette, beschuldigd van moord, in het klooster van de minderbroeders te Brussel.
1637. 1 stuk
- 219 Ingekomen verzoekschrift van de auditeur-generaal van de militaire justitie inzake het asiel van kolonel Nicolaus Larcaro, beschuldigd van moord op graaf de Gamarache tijdens een duel, op een niet nader genoemde gewijde plaats, met een getuigenverklaring in bijlage.
1641. 2 stukken
Bevat een stuk in het Spaans.
- 220 Brieven van Amatus Coriache, officiaal bij de officialiteit te Mechelen, aan de Raad van Brabant inzake het asiel van Passchier Vanden Hautte, beschuldigd van moord, in het klooster van de augustijnen te Leuven, 1641.
Authentiek afschrift en klad. [17de eeuw]. 2 stukken

- 221 Dossier inzake het asiel van soldaat Diego de Rera y Royas, beschuldigd van moord, in de kerk te Halen.
1641-1642. 1 omslag
Bevat stukken in het Spaans.
- 222 Dossier inzake het asiel van prins de Chimay, die hertog de Boeuff had uitgedaagd tot een duel, in het klooster van de dominicanen te Brussel.
1642. 1 omslag
- 223 Beschikkingen van diverse personen, waaronder Amatus Coriache, officiaal bij de officialiteit te Mechelen, inzake het asiel van soldaat Raphael Flores, beschuldigd van diefstal, in de Sint-Romboutskathedraal te Mechelen, 1642.
Authentiek afschriften. [17de eeuw]. 1 stuk
- 224 Brieven van hertog de Albuquerque en van Guillielmus Cuvelerie, pastoor van Nossegem, aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] betreffende de uitlevering van een boer die asiel zocht in de Voskapel.
1643. 4 stukken
Bevat stukken in het Spaans.
- 225 Getuigenverklaringen inzake het asiel van Peeter Jacobs, ruiter in het Spaanse leger en beschuldigd van doodslag, in de kapel van Sint-Anna te Diest.
1643. 2 stukken
- 226 Beschikking van aartsbisschop Jacobus Boonen inzake het asiel van soldaat n. la Bruti op een niet nader genoemde gewijde plaats.
1644. 1 stuk
- 227 Brief van Juan de Paradis y Bullon aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] inzake het asiel van soldaat Juan Millan in het klooster van de begarden te Brussel.
1644. 1 stuk
In het Spaans.
Aanwezig in twee exemplaren.
- 228 Ingekomen brief van Amatus Coriache, officiaal bij de officialiteit te Mechelen, inzake het asiel van twee ontsnapte gevangenen in het klooster van de karmelieten te Mechelen.
1649. 1 stuk
- 229 Verzoekschrift van Balthasar Billet en consorten, commissarissen van de “*treyn vanden vivres*”, aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] inzake het asiel van Anthoon Tanton, die hen een grote som geld schuldig was, in het klooster van de augustijnen te Brussel, met een verklaring van de auditeur-generaal van de militaire justitie, 1650.
[17de eeuw]. 2 stukken
- 230 Ingekomen brief van Amatus Coriache, officiaal bij de officialiteit te Mechelen, betreffende het vonnis [van de Grote Raad van Mechelen] inzake het asiel van Gilles Vermeulen op een niet nader genoemde gewijde plaats.
1651. 1 stuk
- 231 Verzoekschrift van de meier van Leuven aan de aartsbisschop van Mechelen [Andreas Cruesen] inzake het asiel van Gerardus Waersegger, beschuldigd van moord, in het klooster van Bethlehem te Leuven, en ontwerp van een beschikking

- van aartsbisschop Andreas Cruesen.
1658. 2 stukken
- 232 Ingekomen verzoekschrift van de meier van Leuven inzake het asiel van Jacobus Fieris, beschuldigd van moord, in het klooster [van de geschoeide karmelieten] genaamd "*Placet*" te Leuven, met getuigenverklaringen in bijlage.
1659. 2 stukken
- 233 Ingekomen verzoekschrift van de meier van Leuven inzake het asiel van Franciscus Reco, beschuldigd van moord, in het klooster van de augustijnen te Leuven, met getuigenverklaringen in bijlage.
1659. 2 stukken
- 234 Ingekomen brief van priester F. Van Venner inzake het asiel van Antonius de Fuertes op een niet nader genoemde gewijde plaats en betreffende een betwisting tussen het Sint-Romboutskapittel en de proost van de abdij van Affligem te Hekelgem [Robertus Estrix] aangaande de pontificalia van de proost.
1660. 1 stuk
- 235 Ingekomen brief van Martinus Van Oudenhaegen, officiaal bij de officialiteit te Brussel, inzake het asiel van de "*conestable*" de Colona in het Engels klooster van een niet nader genoemde orde te Brussel.
1674. 1 stuk
- 236 Dossier inzake het asiel van een ruiter die beschuldigd werd van moord in het klooster van de minderbroeders-recolletten te Diest.
1675. 2 stukken
- 237 Ingekomen brief van Philippus Leynooghe, met een afschrift van een brief van landvoogd Carlos hertog de Villahermosa aan graaf de Noyelle, gouverneur van Mechelen, inzake het asiel van een deserteur in een niet nader genoemde kerk te Mechelen.
1675. 2 stukken
- 238 Beschikking van diverse personen, waaronder Joannes-Franciscus Vanden Driessche, officiaal bij de officialiteit te Mechelen, inzake het asiel van een kapitein bijgenaamd Talbot, beschuldigd van moord, in de Sint-Romboutskathedraal te Mechelen, 1675.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 239 Dossier inzake het asiel van cavaleriekapitein Barthelomeus de Ceintrey op het kerkhof van de Zavelkerk te Brussel.
1677-1680. 1 omslag
Bevat stukken in het Spaans.
- 240 Ingekomen geleidebrief van A. De Plus bij afschriften van brieven van n. Louvignies aan n. De Schotte, plaatsvervanger van de commandant van Halen, en n. De Stuire, auditeur-generaal van de troepen te Diest, inzake het asiel van een boer uit Webbekom in een niet nader genoemde kerk.
1678. 1 stuk
- 241 Verklaring van graaf de Noyelle, gouverneur van Mechelen, betreffende de aanhouding van soldaten die asiel zochten op gewijde plaatsen.
1681. 1 stuk

- 242 Beschikking van aartsbisschop Alphonse de Berghes en verzoekschrift van baron de Scharenberg aan de aartsbisschop inzake het asiel van Daniel Boulen, beschuldigd van moord op n. Coenens, burgemeester van Herk, in het klooster van de minderbroeders-recolletten te Diest.
1682. 2 stukken
- 243 Ontwerp van een brief inzake het asiel van soldaat Jean Philip Quevrin in de Sint-Catharinakerk te Brussel.
1683. Klad. 1 stuk
- 244 Geapostilleerd verzoekschrift van Joannes Vander Veecken, oud-raadslid en schepen van Leuven, aan de aartsbisschop van Mechelen [Alphonse de Berghes] inzake zijn asiel in het klooster van de minderbroeders te Diest en zijn overbrenging naar het klooster van de augustijnen of de begarden-franciscanen te Diest.
1683. 1 stuk
Hij had eerst asiel gezocht in het klooster van de Ierse minderbroeders te Leuven.
- 245 Dossier inzake het asiel van enkele Leuvense burgers die oproer veroorzaakt hadden op diverse gewijde plaatsen te Leuven en de schending van de lokale immuniteit van het kloosters van de ongeschoeide karmelieten en de Ierse minderbroeders-recolletten door [Franse] militairen.
1684. 1 omslag
Bevat een gedrukt exemplaar van de periodiek "*Nouvelles choisies et veritables*" (15 augustus 1684), met nieuws uit Italië, Frankrijk, Duitsland, de Zuidelijke Nederlanden en de Republiek der Verenigde Provinciën en waarin melding wordt gemaakt van de gebeurtenissen te Leuven.
- 246 Ingekomen verzoekschrift van de meier van Leuven inzake het asiel van N. Van den Tempel alias Quaetbackers op een niet nader genoemde gewijde plaats.
1684. 1 stuk
- 247 Dossier inzake het asiel van luitenant Nicolas de Noyelles, veroordeeld wegens moord, in het klooster [van de celestijnen] te Heverlee.
1685. 1 omslag
- 248 Dossier inzake het asiel van Martinus Planson, beschuldigd van moord, in de kerk van Edelare.
1685. 1 omslag
- 249 Getuigenverklaringen inzake het asiel van V. Spingles in het klooster van de dominicanen te Brussel.
1686. 1 stuk
- 250 Getuigenverklaringen van diverse personen en beschikking van Martinus Van Oudenhaegen, officiaal bij de officialiteit te Brussel, inzake het asiel van soldaat Nicolo Cardo, beschuldigd van moord, in het jezuietencollege te Mechelen.
1686. 1 stuk
- 251 Verzoekschrift van de amman van Brussel en beschikking van de Raad van Brabant inzake het asiel van François Dolins, beschuldigd van moord, in het klooster van de augustijnen te Brussel, 1687.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk

- 252 Verklaring van de schout van Mechelen inzake het asiel van een niet nader genoemde vreemdeling in het klooster van de kapucijnen te Mechelen. 1692. 1 stuk
- 253 Ingekomen brief van Don Fernando de Avers[?] inzake het asiel van een soldaat die beschuldigd werd van moord in het klooster van de miniemen te Brussel. 1694. 1 stuk
De signatuur is moeilijk leesbaar.
- 254 Geleidebrief van landvoogd Maximiliaan-Emmanuel van Beieren aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] bij een verzoekschrift van kapitein baron de Renesse inzake het asiel van François Vif op een niet nader genoemde gewijde plaats. 1696. 1 stuk
Het verzoekschrift werd niet teruggevonden.
- 255 Dossier inzake het asiel van Noël François Guidon, beschuldigd van moord, in het jezuietencollege te Brussel. 1696-1697. 1 omslag
Hij was vermoedelijk militair.
- 256 Ingekomen brief van Hermanus Damen, professor aan de Faculteit Theologie van de universiteit te Leuven, inzake het asiel van een niet nader genoemd persoon die beschuldigd werd van moord in het klooster van de dominicanen te Leuven. 1698. 1 stuk
- 257 Verklaring van Reginaldus Cools, bisschop van Antwerpen en destijds bisschop van Roermond, betreffende de toepassing van het asielrecht in het bisdom Roermond en de uitlevering van Joannes Keyzers, die asiel zocht in de Sint-Christoffelkathedraal te Roermond. 1700. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 258 Stukken betreffende de uitlevering van de deelnemers aan de opstand van de Brusselse naties die asiel zochten in kloosters en andere gewijde plaatsen en de vraag of zij het asielrecht konden genieten en of de kerkelijke of de wereldlijke macht bevoegd is om hierover te oordelen. 1700. 1 omslag
Bevat stukken in het Spaans. Zie ook Archief de Precipiano, nr. 469.
- 259 Dossier inzake het asiel van vijf deserteurs in het jezuietencollege te Leuven. 1700. 1 omslag
- 260 Verslag van Martinus Steyaert, voormalig apostolisch vicaris van 's-Hertogenbosch en secretaris van de bisschop van Ieper, inzake het asiel van een Hollandse soldaat in de kerk te Diksmuide. 1700. 1 stuk
- 261 Dossier inzake het asiel van Joseph Appelmans op het kerkhof van de Sint-Adrianuskerk te Geraardsbergen. 1700-1703. 1 omslag
- 262 Dossier inzake het asiel van Elisabeth Van Daelen in het gasthuis te Diest. Afschriften. [17de eeuw]. 2 stukken

- 263 Ontwerp van een brief inzake het asiel van n. Bolonois, beschuldigd van moord, op een niet nader genoemde gewijde plaats.
[17de eeuw]. Klad. 1 stuk
- 264 Authentiek uittreksel uit een nota van n. Blondel, advocaat[-fiscaal?] bij de Grote Raad van Mechelen, aan de officialiteit [te Mechelen?] inzake het asiel van Christophe Vekemans, beschuldigd van doodslag, op een niet nader genoemde gewijde plaats.
[17de eeuw]. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 265 Getuigenverklaring betreffende het asiel van Franciscus Sanne op een niet nader genoemde gewijde plaats.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 266 Dossier inzake het asiel van Charles Beaufort de Mirecourt, ingenieur in het Spaanse leger en onder andere beschuldigd van valsmunterij, in het klooster van de dominicanen te Brussel.
1701. 1 omslag
- 267 Dossier inzake het asiel van soldaat Nicolas Montoi, die tot de galleien veroordeeld werd omdat hij een schot gelost had op zijn officier, in het jezuïetencollege te Leuven.
1701. 1 lias
- 268 Ingekomen brief van Joannes Franciscus Carpentier, pastoor van Lierde, inzake het asiel van een niet nader genoemd persoon op het kerkhof van Lierde.
1701. 1 stuk
- 269 Beschikking van H.G. de Precipiano inzake het asiel van soldaat Vincent Govaerts, beschuldigd van moord, in de kerk van Finis Terrae te Brussel.
1701. 1 stuk
- 270 Dossier inzake het asiel van Joannes de Castelnovo, deserteur, in de kerk van Onze-Lieve-Vrouw van Bijstand te Brussel.
1701. 1 lias
- 271 Verklaringen van legeroversten dat zij gedeserteerde soldaten die asiel zochten op gewijde plaatsen, maar die aan hen uitgeleverd werden, niet zouden straffen.
1701-1706. 1 omslag
Bevat een stuk in het Spaans.
- 272 Dossier inzake het asiel van Cornelis Godtschalck, deserteur, in het klooster van de augustijnen te Mechelen.
1702. 2 stukken
- 273 Ingekomen brief van Joannes Adriaenus Vaes, advocaat-fiscaal bij de officialiteit te Brussel, betreffende het verzoekschrift van Henri Vandermaesen, burger van Brussel, over de aanhouding van Jean Snellinx.
1702. 1 stuk
- 274 Dossier inzake het asiel van soldaat Alexander Heldrick, beschuldigd van moord, in het klooster van de geschoeide karmelieten te Leuven.
1703. 1 omslag

- 275 Dossier inzake het asiel van Franciscus Janssen, deserteur, op het kerkhof te Werchter.
Authentieke afschriften. 1703. 1 lias en 1 stuk
- 276 Ingekomen brief van Gregorius Goetghebuer, prior van het klooster van de augustijnen te Diest, inzake het asiel van een gedeserteerde soldaat in het voornoemde klooster.
1704. 1 stuk
- 277 Ingekomen brief van P.J. Azuara y Gandia inzake het asiel van [soldaat?] Joseph de Rave, veroordeeld tot de galleien, op een niet nader genoemde gewijde plaats te Diest.
1704. 1 stuk
- 278 Brief van P.J. Azuara y Gandia aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] inzake het asiel van een niet nader genoemde gevangene op een niet nader genoemde gewijde plaats te Diest.
1705. 1 stuk
- 279 Brief van graaf de Van aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende een voortvluchtige die asiel gezocht zou hebben in de kapel van Onze-Lieve-Vrouw-van-Ginderbuiten te Leuven.
1705. 1 stuk
- 280 Brief van de graaf van Bergeyck aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] inzake het asiel van een onbekende op een niet nader genoemde gewijde plaats.
1706. 1 stuk
- 281 Ingekomen brief van een militaire overste inzake het asiel van een soldaat in het klooster van de miniemen te Mechelen.
1706. 1 stuk
De signatuur is onleesbaar.
- 282 Brief van de commandant van Lier aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] inzake het asiel van soldaat n. MacMahon op het kerkhof van het klooster van de minderbroeders-recolletten te Mechelen.
1706. 1 stuk
- 283 Ingekomen brieven van Amatus-Ignatius de Coriache, officiaal bij de officialiteit te Mechelen, inzake het asiel van een soldaat die beschuldigd werd van moord in het klooster van de kapucijnen te Mechelen.
1706. 2 stukken
- 284 Verklaring van Thomas White inzake het asiel van een soldaat in de Kapellekerk te Brussel.
1706. 1 stuk
- 285 Dossier inzake het asiel van een soldaat in de Sint-Janskerk te Mechelen.
1706. 1 omslag
- 286 Brief van Angelus d'Ongnies et d'Estrées, bisschop van Roermond, aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano], met een afschrift van een beschikking van de Raad van State van de Republiek der Verenigde Provinciën inzake het asiel van een deserteur in het klooster van de minderbroeders-

- recolletten te Venlo.
1706. 2 stukken
- 287 Ingekomen brief van Nicolaus Pauwels, deken van Leuven, inzake het asiel van een soldaat in het klooster van de kapucijnen te Leuven.
1706. 1 stuk
- 288 Dossier inzake het asiel van Catharina Vanden Bossche, echtgenote van Peeter Verreycken, die achterstallige schulden had bij Jan Baptist Hamelincx, koopman te Brussel, in het klooster van de magdalenazusters te Brussel.
1707. 1 omslag
- 289 Ingekomen brief van Nicolaus Pauwels, deken van Leuven, inzake het asiel van een niet nader genoemd persoon in het jezuïetencollege te Leuven.
1707. 1 stuk
- 290 Getuigenverklaring inzake een doodslag begaan door een soldaat in Brussel.
1707. 1 stuk
- 291 Getuigenverklaringen inzake het asiel van een voortvluchtige soldaat in het klooster van de augustijnen te Mechelen.
1708. 1 stuk
- 292 Ingekomen brief van Ludovicus Josephus Antonius de Visscher, officiaal bij de officialiteit te Mechelen, inzake het asiel van drie soldaten die beschuldigd werden van moord in het klooster van de kapucijnen te Mechelen.
1709. 1 stuk
- 293 Nota van Henricus-Josephus Van Susteren, vicaris-generaal van het aartsbisdom Mechelen, inzake het asiel van een niet nader genoemd persoon die beschuldigd werd van paardendiefstal in het klooster van de minderbroeders-recolletten te Fontaine-l'Évêque, 1710
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 294 Dossier inzake het asiel van soldaat Charles Anthoine, beschuldigd van moord, in de Sint-Martinuskerk te Aalst.
1711. 1 omslag
- 295 Beschikking van de "*Consilij caesarei aula bellici Vienne*" inzake het asiel van Stephanus Minsky, beschuldigd van majesteitschennis, in een niet nader genoemd jezuïetencollege, 1715.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 296 Ingekomen brief van Winandus Van Limborch, pastoor van de Kapellekerk te Brussel, inzake het asiel van enkele militairen in het klooster van de kapucijnen te Brussel.
1716. 1 stuk
- 297 Ontwerp van een verzoekschrift [van kardinaal d'Alsace] aan graaf de Vehlen inzake het asiel van een Ierse soldaat in de kerk van Finis Terrae te Brussel.
1718. Klad. 1 stuk
- 298 Briefwisseling met bijbehorende stukken tussen gevolmachtigd minister markies de Prié en de aartsbisschop van Mechelen [T.F. d'Alsace] inzake het asiel van de knecht van n. Pletins, die geschoten had op militairen, in het klooster van de

- kapucijnen te Brussel.
1719. 5 stukken
- 299 Dossier inzake het asiel van soldaat Joannes Christoforus Ottmann, beschuldigd van moord, in het klooster van de minderbroeders te Brussel.
1719. 1 omslag
- 300 Dossier inzake het asiel van Christoffel Roelants, een vagebond die beschuldigd werd van banbreuk, op het kerkhof van de Kapellekerk te Brussel.
1720. 1 stuk en 1 lias
- 301 Brief van een Duitse legercommandant aan de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal d'Alsace] en ingekomen brief van Franciscus Joannes Ringler inzake het asiel van een deserteur in het klooster van de minderbroeders te Brussel.
1720. 2 stukken
De signatuur is onleesbaar.
- 302 Ingekomen brief van Franciscus Joannes Ringler inzake het asiel van een gedeserteerde soldaat op het kerkhof van de Sint-Gorikskerk te Brussel.
1721. 1 stuk
- 303 Dossier inzake het asiel van Andries Caen, door de Raad van Holland veroordeeld tot een lijfstraf wegens een niet nader genoemd misdrijf, in het klooster van de minderbroeders-recolletten te Brugge.
1721. 1 omslag
Bevat onder andere briefwisseling tussen secretaris van State en Oorlog Patrick Mac Neny, Henricus-Josephus Van Susteren, bisschop van Brugge, en kardinaal d'Alsace.
- 304 Ingekomen brieven van graaf de Wrangel, gouverneur van Brussel, en baron de Baert, vicaris-generaal voor het leger, betreffende de weigering van de augustijnen te Brussel om een deserteur die asiel zocht in hun klooster uit te leveren.
1725. 2 stukken
- 305 Dossier inzake het asiel van Gillis De Meur, beschuldigd van moord, in het klooster van de dominicanen te Mechelen.
1726. 1 omslag
- 306 Brief van landvoogdes Maria-Elisabeth van Oostenrijk aan de bisschop van Brugge [Henricus-Josephus Van Susteren] inzake het asiel van Pierre Cassau en Alexander Crispel, beschuldigd van diefstal, in het klooster van de minderbroeders-recolletten te Brugge, met apostille van Alphonsus Vander Hammeye, portier van het klooster, 1729.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 307 Beschikking van Hieronymus Stevart, deken van het Sint-Romboutskapittel te Mechelen, inzake het asiel van P. Vander Moere in de Sint-Romboutskathedraal, 1736.
Authentiek afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 308 Dossier inzake het asiel van Nicolaus Le Cocq, deserteur, in het klooster van de wilhelmieten te Brugge.
1737. 2 stukken
Bevat een stuk in het Italiaans.

- 309 Brief van Odon de Craecker, proost van de abdij van Affligem te Hekelgem, aan de vicaris-generaal [van het aartsbisdom Mechelen] inzake het asiel van Franciscus Vonckx in de abdij.
1739. 1 stuk
- 310 Dossier inzake het asiel van Adam-Joseph baron de Sotelet, voormalig directeur-generaal van douane, in het klooster van de geschoeide karmelieten te Aalst en de vraag wie het asielrecht kan genieten en of de kerkelijke of de wereldlijke macht bevoegd is om daarover te oordelen.
1741-1742. 1 omslag
Bevat stukken in het Italiaans.
Het betreft onder andere briefwisseling tussen kardinaal d'Alsace en landvoogd Friedrich-August graaf von Harrach, pater Leontinus, prior van het klooster van de geschoeide karmelieten te Aalst, Sigismund kardinaal von Kollonitz, aartsbisschop van Wenen, en pater Romanus, provinciaal van de karmelieten.
- 311 Brief van gevolmachtigd minister graaf von Cobenzl aan de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal d'Alsace] inzake het asiel van een voortvluchtige soldaat in de kerk van Sint-Catharina te Brussel.
1757. 1 stuk
- 312 Brief van gevolmachtigd minister graaf von Cobenzl aan de aartsbisschop van Mechelen [J.H. de Franckenberg] betreffende de weigering van de oversten van het hospitaal te Leuven om Nicolas Germain, die gedeserteerd was en asiel zocht in het hospitaal, uit te leveren, met afschrift van een beschikking van landvoogd Karel van Lotharingen.
1763. 2 stukken
- 313 Geleidebrief van L. Deudon aan de aartsbisschop van Mechelen [J.H. de Franckenberg] bij een brief van kolonel baron Zorn de Plobsheim inzake het asiel van een deserteur op een niet nader genoemde gewijde plaats te Mechelen.
1766. 2 stukken
- 314 Dossier inzake het asiel van Philippe Cuypers, beschuldigd van het verleiden van Marie Catharine Moeldermans onder huwelijksbeloften, in het klooster van de ongeschoeide karmelieten te Leuven.
1773. 1 omslag

b. Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit en de kerkelijke jurisdictie inzake het asielrecht

Inhoud en structuur

De inhoud van deze afdeling vertoont grote gelijkenissen met die van de hierboven beschreven asioldossiers. Ze gaan over wereldlijke gerechtsofficieren en militaire oversten die zonder toestemming van de lokale bisschop gewijde plaatsen betraden om misdadigers en deserteurs uit hun asiel te halen of die weigerden hen opnieuw ter beschikking te stellen van de kerkelijke macht indien ze waren uitgeleverd.

- 315 Verklaring van de schout en de schepenen van Mechelen betreffende hun onderwerping aan de bisschop van Kamerijk om opheffing van excommunicatie wegens schending van de lokale immuniteit van de kerk van Muizen te

- bekomen, 1478.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 316 Verklaring van Laureys Van Kriekinghe, meier van Rotselaar, betreffende de door hem begane schending van de kerkelijke jurisdictie inzake het asielrecht van enkele soldaten.
1608. 1 stuk
- 317 Brieven van Damianus Van Huffel, pastoor van Schorisse, aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] betreffende de schending van de lokale immuniteit van het kerkhof van Schorisse door Franciscus Roos die Judocus Dehaene uit zijn asiel kwam halen.
1625. 2 stukken
- 318 Getuigenverklaringen betreffende de schending van de lokale immuniteit van de Kapellekerk te Brussel door “*drij oft vier provoostgasten*” die soldaat Dionysius Obren uit zijn asiel kwamen halen.
1627. 2 stukken
- 319 Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit van het klooster van de kapucijnen te Mechelen door de schout van Mechelen die Hubert Snoeck, beschuldigd van moord, uit zijn asiel kwamen halen.
1643. 1 omslag
- 320 Vonnis van de Grote Raad van Mechelen tegen Philippe Daniels, schout van Mechelen, wegens schending van het asiel dat Denis Clauchij genoot in de Sint-Romboutskathedraal te Mechelen, 1658.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 321 Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit van de Sint-Hermeskerk te Ronse door Richard De Rath, groot-baljuw van Ronse, die Joannes Hendricx uit zijn asiel kwam halen.
1665. 1 lias
- 322 Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit van het klooster van Sint-Maartensdal te Leuven door de meier van Leuven die Jan Vander Beeken, beschuldigd van doodslag, uit zijn asiel kwam halen.
1671-1672. 1 omslag
- 323 Brieven van de aartsbisschop van Valencia aan Pierre kardinaal Mellini, nuntius te Madrid, betreffende de opheffing van de excommunicatie van hertog de Veraguas wegens schending van de lokale immuniteit, 1680.
Afschriften. [17de eeuw]. 4 stukken
Bevat stukken in het Italiaans.
- *** Stukken betreffende de schending van de immuniteit van het klooster van de ongeschoeide karmelieten te Brussel en het *privilegium fori* van Franciscus Affaerden, proost van het Onze-Lieve-Vrouwekapittel te Brugge en destijds secretaris van landvoogd Alexander Farnese (1680-1682), aangehouden op bevel van diens opvolger Ottone-Enrico markies de Grana op beschuldiging van geldverduistering.
1682-1685. 1 pak
Bevat stukken in het Spaans.
Met vier exemplaren van een gedrukte verhandeling van de aartsbisschop van Mechelen

[Alphonse de Berghes] betreffende de lokale immuniteit en het *privilegium fori* (zie ook Archief de Berghes, nr. 390).

Aan te vragen als nr. 45 van deze inventaris.

- *** Dossier inzake het asiel van enkele Leuvense burgers die oproer veroorzaakt hadden op diverse gewijde plaatsen te Leuven en de schending van de lokale immuniteit van het klooster van de ongeschoeide karmelieten en de Ierse minderbroeder-recolletten te Leuven door [Franse] militairen.
1684. 1 omslag
Bevat een gedrukt exemplaar van de periodiek "*Nouvelles choisies et veritables*" (15 augustus 1684), met nieuws uit Italië, Frankrijk, Duitsland, de Zuidelijke Nederlanden en de Republiek der Verenigde Provinciën en waarin melding wordt gemaakt van de gebeurtenissen te Leuven.
Aan te vragen als nr. 245 van deze inventaris.
- 324 Nota van Martinus Van Oudenhaegen, officiaal bij de officialiteit te Brussel, betreffende de schending van de lokale immuniteit van een niet nader genoemde gewijde plaats te Gent.
1687. 1 stuk
- 325 Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit van de Sint-Pieterskerk en het jezuïetencollege te Leuven door enkele geallieerde militairen die resp. Nicolas Goff en een andere soldaat uit hun asiel kwamen halen.
1696. 1 omslag
- 326 Ingekomen brief van Hermanus Damen, professor aan de Faculteit Theologie van de universiteit te Leuven, betreffende de schending van de lokale immuniteit van het kerkhof van de Sint-Pieterskerk te Leuven door graaf de Tilly die enkele soldaten uit hun asiel kwam halen.
1697. 1 stuk
- 327 Stukken betreffende de betwisting tussen de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] en Philippe Dujardin, procureur-generaal bij de Grote Raad van Mechelen, die uitliep op de excommunicatie van Dujardin omwille van de schending van de kerkelijke jurisdictie inzake het asielrecht.
1700-1703. 1 pak
Dujardin had geweigerd Franciscus Ophoven, die geschoten had op een Spaans officier en asiel zocht in het klooster van de dominicanen te Mechelen, opnieuw over te leveren aan de jurisdictie van de aartsbisschop nadat hij eerst, met toestemming van de aartsbisschop, opgesloten was in de stadsgevangenis.
Bevat enkele gedrukte verhandelingen over het conflict (zie ook nr. 186-187 en Archief de Precipiano, nr. 468).
- 328 Anonieme aantekening betreffende de excommunicatie van de procureur-generaal bij de Raad van Brabant door aartsbisschop Jacobus Boonen wegens schending van de lokale immuniteit van een klooster genaamd "*Sanctimonialium*".
[17de eeuw?]. 1 stuk
- 329 Getuigenverklaringen betreffende de schending van de lokale immuniteit van het klooster van de wilhelmieten te Brugge door de substituut procureur-generaal [van de Raad van Vlaanderen] die Ignatius Michiels uit zijn asiel kwam halen.
Authentieke afschriften. [17de eeuw]. 2 stukken

- 330 Verzoekschrift van de bisschop van Gent [Antonius Triest] [aan de Geheime Raad?] betreffende de schending van de lokale immuniteit van het Bijlokehospitaal te Gent door de procureur-generaal bij de Raad van Vlaanderen die ruiter Robert Baert, beschuldigd van doodslag, uit zijn asiel kwam halen. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
Zie ook nr. 188.
- 331 Uittreksel uit een niet nader geïdentificeerd register betreffende de schending van de lokale immuniteit van het kerkhof van de kerk van Onze-Lieve-Vrouw over de Dijle te Mechelen door D. Van Dale, schout van Mechelen, die Franciscus Van Ghestele uit zijn asiel kwam halen. [17de eeuw]. 1 stuk
- 332 Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit van de Sint-Romboutskathedraal te Mechelen door enkele militairen die soldaat Paul Minten uit zijn asiel kwamen halen. 1701. 1 lias
- 333 Stukken betreffende de opheffing van de excommunicatie van de gouverneur van Zoutleeuw omwille van de schending van de lokale immuniteit van het klooster van de dalscholieren te Zoutleeuw toen hij een Franse soldaat die beschuldigd werd van diefstal uit zijn asiel haalde. 1702. 1 omslag
- 334 Ingekomen brief van Amatus-Ignatius de Coriache, officiaal bij de officialiteit te Mechelen, met een getuigenverklaring betreffende de schending van de lokale immuniteit van de kerk van Steenhuize door enkele soldaten die iemand die de klokken geluid had uit de kerk wilden halen. 1702, [18de eeuw]. 2 stukken
- 335 Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit van het klooster van de augustijnen te Leuven door luitenant Pierre de Namur die sergeant Simon Hogan, beschuldigd van geweldpleging, uit zijn asiel kwam halen. 1702. 1 omslag
Bevat stukken in het Spaans.
- 336 Stukken betreffende de excommunicatie van n. Bauters, eerste deurwaarder bij de Raad van Vlaanderen, wegens schending van de lokale immuniteit van de bisschoppelijke gevangenis te Gent en de jurisdictie van de officialiteit in huwelijkszaken bij het uit de gevangenis halen van Carolus Vander Elst, die opgesloten zat wegens een huwelijkskwestie. 1702. 2 stukken
- 337 Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit van het kerkhof van het klooster van de minderbroeders-recolletten te Diest door n. la Roche, commandant in het Spaanse leger, die twee dragonders van zijn regiment uit hun asiel kwam halen. 1703. 1 omslag
- 338 Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit van het klooster van de begarden-franciscanen te Diest door n. Saint-Victor, commandant van Diest, die twee deserteurs en een soldaat die beschuldigd werd van geweldpleging uit

- hun asiel kwam halen.
1703. 1 lias
- 339 Brief van Philippus-Erardus. Vander Noot, bisschop van Gent, aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende de schending van de lokale immuniteit van de kerk te Lokeren door enkele soldaten die een deserteur uit zijn asiel kwamen halen en de vraag of hij het asielrecht kan genieten.
1703. 1 stuk
- 340 Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit van het kerkhof te Geetbets door enkele soldaten die Willem De Latvoye, deserteur, uit zijn asiel kwamen halen.
1703. 1 lias
- 341 Getuigenverklaringen van diverse personen betreffende de schending van de lokale immuniteit van het kerkhof van de Zavelkerk te Brussel door de adjudant van prins T'Serclas[?] die soldaat Pasqual Alvares uit zijn asiel kwam halen.
1703. 1 stuk
- 342 Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit van het klooster van de wilhelmiëten te Brugge door enkele soldaten die een deserteur uit zijn asiel kwamen halen.
1703. 1 omslag
- 343 Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit van het klooster van de augustijnen te Tienen door majoor n. François en van het kerkhof van de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Tienen door commissaris n. le Roy die deserteurs uit hun asiel kwamen halen.
1704, 1705. 1 lias
- 344 Brieven van Fransiscus Edmundus de Burgo, prior van het klooster van de Ierse dominicanen te Leuven, aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] en van Nicolaus Pauwels, deken van Leuven, aan de vicaris-generaal [van het aartsbisdom Mechelen] betreffende de schending van de lokale immuniteit van het klooster door enkele soldaten die een ter dood veroordeelde soldaat uit zijn asiel kwamen halen.
1704. 2 stukken
Bevat een stuk in het Spaans.
- 345 Ingekomen brief van n. de Puela y Contrevar betreffende de schending van de lokale immuniteit van het kerkhof van de Sint-Romboutskathedraal te Mechelen door majoor n. de la Place die Peeter Charles Dumont, deserteur, uit zijn asiel kwam halen, met een getuigenverklaring in bijlage.
1705. 2 stukken
- 346 Ingekomen brief van aartspriester J. De Man inzake de schending van het asielrecht in een zaak van drie in Diest ter dood veroordeelde Hollandse soldaten die gearresteerd waren op het kerkhof van Bocholt in het prinsbisdom Luik.
1705. 1 stuk
- 347 Ingekomen brief van n. Souternon betreffende de eerbiediging van de lokale immuniteit en het asielrecht voor militairen en deserteurs te Leuven.
1706. 1 stuk

- 348 Ingekomen brief van Guilielmus Gerardus De Nijs, deken van Zoutleeuw, betreffende een geschil met de gouverneur van Zoutleeuw over het asielrecht voor deserteurs.
1706. 1 stuk
- 349 Ingekomen brief van Nicolaus Pauwels, deken van Leuven, betreffende een jurisdictiegeschil met de commandant van Leuven over het asielrecht.
1706. 1 stuk
- 350 Getuigenverklaring betreffende de schending van de lokale immuniteit van het klooster van de kapucijnen te Leuven door enkele soldaten die een soldaat die beschuldigd werd van moord uit zijn asiel kwamen halen.
1706. 1 stuk
- 351 Ingekomen brief van de pastoor van de kerk van Saint-Julien te Ath betreffende de schending van de lokale immuniteit van diverse kerken en kloosters te Ath door baron de Pallandt, gouverneur van Ath, toen hij gedeserteerde militairen uit hun asiel kwam halen.
1706. 1 stuk
- 352 Getuigenverklaringen betreffende de schending van de lokale immuniteit van het kerkhof te Vilvoorde toen men een gedeserteerde ruiter uit zijn asiel kwam halen.
1706. 2 stukken
- 353 Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit van de kloosterkerk van Onze-Lieve-Vrouw ten Troost te Vilvoorde door kolonel n. Rancke die een soldaat uit zijn asiel kwam halen.
1706. 1 omslag
- 354 Verslag betreffende de aanhouding van een soldaat die een vrouw had overvallen en vluchtte in het klooster van de kapucijnen te Leuven.
1706. 1 stuk
- 355 Ingekomen brief van Matthias Lemmens, pastoor van Putte en landdeken van Mechelen-West, betreffende de schending van de lokale immuniteit van de kerk van Keerbergen door kapitein n. Muisson die een gedeserteerde soldaat uit zijn asiel kwam halen.
1709. 1 stuk
- 356 Ingekomen brief van de vicaris-generaal van het bisdom Brugge *sede vacante* betreffende de ophef die veroorzaakt werd door de aanhouding van een deserteur die asiel zocht in het klooster van de ongeschoeide karmelieten te Brugge.
1711. 1 stuk
- 357 Stukken betreffende de opheffing van de excommunicatie van kolonel graaf de Locatelli, kapitein baron d'Andlau en kapitein Gentilott d'Engelsbrunn omwille van de schending van de lokale immuniteit van het jezuïetencollege en het klooster van de geschoeide karmelieten te Aalst toen zij Stephanus Wirth, beschuldigd van de verwonding van een kapitein, uit zijn asiel kwamen halen.
1715-1716. 1 omslag
- 358 Getuigenverklaringen betreffende de schending van de lokale immuniteit van het klooster van de ongeschoeide karmelieten te Brussel door n. Alcada die iemand

- die beschuldigd werd van moord uit zijn asiel kwam halen.
1731. 1 stuk
- 359 Stukken betreffende de absolutie van Joannes Vlaminck, luitenant-baljuw van Gavere, die geëxcommuniceerd werd wegens schending van de lokale immuniteit van het kerkhof van Nederzwalm toen hij Christiaen De Coene, beschuldigd van het niet naleven van de zondagsheiliging, dronkenschap en het veroorzaken van oproer, uit zijn asiel kwam halen.
1735-1736. 1 omslag
- 360 Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit van het klooster van de kapucijnen te Mechelen door graaf de Lussan, commandant van Mechelen, die een voortvluchtige burger uit zijn asiel kwam halen.
1747. 1 omslag
Bevat stukken in het Italiaans.
- 361 Stukken betreffende de schending van de lokale immuniteit van de kerk van Lede door de wapenknechten van de stadsmagistraat van Aalst die Bavo Cardon, ter dood veroordeeld wegens moord, uit zijn asiel kwamen halen.
1748. 1 omslag
- 362 Brieven van Guillielmus ex Duysborg, portier van het klooster van de kapucijnen te Brussel, aan de aartsbisschop van Mechelen [J.H. de Franckenberg] betreffende de schending van de lokale immuniteit van het klooster door kapitein n. Eyenbiarum[?] die een voortvluchtige soldaat uit zijn asiel kwam halen.
1769. 2 stukken
- 363 Ontwerp van een brief van aartsbisschop J.H. de Franckenberg aan de gevolmachtigde minister [graaf von Cobenzl] betreffende de schending van de lokale immuniteit van het klooster van de kapucijnen te Mechelen toen men een soldaat uit zijn asiel kwam halen.
1769. Klad 1 stuk

c. Met de lokale immuniteit verwante zaken

Na de ordening van de archiefbestanddelen over het asielrecht bleven er nog een aantal archiefbestanddelen over die enige verwantschap vertonen met het voorgaande. Het betreft vooral de clausuur voor vrouwenkloosters, de collocatie van vrouwen in het magdalenaklooster te Brussel, problemen met protestantse militairen die tijdens de Spaanse Successieoorlog gewijde plaatsen opeisten voor de eredienst en de vervreemding van roerende goederen uit kloosters en kerken door inbeslagname, verkoop of plundering. Ook hier was de creatie van een restcategorie onvermijdelijk.

(1) *Clausuur*

- 364 Stukken betreffende het protest van de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal d'Alsace] en de bisschoppen van Gent [Maximiliaan-Antoon Van der Noot] en Brugge [Joannes R.G. Caïmo] tegen artikel vijf van het plakkaat van 18 oktober 1755 dat accijnspachters toelaat de brouwerijen, kelders, zolders en andere opslagruimten van vrouwenkloosters in het graafschap Vlaanderen te visiteren.
1755-1756. 1 omslag

- 365 Ingekomen brief van Anna Theresa Theys, prioeres van het klooster van Sint-Elisabeth te Brussel, betreffende de pogingen van n. du Viesart, schepen van Brussel, om tegen de clausuur in toegang te krijgen tot het klooster, met de minuut van het antwoord van Petrus Josephus Van Helmont, secretaris van kardinaal de Franckenberg.
1780. 1 stuk
- 366 Anonieme nota betreffende de kerkelijke bepalingen inzake de clausuur en het betreden van vrouwenkloosters door leken.
[18de eeuw]. 1 stuk
- (2) *Collocatie van vrouwen in het magdalenaklooster te Brussel*
- 367-369 Correspondentie betreffende de collocatie van diverse vrouwen in het klooster van de magdalenazusters te Brussel.
1738-1776. 1 lias en 4 stukken
- 367 Brieven van landvoogd Friedrich-August graaf von Harrach aan kardinaal d'Alsace betreffende de echtgenote van secretaris van Oorlog Schübert.
1738. 2 stukken
In het Italiaans.
- 368 Briefwisseling tussen Henri de Crumpipen, secretaris van State en Oorlog, advocaat J.B. Louys, en kardinaal d'Alsace betreffende de echtgenote van François Canneva, danseres in een theatergezelschap.
1753. 1 lias
- 369 Ingekomen brief van baron Hohensteig, auditeur-generaal van militaire justitie, en brief van baron Hohensteig aan kapitein De Rees, kapitein van de artillerie te Mechelen, betreffende de echtgenote van baron Hoeke, commandant van de troepen in Transsylvanië.
1776. 2 stukken
Één van de brieven is geapostilleerd door Petrus Josephus Van Helmont, secretaris van aartsbisschop J.H. de Franckenberg.
- (3) *Protestantse militairen die kapellen opeisten voor de eredienst*
- 370 Bevelschrift van Hendrik van Nassau, opperbevelhebber van het Staatse leger, aan de Staatse troepen in de Zuidelijke Nederlanden om respect te hebben voor de katholieke godsdienst, haar bedienaars en haar cultusplaatsen.
1706. 1 stuk
- 371 Ingekomen brieven van Nicolaus Pauwels, deken van Leuven, betreffende de Onze-Lieve-Vrouw-van-Ginderbuitenkapel bij de Tiensepoort die door protestantse militairen opgeëist werd voor de eredienst.
1707, [18de eeuw]. 2 stukken
- 372 Ingekomen brief van de proost van de Sint-Sulpitiuskerk te Diest betreffende protestantse militairen die hun religie uitoefenen in de kapellen van Sint-Anna en Sint-Jacob.
1707. 1 stuk

(4) *Vervreemding van roerende goederen uit kerken en kloosters*

- 373 Getuigenverklaring van Gillis Vanden Eechaute betreffende de verkoop van de meubels van de abdij van Beaupré te Grimminge in 1578. 1585. 1 stuk
- 374 Stukken betreffende het conflict tussen Adriaan Govaerts, koopman te Brussel, en kolonel Don Louis Spinela markies d'Hansame, betreffende de insolventie van deze laatste, die zijn goederen ondergebracht had in het klooster van de miniemen te Brussel. 1655-1656, met retroakten. 1 omslag
- 375 Ontwerp van een brief [van aartsbisschop Alphonse de Berghes] aan de Congregatie voor het Concilie betreffende de geoorlooftheid van de verkoop van niet nader genoemde goederen door de abdij van Val-Duc te Hamme-Mille. 1688. Klad. 1 stuk
- 376 Getuigenverklaring van de eerste deurwaarder bij de officialiteit te Brussel betreffende de confiscatie van enkele goederen in het klooster van de Engelse benedictinessen te Brussel. [17de eeuw]. 1 stuk
- 377 Ingekomen brief van Philippus-Erardus Van der Noot, bisschop van Gent, betreffende de maatregelen die genomen moeten worden tegen de plundering van kerken en andere gewijde plaatsen. 1709. 1 stuk
- 378 Stukken betreffende de teruggave aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. De Precipiano] van voorwerpen die door soldaten uit diverse kerken geroofd waren en attestaties en rekestten ter zake van de pastoors van Vellereille-le-Sec, Thieu en Strépy in Henegouwen. 1709-1710. 1 omslag
- 379 Brieven van landvoogdes Maria-Elisabeth van Oostenrijk aan de Raad van Gelre betreffende het aanbieden van excuses aan de bisschop van Roermond [Franciscus L. Sanguessa] wegens het betreden van het klooster van Godswaerd te Roermond om beslag te leggen op enkele goederen zonder de toestemming van de bisschop af te wachten. Afschriften. [18de eeuw]. 1 stuk

(5) *Overige*

- 380 Verklaring van J. Vanderzijpe, gecommiteerde van de stadsmagistraat van Brussel, betreffende het verzoek dat hij aan de officialiteit te Brussel richtte om onderzoek te doen op de toren [van de residentie] van de aartsbisschop. 1699. 1 stuk
- 381 Uittreksel uit het verzoekschrift van C. Vander Maelen, deken van Brussel, Andries Vander Elst, deken van Mechelen, en Philippus Vander Sprot, deken van Sint-Pieters-Leeuw, aan de Raad van Brabant, betreffende het verbieden van het vogelschieten op de kerkhoven en de kerktorens, met apostilles. 1715. 1 stuk

382 Ingekomen verzoekschrift van de provoost-generaal van het hof om toegang te krijgen tot Guiliaume Van Hamme, die verzorgd werd in het Sint-Jansgasthuis te Brussel.
1778. 1 stuk

C. FISCALE VRIJSTELLING

Krachtens het *privilegium immunitatis*⁹⁷ was de clerus vrijgesteld van belastingen in geld en leveringen in natura. Deze belastingvrijdom werd regelmatig geschonden door de wereldlijke macht, die van de geestelijkheid eiste dat zij ook een bijdrage zou leveren aan de lasten voor de verdediging van het land. De fiscale vrijstelling van de geestelijkheid was dus een heikel punt in de relaties tussen Kerk en Staat. De aartsbisschop trad meermaals op als bemiddelaar tussen de landsheer en de lagere geestelijkheid. Hij gaf de financiële wensen van de landvoogd door aan de lagere geestelijkheid, die eveneens via de aartsbisschop haar ongenoegen over inbreuken op de fiscale privileges kanaliseerde.

Het voorwerp van dit hoofdstuk maakt overlappingen met de afdelingen over de Staten van Brabant, de Staten-Generaal en de Raad van State onvermijdelijk.

1. BELASTINGEN

De belastingvrijdom van de clerus stamde uit de Romeinse tijd en werd ook in de Germaanse rijken algemeen erkend. Later werd zij echter met de voeten getreden. Het Derde en het Vierde Concilie van Lateranen (1179 en 1215) verboden de wereldlijke overheid de clerus te belasten zonder haar toestemming en die van de bisschop. Het Vierde Concilie van Lateranen (1215) en het Concilie van Trente (1545-1563) eisten zelfs de goedkeuring van de paus.⁹⁸ In het hertogdom Brabant, waartoe het grootste deel van het aartsbisdom Mechelen behoorde, moet men inzake de belasting van de clerus een onderscheid maken tussen twee fiscale regimes. Tot het einde van de zeventiende eeuw hield de wereldlijke overheid eraan vast de afzonderlijke instemming van de lagere clerus te verzoeken alvorens over te gaan tot de inning. Vanaf het einde van de zeventiende eeuw werd de goedkeuring van de lagere geestelijkheid niet meer gevraagd, wat vooral bij de plattelandspastors leidde tot protest.

Deze cesuur wordt duidelijk weerspiegeld in de stukken, die om die reden in twee afdelingen gegroepeerd werden. Waar in de eerste afdeling het overleg tussen de kerkelijke en de wereldlijke overheid over de financiële inspanningen van de clerus voor de landsverdediging in de vorm van een bijdrage aan de subsidie (en een beperkt aantal andere belastingen), een *don gratuit* of een patriotische gift centraal staat, primeert in de tweede afdeling de confrontatie.

a. Vrijwillige bijdragen van de clerus

(1) *Aan de subsidie en andere belastingen*

Geschiedenis

In het hertogdom Brabant stemden de prelaten, met de goedkeuring van de Heilige Stoel, in 1374, een eerste maal toe om bij te dragen aan de bede. De

⁹⁷ Hier gebruikt in de enge betekenis voor het privilege van belastingvrijdom (Nolet en Boeren, *Kerkelijke instellingen*, 95).

⁹⁸ Nolet en Boeren, *Kerkelijke instellingen*, 96; Laenen, *Introduction*, 234; Elias, *Kerk en staat*, 201.

andere kloosters, kapittels en de parochiale clerus bleven voorlopig onbelast.⁹⁹ In tijden van oorlog toonde de clerus zich vaker bereid haar fiscale vrijstelling op te geven ten dienste van het algemeen belang. Zo ook in 1479, toen de bisschoppen van Luik en Kamerijk zich op vraag van Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië akkoord verklaarden met de belasting van de lagere clerus (nr. 489).¹⁰⁰ Tijdens de godsdienstoorlogen van de zestiende en de zeventiende eeuw werd de clerus herhaaldelijk uitgenodigd om bij te dragen aan de strijd tegen de ‘ketteren’ en voor het behoud van de katholieke religie. Ook de Staten eisten steeds vaker dat de geestelijkheid haar aandeel in de lasten zou dragen.¹⁰¹ In deze periode hield de regering vast aan het gebruik om afzonderlijk de instemming van de parochiegeestelijkheid en de reguliere clerus te verzoeken. Wanneer de landvoogd de aartsbisschop om een subsidie¹⁰² verzocht, werden vertegenwoordigers van de pastoors en de reguliere geestelijkheid van het aartsbisdom Mechelen samengeroepen en werd, in onderling overleg, de gevraagde som over de verschillende dekenijen en kloosters verdeeld. Vervolgens bepaalden de landdekens het aandeel van elke pastoor in de vrijwillige bijdrage. De bijdragen van de clerus werden geïnd door geestelijken die daarvoor werden afgevaardigd door de aartsbisschop.¹⁰³

Inhoud en structuur

De archiefbestanddelen in deze onderafdeling vormen de neerslag van deze procedure. In de dossiers van de vrijwillige belastingsbijdragen is er een grote diversiteit inzake omvang. Het dossier over de jaren 1658-1659 (nr. 410) is het volledigste, in die zin dat het de neerslag bevat van de verschillende stappen die elk jaar opnieuw gevolgd werden. Het bevat onder andere instructies en brieven van de landvoogd en de regering aan aartsbisschop Andreas Cruesen, alsook brieven van bisschoppen en vicarissen-generaal *sede vacante* uit de kerkprovincies Mechelen en Kamerijk, van de oversten van kloosters en dekens van de landdekenijen in het aartsbisdom Mechelen en van de verantwoordelijken voor de inning van de bijdrage. Daarnaast vindt men er ook staten van bijdragen van de clerus van de verschillende bisdommen, landdekenijen en kloosters in terug. De geografische reikwijdte van deze stukken overstijgt dus het aartsbisdom Mechelen. Aan de andere kant van het spectrum staan archiefbestanddelen die beperkt bleven tot een enkel verzoekschrift van de landvoogd aan de aartsbisschop.

⁹⁹ Laenen, *Introduction*, 235-236; B. Augustyn, ‘Staten van Brabant’, in: R. Van Uytven e.a. (eds.), *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795* (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Studia, 82), Brussel, 2000, 99.

¹⁰⁰ Laenen, *Introduction*, 237.

¹⁰¹ Laenen, *Introduction*, 237-238; Elias, *Kerk en staat*, 204.

¹⁰² Aanvankelijk was de subsidie een buitengewone bijdrage die enkel in buitengewone omstandigheden, bijvoorbeeld in tijden van oorlog, aan de vorst werd toegekend bovenop de normale bedde (‘*aide*’). Men duidde ze ook aan met de term ‘*aide extraordinaire*’. In de zeventiende eeuw werd zij steeds vaker gevraagd en in de achttiende eeuw werd zij jaarlijks, maar het onderscheid met de bedde bleef bestaan. De subsidie werd steeds gevraagd voor een welbepaald doel en een welbepaalde periode (G. Bigwood, *Les impôts généraux dans les Pays-Bas autrichiens. Étude historique de législation financière*, Leuven, 1900, 6-8).

¹⁰³ Laenen, *Introduction*, 240. Zie nr. 388 van deze inventaris voor de aanstelling van de latere aartsbisschop Joannes Van Wachtendonck tot verantwoordelijke voor de inning van de vrijwillige bijdrage.

- 383-425 Dossiers betreffende de vrijwillige bijdrage van de parochiegeestelijkheid en de reguliere clerus aan de subsidie.
1629-1693, [17de eeuw]. 3 pakken, 23 omslagen, 15 stukken
Tenzij anders aangegeven, betreft het een subsidie voor de financiering van enkele regimenten soldaten. Wanneer het om een andere belasting dan de subsidie gaat of wanneer slechts een deel van de clerus wordt aangesproken, wordt dit eveneens aangegeven in annotatie.
- 383 Brief van Lucius San Severino, nuntius te Brussel, aan de bisschop van Gent [Jacobus Boonen], 1620.
Authentiek afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
Bijdrage van de [Gentse] clerus voor financiële steun aan de katholieken in het Heilig Roomse Rijk
- 384 1629. 1 omslag
- 385 1631. 1 omslag
- 386 Bewijsstukken bij de rekeningen van Joannes Van Wachtendonck, kanunnik van het Sint-Romboutskapittel te Mechelen en afgevaardigde voor de onderhandeling en inning van de vrijwillige bijdrage van de clerus.
1631-1634. 1 omslag
- 387 1632. 1 omslag
- 388 Akte van benoeming door aartsbisschop Jacobus Boonen van Joannes Van Wachtendonck, kanunnik van het Sint-Romboutskapittel te Mechelen, tot afgevaardigde voor de onderhandeling en de inning van de vrijwillige belastingsbijdrage van de clerus.
1633. 1 stuk
- 389 1635-1636. 1 pak
- 390 1636. 1 omslag
Bijdrage voor de financiering van de bevoorrading van de stad Bapaume met buskruit en andere krijgsvoorzieningen.
- 391 1637. 1 omslag
Bijdrage van de clerus van de stad en het bisdom Sint-Omaars voor de financiering van de versterking van het vestingswerk van Sint-Omaars en voor de inkwartiering van militairen. Met een gekleurde plattegrond van het vestingswerk.
- 392 1637-1638. 1 omslag
- 393 1641-1642. 1 omslag
- 394 Brief [van landvoogd Don Francisco de Melo?] aan de Brabantse prelaten.
1642. Klad. 1 stuk
Bijdrage van de Brabantse prelaten.
- 395 Verzoekschrift van landvoogd Don Francisco de Melo aan aartsbisschop Jacobus Boonen.
1643. 1 stuk
- 396 1644-1645. 1 pak
Bevat stukken in het Spaans.
Zie nr. 425 voor stukken betreffende het geschil over de bijdrage van het begijnhof van Mechelen.
- 397 Verordening van landvoogd Manuel markies de Castelrodrigo, 1645.
Authentiek afschrift. [17de eeuw]. 1 katern
Voor een lening van de Bergen van Barmhartigheid voor het onderhoud van het Spaanse leger in de Zuidelijke Nederlanden.
- 398 1646. 1 omslag
Bijdrage van de Brabantse prelaten aan de bede en de subsidie.
- 399 1646. 1 omslag
Bevat tevens een lijst van de vrijwillige bijdragen van de raadsheren en suppoosten van de

	Geheime Raad, de Raad van State, de Raad van Financiën, de Raad van Brabant en de Rekenkamer van Brabant en van andere hoge ambtenaren, militairen, edellieden en burgers.	
400	1646-1647. Bijdrage van de clerus in het hertogdom Brabant aan het hoofdgeld ter betaling van een buitengewone subsidie die door de Staten van Brabant werd goedgekeurd.	1 omslag
401	1647-1648. Bevat tevens stukken betreffende een lening van de Antwerpse burgers aan de schatkist. Met stukken in het Spaans.	1 omslag
402	1647, 1649. Bijdrage van de clerus van Kamerijk en het Kamerijkse. De aanwezigheid van deze stukken kan verklaard worden doordat aartsbisschop Andreas Cruesen destijds kanunnik en aartsdiaken ("archidiaconus") van het kathedraalkapittel van Kamerijk en vicaris-generaal van het aartsbisdom Kamerijk was.	1 omslag
403	1648.	1 omslag
404	1649. Voorschot van 30.000 gulden van de Brabantse prelaten op de bede en de subsidie ten behoeve van Antoine Brun, Spaans ambassadeur te Den Haag, voor de onderhandelingen met de Republiek der Verenigde Provinciën. Met stukken in het Spaans.	1 omslag
405	1650. Bevat enkel stukken betreffende het verzoek van landvoogd aartshertog Leopold-Willem van Oostenrijk aan aartsbisschop Jacobus Boonen.	1 omslag
406	1651. Bijdrage voor de verzorging van zieke en gewonde soldaten in het koninklijk hospitaal te Mechelen.	1 omslag
407	Ingekomen brief van J.B. Van Ghindertaelen, pensionaris van de Staten van Brabant, met een staat van de bijdragen. 1652.	2 stukken
408	Voorschot van de Brabantse prelaten op de betaling van een buitengewone subsidie. 1654.	1 omslag
409	Briefwisseling tussen aartshertog Leopold-Willem van Oostenrijk en de Raad van State enerzijds en aartsbisschop Andreas Cruesen anderzijds. 1657.	3 stukken
410	1658-1659. Met stukken in het Spaans.	1 pak
411	1667. Bijdrage van de clerus van Brussel voor de financiering van de verdediging van de stad Brussel.	1 omslag
412	Ingekomen brief van J. Bouton. 1667.	1 stuk
413	Betreffende het aandeel van de Brabantse prelaten in een buitengewone subsidie. Instructie van landvoogd Francisco markies de Castelrodrigo om François de Baillencourt, geestelijk raadsheer bij de Grote Raad van Mechelen, hulp en ondersteuning te bieden bij het inzamelen van de vrijwillige bijdrage bij de clerus, 1668. Afschrift. [17de eeuw].	1 stuk
414	1671. Bijdrage van de clerus van Brussel aan de impost van één stuiver per pot wijn voor de versterking van de stad Brussel.	1 omslag
415	Ontwerp van een verordening van aartsbisschop Alphonse de Berghes en resolutie van het Sint-Romboutskapittel te Mechelen. 1671.	2 stukken
	Bijdrage van de clerus van de stad en de heerlijkheid Mechelen.	

- 416 1672. 1 omslag
Bijdrage voor de financiering van de versterking van de stad Brussel.
- 417 1674. 1 omslag
Bijdrage aan de stedelijke belasting op brandhout en houtskool voor de financiering van de versterking van de stad Mechelen.
- 418 Verzoekschrift van landvoogd Carlos hertog de Villahermosa aan aartsbisschop Alphonse de Berghes. 1677. 1 stuk
- 419 Brieven van landvoogd Carlos hertog de Villahermosa aan aartsbisschop Alphonse de Berghes. 1678. 2 stukken
Bijdrage aan de beloofde betalingen aan de Spaanse bondgenoten.
- 420 Afschriften. [17de eeuw]. 1 omslag
Bijdrage van de clerus van het graafschap Vlaanderen aan de lopende subsidie van het jaar 1679 voor de financiering van het leger.
- 421 1683. 1 omslag
Bijdrage van de clerus van Brussel voor de financiering van de verdediging en de versterking van de stad Brussel.
- 422 Verzoekschrift van landvoogd Ottone-Enrico markies de Grana aan H. G. de Precipiano, bisschop van Brugge. 1684. 1 stuk
Bijdrage voor de financiering van de verzorging van zieke en gewonde soldaten in het koninklijk hospitaal te Mechelen.
- 423 1693. 1 omslag
Bijdrage van de clerus van Brussel aan een impost van één liard per pot bier gedurende één jaar voor de verdediging van de Zuidelijke Nederlanden.
- 424 Verzoekschrift van landvoogd Maximiliaan-Emmanuel van Beieren aan de Mechelse clerus. 1696. 1 stuk
Bijdrage voor de financiering van de logering van troepen in de stad Mechelen.
- 425 Ontwerp van een instructie van aartshertogin Isabella van Spanje aan de aartsbisschop van Kamerijk voor het vragen van een vrijwillige bijdrage van de clerus voor de financiering van het leger. [17de eeuw]. Klad. 1 stuk
- 426-428 Stukken betreffende geschillen over de vrijwillige belastingsbijdrage van de clerus. 1644-1687.
- 426 Tussen de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] en de stadsmagistraat van Mechelen over de bijdrage van het begijnhof van Mechelen. 1644-1647. 1 omslag
Zie ook nr. 396.
- 427 Tussen de bisschop van Brugge [Nicolaus de Haudion] en de stadsmagistraat van Brugge over de bijdragen van de hospitalen en andere liefdadigheidsinstellingen, met een ingekomen geleidebrief van Charles de Hovyne, hoofd-voorzitter van de Geheime Raad. 1645. 1 omslag
Bevat een stuk in het Spaans.

- 428 Ingekomen brief van de reguliere kanunnikessen van Sainte-Waudru te Bergen over hun bijdrage.
1687. 1 stuk
- 429 Rekening van de contributie van het aartsbisdom Mechelen aan de Franse bezetter voor het jaar 1794, opgemaakt [door kanunnik Petrus Josephus Van Helmont] na het overlijden van kanunnik Joannes Gillis in 1803, destijds verantwoordelijk voor de inning van de contributie.
[1803]. 1 katern
- 430-432 Staten van vrijwillige belastingsbijdragen van de clerus.
1643, [17de eeuw]. 1 omslag en 3 stukken
- 430 Voor de jaren 1629-1641 en van enkele leken voor het jaar 1632, met een ingekomen geleidebrief van Joannes Van Wachtendonck.
1643. 1 omslag
- 431 Van pastoors van de dekenij Tienen in het derde kwart van de zeventiende eeuw voor de financiering van het leger.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 432 Van de pastoors in de bisdommen Mechelen, Antwerpen, 's-Hertogenbosch en Namen.
[17de eeuw]. 2 stukken
- 433-439 Stukken betreffende de financiële steun van de aartsbisschop van Mechelen.
1641-1701. 2 omslagen, 1 lias, 1 katern, 4 stukken
- 433 Betwisting tussen Joannes Van Wachtendonck, deken van het Sint-Romboutskapittel te Mechelen, en Ambrosius Van Oncle, ontvanger-generaal van financiën, over de interesten op een lening van aartsbisschop Jacobus Boonen aan de schatkist voor het onderhoud van de cavalerie in 1631.
1641-1642. 1 omslag
- 434 Aandeel van aartsbisschop Jacobus Boonen in de vrijwillige bijdrage van de clerus en andere giften en leningen van de aartsbisschop voor de financiering van het leger tijdens de jaren 1629-1650.
1645, 1647, [17de eeuw]. 1 lias
- 435 Lening van 5.000 gulden door aartsbisschop Jacobus Boonen aan de *gastos secretos* ter financiering van onderhandelingen met de Republiek der Verenigde Provinciën.
1646-1649. 1 omslag
Bevat onder andere geapostilleerde brieven van aartsbisschop Jacobus Boonen aan landvoogd Manuel markies de Castelrodrigo en brieven van Francisco de Galerette, secretaris van State en Oorlog aan de aartsbisschop.
Met stukken in het Spaans.
Zie ook nr. 436.
- 436 Nota van J.B. Van Ghindertaelen, pensionaris van de Staten van Brabant, betreffende de financiële setun van de aartsbisschop [Jacobus Boonen] voor het behoud van de Zuidelijke Nederlanden tegen Frankrijk en de Republiek der Verenigde Provinciën.
1653. 1 katern
Zie ook nr. 435.

- 437 Brief van Filips IV aan aartsbisschop Jacobus Boonen waarin hij hem looft voor zijn loyaliteit, 1645.
Authentiek afschrift. 1665. 1 stuk
In het Spaans. Aanwezig in vier exemplaren.
Er is mogelijk een verband met de problemen rond de uitvoering van het testament van Jacobus Boonen (zie ook Archief Boonen, nr. 228).
- 438 Verzoekschrift van de Raad van State aan aartsbisschop H. G. de Precipiano om aan zijn fiscale vrijstelling te verzaken en uitzonderlijk bij te dragen aan enkele door de Brusselse stadsmagistraat goedgekeurde uitzonderingsbelastingen. 1695. 1 stuk
- 439 Briefwisseling tussen de Geheime Raad en aartsbisschop H. G. de Precipiano betreffende de betaling van de twintigste penning voor het jaar 1699. 1701. 2 stukken

(2) *Aan de 'don gratuit'*

Geschiedenis

De *'don gratuit'* was een buitengewone toelage die in de achttiende eeuw door de Oostenrijkse regering in tijden van crisis gevraagd werd van de Zuid-Nederlandse gewesten. Deze bijdrage diende hoofdzakelijk om in militaire uitgaven te voorzien.¹⁰⁴

- 440 Stukken betreffende het verzoek om een *don gratuit* van de clerus voor de financiering van de verdediging van de Hongaarse erflanden van keizer Karel VI tegen de Turken. 1736-1738. 1 pak
Bevat onder andere brieven van Friedrich-August graaf von Harrach, grootmeester van het hof te Brussel, en diverse kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders (o.a. nuntius Joseph Spinelli, François Godart, administrator van de pauselijke nuntiatuur te Brussel, kardinaal-staatssecretaris Firrao en de aartsbisschop van Nicomedia [Lucas-Melchior Tempì?]) aan kardinaal d'Alsace en twee breven van paus Clemens XII.
Met stukken in het Italiaans.

(3) *Patriottische giften*

Geschiedenis

De patriottische giften ("*dons patriotiques*") waren een verschijnsel uit de periode van de tweede Oostenrijkse restauratie (1793-1794) en dienden ter financiering van de verdediging van de Nederlanden tegen de Franse revolutionaire legers. Zij konden de vorm aannemen van schenkingen in geld, renteloze leningen of giften

¹⁰⁴ Bigwood, *Impôts*, 42-44; H. Coppens, *De financiën van de centrale regering in de Zuidelijke Nederlanden aan het einde van het Spaanse en onder Oostenrijks bewind (ca. 1680-1788)* (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, 142), Brussel, 1992, 150; Idem, *Het institutioneel kader van de centrale overheidsfinanciën in de Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden tijdens het late Ancien Régime (c. 1680-1788)* (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Studia, 43), Brussel, 1993, 152-153.

in natura (vooral edelmetaal). Voor de organisatie van de inning werden verschillende speciale comités opgericht.¹⁰⁵

- 441 Dossier betreffende de patriottische giften van de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal de Franckenberg], de bisschop van Antwerpen [Cornelius Franciscus Nelis] en de bisschop van Namen [Albert Louis de Lichtervelde] en hun respectieve clerus.
1793-1794. 1 pak
- 442 Staten van patriottische giften, met een geleidebrief van n. de Launay aan kanunnik Joseph Hypolitte Duvivier, secretaris van kardinaal de Franckenberg.
1793-1794. Gedrukt. 1 omslag
- 443 Brieven van het Centraal Comité voor de Patriottische Giften aan kanunnik Joseph Hypolitte Duvivier, secretaris van kardinaal de Franckenberg, en aan kardinaal de Franckenberg betreffende de huisbezoeken af te leggen door de clerus om de burgers tot patriottische giften te bewegen, met afschriften van brieven van de vicaris-generaal van het bisdom Doornik en van het Centraal Comité voor de Patriottische Giften.
1794. 5 stukken
- 444 Affiche met een oproep van het [Provinciaal] Comité voor de Patriottische Giften [te Mechelen] aan de burgers om geld te geven voor de financiering van de oorlog tegen de Franse revolutionaire legers.
1794. Gedrukt. 1 stuk

b. Verdediging van de vrijstelling van twintigste penningen, imposten en contributies

Vanaf het einde van de zeventiende eeuw werd er geen afzonderlijke goedkeuring van de subsidie door de lagere geestelijkheid meer gevraagd (cf. *supra*). Voortaan werden zij gebonden door de toestemming van de Staten van Brabant, waarin enkel de abten van de Statenabdijen vertegenwoordigd waren.¹⁰⁶ Dit hing samen met een wijziging in de omslag van de subsidie. Het bedrag van de gevraagde subsidie werd in de Staten verdeeld over de standen, de steden en het platteland. Wat het platteland betreft, werd de subsidie voor het eerst in 1671 en vanaf 1686 definitief opgebracht door de twintigste penning, een proportionele belasting op het inkomen. Voorheen gebeurde dit op voet van de oude bede. Voor de verdeling van de twintigste penning werden er in 1686 kohieren opgemaakt. Op basis hiervan werd het bedrag van de subsidie verdeeld over de dorpen. De ontvangers verhaalden dit bedrag vervolgens op de inwoners van het dorp. De parochieclerus droeg met de rest van de dorpelingen bij aan het bedrag dat door de lokaliteit opgebracht moest worden. Hun goederen werden zonder onderscheid opgenomen in de kohieren.¹⁰⁷

¹⁰⁵ K. Van Honacker, 'Centraal Comité voor patriottische giften (1793-1794)', in: E. Aerts e.a. (eds.), *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795)* II (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Studia, 55), Brussel, 1994, 772-773.

¹⁰⁶ Laenen, *Introduction*, 240-241; Elias, *Kerk en staat*, 202; Augustyn, 'Staten van Brabant', 98-101.

¹⁰⁷ Augustyn, 'Staten van Brabant', 116-118; Bigwood, *Impôts*, 49-51; Coppens, *Financiën*, 155; Coppens, *Institutioneel kader*, 163-165; Laenen, *Introduction*, 241-243.

De plattelandspastors protesteerden tegen deze gang van zaken. De periode van het einde van de zeventiende eeuw tot het midden van de achttiende eeuw werd getekend door een slepend conflict tussen de Brabantse pastors, de Brabantse bisschoppen (de aartsbisschop van Mechelen, de bisschop van Antwerpen en de apostolisch-vicaris van 's-Hertogenbosch) en de bisschop van Namen enerzijds en de Staten van Brabant anderzijds over de aantasting van fiscale vrijstelling van de pastors. Men eiste van de pastors bovendien dat zij niet alleen zouden bijdragen aan de twintigste penning, maar ook aan de imposten en de contributies. De imposten waren belastingen op consumptiegoederen. Naast de imposten op de “vier speciën” (bier, wijn, graan en vlees), definitief geheven vanaf 1601, en later ook op brandewijn en tabak, bestonden er bijzondere imposten op bier, wijn en andere producten.¹⁰⁸ De contributies waren oorlogsschattingen die de bezetter kon opleggen aan de bevolking van de veroverde Zuid-Nederlandse gebieden. Tijdens de laatste decennia van de zeventiende eeuw en onder het Anglo-Bataafs bewind vloeiden de opbrengsten van deze oorlogsschatting hoofdzakelijk naar de Franse schatkist. Gedurende het Anjouaans bewind kwamen ze toe aan de Republiek der Verenigde Provinciën.¹⁰⁹ Meestal kwam men door bemiddeling van de landvoogd tot een regeling met de Staten van Brabant. De pastors met een beperkt inkomen waren daardoor volledig vrijgesteld, terwijl de pastors van wie het inkomen een vastgestelde grens overschreed slechts gedeeltelijk of helemaal niet vrijgesteld waren.¹¹⁰

De hieronder beschreven archiefbestanddelen moeten gesitueerd worden in dit conflict tussen de parochiegeestelijkheid en de Staten van Brabant. Ze verkeerden aanvankelijk echter in een staat van totale wanorde. Het ging om een groot aantal losse stukken, waartussen enkel nog een inhoudelijke band bestond. De oorspronkelijke context was doorheen de jaren bijna volledig verloren gegaan. Een aantal archiefbestanddelen kon aan de hand van dateringen opnieuw bij elkaar gepuzzeld worden, maar een groot aantal ongedateerde afschriften, nota's en andere documentatie kon daarin geen plaats krijgen. Daarom werden deze losse stukken samen met de gereconstrueerde archiefbestanddelen gegroepeerd in twee delen: 'Verzoeken tot vrijstelling en geschillen' en 'Documentatie'. De overlapping van deze twee clusters is onvermijdelijk.

(1) *Verzoeken tot vrijstelling en geschillen*

445-463	Stukken betreffende vrijstelling van de twintigste penning voor de Brabantse pastors.
1680-1720, [17de-18de eeuw].	7 omslagen, 1 katern en 13 stukken
	Het betreft onder andere briefwisseling, verzoekschriften van de pastors aan de bisschoppen en van de pastors en de bisschoppen aan de landvoogd, de Raad van Brabant en de Staten van Brabant, beschikkingen en nota's.	
445	Uittreksels uit de akten van acceptatie van de subsidie, 1679 en 1681.
[17de eeuw].	1 omslag
446	1680.	1 omslag

¹⁰⁸ Bigwood, *Impôts*, 57-60; Augustyn, 'Staten van Brabant', 117; Coppens, *Institutioneel kader*, 165.

¹⁰⁹ Coppens, *Financiën*, 148. Zie ook E. Rooms, 'Oorlogscontributies', in: P. Janssens (red.), *België in de zeventiende eeuw. De Spaanse Nederlanden en het prinsbisdom Luik I*, Gent, 2006, 86-87.

¹¹⁰ Laenen, *Introduction*, 242.

- 447 1682. 1 omslag
Het betreft een verzoek van de Brabantse pastoors om opschorting van betaling [van de twintigste penning] tot is uitgemaakt welke pastoors vrijstelling kunnen genieten.
- 448 1682-1683. 1 omslag
- 449 Beschikking van de Raad van Brabant, 1686.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
Het betreft enkel de pastoors van de dekenij Tienen.
- 450 1686-1687. 1 omslag
- 451 1688. 1 omslag
- 452 Beschikking van de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant.
1689. Gedrukt. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 453 Geapostilleerd verzoekschrift van de Brabantse pastoors aan de Bestendige
Deputatie van de Staten van Brabant.
1690. 1 stuk
- 454 Verzoekschrift van de pastoors van het aartsbisdom Mechelen aan de
aartsbisschop [H.G. de Precipiano] en beschikking van de Raad van Brabant.
1691. 2 stukken
- 455 Ingekomen brief van Joannes Baptist Barbiers, pastoor van Steenokkerzeel, met
bijbehorend stuk betreffende de pastoor van Humelgem.
1700. 2 stukken
- 456 1700-1711. 1 omslag
Bevat onder andere verordeningen, instructies en omzendbrieven van aartsbisschop H.G. de
Precipiano aan de pastoors om hun inkomsten te specificeren ten einde vrijstelling te krijgen en
verklaringen en staten van inkomsten van de pastoors van de dekenij Mechelen, het kwartier
Antwerpen en enkele meierijen.
- 457 Uittreksel uit de akte van acceptatie en beschikking van de Staten van Brabant.
1704. Gedrukt. 1 stuk
Aanwezig in vier exemplaren
- 458 Beschikking van de Regentschapsraad van State.
1706. Gedrukt. 1 stuk
Aanwezig in drie exemplaren.
- 459 Brief van Joannes Antonius Aerts, pastoor van Evere, aan de vicaris [van het
aartsbisdom Mechelen] betreffende het onderhoud dat hij had met H. Van den
Broeck, pensionaris van de Staten van Brabant.
1706. 1 stuk
- 460 Brieven van Cornelius Vander Maelen, pastoor van Sint-Pieters-Woluwe,
Augustinus Van Eeckhout, pastoor van Wommel, en Nicolaus Richart, pastoor
van Sint-Gillis (Obbrussel), aan Franciscus Wuyts, pastoor van Anderlecht,
betreffende het geschil met de Staten van Brabant.
1712-1717. Expedities. 11 stukken
- 461 Ingekomen brief van H. Van den Broeck, pensionaris van de Staten van Brabant,
betreffende Philipus De Munter, pastoor van Grimde.
1720. 1 stuk
- 462 Verzoekschrift van de pastoors van het bisdom Antwerpen aan een niet nader
genoemde instantie, met een ingekomen brief van de pastoor van Sint-Joost-ten-
Node.
[1753]. Gedrukt. 1 katern en 1 stuk
Het verzoekschrift is aanwezig in drie exemplaren.

- 463 Brief van Joannes Franciscus Goetgebuer, pastoor van Meldert, en Petrus de Haddersous, pastoor van Hekelgem, aan aartsbisschop J.H. de Franckenberg. Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 464-465 Stukken betreffende verzoeken tot vrijstelling van de Brabantse pastoors van de contributie aan de koning van Frankrijk. 1684-1696. 1 omslag en 1 stuk
- 464 1684-1685, 1696. 1 omslag
- 465 Geapostilleerd verzoekschrift van de pastoors van het aartsbisdom Mechelen aan n. Voysin, intendant van justitie en politie in Henegouwen en Namen. 1692. Gedrukt. 1 stuk
Aanwezig in drie exemplaren.
- 466 Stukken betreffende het verzoek tot vrijstelling van de clerus van de stad Brussel van de belasting op mout en gezouten vis voor de financiering van de logering van troepen. 1691. 1 omslag
- 467-468 Processtukken inzake de betwisting voor de Raad van Brabant tussen de Brabantse bisschoppen en de bisschop van Namen [Ferdinand de Berlo de Brus] in naam van de Brabantse pastoors enerzijds en de Staten van Brabant anderzijds wegens schending van de fiscale vrijstelling van de Brabantse pastoors. 1699-1710. 2 pakken
Het betreft de geëiste bijdrage aan de twintigste penning en andere belastingen.
- 467 1699-1700.
- 468 1710.
- 469 Beschikking van landvoogd Maximiliaan-Emmanuel van Beieren aan de Staten van Brabant betreffende de fiscale vrijstelling van de Brabantse pastoors. 1700. Gedrukt. 1 stuk
Het betreft de geëiste bijdrage aan de twintigste penning en andere belastingen.
- 470 Stukken betreffende de jaarlijkse financiële bijdrage van de Brabantse pastoors voor de verderzetting van het proces tegen de Staten van Brabant wegens de schending van hun fiscale vrijstelling. 1701-1714. 1 omslag
- 471-472 Stukken betreffende de vrijstelling van de Brabantse pastoors van de impost van 25 stuivers per aam bier. 1702-1709. 4 stukken
- 471 Brief van landvoogd Alfonso markies de Bedmar aan de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant, 1701. Afschrift. 1702. 1 stuk
Aanwezig in drie exemplaren, met twee gedrukte uittreksels uit de brief.
- 472 Lijsten van pastoors in de kwartieren Leuven en Brussel die vrijgesteld waren voor het jaar 1708-1709, met een ingekomen brief van J.H. Steven. 1709. 3 stukken
- 473 Stukken betreffende het verzoek tot vrijstelling van de Brabantse pastoors van de contributie aan de Republiek der Verenigde Provinciën. 1703. 1 omslag
Bevat onder andere ingekomen brieven van Victor Van Beughem, ordinaris-gecommiteerde van de Staten van Brabant bij de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Provinciën, en brieven

- van Albertus Marcelli, kapelaan van de Portugese ambassadeur in de Republiek der Verenigde Provinciën, aan Victor Van Beughem om vrijstelling te bekomen.
- 474 Stukken betreffende het verzoek tot vrijstelling van de Brusselse clerus van het hoofdgeld.
1703. 1 omslag
- 475-477 Stukken betreffende verzoeken tot vrijstelling van de Brabantse pastoors van de impost van één liard per pot bier.
1703-1713. 2 omslagen, 2 stukken
- 475 Verzoekschrift en nota van aartsbisschop H.G. de Precipiano aan de graaf van Bergeyck.
1703. 2 stukken
- 476 1711. 1 omslag
- 477 1713. 1 omslag
- 478 Stukken betreffende het akkoord tussen aartsbisschop H.G. de Precipiano en de Staten van Brabant van 4 oktober 1708 inzake de vrijstelling van de Brabantse pastoors van de twintigste penning, de impost op de *vier speciën* en de impost van 25 stuivers per aam bier.
[1715]. 1 lias en 4 stukken
Aan de oorspronkelijke lias werd een aantal minuten en authentieke afschriften van stukken die er in voorkomen toegevoegd.
- 479 Ingekomen geleidebrief van Joannes Baptist Barbiers, pastoor van Schaarbeek en landdeken van Brussel, bij stukken betreffende de vrijstelling van de Brabantse pastoors van de imposten op de *vier speciën* (“*consumptibilia*”).
1718. 1 stuk
- 480 Stukken betreffende het verzoek tot vrijstelling van de Brabantse pastoors van de imposten op de *vier speciën*.
1727. 1 omslag
- 481 Briefwisseling tussen de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant en de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal de Franckenberg] betreffende de vrijstelling van de aartsbisschop en zijn medewerkers van het bareelrecht.
1792. 2 stukken
- 482 Ontwerp van een brief en anonieme nota aan de vicaris-generaal [van het aartsbisdom Mechelen] betreffende een actie van de pastoors om vrijstelling te krijgen van de imposten op de *vier speciën* en de impost van 25 stuivers per aam bier voor de Brabantse pastoors.
[18de eeuw]. 2 stukken
- 483-485 Verzoekschriften betreffende fiscale vrijstelling en belastingsbijdragen van kapittels.
[17de-18de eeuw]. 4 stukken
- 483 Van de kathedrale en collegiale kapittels in het hertogdom Brabant aan de Staten van Brabant en aan landvoogd Francisco markies de Castañaga betreffende de aantasting van hun fiscale vrijstelling door de opname van hun goederen in de nieuwe kohieren van de twintigste penning, 1686-1687.
Afschriften. [17de eeuw]. 2 stukken
Het verzoekschrift aan de Staten van Brabant is gedrukt.

- 484 Van het kapittel van Sint-Michiel en Sint-Goedele te Brussel en de Brusselse clerus samen met het Sint-Pieterskapittel te Anderlecht aan de paus [Clemens XI] betreffende de schending van hun fiscale immuniteit door de Staten van Brabant, 1704.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 485 Van het Sint-Vincentiuskapittel te Soignies aan de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant, met een beschikking betreffende de belasting van de tienden die het kapittel bezat te Evere in de twintigste penning, 1707.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk

(2) *Documentatie*

Inhoud en structuur

Op basis van een eigentijdse inhoudopgave kon een fragment van de oude ordening van de documentatie gereconstrueerd worden (nrs. 486-492). Via eigentijdse opschriften werden een aantal bundels en liassen gelinkt aan de nummering van de inhoudsopgave. Hier werden vervolgens stukken die beantwoorden aan de beschrijvingen uit de inhoudsopgave aan toegevoegd. Om die reden kan men hier ook een aantal archiefstukken met betrekking tot het slepende conflict tussen de Brabantse diocesane clerus en de Staten van Brabant over de belastingsvrijdom van de pastoors terugvinden.

In de overige stukken tekenen er zich twee clusters af. Het eerste geheel bestaat hoofdzakelijk uit afschriften van en uittreksels uit stukken van zeer uiteenlopende aard die moesten dienen om de aanspraken van de geestelijkheid op fiscale vrijstelling te onderbouwen, bijvoorbeeld als precedent (nrs. 493-513). Het tweede deel omvat vooral aantekeningen, nota's en verhandelingen over de fiscale vrijstelling van de clerus (nrs. 514-529).

- 486-492 “*De lite inter pastores et Status Brabantiae quoad immunitatem anno 1699*”. Documentatie betreffende het geschil tussen de Brabantse diocesane clerus en de Staten van Brabant over de aantasting van de fiscale vrijstelling van de Brabantse pastoors.
1601-1727, [17de-18de eeuw]. 1 stuk en 6 omslagen
- 486 Inhoudsopgave.
[18de eeuw]. 1 stuk
- 487 “*1us fasciculus*”. Geapostilleerd verzoekschrift van de Brabantse pastoors aan de Brabantse bisschoppen om de Staten van Brabant voor de Raad van Brabant te vervolgen wegens de schending van hun vrijstelling van de twintigste penning en andere belastingen, verzoekschriften van de Brabantse bisschoppen en de bisschop van Namen aan de landvoogd [Alfonso markies de Bedmar] “*pour avoir libre cours de justice dans la cause de l’immunit *” en reglement van 1671 voor de twintigste penning.
1671, 1698. 1 omslag
- 488 “*2us fasciculus*”. Reglementen van 1601 en 1641 voor de imposten op de *vier speciën*, ordonnantie van 1671 betreffende de vernieuwing van de voornoemde reglementen, nota's en verhandelingen betreffende de fiscale immuniteit van de pastoors, beschikkingen van landvoogd Alfonso markies de Bedmar van 1703 en van de Raad van Brabant van 1702 betreffende de vrijstelling van de pastoors van de twintigste penning, stukken betreffende de excommunicatie van de hertog en

- hertogin van Brabant [Wenceslas van Luxemburg en Johanna van Brabant] in het jaar 1375 en verzoekschriften van de Brabantse bisschoppen en de bisschop van Namen aan de paus betreffende de schending van de fiscale vrijstelling van de Brabantse pastoors door de Staten van Brabant.
1601-1727, [17de-18de eeuw]. 1 omslag
- 489 “3us fasciculus”. Verordeningen van Maximiliaan I van Oostenrijk en Maria van Bourgondië van 1479 en van Karel V van 1546 betreffende de fiscale immunititeit van de clerus, verzoekschriften van de pastoors in het graafschap Henegouwen aan landvoogdes Maria-Elisabeth van Oostenrijk om vrijstelling van de imposten op bier, wijn en andere consumptiegoederen te bekomen en reglementen [van de Raad van Henegouwen] van 1623 en 1625 voor de verpachting van de imposten.
1623, 1628, [17de eeuw]. 1 omslag
- 490 Bevat tevens een lijst van gekopieerde stukken waarin de nrs. 506 en 507 vermeld worden.
“4us fasciculus”. Verzoekschriften van de Brabantse bisschoppen en de bisschop van Namen aan de landvoogd, de Raad van State en de Staten van Brabant en van de Brabantse pastoors aan de Brabantse bisschoppen en de bisschop van Namen om vrijstelling van de twintigste penning, de imposten en de contributies te bekomen voor de Brabantse pastoors en beschikkingen van de Staten van Brabant van 1704 en van de Raad van State van 1706 betreffende de vrijstelling van de Brabantse pastoors van de twintigste penning.
1704, 1706, [18de eeuw]. 1 omslag
- 491 “5us fasciculus”. Verklaringen van pastoors uit de dekenij Sint-Pieters-Leeuw betreffende het aandeel van hun parochie in de contributie en aantekeningen van D. Pougard, kanunnik van het kapittel van Sint-Goedele te Brussel, betreffende de tarieven en de berekening van de hoogte van de imposten op het bier voor de pastoors.
1685, [17de eeuw]. 1 omslag
- 492 “6us fasciculus”. Convocatiebrief aan de landdekens van het deel van het aartsbisdom Mechelen dat tot het hertogdom Brabant behoort betreffende het bijwonen van een vergadering over het proces tegen de Staten van Brabant wegens de schending van de fiscale vrijstelling van de Brabantse pastoors en resoluties van de verzamelde landdekens dienaangaande.
1708, [18de eeuw]. 1 omslag
- 493 Uittreksel uit de resolutie van de Staten van Brabant betreffende de bijdrage van de geestelijkheid aan de beden, 1422.
1600. Authentiek afschrift. 1 stuk
- 494 Reglementen van de Raad van Brabant betreffende de verdeling van de bede in het hertogdom Limburg, het graafschap Valkenburg, het graafschap Dalhem en het land van ‘s-Hertogenrade , 1622 en 1625.
1622, 1626. Gedrukt. 2 katernen
- 495 Verordening van de Raad van Namen betreffende de verdeling van de bede, inkwartieringen en andere lasten.
1635. Gedrukt. 1 katern
- 496 Uittreksel uit de resolutie van de Staten van Brabant betreffende de tarieven van het hoofdgeld voor de clerus.
Authentiek afschrift. 1692. 1 stuk

- 497 Verordening van keizer Frederik II betreffende de kerkelijke immuniteit, 1221.
Authentiek afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 498 Overeenkomst tussen hertog Jan III en een deel van de Brabantse kloosters en
abdijen inzake de bijdrage van de clerus aan de bede, 1336.
Authentiek afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 499 Lijst met de sommen van het aandeel van de prelaten in de bede van 1383 tot
1571.
[17de eeuw]. 1 stuk
- 500 Beschikking van Filips de Goede inzake het geschil tussen het kapittel en de
schepenbank van Sint-Oedenrode in Noord-Brabant over de bede, 1446.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 501 Uittreksels uit de verordening van Filips de Goede betreffende de privileges van
de clerus, 1451.
[17de eeuw]. 1 stuk
- 502 Verzoekschrift van de Brabantse clerus aan de landvoogdes [Maria van
Hongarije] en beschikking van 1544 betreffende vrijstelling van de bede, met de
akte van acceptatie van 1537.
Afschriften. [17de eeuw]. 1 katern
- 503 Brief van de aartsbisschop van Toledo aan de Spaanse koning [Filips II]
betreffende het belasten van de clerus en de kerkelijke goederen, 1574.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 katern
- 504 Uittreksel uit een resolutie van de Staten-Generaal betreffende de fiscale
immuniteit van diverse groepen in de samenleving, 1600.
Authentiek afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 505 Verordeningen van de Raad van Brabant betreffende de belasting van de tienden,
1656.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 506 Uittreksels uit een werk getiteld "*Beschrijvingh der Nederlanden*" (gedrukt bij
Jacob Van Meurs te Amsterdam), waarin Ludovico Guicciardini geciteerd wordt
over de werking van de Staten-Generaal en de fiscale immuniteit van de clerus,
1662.
[17de eeuw]. 1 stuk en 1 katern
- 507 Uittreksel uit de eed die door de aartsbisschop van Mechelen [Andreas Cruesen]
werd afgenomen van landvoogd Francisco markies de Castelrodrigo bij de
inhuldiging van Karel II als hertog van Brabant in 1666 betreffende de
eerbiediging van de privileges van de Brabantse clerus en aantekening
betreffende het maken van afschriften van deze eed.
[17de eeuw]. 2 stukken
Het uittreksel is aanwezig in drie exemplaren.
- 508 Anonieme aantekeningen betreffende diverse stukken over de aanvaarding en de
verdeling van de bede in de vijftiende en de zestiende eeuw.
[17de eeuw]. 1 omslag

- 509 Beschikkingen van de aartsbisschop van Mechelen [Alphonse de Berghes] bij verzoekschriften van Dierick Van Cruyningen, drossaard van Aarschot, en Nicolaus Godefriaux, pastoor van Bossuit betreffende hun belastbaar inkomen, 1682 en 1683.
Authentieke afschriften. [17de eeuw]. 1 stuk
Voor de tekst van de verzoekschriften, zie Mechliniensia, reg. 29, pag. 33-34 en 372-375.
- 510 Anonieme historische aantekeningen betreffende de stichting van de abdijen van Gembloux en van Affligem te Hekelgem en van de kapittels van Sint-Pieter te Leuven, Sint-Goedele te Brussel en Sint-Guido te Anderlecht.
[17de eeuw]. 1 stuk
- 511 Eedformulieren van de aartshertogen Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje en landvoogd Alfonso markies de Bedmar waarmee zij zweren de privileges en vrijstellingen van de clerus te eerbiedigen.
[17de-18de eeuw]. 2 stukken
- 512 Aantekening betreffende het akkoord van de prelaten uit 1383 om hun fiscale immuniteit op te geven.
[18de eeuw]. 1 stuk
- 513 Authentieke uittreksels uit het “Swertboeck” en het “Grauwboeck” van de Staten van Brabant betreffende diverse belastingen en de fiscale immuniteit van de Brabantse clerus.
[18de eeuw]. 1 omslag
- 514 “*Kort betoogh voor de pastoors van Brabant aengaende hunnen vrydom inde twintighste penningen ende andere lasten die geconsenteert worden door de dry Staeten van dit landt.*” Anonieme verhandeling betreffende de fiscale vrijstelling van de Brabantse pastoors, opgesteld naar aanleiding van het proces dat de Brabantse bisschoppen en de bisschop van Namen voor de Raad van Brabant hadden ingespannen tegen de Staten van Brabant omwille van de schending van deze vrijstelling.
[na 1 juni 1699]. Gedrukt. 1 katern
Aanwezig in negen exemplaren.
- 515 Nota van de eerste stand binnen de Staten van Brabant betreffende de maatregelen die genomen moeten worden om de immuniteit, de privileges en de waardigheid van de geestelijkheid te verdedigen in tijden van oorlog en ontreddeering, 1604.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 516 Nota van Ottavio Miro Frangipani, nuntius te Brussel, betreffende de vrijstelling van de Brabantse clerus van de opeisingen en belastingen (“*exactiones et contributiones*”) die opgelegd worden door de Staten van Brabant.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 517 Nota waarin de eerste stand binnen de Staten van Brabant argumenteert waarom zij niet akkoord kan gaan met de toekenning van een buitengewone bedde of subsidie.
[17de eeuw]. 1 katern
- 518 Nota’s en aantekeningen [van aartsbisschop Jacobus Boonen] betreffende de vrijstelling van de prelaten van de bedde en de imposten.
[17de eeuw]. Klad. 1 omslag

- 519 Nota van de Brabantse bisschoppen, de bisschop van Namen en de Brabantse pastoors voor de Raad van Brabant in het proces tegen de Staten van Brabant over de fiscale vrijstelling van de Brabantse pastoors.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 520 Verhandeling van Carolus Vander Maelen, pastoor van Sint-Lambrechts-Woluwe (Opwoluwe), betreffende de fiscale immuniteit van de Brabantse pastoors.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 katern
- 521 Anonieme nota betreffende de vrijstelling van het Onze-Lieve-Vrouwekapittel te Antwerpen van de imposten op de *vier speciën*.
[17de eeuw]. 1 stuk
- 522 Anonieme nota betreffende de betwisting tussen het kapittel van Sint-Goedele te Brusselen de Staten van Brabant over de fiscale vrijstelling van het kapittel.
[17de eeuw]. 1 stuk
- 523 Anonieme nota betreffende fiscale vrijstelling van de abdijen in het hertogdom Brabant.
[17de eeuw]. 1 stuk
- 524 *“Instructie voor die heeren pastoors van Brabant aengaende hunnen vrijdom in de beden, xx^e penninghen, imposten, quartiers ende dorpslasten, logeringhe der soldaeten, contributien ende andere soo genoempt reele, personeele ende mixte.”* Anonieme verhandeling betreffende de vrijstelling van de Brabantse pastoors van diverse belastingen, leveringen van voedsel en inkwartiering van militairen.
1748. 1 katern
- 525 Nota [van Nicolaus Richart, pastoor van Sint-Gillis (Obbrussel)] betreffende de fiscale vrijstelling van de Brabantse pastoors.
[18de eeuw]. 1 stuk
- 526 Nota van de prior van de ongeschoeide karmelieten te Leuven aan de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant betreffende de fiscale vrijstelling van het klooster.
[18de eeuw]. 1 stuk
- 527 Anonieme nota's en aantekeningen betreffende de vrijstelling van de Brabantse pastoors van de twintigste penning, de imposten op de vier speciën en de impost van 25 stuivers per aam bier.
[18de eeuw]. 1 omslag
- 528 Beschikkingen van de landvoogden, de Staten van Brabant, de Raad van State, de Raad van Brabant en Franse intendanten en anonieme nota's en aantekeningen betreffende de fiscale vrijstelling van de Brabantse pastoors.
Afschriften. [18de eeuw]. 1 omslag
- 529 *“Deductie om te betonen, dat de geestelyckheit deser landen ende provincien van Brabant, vry ende exempt moeten blyven van alle soorten van lasten, soo reele, personele, als mixte [...]”*. Nota van [pater augustijn Nicolas?] De Tombeur voor de Raad van Brabant betreffende de fiscale vrijstelling van de Brabantse pastoors.
[18de eeuw?]. Gedrukt. 1 katern

2. BIJDRAGEN AAN EN VRIJSTELLING VAN OORLOGSLASTEN

Geschiedenis

Het *privilegium immunitatis* omvatte naast de vrijstelling van belastingen in geld ook de vrijstelling van lasten in natura, zoals de inkwartiering van soldaten, de levering van voedsel voor het leger en arbeid voor de aanleg van versterkingen.¹¹¹

Inhoud en structuur

In deze afdeling komen zowel de bijdragen van de clerus aan de oorlogslasten als de betwistingen over hun vrijstelling aan bod.

- 530-536 Stukken betreffende de bijdragen van de clerus voor de bevoorrading van het leger.
1645-1795, [17de-18de eeuw]. 2 omslagen, 5 stukken
- 530 Anonieme nota betreffende de weigering van de Brabantse abten om bij te dragen aan het soldatenbrood ("*panis amonitionis*"), zoals aartshertog Albrecht van Oostenrijk hen had verzocht.
[17de eeuw]. 1 stuk
- 531 Lening van graan van kloosters en abdijen voor het onderhoud van het Spaanse leger in de Zuidelijke Nederlanden.
1645. 1 omslag
- 532 Beschikking van landvoogd Ottone-Enrico markies de Grana voor de eigenaars van vrije heerlijkheden ("*terres franches*") om hun bijdrage te leveren aan de levering van voedsel voor het leger, 1682.
Authentiek afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 533 Verzoekschrift van de monniken van de abdij van Affligem te Hekelgem [aan de Staten van Brabant?] betreffende de betaling voor de rantsoenen.
1686. 1 stuk
- 534 Brieven met bijbehorende stukken van diverse pastoors aan kardinaal d'Alsace betreffende het verzoek tot vrijstelling van de Brabantse pastoors van de levering van voedsel aan het Franse leger.
1746-1747. 1 omslag
- 535 Uittreksel uit de resolutieregisters van de municipaliteit van Mechelen, betreffende de levering van granen door de clerus, met een geleidebrief van de municipaliteit van Mechelen aan de vicaris-generaal van het aartsbisdom.
1795. 1 stuk
- 536 Nota van advocaat Boudrij betreffende de vrijstelling van de Brabantse pastoors van de levering van voedsel aan het leger.
[18de eeuw]. 1 stuk
- 537 Stukken betreffende de inzameling van zilverwerk voor het onderhoud van het Spaanse leger in de Zuidelijke Nederlanden en de vrijstelling van zilverwerk dat gebruikt werd voor de eredienst.
1646. 1 omslag
Bevat stukken in het Spaans.

¹¹¹ Elias, *Kerk en staat*, 203, 206; Bigwood, *Impôts*, 312.

- 538-543 Stukken betreffende de bijdragen van de clerus voor de aanleg van versterkingen.
1672-1701, [17de-18de eeuw]. 3 omslagen, 3 stukken, 1 lias
- 538 Levering van karren, voerlieden en werklieden door de clerus voor de versterking
van de stad Brussel.
1672, [17de eeuw]. 1 omslag
- 539 Levering van palen uit de bossen van de abdij van Affligem te Hekelgem voor de
versterking van de stad Dendermonde.
1689. 1 omslag
- 540 Omzendbrief voor de geestelijkheid (“*pour les ecclésiastiques*”) betreffende de
verordening van de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] van 6 mei
1689 voor de opvordering van leden van de clerus voor werken aan de versterking
van de stad Brussel.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 541 Stukken betreffende de weigering van de clerus van het land van Aalst om met de
clerus van het bisdom Gent bij te dragen aan de levering van palen voor de
verdediging van het graafschap Vlaanderen.
1701. 1 omslag
- 542 Verklaringen van oversten van mannenkloosters met opgave van het aantal
religieuzen dat beschikbaar is voor het leveren van fysieke arbeid.
1701. 1 lias
- 543 Beschikkingen van landvoogd Alfonso markies de Bedmar betreffende de
vrijstelling van de Brabantse pastoors, kerkmeesters en dorpsofficieren van
karweidienst voor het aanleggen van militaire versterkingen, 1704 en 1707.
[18de eeuw]. Authentieke afschriften. 2 stukken
- 544-552 Stukken betreffende de logering van troepen door de clerus.
1677-1691, [17de eeuw]. 4 omslagen, 4 stukken, 1 charter
- 544 Brief van Miguel de Iturietta, secretaris van State en Oorlog, aan Aleto de
Baillencourt[?].
1677. 1 stuk
In het Spaans.
Bevat tevens informatie over de protestantse erediensten van de Staatse soldaten in Mechelen en
elders.
- 545 Vrijstelling van de Diestse clerus.
1677-1678. 1 omslag
- 546 Vonnissen inzake processen voor de Raad van Brabant en de Grote Raad van
Mechelen over schendingen van de vrijstelling van diverse pastoors.
Afschriften. 1682, [17de eeuw]. 1 omslag
Het betreft volgende zaken:
Pastoor Daniel Van Wichelen van Zele tegen het dorpsbestuur, 1680.
De pastoor van Ruisbroek tegen het dorpsbestuur, 1682.
Pastoor Joannes Langhendonck en de burgemeesters van Nederbrakel tegen de schepenen, 1684.
- 547 Ingekomen brief van Engelbertus de Doetinghem, deservitor van het Onze-Lieve-
Vrouwekapittel van Aarschot, betreffende de schending van de vrijstelling van de
kanunniken en de clerus door de stadsmagistraat van Aarschot.
1685. 1 stuk
Bevat tevens informatie over de heffing van de contributie door de Staten van Brabant.
- 548 Logering van troepen in de kloosters van de dominicanen, de augustijnen en de
karmelieten te Leuven en de wandaden door de soldaten begaan ten aanzien van

- de ingezetenen en de goederen van deze kloosters.
1689. 1 omslag
- 549 Schending van de lokale immuniteit van het klooster van de augustijnen te Dendermonde door twee schepenen van Dendermonde die de kloosterlingen met geweld wilden dwingen de inkwartiering van enkele Engelse soldaten te aanvaarden.
1691. 1 omslag
- 550 Decreet van de Raad van Brabant betreffende de vrijstelling van de Brabantse pastoors van de logering van troepen.
1695. 1 charter
- 551 Bevat tevens drie gedrukte exemplaren van het decreet.
Ontwerp van een verzoekschrift van de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] aan de Raad van Brabant betreffende de vrijstelling van de Brabantse pastoors.
[17de eeuw]. Klad. 1 stuk
- 552 Geapostilleerd verzoekschrift van enkele pastoors uit de dekenij Ronse [aan de Geheime Raad?] om vrijstelling te bekommen.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 553 Stukken betreffende het openstellen van de Brusselse kloosters voor de opslag van voedsel voor het leger van de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Provinciën.
1691, 1707. 2 stukken
- 554 Beschikking van landvoogd markies Francisco de Castañaga betreffende het inzetten van de knechten van de Aarschotse clerus voor de burgerwacht, 1691.
[17de eeuw]. Authentiek afschrift. 1 stuk
- 555 Stukken betreffende de levering van karren en voerlieden door de Brusselse clerus voor het schoonmaken van de straten van Brussel na het bombardement door het Franse leger in 1695.
1695, [17de eeuw]. 1 omslag

3. RECHT VAN HET BESTE KATEEL

Geschiedenis

Het recht van het beste kateel ("*droit de meilleur catel*") was een heerlijk recht dat inhield dat de heer het recht had om het beste voorwerp uit de erfenis van zijn horigen op te eisen.

- 556 Vonnis van de Grote Raad van Mechelen inzake het proces tussen de heer van Rhodes[?] en erfgenamen van Laurent Bogaert, pastoor van Melle, over het recht van het beste kateel, 1509.
Afschrift. [16de eeuw]. 1 stuk
- 557 Nota betreffende klachten van de pastoors uit het land van Aalst betreffende het recht van het beste kateel naar aanleiding van een visitatie door kardinaal d'Alsace in Sint-Maria-Lierde en Sint-Maria-Oudenhove in 1729.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk

D. VORSTELIJK PLACETRECHT¹¹²

Het vorstelijk placetrecht vormde een voortdurende bron van conflict tussen de kerkelijke en de wereldlijke macht. Daarom werd dit hoofdstuk in het eerste deel van deze inventaris ondergebracht. Het placetrecht hield in dat pauselijke bullen vóór de publicatie voor onderzoek voorgelegd dienden te worden aan raadsheren van de Geheime Raad of één van de provinciale justitieraden. Het *placet* had een dubbel doel. Enerzijds was het een middel om de kwaliteit van de pauselijke wetgeving te verzekeren en de openbare orde, die verstoord kon worden door het invoeren van nieuwigheden die ingingen tegen de gewoonten en gebruiken van het land en de rechten van de vorst. Anderzijds diende het *placet* om de bevolking in staat te stellen kennis te nemen van de wet. Om bindend te zijn moest een wet bekend zijn bij het volk, hij moest afgekondigd worden. Tegenstanders van het vorstelijk placetrecht waren van mening dat promulgatie in Rome voldoende was voor pauselijke wetten. Voorstanders van het *placet* vonden daarentegen dat ze ook in de kerkprovincies gepromulgeerd moesten worden. Indien de aartsbisschop in zijn diocees een pauselijke verordening wenste te publiceren zodat ze bindend werd voor de gelovigen, diende hij deze dus eerst voor te leggen aan de koninklijke raadsheren om er het *placet* voor te krijgen. Deed hij dit niet en publiceerde hij de verordening zonder *placet*, dan kon hij zich aan een klacht van de Raad van Brabant verwachten (zie bijv. nr. 595).

Het *placet* was echter niet noodzakelijk voor alle pauselijke akten. In de vijftiende en de zestiende eeuw werden diverse vorstelijke ordonnanties uitgevaardigd waarin het *placet* verplicht werd gesteld voor pauselijke beneficiebullen. Zo wilde men de uitwassen die veroorzaakt werden door het toenemende aantal apostolische provisies aan banden leggen. In het begin van de zeventiende eeuw was het principe dat enkel disciplinaire bullen en breven aan het *placet* onderworpen waren in de Zuidelijke Nederlanden algemeen aanvaard. Voor pauselijke brieven van dogmatische aard gold deze verplichting niet. De grens tussen dogmatische en disciplinaire bullen was echter vaag en bijgevolg voorwerp van discussie.¹¹³ In de achttiende eeuw aanvaardden de meeste auteurs dat voor dogmatische bullen het *vidit* vereist was. Dogmatische bullen moesten worden voorgelegd aan de vorst, die oordeelde of de bul werkelijk dogmatisch was en of de publicatie geen onrust zou veroorzaken.

1. ALGEMEEN

- 558 Uittreksel uit de Pragmatieke Sanctie van Filips II betreffende het *placet* voor de publicatie van pauselijke verordeningen, 1574.
Afschrift. [16de eeuw]. 1 stuk

¹¹² De inleiding op dit hoofdstuk is gebaseerd op het hoofdstuk over het *placet* in Wauters, *Recht als religie*, 143-213. Daarnaast kan hier verwezen worden naar L. Willaert, *Le placet royal dans les anciens Pays-Bas* (Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de Namur, 20), Leuven en Parijs, 1955 (overdruk uit: *Revue belge de Philologie et d'Histoire*, 32 (1954) 466-506, 1075-1117 en 33 (1955) 20-36).

¹¹³ Wauters, *Recht als religie*, 178 haalt als voorbeeld de excommunicatie en de censuur van boeken aan. Beide waren gericht tegen dwalingen in het geloof en dus dogmatisch van aard, maar hadden ook disciplinaire en commerciële gevolgen.

- 559 Brieven van landvoogd aartshertog Leopold-Willem van Oostenrijk aan de fiscalen bij de Raad van Brabant en bij de Grote Raad van Mechelen betreffende de publicatie van de boeken “*Defensio Belgarum contra evocationes et peregrina iudicia*” en “*Ius Belgarum circa bullarum pontificiarum receptionem*” van Petrus Stockmans, 1654.
Afschriften. [17de eeuw]. 2 stukken
- 560 Ingekomen brief van Amatus Coriache, officiaal bij de officialiteit te Mechelen, betreffende onder meer het *placet*.
1676. 1 stuk
- 561 Uittreksel uit het register van de zegelrechten in Brabant betreffende de ontvangsten voor de verlening van het vorstelijk *placet* in de jaren 1648, 1650, 1654 en 1656.
Authentiek afschrift. 1686. 1 stuk
- 562 Anonieme nota betreffende het *placet* voor pauselijke verordeningen in dogmatische aangelegenheden.
[17de eeuw]. 1 stuk
- 563 Anonieme aantekening betreffende de bevoegdheid van de vorst om pauselijke verordeningen aan een onderzoek te onderwerpen.
[17de eeuw]. 1 stuk
In het Spaans.
- *** Brief van Antonius Parmentier, professor aan de Faculteit Theologie van de universiteit te Leuven, aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende de *recursus ad principem* en het *placet* voor de publicatie van pauselijke verordeningen.
1709. 1 stuk
Aan te vragen als nr. 58 van deze inventaris.
- 564 Nota van Hermanus Damen en Antonius Parmentier, professoren aan de Faculteit Theologie van de universiteit te Leuven, betreffende de noodzaak van het *placet* voor pauselijke verordeningen in dogmatische aangelegenheden.
1709. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 565 Briefwisseling tussen gevolmachtigd minister markies de Prié en kardinaal d’Alsace betreffende de noodzaak van het *placet* voor pauselijke verordeningen in dogmatische aangelegenheden.
1724. 4 stukken
Bevat een stuk in het Spaans.
- 566 “*Responsio [...] Petri Govarts [...] ad libellum nuper in lucem editum in defensionibus [...] Zegeri Bernardi Van Espen [...] anno 1725.*” Verhandeling van Petrus Govaerts, apostolisch vicaris van ‘s-Hertogenbosch en geestelijk raadsheer bij de Grote Raad van Mechelen, betreffende het *placet* voor pauselijke verordeningen in dogmatische aangelegenheden.
1725. 1 katern
- 567 Verhandeling [van Petrus Govaerts?] voor aartsbisschop T.F. d’Alsace en zijn suffragaanbisschoppen betreffende de discussie tussen Petrus Govaerts en Zeger Bernard Van Espen over de noodzaak van het *placet* voor pauselijke

verordeningen in dogmatische aangelegenheden.

[18de eeuw]. Klad.

2 katernen

Bevat tevens een afschrift van een notariële akte uit 1722 betreffende een vonnis van de Grote Raad van Mechelen tegen Zeger Bernard Van Espen en brieven van N. Sichmans, pastoor van Gestel in Noord-Brabant, en G. Wagemakers, pastoor van Wintelre in Noord-Brabant, aan Petrus Govaerts betreffende andere aangelegenheden.

- 568 Nota van kardinaal d'Alsace betreffende de omzendbrief van de Raad van State van 25 september 1724 aan de Zuid-Nederlandse bisschoppen aangaande onder andere het *placet* voor de publicatie van pauselijke verordeningen.
[18de eeuw]. 1 stuk

2. VERLENING VAN HET PLACET VOOR EN GESCHILLEN OVER DE PUBLICATIE VAN SPECIFIEKE PAUSELIJKE VERORDENINGEN

Inhoud en structuur

Naast stukken die specifiek over het *placet* voor pauselijke verordeningen handelen, werden hier ook een aantal andere archiefbestanddelen over pauselijke verordeningen ondergebracht.

- 569 Beschikkingen van de Geheime Raad betreffende de verlening van het *placet* voor de publicatie van diverse specifieke pauselijke verordeningen.
1622-1685. 1 omslag
- 570 Stukken betreffende de publicatie van de bul *Monitoriale* ten voordele van de erfgenamen van Charles de Bilhé en betwistingen over de rechtsgeldigheid ervan.
1628. 1 omslag
Bevat een stuk in het Spaans.
- 571 Verzoekschrift met bijbehorende stukken van de commissaris-generaal van de franciscanen in de Nederlanden aan de kanselier van Brabant betreffende de verlening van het *placet* voor de publicatie van de bul van paus Urbanus VIII van 19 februari 1628 aangaande het recht van de franciscanen om in hun kerken en kloosters te begraven.
1628. 1 lias en 1 stuk
- 572 Beschikkingen van de Raad van Brabant en de Grote Raad van Mechelen betreffende de publicatie van diverse specifieke pauselijke verordeningen zonder *placet*.
1647-1682. 1 omslag
- 573-574 Stukken betreffende het *privilegium de non evocando*.
Deze stukken kaderen vermoedelijk in de evocatie naar Rome van aartsbisschop Jacobus Boonen en bisschop Antonius Triest van Gent in 1653 wegens hun weigering om zich te onderwerpen aan de bul *In Eminentia*.
Zie ook nr. 575.
- 573 Verklaring van de Congregatie voor het Concilie van Trente betreffende het *privilegium de non evocando*, 1615.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 574 Nota van vier theologen van de dominicaner orde betreffende de vraag of bisschoppen uit de Zuidelijke Nederlanden moeten gehoorzamen aan een dagvaarding door een Romeinse rechtbank.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.

- 575 Brief van aartsbisschop Jacobus Boonen aan de paus [Innocentius X] betreffende zijn onderwerping aan de bul *In Eminentis* van 6 maart 1642, 1653.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
Zie ook nrs. 573-574.
- 576-578 Stukken betreffende de publicatie van pauselijke benoemingsbrieven.
1657-1664, [18de eeuw]. 1 omslag, 2 stukken
- 576 Brief van de Geheime Raad aan de aartsbisschop van Mechelen [Andreas Cruesen] om zich te verantwoorden waarom hij zijn functie uitoefende zonder dat hem het *placet* voor zijn benoeming verleend werd.
1657. 1 stuk
- 577 Verlening van het *placet* voor de bul van Alexander VII van 5 december 1664 aangaande onder andere de benoeming van Franciscus Plesserea, priester van het bisdom Luik, tot bedienaar van de kapel van Sint-Goedele en Sint-Gommarus in de Sint-Romboutskathedraal te Mechelen.
1664. 1 omslag
- 578 Brief van de Geheime Raad aan een niet nader genoemde instantie betreffende de verlening van het *placet* voor de publicatie van de benoemingsbreve van Andrea Mangelli, nuntius te Brussel.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 579 Verzoekschrift van de raadsheer-fiscaal bij de Geheime Raad [aan de Geheime Raad?] om het *placet* te weigeren voor een pauselijke verordening van 1657 betreffende het recht van Rome om pastoors te benoemen.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 580 Briefwisseling tussen de Geheime Raad en de aartsbisschop van Mechelen [Andreas Cruesen] betreffende de *Bulla Cruciata* en de begunstiging hiermee van het koninklijk hospitaal te Mechelen.
1659. 2 stukken
- 581 Stukken betreffende de cassatie van de publicatie van de bul van Clemens X van 15 juni 1675 aangaande de terugkeer van voortvluchtige afvallige regulieren (“*retour des reguliers apostats fugitifs*”) door de Raad van Brabant.
[17de eeuw]. Afschriften. 1 omslag
Bevat tevens afschriften van een brief van Filips IV aan landvoogd markies de Caracena en van landvoogd markies de Caracena aan de Raad van Vlaanderen betreffende het *placet* voor de publicatie van het decreet van het Heilig Officie van 6 september 1657 aangaande verboden jansenistische geschriften, 1659 (zie ook nr. 584 en 595).
- 582 Verordeningen van Innocentius XI en van de Congregatie voor het Heilig Officie, zonder *placet* gepubliceerd door de aartsbisschop van Mechelen.
1680, 1701. Gedrukt. 2 stukken
- 583-587 Stukken betreffende de publicatie van pauselijke verordeningen over verboden geschriften.
1681-1699, [17de eeuw]. 1 omslag, 6 stukken
- 583 Brief van aartshertogin Isabella van Spanje [aan de Raad van Brabant] betreffende het verbod op de publicatie van een decreet van de Congregatie van Kardinalen over de index van verboden boeken, 1633.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk

- 584 Vonnis van de Raad van Brabant betreffende de cassatie van de publicatie zonder *placet* van het decreet van de Congregatie voor het Heilig Officie van 6 september 1657 aangaande verboden jansenistische geschriften, 1657.
Afschrift. [17de eeuw?]. 1 stuk
Zie ook nrs. 595 en 591.
- 585 Briefwisseling tussen de Raad van Brabant en de aartsbisschop van Mechelen [Alphonse de Berghes] betreffende de publicatie zonder *placet* van het pauselijk decreet van 26 juni 1681 aangaande het verbod van een Spaans werk getiteld “*Mystica ciudad de Dios milagro de su omninpotencia et[cetera]*”.
1681. 3 stukken
Zie ook nr. 595.
- 586 Publicatie zonder *placet* van het decreet van paus Innocentius XII van 7 september 1695 aangaande enkele verboden boeken.
1696. 1 omslag
Zie ook nr. 595.
- 587 Brief van Johannus-Baptistus Bussius, internuntius te Brussel, aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende de publicatie van een bul aangaande het verbod van een boek getiteld “*Explication des maximes*” en apostille van Henricus-Josephus Van Susteren, officiaal bij de officialiteit te Mechelen, betreffende het verzoek tot cassatie van de publicatie door de advocaat-fiscaal bij de Raad van Brabant.
1699. stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 588 Brieven van landvoogd Ottone-Enrico markies de Grana aan de Raad van Brabant en van de Raad van Brabant aan de aartsbisschop van Mechelen [Alphonse de Berghes] betreffende de publicatie van een bul [van Innocentius XI] van 20 mei 1682 en de procedure voor de publicatie van dogmatische bullen en breven.
1682. Expedities. 2 stukken
Zie ook nr. 595.
- 589 Stukken betreffende de verlening van het *placet* voor de bul van Innocentius XI van 3 december 1685 aangaande de verlening van aflaten aan wie deelneemt aan de oorlog tegen de Turken.
1686. 1 omslag
- 590 Brief van de kapucijn Cyrille d’Arlon aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende het decreet van paus Pius IV over ongeoorloofde intimiteiten in de biechtstoel.
1697. 1 stuk
- 591 Omzendbrief [van de Geheime Raad?] aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] en de Zuid-Nederlandse bisschoppen betreffende maatregelen om de nieuwigheden en controversen die de godsdienst schade berokkenen uit te bannen, 1697.
Authentiek afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 592 Brief van Joseph de Arze, secretaris van State en Oorlog, aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende een pauselijke breve die bij landvoogd Maximiliaan-Emmanuel van Beieren is binnengekomen.
1699. 1 stuk
In het Spaans.

- 593 Verzoekschrift van de aartsbisschop van Mechelen en de Zuid-Nederlandse bisschoppen [aan de Geheime Raad?] betreffende de toepassing van de verordeningen van Clemens VIII en Urbanus VIII om de groei van de bedelorden in de Zuidelijke Nederlanden aan banden te leggen. [17de eeuw]. 1 stuk
- 594 Anonieme nota betreffende een niet nader genoemde verordening van de Raad van Brabant over de publicatie van een niet nader genoemde pauselijke breve. [18de eeuw]. 1 stuk
- 595 Briefwisseling tussen de Raad van Brabant en de aartsbisschop van Mechelen, decreet van Alexander VII van 14 maart 1658 en brieven van Sabantiano-Antonio Tanara, internuntius te Brussel, Filips IV en landvoogd markies de Caracena betreffende de publicatie van diverse pauselijke verordeningen zonder *placet*. Afschriften. [18de eeuw]. 1 omslag.
 Het betreft het decreet van het Heilig Officie van 6 september 1657 (zie ook nr. 584 en 581), de bul [van Innocentius XI] van 26 juni 1681 (zie ook nr. 585), de bul [van Innocentius XI] van 20 mei 1682 (zie ook nr. 588) en de breve [van Innocentius XII] van 7 september 1695 (zie ook nr. 586).
- 596 Brief van de internuntius te Brussel aan de aartsbisschop van Mechelen betreffende een betwisting tussen de bisschop van Brugge en de Raad van Vlaanderen over de publicatie van een pauselijk decreet zonder *placet*. [18de eeuw?]. 1 stuk

II. VERTEGENWOORDIGING IN WERELDLIJKE INSTELLINGEN

A. ZETEL IN DE STATEN VAN BRABANT EN DEELNAME AAN DE STATEN-GENERAAL

1. STATEN VAN BRABANT¹¹⁴

De Staten van Brabant ontstonden in de veertiende eeuw, toen de Brabantse hertog door geldgebrek gedwongen werd de adel, de clerus en de steden, de sociaaleconomische en politieke machten in het gewest, inspraak te geven in het landsbestuur in ruil voor financiële steun. Ze hadden belangrijke bevoegdheden op fiscaal en politiek vlak. Van de zestiende tot de achttiende eeuw bestond de afvaardiging van de geestelijkheid uit de abt van Affligem, die optrad als leider van de eerste stand, en de abten van Averbode, Dielegem, Grimbergen, Heylisse, Park, Sint-Bernards, Sint-Geertrui, Sint-Michiels, Tongerlo, Villers en Vlierbeek. In 1775 trad ook de abt van Koudenberg toe tot de eerste stand. De aartsbisschop van Mechelen zetelde in de Staten van Brabant als abt van de abdij van Affligem. Hij verwierf deze titel doordat met de bul *De Statu Ecclesiarum* van paus Pius IV (11 maart 1561) de rijke benedictijnerabdij van Affligem bij het aartsbisdom geïncorporeerd werd om de aartsbisschop van een inkomen te voorzien. Dit betekende dat de aartsbisschop van Mechelen de titel van abt mocht dragen, terwijl een prior ter plaatse instond voor de zorg voor het geestelijke leven van de kloosterlingen.¹¹⁵ Aangezien aan de abdij van Affligem een zetel in de Staten van Brabant verbonden was, was de aartsbisschop van Mechelen als abt van deze abdij *ex officio* lid van de Staten van Brabant. Naast de aartsbisschop van Mechelen werden ook de bisschoppen van Antwerpen en 's-Hertogenbosch gedoteerd met een statenabdij, respectievelijk Sint-Bernards en Tongerlo, zodat zij eveneens zitting hadden in de Staten van Brabant.¹¹⁶ De adel werd vertegenwoordigd door dertig à veertig hoge edellieden. De derde stand bestond uit vertegenwoordigers van de vier hoofdsteden van Brabant: Antwerpen, Brussel, Leuven en 's-Hertogenbosch (tot 1629).

a. Stukken betreffende organisatie

Geschiedenis

De Staten van Brabant vergaderden twee keer per jaar: in het voorjaar (maart-april) en in het najaar (oktober-november). Tijdens deze Generale Vergadering werden de bijdragen aan de vorst en de belastingen besproken (cf. *infra*). Het

¹¹⁴ Volgend overzicht is een samenvatting van Augustyn, 'Staten van Brabant', 97-124 en K. Van Honacker, 'Een federale staat', in: P. Janssens (red.), *België in de zeventiende eeuw. De Zuidelijke Nederlanden en het prinsbisdom Luik I*, Gent, 2006, 159-183.

¹¹⁵ Dierickx, *Oprichting*, 97-98.

¹¹⁶ Dierickx, *Oprichting*, 74; Augustyn, 'Staten van Brabant', 100. In 1649 verwierf de abdij van Sint-Bernards opnieuw het recht op een eigen abt, met een zetel in de Staten van Brabant, maar de bisschop van Antwerpen mocht zijn zetel behouden. De abt van Tongerlo nam na de val van 's-Hertogenbosch, vermoedelijk reeds in 1629, zijn plaats in de Staten van Brabant opnieuw in.

convocatierecht lag bij de vorst. In de vroegmoderne tijd werd de Generale Vergadering in principe bijeengeroepen door de landvoogd, maar hij vertrouwde deze taak in de praktijk toe aan de kanselier van Brabant (nr. 610). De Staten van Brabant vergaderden te Brussel. Aanwezigheid was verplicht voor alle leden. Het dagelijkse bestuur van de Staten van Brabant werd tussen twee Generale Vergaderingen waargenomen door de Bestendige Deputatie. Zij was belast met de behandeling van de lopende zaken, de voorbereiding van de Generale Vergadering en de inning en het beheer van de provinciale geldmiddelen. De Bestendige Deputatie was samengesteld uit twee prelaten, twee afgevaardigden van de adel en de buitenburgemeester en de eerste pensionaris van elke hoofdstad. Haar werking, alsook de taken van de griffiers, de thesaurier en de rentmeesters, werden vastgelegd in een reglement dat dateert van 1663 (nr. 601). Zij vergaderden dagelijks, behalve op zaterdagmiddag en op zon- en feestdagen. Het secretariaat van de Staten bestond uit twee griffiers. Zij moesten de verzoekschriften en resoluties optekenen in de registers en de post verdelen onder de afgevaardigden. Daarnaast waren zij actief betrokken bij de comptabiliteit van de Staten. De thesaurier en de rentmeesters of ontvangers stonden in voor de inning van de belastingen.

- 597 Resoluties van de Staten van Brabant betreffende de bevoegdheden van de Bestendige Deputatie en de rentmeesters bij de uitvoering van de fiscale politiek en het beheer van renten, 1594.
Afschrift. [16de eeuw]. 1 katern
- 598 Nota van aartsbisschop Mathias Hovius, Guillielmus De Berghes, bisschop van Antwerpen, en Libert Schaloen, abt van de abdij van Vlierbeek te Kessel-Lo, over een vraag van de abten van Grimbergen en Sint-Geertrui betreffende de bevoegdheden van de eerste stand binnen de Staten van Brabant.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 599 Nota van aartsbisschop Mathias Hovius betreffende de incorporatie van de abdij van Affligem te Hekelgem, gepresenteerd op de vergadering van de Staten van Brabant van 9 december 1600.
Afschrift. [16de eeuw]. 1 stuk
- 600 Brief van de Geheime Raad aan de proost van de abdij van Affligem te Hekelgem [Robertus Estrix], betreffende het opstellen van een ontwerp-bul om een nieuw statuut voor de abdij te verkrijgen, 1657.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 601 Geannoteerde reglementen voor de gedeputeerden van de eerste twee standen binnen de Staten van Brabant, 1663.
Authentieke afschriften. [17de eeuw?]. 3 katernen
Aanwezig in twee exemplaren in het Nederlands en het Latijn.
Verpakt in een gedrukt lofdicht voor de abt van de abdij van Averbode door Arnold Smeesters.
- 602 Verklaring van Ambrosius Capello, bisschop van Antwerpen, waarmee hij zich akkoord verklaart met de beslissing van de landvoogd [Juan-Domingo graaf de Monterey] om voortaan afwisselend een abt van de orde van Premont re en een abt van een andere orde te kiezen als gedeputeerde van de eerste stand binnen de Staten van Brabant.
1674. 1 stuk

- 603 Brieven van landvoogd Carlos hertog de Villahermosa aan de niet-premonstratenzerabten in de Staten van Brabant betreffende hun advies aan de Raad van State over een niet nader gespecificeerd verzoekschrift van de premonstratenzerabten aan de landvoogd.
1675. 3 stukken
- 604 Stukken betreffende de zetel van de aartsbisschop van Mechelen en de bisschop van Antwerpen in de Staten van Brabant en het proces voor de Raad van Brabant daarover tussen de aartsbisschop van Mechelen [Alphonse de Berghes] en de bisschop van Antwerpen [Joannes-Ferdinandus Van Beughem] en de tweede stand binnen de Staten van Brabant.
1687-1688, met retroakten (1662). 1 omslag
- 605 *“Traité dans lequel on voit a quoi le Souverain s’oblige par la Joyeuse [Entrée] en Brabant, les changements qui ont été faits de tems a autre, de qu[el] manière les ecclésiastiques ont obtenu le premier rang aux Etats, de quelles personnes l’ancien Etat de Brabant était composé, et comment a accordé les subsides, les troubles qui y sont survenu du commun par le tiers Etat au sujet des consentements, et généralement le devoir des Etats de Brabant [...]”*.
Verhandelingen van Leo Jan de Pape, hoofd-voorzitter van de Geheime Raad, over de Blijde Inkomst en de drie standen binnen de Staten van Brabant.
Afschrift. [17de eeuw?]. 8 katernen
- 606 Verzoekschrift van Philips Masius aan de Staten van Brabant om zich door zijn oudste zoon Jacques te mogen laten opvolgen als griffier bij de Staten van Brabant.
[17de eeuw]. 1 stuk
- 607 Ingekomen brief van Hermanus Damen, Charles Ghislain Daelman en Antonius Parmentier, professoren aan de Faculteit Theologie van de universiteit te Leuven, om Joannes Arnoldus Crabeels aan te bevelen als gewestelijk ontvanger van de Staten van Brabant te Leuven.
1720. 1 stuk
- 608 Brieven van graaf Vandermeers en van graaf Duras aan de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal de Franckenberg] betreffende de benoeming van een nieuwe ontvanger bij de ontvangerij-generaal van de Staten van Brabant te Brussel.
1794. 2 stukken
- 609 Anonieme aantekening betreffende de samenstelling van de geestelijke stand in de Staten van Henegouwen, Vlaanderen, Luik en Namen.
[18de eeuw]. 1 stuk

b. Stukken betreffende taakuitoefening

De Staten van Brabant hadden voorrechten op het domein van de politiek en de publieke financiën. Onder de noemer ‘Stukken van algemene aard’ worden een aantal archiefbestanddelen beschreven die niet in één van deze twee onderafdelingen ondergebracht konden worden.

(1) *Stukken van algemene aard*

- 610 Convocatiebrieven van de kanselier van Brabant aan de aartsbisschop van Mechelen voor de Generale Vergaderingen van de Staten van Brabant. 1600-1794, met hiaten. 1 pak
- 611 Ingekomen brief van Gaspar Nemius, bisschop van Antwerpen, betreffende een aangelegenheid in de Staten van Brabant. 1643. 1 stuk
- 612 Brief van Philippe-Guillaume de Steenhuis baron van Poederlee, vice-kanselier van Brabant, aan de aartsbisschop van Mechelen [Andreas Cruesen] betreffende een niet nader genoemde zaak. 1657. 1 stuk
- 613 Brieven van de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant aan de aartsbisschop van Mechelen om hem uit te nodigen voor de Generale Vergadering van de Staten van Brabant, met enkele minuten van antwoord van kardinaal de Frankenbergh. 1660-1794, met hiaten. 1 pak
- 614 Brieven van de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant aan de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal de Franckenberg] om hem uit te nodigen voor de Generale Vergadering van de Staten van Brabant op 8 juni 1789 en om het uitstel van die vergadering tot 18 juni 1789 te melden. 1789. 4 stukken
- 615 Briefwisseling tussen de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant en de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal de Franckenberg] betreffende de afwezigheid van de aartsbisschop en andere leden van de Staten van Brabant tijdens de Generale Vergadering, met uittreksels uit het reglement. 1791. 4 stukken
- 616 Afschrift van een brief van de landvoogden Maria-Christina van Oostenrijk en Albrecht van Saksen-Teschen aan de Staten van Brabant betreffende het uitstel van de Generale Vergadering van 8 november 1792, met een geleidebrief van de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant aan de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal de Franckenberg]. 1792. 2 stukken
- 617 Ingekomen brief van n. Lannoy, verstuurd vanuit Everberg, waarin hij zegt geen gevolg te kunnen geven aan de vraag van de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal de Franckenberg] tot het verlenen van een dienst omdat hij niet langer lid is van de Staten van Brabant. 1793. 1 stuk
- 618 Ongeopende brief, verlakt met het zegel van kardinaal de Franckenberg, aan de Staten van Brabant, vergezeld van een geleidebrief van een ongeïdentificeerde afzender aan Carolus Van Beughem, secretaris van kardinaal de Franckenberg. [18de eeuw]. 1 stuk

(2) *Fiscaliteit en financieel beheer*

De financiële bevoegdheden van de Staten van Brabant waren het belangrijkste. Om over de nodige inkomsten voor het landsbestuur en het onderhoud van het leger te kunnen beschikken, diende de vorst een beroep te doen op zijn onderdanen. De goedkeuring van de door hem gevraagde beden en subsidies kwam toe aan de Staten van Brabant. De Staten hadden niet het recht om het voorstel van de vorst te weigeren, maar konden wel voorwaarden, eisen en grieven aan hun goedkeuring verbinden. Hierin lag een deel van hun politieke macht vervat. Een overlapping met de afdeling over de politieke bevoegdheden is bijgevolg onvermijdbaar. Om deze bijdragen aan de vorst te kunnen betalen, hadden de Staten van Brabant het recht om directe en indirecte belastingen te innen. Een groot aantal archiefbestanddelen handelt dan ook over fiscaliteit. De nauwe band tussen de beden en de subsidies die aan de vorst toegekend werden en de omslag van deze sommen over de bevolking in de vorm van belastingen, maakt overlappingen onvermijdelijk. Voor de fiscale vrijstelling van de clerus kan verwezen worden naar het desbetreffende hoofdstuk. Door hun grote financiële autonomie konden de Staten van Brabant eveneens een belangrijke rol spelen bij de uitbetaling van de garnizoenen en het verschaffen van onderdak, voedsel, paarden en karren aan de troepen, alsook bij het toezicht op openbare werken. In een restcategorie treft men onder andere documentatie over met fiscaliteit en financieel beheer verwante thema's, zoals muntslag, handel en visserij, aan.

(a) *Goedkeuring van de bede en de subsidie*

619	Proposities van de kanselier van Brabant aan de Staten van Brabant, 1592-1631. Afschriften. [16de-17de eeuw].	1 omslag
620	Opinies van de eerste twee standen binnen de Staten van Brabant, 1591-1601. Afschriften. [16de-17de eeuw].	1 omslag
621	Opinies van de derde stand binnen de Staten van Brabant, 1592-1600. Afschriften. [16de eeuw].	1 omslag
622	Akten van acceptatie van de regering, 1600-1601. Afschriften. [16de-17de eeuw].	2 stukken
623	Brieven, nota's en resoluties vanwege de vorst en de aartshertogen Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje aan de Staten van Brabant, voornamelijk betreffende de goedkeuring van de bede en het onderhoud van het leger, 1596-1601. Afschriften. [16de-17de eeuw].	1 omslag
624	Verzoekschriften en remonstranties van de Staten van Brabant aan de vorst en de aartshertogen Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje, met apostilles van deze laatste, voornamelijk betreffende de goedkeuring van de bede, het onderhoud van het leger en de naleving van de bepalingen van de Blijde Inkomst, 1594-1600. Afschriften. [16de-17de eeuw].	1 omslag
625	Nota van de eerste stand binnen de Staten van Brabant waarin zij antwoorden op de beschuldigingen van de afgevaardigden van de stad Brussel dat zij sinds de herovering van deze stad verschillende keren het akkoord over de bede hebben	

- uitgesteld.
1600. 1 stuk
- 626 Brieven van de eerste twee standen binnen de Staten van Brabant aan Jean Richardot, hoofd-voorzitter van de Geheime Raad, aan de hertog van Aarschot [Karel van Arenberg] raadsheer bij de Raad van State, en aan de aartshertogen betreffende de voortzetting van een buitengewone subsidie, 1601. Afschriften. 1601. 3 stukken
- 627 Juridisch advies betreffende de toekenning van beden en subsidies in het hertogdom Brabant, afgeleverd op vraag van de vertegenwoordigers van de prelaten en de edelen in de Staten van Brabant, 1607. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 628 Brief van aartshertogin Isabella van Spanje aan de Staten van Vlaanderen betreffende de bede, 1623. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 629 Brief van aartshertogin Isabella van Spanje aan Petrus Peckius, kanselier van Brabant en raadsheer bij de Raad van State, betreffende de onderhandelingen met de hoofdsteden Antwerpen, Brussel en Leuven over de goedkeuring van de bede. 1625. Expeditie. 1 stuk
- 630 Brief van de koning [Filips IV] aan de Staten van Brabant waarin hij zijn erkentelijkheid voor de voortdurende financiële inspanningen van de Staten van Brabant uitdrukt, 1643. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 631 Ontwerp van een brief van de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] aan de Staten van Vlaanderen om hen tot de goedkeuring van een buitengewone subsidie voor de financiering van het leger te manen. 1646. Klad. 1 stuk
- 632 Brief van landvoogd Manuel markies de Castelrodrigo aan de Staten van Brabant betreffende de buitengewone subsidie, 1647. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 633 Brief van landvoogd aartshertog Leopold-Willem van Oostenrijk aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] betreffende onder andere de verdediging van een “*don gratuit*” in de vergadering van de Staten van Brabant, 1648. 1648. 1 stuk
- 634 Brief van Albertus Leoninus, raadsheer bij de Raad van State, en Petrus Peckius [jr.], raadsheer bij de Grote Raad van Mechelen, aan de Staten van Brabant betreffende de bede. Afschrift. [17de eeuw?]. 1 stuk
- 635 Anonieme nota betreffende de beden die door de Staten van Brabant goedgekeurd werden tijdens de periode 1558-1600. [17de eeuw]. 1 stuk

(b) Verdeling en inning van belastingen

- 636 Plakkaat betreffende de toepassing van de bepalingen van het reglement van 16 december 1558 voor de tiende en de twintigste penning, 1560.
Gedrukt. 1561. 1 stuk
- 637 Ontwerpstaat van tarieven voor belastingen op verbruiksgoederen ten gunste van de Staten van Brabant.
[16de eeuw]. 1 katern
- 638 Staat van verpachtingen van de imposten van de Staten van Brabant in het kwartier Antwerpen, 1605.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 639 Resolutie van de prelaten en de edelen binnen de Staten van Brabant betreffende de continuatie van de imposten op de *vier speciën* voor een periode van een half jaar, 1621.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 640 Anonieme aantekening betreffende de belastingsopbrengsten van de Staten van Brabant in maart 1636.
[17de eeuw]. 1 stuk
- 641 Lijst van personen die door de koning vrijgesteld worden van de imposten van de Staten van Brabant, 1636.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 642 Anonieme nota, te presenteren aan de Staten van Brabant, betreffende de onhoudbaarheid van de privileges van de clerus op fiscaal vlak in het licht van de hoge fiscale druk en de economische malaise ten gevolge van de oorlog met de Republiek der Verenigde Provinciën.
1628. 1 stuk
- 643 Beschikking van de Raad van Brabant betreffende de verdeling van de subsidie, 1639.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 644 Verzoekschrift van de prelaten van Brabant aan de landvoogd [Don Francisco de Melo] betreffende hun geschil met de hoofdsteden van Brabant over de verdeling van de buitengewone subsidie van het jaar 1640.
1642. 1 stuk
- 645 Verklaring van C. Vander Slachmolen, overmeier van de vrijheid en het Land van Asse, betreffende de zware fiscale lasten die de bevolking moet opbrengen voor het onderhoud van het regiment van graaf de Bruay.
1649. 1 katern
- 646 Verzoekschrift van Helena Mien, prioeres van het klooster van Onze-Lieve-Vrouw Ter Elze te Zichem, [aan aartsbisschop Andreas Cruesen] om bij de Staten van Brabant te pleiten voor de kwijtschelding van haar achterstallige belastingen.
1658. 1 stuk
- 647 Staat van contributies van Brabantse steden, dorpen en abdijen aan de koning van Frankrijk.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 katern

- 648 Anonieme nota betreffende de inkomsten van de Staten van Brabant, met een staat van tarieven van het hoofdgeld.
[17de eeuw]. 1 stuk
- 649 Anonieme aantekening betreffende onder meer de fiscale vrijstelling van de raadsheren bij de Raad van Brabant en de Brabantse edelen.
[17de eeuw?]. 1 stuk
- 650 Nota van de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant betreffende de verpachting van de imposten op de *vier speciën*.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 651 Verzoekschrift van de Mechelse brandewijnstokers aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende de nieuwe eed die zij moesten zweren volgens de stedelijke ordonnantie van 9 september 1705, vergezeld van de ordonnantie.
[1706]. 2 stukken
- 652 Instructie van de Staten van Brabant betreffende de inning van de twintigste penning.
1711. Gedrukt. 1 stuk
- 653 Beschikking van de Raad van Brabant betreffende de beslechting van het conflict tussen de Staten van Brabant en de pachters van de Brabantse landtol over de goederen waarvoor tol betaald moet worden.
1719. Gedrukt. 1 stuk
- 654 Anonieme nota betreffende de boete die n. Vlemincx, brouwer te Jodoigne, in 1720 kreeg van n. Grimeau, controleur van de Staten van Brabant, wegens ontduiking van de bierimpost.
[18de eeuw]. 1 stuk
- 655 Verzoekschriften van particulieren aan de Staten van Brabant, voornamelijk betreffende fiscale aangelegenheden.
1718-1738, [18de eeuw]. 1 omslag
Bevat onder andere een verzoekschrift van J.B. Boucqueau, advocaat bij de Raad van Brabant, aan de Staten van Brabant, om fondsen voor de samenstelling van een compilatie van wetteksten.
- 656 Attestatie door de collecteurs en schepenen van Borsbeek betreffende de kwaliteit van het bier van Jan Dens, brouwer en herbergier te Borsbeek.
1724. 1 stuk
- 657 Stukken betreffende de bijdrage van het markizaat van Mélin aan de twintigste penning.
Authentieke afschriften. 1744. 1 katern
- 658 Authentiek afschrift van een instructie van keizerin Maria-Theresia aan de ontvangers van de belastingen betreffende de inning van de belastingen in het kwartier Antwerpen tijdens de Franse bezetting, met een afschrift van een brief van F. De Keerle, directeur-generaal van de Raad van Financiën, voor de ontvanger van het kwartier Geel.
1747. 2 stukken

- 659 Reglement voor de stedelijke belasting van twee oorden op ieder halster granen, peulvruchten en zaden in de stad Leuven, 1748.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 660 Aanmaningen van J. Corlier, deurwaarder bij de Raad van Brabant, aan de belastingontvangers van Thorembais-Saint-Trond, Thorembais-les-Béguines, Grand-Rosières, Petit-Rosières en Opprebais om hun aandeel in de lasten voor het jaar 1747 te betalen.
1750-1751. 1 omslag
- 661 Verzoekschrift van n. De Leenheer, substituut procureur-generaal bij het Officie-Fiscaal, aan de Raad van Brabant, betreffende het ongeoorloofd innen van belastingen door de Staten van Brabant.
1791. Gedrukt. 1 stuk
- 662 Anonieme aantekening betreffende de verdeling van 100 gulden over de Waals-Brabantse meierijen volgens het *redressement* van de Raad van Brabant van 2 augustus 1606.
[18de eeuw]. 1 stuk
- 663 Verhandeling met bijbehorende stukken over de eed die de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant van plan is te eisen van de conciërge van de bier- en wijnkelder van de Leuvense universiteit.
[18de eeuw]. 9 katernen
- (c) Verdeling en inning van oorlogslasten
- 664 Anonieme nota betreffende de voorwaarden waaraan de “*superintendant des chariots necessaire au train d’artillerie*” moet voldoen.
[17de eeuw]. 1 katern
- 665 Anonieme nota betreffende de verdeling van de publieke lasten over de onderdanen in oorlogstijd.
[17de eeuw]. 1 katern
- 666 Anonieme nota aan de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant betreffende de verdeling van de lasten voor levering van voedsel aan het Oostenrijkse leger, vergezeld van een brief van H. Van den Broeck, pensionaris van de Staten van Brabant.
1749. 2 stukken
- 667 Stukken betreffende de verdeling van kwartierslasten in het kwartier Antwerpen.
1750, 1754, [18de eeuw]. 1 omslag
- 668 Brief van de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant aan de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal de Franckenberg] betreffende de medewerking van de bisschoppen en de parochiepriesters aan de werving van pioniers voor de verdediging van de Zuidelijke Nederlanden tegen de Franse invallers, met een omzendbrief voor de gemeenten in bijlage.
1793. 2 stukken
- 669 Stukken betreffende het verzoek van n. Le Febvre, raadsheer bij de Raad van Financiën en *Contador des gens de guerre*, aan de Staten van Brabant om een deel van de betaling van de soldij van enkele officieren van de Staten van Vlaanderen

- over te nemen, omdat zij deze lasten niet meer konden dragen.
[18de eeuw]. 1 lias
- 670 Anonieme nota betreffende de naleving van de verordeningen over de verdeling van de kwartierslasten onder de gemeenschap.
[18de eeuw]. Klad. 1 stuk
- (d) Toezicht op openbare werken
- 671 Octrooibrief van keizerin Maria-Theresia aan het stadsmagistraat van Leuven voor de aanleg van de Leuvense Vaart, 1750.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 katern
- 672 Aantekeningen over de mogelijke gevolgen van de aanleg van een kanaal van Gent naar Antwerpen voor Antwerpen en de Brabantse handel.
1751, [18de eeuw]. 1 omslag
- 673 Dossier inzake de visitatie van de bouw van het correctiehuis te Vilvoorde, vergezeld van een brief van architect François Somers aan de aartsbisschop van Mechelen [J.H. de Franckenberg] over het proces dat de Staten van Brabant tegen Laurent-Benoît Dewez, architect van het correctiehuis, hadden ingespannen voor de Raad van Brabant wegens de ondeugdelijke constructie.
1778. 1 stuk en 1 katern
- 674 Verzoekschrift van Jan Baptist Maillet, assistent van de controleur-generaal van de versterkingen van Brussel en Vilvoorde, aan de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant, betreffende de verhoging van de middelen voor het onderhoud van de steenwegen.
[18de eeuw]. 1 stuk
- (e) Overige
- 675 Staat van inkomsten uit geconfiscerde goederen, onder meer van de prins van Oranje, in de ressorten van de Rekenkamers van Brussel en Rijsel voor de jaren 1592-1594, opgemaakt door de thesaurier-generaal van financiën.
1600. 1 katern
Bevat achteraan staten van subsidies en pensioenen aan religieuze ordes en weduwen van katholieke edellieden.
- 676 Lijst met overzicht van jaarlijkse pensioenen te betalen aan edelen, functionarissen en ambtenaren.
[17de eeuw]. 1 katern
- 677 Bestek voor de levering van hout van de Staten van Brabant door n. Foyetens voor de periode 1718-1719.
[18de eeuw]. Klad. 1 stuk
- 678-682 Documentatie.
[17de-18de eeuw]. 1 katern en 5 stukken
- 678 Anonieme nota en aantekening betreffende de muntslag.
[17de eeuw]
Bevat een stuk in het Spaans. 2 stukken

- 679 Anonieme aantekening betreffende de rekening van Philippe de la Fontaine, gepresenteerd in de “*generale audientie*” van 3 april 1703.
[18de eeuw]. 1 stuk
- 680 Anonieme nota’s en aantekeningen betreffende de levering van hout en houtskool aan de raadsheren bij de Raad van Brabant.
[18de eeuw]. 1 katern
- 681 Anonieme nota betreffende de transithandel in het hertogdom Brabant en het graafschap Vlaanderen.
[18de eeuw]. 1 stuk
- 682 Nota betreffende het economische belang van de zeevisserij in de Zuidelijke Nederlanden en de fiscale vrijstellingen en andere maatregelen om deze te bevorderen.
[18de eeuw]. 1 stuk

(3) *Politieke bevoegdheden*

De politieke macht van de Staten van Brabant was een uitvloeisel van het feit dat zij het recht hadden de nieuwe vorst als hertog van Brabant te erkennen. Bij zijn inhuldiging moest de landsheer trouw zweren aan de Blijde Inkomst, het charter waarin de Brabantse rechten en privileges werden opgetekend. De Staten van Brabant zagen erop toe dat de daden van de vorst, bijvoorbeeld op het vlak van benoemingen, binnen het in de Blijde Inkomst vastgelegde kader bleven. De sterke financiële positie van de Staten bracht ook politieke macht met zich mee. Overlapping met het voorgaande is dus onvermijdelijk (cf. *supra*). Doordat de vorst bij de Staten van Brabant moest aankloppen voor geld om de militaire uitgaven te financieren, konden zij invloed uitoefenen op het buitenlands beleid, bijvoorbeeld inzake vredesonderhandelingen met de Republiek. Hierover kan men ook stukken terugvinden in de afdeling over de Staten-Generaal en het hoofdstuk over de Raad van State. Deze overlapping is onvermijdelijk ten gevolge van het gebrek aan homogene bevoegdheidspakketten. Daarnaast kan men hier een aantal archiefbestanddelen terugvinden die kaderen in het toezicht op ‘ondergeschikte’ besturen. Voor archiefbestanddelen die elders geen plaats konden krijgen, werd een restcategorie gecreëerd.

(a) Erkenning van de landsheer en inhuldiging van de landvoogd

- 683 Handschrift met contracten betreffende de verloving en het huwelijk tussen Filips de Goede en Johanna van Castilië en tussen Juan van Castilië en Margareta van Oostenrijk, 1494-1497.
Authentieke afschriften. [15de eeuw?]. 1 deel
- 684 Anonieme nota betreffende het huwelijk van aartshertog Albrecht van Oostenrijk en infante Isabella van Spanje.
[16de eeuw]. 1 stuk
- 685 Brief van de kapucijn Philippus Bruxellensis, biechtvader van Pieter Roose, aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] betreffende de eedaflegging van Francisco markies de Aytona als landvoogd.
[1633]. 1 stuk

- 686 Brief van de hertog van Marlborough aan de stadsmagistraat van Brussel betreffende de verovering van de Zuidelijke Nederlanden door de Anglo-Bataafse coalitie en de soevereiniteitsoverdracht aan Karel III en met de belofte om de wereldlijke en kerkelijke privileges te respecteren, 1706.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 687 Anonieme aantekening betreffende de erkenning van Karel III als soeverein door de Staten van Brabant.
[18de eeuw]. 1 stuk
- 688 Brief van Sanchez de Aguilar, pensionaris van de Staten van Brabant, aan de aartsbisschop van Mechelen [J.H. de Franckenberg], betreffende zijn deelname aan de plechtigheden ter gelegenheid van de inhuldiging van het standbeeld van landvoogd Karel van Lotharingen.
1775. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren in het Frans en in het Nederlands.
- 689 Ingekomen brief van de abt van de abdij van Heylisse te Opheylisse [François-Joseph Brion], vergezeld van een afschrift van een brief van Jozef II aan de Staten van Brabant om het overlijden van keizerin Maria-Theresia, zijn troonsbestijging en de komst van de nieuwe landvoogden aan te kondigen.
1780. 2 stukken
- 690 Geleidebrief van de secretaris van landvoogd Albrecht van Saksen-Teschen aan de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal de Franckenberg] bij het eedformulier met de eed die de landvoogd bij zijn inhuldiging in de handen van de aartsbisschop zal afleggen.
1791. 1 stuk
- (b) Vredesonderhandelingen met de Republiek der Verenigde Provinciën
- 691 Nota van aartsbisschop Mathias Hovius, P. Hornes en L. de Grobbendoncq aan aartshertog Albrecht van Oostenrijk betreffende de noodzaak van een bestand met de Republiek der Verenigde Provinciën.
1602. Expeditie. 1 katern
- 692 Brief van aartsbisschop Mathias Hovius aan de aartshertogen Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje betreffende de nood aan een vredesverdrag met de Republiek der Verenigde Provinciën, 1602.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 katern
- 693 Verzoekschrift gepresenteerd door de aartshertogen Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje aan de verzamelde afgevaardigden van de Staten van Brabant, Vlaanderen, Artesië, Henegouwen en Rijsel betreffende de voortzetting van de oorlog en de vredesonderhandelingen met de Republiek der Verenigde Provinciën, 1604.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 694 Brief van de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Provinciën aan de Staten van Brabant betreffende de te voeren vredesonderhandelingen, 1605.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk

- 695 Instructie van de Staten van Brabant aan graaf d'Estaires betreffende diens missie bij Filips IV over onder andere de zware fiscale lasten, de plunderingen en de economische malaise ten gevolge van de oorlog met de Republiek der Verenigde Provinciën.
1629. 1 katern
- 696 Briefwisseling tussen de aartsbisschop van Mechelen [Andreas Cruesen], de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Provinciën en de landvoogd [aartshertog Leopold-Willem van Oostenrijk] betreffende een betwisting tussen de Brabantse prelaten en Amalia van Solms, weduwe van Frederik-Hendrik van Oranje, over de gebrekkige naleving van de bepalingen van het Verdrag van Munster.
1662-1663. 1 omslag
- 697 Anonieme nota betreffende de wapenstilstand met de Republiek der Verenigde Provinciën.
[17de eeuw]. 1 stuk
- (c) Brabantse Omwenteling
- 698 Briefwisseling tussen de Staten van Brabant en landvoogden Maria-Christina van Oostenrijk en Albrecht van Saksen-Teschen en landvoogd ad-interim Jozef graaf de Murray betreffende het protest tegen de januari-decreten van keizer Jozef II.
1787. Gedrukt. 4 stukken
- 699 Brief van de Staten van Brabant aan de Raad van Brabant betreffende de maatregelen die genomen moeten worden nadat de kanselier van Brabant op de Brusselse Grote Markt uitgejouwd werd toen hij een vergadering van de Staten van Brabant bijwoonde.
1787. Gedrukt. 1 stuk
- 700 "*Traité d'union et établissement du Congrès Souverain des États Belgiques Unis*". Verklaring van de Staten-Generaal over de soevereiniteit van de Zuidelijke Nederlanden onder het bestuur van het Soeverein Congres.
1790. Gedrukt. 1 stuk
- 701 Verzoekschrift van de Staten van Vlaanderen aan de aartsbisschop van Mechelen [kardinaal de Franckenberg] betreffende het opdragen van een mis ter ere van de gesneuvelden van de Brabantse Omwenteling.
1790. 1 stuk
- 702 Ordonnantie van keizer Leopold II betreffende de maatregelen tegen samenscholing en verstoring van de openbare orde.
1791. Gedrukt. 1 stuk
- 703 "*Procès verbal de la Cour à Mons du 24 mars 1791 [...]*" Protestschrift van de Raad van Henegouwen betreffende de reorganisatie van de Raad door de keizer [Leopold II], vergezeld van een anonieme geleidebrief.
1791. Gedrukt. 2 stukken
- 704 Verzoekschrift van n. De Leenheer, substituut procureur-generaal bij het Officie-Fiscaal, aan de Raad van Brabant en een vonnis van de Raad van Brabant inzake de betwisting van de legitimiteit van de Raad van Brabant door de Staten van

- Brabant.
1791. Gedrukt. 2 stukken
- (d) Toezicht op ondergeschikte besturen
- 705 Stukken betreffende de benoeming van Philippe-Guillaume de Steenhuis baron van Poederlee tot adjunct-kanselier van Brabant en de moeilijkheden aangaande de aanvaarding van zijn benoeming door de Raad van Brabant en de Staten van Brabant.
1658-1661. 1 omslag
Bevat stukken in het Spaans.
- 706 Brief van Leo Jan de Pape, destijds raadsheer en advocaat-fiscaal bij de Raad van Brabant, en nota voor de Staten van Brabant betreffende de vraag of de kanselier van Brabant geboren moet zijn in Brabant, naar aanleiding van het protest van de prelaten en de edelen tegen de benoeming van Philippe-Guillaume de Steenhuis baron van Poederlee tot kanselier van Brabant.
[na 1672]. Gedrukt. 1 katern
Bevat tevens een handgeschreven uittreksel daaruit.
- 707 Stukken betreffende de betwisting tussen Guillaume-Philippe de Herzelles, kanselier van Brabant, en Pierre De Backer, eerste deurwaarder bij de Raad van Brabant, betreffende het gebruik van de portierswoning ("*la conciergerie*") van de Raad van Brabant.
1691-1692. 1 lias
- 708 Resolutie van de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant betreffende de vernieuwing van de stadsmagistraat van Brussel en van Leuven, 1706.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 709 Resolutie van de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant betreffende het ontslag van jonker Herman Vanderhenim van Nedersteyn, stadhouder van het Brabants Leenhof te Mechelen, 1717.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 710 Ingekomen brief van H. Van den Broeck, pensionaris van de Staten van Brabant, met een afschrift van een brief van de Staten van Brabant betreffende de aanwezigheid van protestanten in de ambtenarij en het leger na het Anglo-Bataafs bewind.
1718. 2 stukken
- 711 Anonieme nota aan de landvoogden [Maria-Christina van Oostenrijk en Albrecht van Saksen-Teschen] betreffende de kandidaten voor de vernieuwing van de Antwerpse stadsmagistraat in 1786.
[18de eeuw]. 1 stuk
- (e) Overige
- 712 Verklaringen van diverse personen, zowel geestelijken als leken, betreffende de slechte behandeling van de gevangenen en andere mistoestanden in de Steenpoortgevangenis te Brussel.
1632. 1 lias

- 713 Verzoekschrift van de afgevaardigden van de adel en de steden in de Staten van Gelre aan de landvoogd betreffende de handhaving van de oude privileges na de toelating van de bisschop van Roermond tot de Staten van Gelre. [17de eeuw?]. 1 katern
- 714 Anonieme nota waarin aan de hand van enkele voorbeelden wordt aangetoond dat bijzondere rechtbanken en jointes in bepaalde gevallen niet in strijd zijn met de bepalingen van de Blijde Inkomst. [18de eeuw]. 1 stuk

2. STATEN-GENERAAL¹¹⁷

De Staten-Generaal waren een vergadering van afgevaardigden van de verschillende provinciale statenvergaderingen. Het ontstaan van de instelling en de eerste vergadering in 1464 kunnen gesitueerd worden in de centralisatiepolitiek van de Bourgondische hertog Filips de Goede. Waar de Staten-Generaal in de vijftiende en de eerste helft van de zestiende eeuw nog regelmatig samengeroepen werden, gebeurde dit na 1576 nog maar zelden (enkel in 1598, 1600 en 1632-1634). De afgevaardigden werden door de provinciale statenvergaderingen gekozen uit de leden van de drie standen. Mathias Hovius en Jacobus Boonen namen als afgevaardigden van de eerste stand binnen de Staten van Brabant deel aan de vergaderingen van de Staten-Generaal van respectievelijk 1600 en 1632-1634.¹¹⁸ Aartsbisschop Hovius opende, op voorstel van de Staten van Brabant, in 1600 de rij van voorzitters. Het voorzitterschap was roterend: om de drie dagen werd iemand anders gekozen om de vergadering te presideren. Het was de taak van de voorzitter om aan het einde van de bijeenkomst de agendapunten voor de volgende dag bekend te maken en de stemmen op te nemen om ze vervolgens over te maken aan de griffier.¹¹⁹ De notulen van de vergaderingen van de Staten-Generaal, uitgegeven door Louis-Prospèr Gachard, geven een beeld van de activiteit van de aartsbisschop in de Staten-Generaal.¹²⁰ Zowel Hovius als Boonen kwamen verschillende malen tussen in de vergaderingen en werden afgevaardigd om te onderhandelen met de aartshertogen Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje. Boonen werd bovendien gekozen om te onderhandelen met de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Provinciën. Hun belangrijkste domeinen van bekommernis waren de fiscale privileges van de clerus en de vredesonderhandelingen met de Republiek.¹²¹

¹¹⁷ Volgend overzicht is vooral een samenvatting van R. Wellens, 'Staten-Generaal (1464-1795)' in: E. Aerts e.a. (eds.), *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795)* I (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Studia, 55), Brussel, 1994, 65-75.

¹¹⁸ L.-P. Gachard, *Actes des États Généraux de 1600*, Brussel, 1849, 99; Idem, *Actes des États Généraux de 1632* I, Brussel, 1853, 1.

¹¹⁹ Gachard, *États Généraux de 1600*, 116-118.

¹²⁰ L.-P. Gachard, *Actes des États Généraux de 1600*, Brussel, 1849; Idem, *Actes des États Généraux de 1632*, Brussel, 1853-1866.

¹²¹ Gachard, *États Généraux de 1600*, 964; Idem, *États Généraux de 1632* II, 753-754.

a. Stukken betreffende organisatie

Geschiedenis

Het convocatierecht berustte, zoals bij de provinciale statenvergaderingen, bij de vorst en zijn vertegenwoordigers, ondanks talrijke pogingen van de Staten-Generaal om op eigen initiatief te mogen vergaderen. Men vergaderde in de zeventiende eeuw steeds te Brussel. De afgevaardigden van de provinciale statenvergaderingen hadden geen beslissingsmacht. Alle beslissingen werden genomen op het niveau van de provinciale statenvergaderingen. De taak van de afgevaardigden bestond uit het aanhoren van de voorstellen van de vorst en het meedelen van de beslissingen van hun opdrachtgevers tijdens de volgende zitting van de Staten-Generaal.

- 715 Briefwisseling tussen landvoogd Francisco markies de Aytona en de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] betreffende de ontbinding van de Staten-Generaal.
1634. 3 stukken
Bevat stukken in het Spaans.
- 716 Nota van de Staten van Rijsel, Dowaaï en Orchies aan de Grote Raad van Mechelen waarin zij argumenteren waarom zij [in de Staten-Generaal] voorrang hebben op de Staten van Namen, die daarover een verzoekschrift gestuurd hadden aan de Grote Raad van Mechelen.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 katern

b. Stukken betreffende taakuitoefening

Alhoewel de bevoegdheden van de Staten-Generaal nooit formeel afgebakend werden, situeerden haar belangrijkste activiteiten zich op het domein van de financiën en de buitenlandse politiek. Doordat zij beslisten over de toekenning van de bede, beschikten ze over een drukingsmiddel om invloed uit te oefenen op het beleid van de vorst, vooral inzake oorlogsvoering aangezien de meeste aanvragen tot beden militair gemotiveerd waren.

(1) *Staten-Generaal van 1600*

Inhoud en structuur

De Staten-Generaal van 1600 werden bijeengeroepen om tot een regeling over de bede te komen teneinde de financiële noden die veroorzaakt werden door de oorlog met de Republiek der Verenigde Provinciën te ledigen.¹²² De volgende stukken handelen dan ook hoofdzakelijk over de goedkeuring van de bede, maar ook over het onderhoud van het leger en de onderhandelingen met de Republiek der Verenigde Provinciën. Daardoor zijn overlappingsen met de Staten van Brabant en de Raad van State niet uit te sluiten.

- 717 Staat van kosten voor het onderhoud van de troepen die door de aartshertogen Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje [aan de Staten-Generaal?]

¹²² Van Honacker, 'Federale staat', 162.

- gevraagd werden.
[1600?]. 1 katern
- 718 Verzoekschriften en proposities van de aartshertogen Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje aan de Staten-Generaal, voornamelijk betreffende de goedkeuring van de bede, het onderhoud van het leger en de oorlog met de Republiek der Verenigde Provinciën, 1600.
Afschriften. [1600?]. 1 omslag
- 719 Opinions van de provinciale statenvergaderingen aangaande de verzoeken van de aartshertogen Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje aan de Staten-Generaal, voornamelijk betreffende de goedkeuring van de bede en het onderhoud van het leger, 1600.
Afschriften. [1600?]. 1 omslag
- 720 Brieven, nota's en resoluties vanwege de aartshertogen Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje aan de Staten-Generaal, voornamelijk betreffende het onderhoud van het leger, 1600.
Afschriften. [1600?]. 1 omslag
- 721 Resoluties, adviezen en nota's van de Staten-Generaal en verzoekschriften en remonstranties van de Staten-Generaal aan de aartshertogen Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje, voornamelijk betreffende de goedkeuring van de bede, het onderhoud van het leger en de oorlog met de Republiek der Verenigde Provinciën, 1600.
Afschriften. [1600?]. 1 omslag
- 722 Brief van de Staten-Generaal aan de soldaten van het Spaanse leger in het kamp van aartshertog Albrecht van Oostenrijk betreffende onder andere munitie en uitbetaling van soldij, 1600.
Afschrift. 1600. 1 stuk
- 723 Verslag van de onderhandelingen met de Staten van Holland en Zeeland door de graaf van Bassigny [Gerard van Hoorne], de heer van Bicht [Philippus Beningh], en Hendrik De Codt, griffier en pensionaris van Ieper, als afgevaardigden van de Staten-Generaal.
1600. 1 katern

(2) *Staten-Generaal van 1632-1634*

Inhoud en structuur

De vredesbesprekingen met de Republiek der Verenigde Provinciën vormde het hoofdthema van de Staten-Generaal van 1632-1634.¹²³ De meeste archiefbestanddelen in deze afdeling handelen dan ook over deze vredesonderhandelingen, en in het bijzonder over de rol die de hertog van Aarschot, Filips-Karel van Arenberg, daarin speelde. Hij was eerst afgevaardigde van de Staten-Generaal om te onderhandelen met de opstandige gewesten en werd vervolgens in het kader van die onderhandelingen ook naar Madrid gestuurd om

¹²³ Van Honacker, 'Federale staat', 162.

- van Filips IV de nodige volmachten te verkrijgen. Hij werd er echter op bevel van de koning gearresteerd wegens betrokkenheid bij de samenzwering der edelen.¹²⁴
- 724 Opinie van de Staten van Namen betreffende de onderhandelingen met de Republiek der Verenigde Provinciën over een vredesverdrag, 1633. Authentiek afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 725 Ingekomen brieven van Charles Schotte, pensionaris van Brussel en afgevaardigde van de Staten van Brabant in de Staten-Generaal, en brief van Charles Schotte aan de Staten-Generaal betreffende de zending van de hertog van Aarschot [Filips-Karel van Arenberg] naar Madrid en de arrestatie, ondervraging en opsluiting van de hertog van Aarschot wegens vermeende betrokkenheid bij de samenzwering der edelen. 1633-1634. 8 stukken
- 726 Brief van een ongeïdentificeerde afzender aan de hertog van Aarschot [Filips-Karel van Arenberg] over de instructie van 11 mei [1633] van de koning [Filips IV] aan de hertog van Aarschot betreffende de beloften die hij kon doen bij de onderhandelingen met de Republiek der Verenigde Provinciën, 1634. Afschrift. 1634. 1 stuk
In het Spaans.
Aanwezig in twee exemplaren.
- 727 Ontwerp van een brief van aartsbisschop Jacobus Boonen [aan Charles Schotte] betreffende de onderhandelingen met de Republiek der Verenigde Provinciën. 1634. Klad. 1 stuk
Zie ook nr. 728.
- 728 Anonieme aantekeningen met de sleutel tot een geheimschrift. [1634]. 2 stukken
- 729 Brief van de hertog van Aarschot [Filips-Karel van Arenberg] aan de koning [Filips IV] en verklaring van Geronimo de Villanueva betreffende een discussie die de hertog van Aarschot had met prins de Espinoy, prins de Barbanzon en graaf de Henin over politieke aangelegenheden, 1634. Authentiek afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
In het Spaans.
- 730 Geapostilleerde brief van Charles Schotte aan n. Gobelinus, secretaris van de hertog van Aarschot, betreffende enkele brieven die hij van hem gekregen had. 1634. Expeditie. 1 stuk
- 731 Afschrift van een brief van *père* Philippe [Philippus Bruxellensis, biechtvader van Pieter Roose] betreffende onder meer de arrestatie van de hertog van Aarschot [Filips-Karel van Arenberg], vergezeld van een ingekomen geleidebrief van de kapucijn Charles van Arenberg, broer van de hertog van Aarschot. 1634. 1 stuk

¹²⁴ Zie R. Vermeir, 'Le duc de Aarschot et les conséquences de la conspiration des nobles (1632-1640)', in: H. Soly en R. Vermeir (eds.), *Beleid en bestuur in de oude Nederlanden. Liber amicorum prof. dr. M. Baelde*, Gent, 1993, 477-490; Idem, *In staat van oorlog: Filips IV en de Zuidelijke Nederlanden, 1629-1648*, Maastricht, 2001.

- 732 Staat van ontvangsten en uitgaven voor reis- en verblijfskosten, vermoedelijk
gedaan door de hertog van Aarschot [Filips-Karel van Arenberg] tijdens zijn
zending naar Madrid in 1633-1634.
[17de eeuw]. 1 stuk

B. RAADSHEER BIJ DE RAAD VAN STATE EN DEELNAME AAN VOORLOPIGE BESTUREN

1. RAAD VAN STATE¹²⁵

De oprichting van de Raad van State door keizer Karel V in 1531 was de formele bekroning van een evolutie die reeds was ingezet aan het begin van de vijftiende eeuw. Toen lieten de Bourgondische hertogen zich in het landsbestuur bijstaan door een Hofraad. Hieruit groeiden de zgn. Collaterale Raden, waar naast de Raad van State ook de Geheime Raad en de Raad van Financiën deel van uitmaakten.¹²⁶ De bedoeling was de hoge adel opnieuw te betrekken bij het bestuur door hen een plaats te geven in de Raad van State. In de loop van de zestiende eeuw verminderde de invloed van de adel door de intrede van een aantal juristen. Tijdens de regering van de aartshertogen Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje nam het aantal adellijke raadsheren aanvankelijk opnieuw toe. Na de mislukte samenzwering van de adel zou zij echter helemaal uit de Raad van State verdwijnen. De activiteiten van de Raad van State bleven sindsdien grotendeels beperkt tot administratieve aangelegenheden. Tijdens het Anjouaans bewind schafte koning Filips V in 1702 de Collaterale Raden af en verving ze door de Koninklijke Raad. Na de slag bij Ramillies (23 mei 1706) en de gedeeltelijke herovering van de Zuidelijke Nederlanden door de Anglo-Bataafse geallieerden werd in de veroverde gebieden opnieuw een Regentschapsraad van State en een Raad van Financiën opgericht. De Geheime Raad bleef afgeschaft. De Regentschapsraad van State zou tot haar opheffing in februari 1716 ook de bevoegdheden van de Geheime Raad uitoefenen. Op 2 januari 1718 werd de Raad van State opnieuw opgericht. Tot het herstel van de Collaterale Raden in 1725 zou zij tevens de taken van de Geheime Raad en de opnieuw afgeschaft Raad van Financiën uitoefenen. Vanaf het midden van de achttiende eeuw werd het lidmaatschap van de Raad van State een louter honoraire kwestie. Zij werd nog maar zelden samengeroepen en haar feitelijke bevoegdheden werden overgenomen door de Geheime Raad.

¹²⁵ Volgend overzicht is hoofdzakelijk gebaseerd op M. Baelde en R. Vermeir, 'Raad van State (1531-1702, 1718-1787, 1790-1794)', in: E. Aerts e.a. (eds.), *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795)* I (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Studia, 55), Brussel, 1994, 265-282. Zie verder ook R. De Schryver, 'Koninklijke Raad (1702-1711)', in: E. Aerts e.a. (eds.), *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795)* I (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Studia, 55), Brussel, 1994, 284-285; H. De Schepper, 'Geheime Raad (1504-1794)', in: E. Aerts e.a. (eds.), *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795)* I (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Studia, 55), Brussel, 1994, 297-298.

¹²⁶ De Geheime Raad was bevoegd voor de landsheerlijke '*gracie, justicie ende policie*'. De bevoegdheden van de Raad van Financiën lagen vooral op het terrein van domeinbeheer en fiscaliteit. Zie De Schepper, 'Geheime Raad', 295-324 en H. Coppens m.m.v. M. Baelde, 'Raad van Financiën (1531-1795)', in: E. Aerts e.a. (eds.), *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795)* II (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Studia, 55), Brussel, 1994, 497-552 voor een overzicht van de geschiedenis, organisatie, bevoegdheden en activiteiten van deze instellingen, alsook verwijzingen naar literatuur en archief.

Het lidmaatschap van de aartsbisschoppen van Mechelen werd bestudeerd door Jean Houssiau.¹²⁷ In tegenstelling tot zijn zetel in de Staten van Brabant, was de aartsbisschop niet ambtshalve raadsheer bij de Raad van State. Hij werd zoals de andere raadsheren benoemd door middel van een patentbrief (nr. 753). De benoeming tot aartsbisschop en de benoeming tot raadsheer vielen bijgevolg niet samen, maar werden vaak door enkele jaren gescheiden. Bijna alle aartsbisschoppen van Mechelen zijn raadsheer van State geweest. Enkel Joannes Hauchinus en Joannes de Wachtendonck zijn nooit tot raadsheer benoemd. Antoine Perrenot de Granvelle en Humbertus-Guilielmus de Precipiano waren al lid van de Raad van State voordat ze tot aartsbisschop benoemd werden.¹²⁸ Wat de activiteiten van de aartsbisschoppen in de Raad van State betreft, stelden Hugo De Schepper en Jean Houssiau voor respectievelijk Mathias Hovius en Alphonse de Berghes vast dat zij de vergaderingen regelmatig bijwoonden en zich hoofdzakelijk, doch niet uitsluitend, interesseerden voor de kerkelijke aangelegenheden die in de Raad besproken werden.¹²⁹ In de vermelde ordonnantie van 2 januari 1718 werd voorzien dat de aartsbisschop van Mechelen door de landvoogd uitgenodigd kon worden om de vergaderingen bij te wonen indien er kerkelijke zaken behandeld werden.¹³⁰

a. Stukken betreffende organisatie

Geschiedenis

De Raad van State telde twaalf raadsheren en één secretaris. De landvoogd, *ex officio* het hoofd van de Raad, bepaalde de frequentie, de plaats en de agenda van de vergaderingen. Het voorzitterschap kwam toe aan de hoofd-voorzitter van de Geheime Raad. Hij leidde de vergaderingen, vroeg het advies van de raadsheren en formuleerde het eventuele eindadvies. De vorst benoemde de raadsheren en kon hen naar believen ook weer afzetten. De benoeming gold enkel voor de duur van de regeerperiode van de vorst. Zijn opvolger kon het lidmaatschap eventueel verlengen. Aan het lidmaatschap was sinds de regering van Filips II een salaris van 1200 pond per jaar, plus onkostenvergoedingen en andere voordelen, verbonden. Door deze royale vergoeding was het lidmaatschap van de Raad van State een geëerd ambt.

Inhoud en structuur

Wat de stukken over de organisatie betreft, valt op dat deze, in tegenstelling tot de stukken over de taakuitoefening, hoofdzakelijk dateren uit de periode aan het einde van de zeventiende eeuw. Toen waren Alphonse de Berghes en Humbertus-

¹²⁷ J. Houssiau, 'L'archevêque de Malines, conseiller d'État au XVIIe siècle', in: R. De Smedt (ed.), *Mechliniensia in honorem prof. em. dr. Constantini Van de Wiel septuagenarii. Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 98 (1995) 81-91.

¹²⁸ Houssiau, 'Archevêque', 85-86. Zie ook bijlage A.

¹²⁹ H. De Schepper, *De Kollaterale Raden in de katholieke Nederlanden van 1579 tot 1609: studie van leden, instellingen en algemene politiek I*, onuitgegeven doctoraatsproefschrift Geschiedenis, Katholieke Universiteit Leuven, 222-223; Houssiau, 'Archevêque', 87-91.

¹³⁰ J. Lefèvre, *Documents sur le personnel supérieur des Conseils collatéraux du gouvernement des Pays-Bas pendant la dix-huitième siècle* (Académie royale de Belgique. Commission royale d'Histoire. Publications in 8°, 54), Brussel, 1941, 57-58.

Guilielmus de Precipiano aartsbisschop van Mechelen. De perikelen rond de toelating van de Precipiano, die als raadsheer bij de Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië te Madrid recht had om in de Raad van State te zetelen¹³¹, tot de vergaderingen in 1680-1682, alsook de uitbetaling van zijn salaris en de geschillen met de hoofd-voorzitter van de Geheime Raad, Albert de Coxie, over de *préséance* tijdens de bijeenkomsten hebben heel wat interessante archiefbestanddelen nagelaten.

733-736	Reglementen voor de Raad van State. [17de eeuw].	2 katernen en 2 stukken
733	1531. Afschrift. [17de eeuw]. Aanwezig in drie exemplaren.	1 katern
734	1555. Afschrift. [17de eeuw]. In het Spaans en voorzien van annotaties.	1 katern
735	1588. Authentiek afschrift. [17de eeuw].	1 stuk
736	1595. Afschrift. [17de eeuw?]. In het Spaans vertaald uit het Frans.	1 stuk
737	Brief van de Geheime Raad aan de koning [Filips IV] betreffende de nieuwe reglementen voor de Geheime Raad, de Raad van State en de Raad van Financiën, 1632. Afschrift. [17de eeuw].	1 stuk
738	Brief van Charles de Hovyne, hoofd-voorzitter van de Geheime Raad, aan de aartsbisschop van Mechelen [Andreas Cruesen] om hem te feliciteren met zijn benoeming tot raadsheer bij de Raad van State. 1663.	1 stuk
739	Dossier inzake de toelating van aartsbisschop H.G. de Precipiano, destijds bisschop van Brugge en raadsheer bij de Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië te Madrid tot de Raad van State in 1680 en zijn protocollaire plaats daarin. 1683, [17de eeuw]. Bevat stukken in het Spaans.	1 omslag
740	Stukken betreffende aartsbisschop Alphonse de Berghes' interim-voorzitterschap van de Raad van State bij afwezigheid van de hoofd-voorzitter van de Geheime Raad. 1687.	1 omslag
741-752	Stukken betreffende de plaats en de protocollaire voorrang van aartsbisschop H.G. de Precipiano in de Raad van State en de betwistingen daarover met Albert de Coxie, hoofd-voorzitter van de Geheime Raad. 1663-1695, [17de eeuw].	3 omslagen, 1 katern, 13 stukken

¹³¹ Zie nr. 758 van deze inventaris.

- 741 Verordening van aartshertogin Isabella van Spanje betreffende de rol van de anciënniteit bij het bepalen van het voorrangsrecht in de bestuursraden in de Nederlanden, 1623.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 742 Brieven van Filips IV aan aartshertogin Isabella van Spanje betreffende respectievelijk de wedde van de raadsheren van de Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië te Madrid en de protocollaire voorrang van markies de Leganez, voorzitter van de Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië te Madrid, in de bestuursraden in de Nederlanden, 1629 en 1630.
Afschriften. [17de eeuw]. 2 stukken
Aanwezig in twee exemplaren.
- 743 Beschikking van aartshertogin Isabella van Spanje inzake de voorrang van de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] en de bisschop van Gent [Antonius Triest] in de Raad van State, 1633.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
Aanwezig in vijf exemplaren.
- 744 Brief van koningin-regentes Maria-Anna van Oostenrijk aan de landvoogd [Juan-Domingo graaf de Monterey] betreffende de protocollaire voorrang van de hoofdvoorzitter van de Geheime Raad in de Raad van State, 1673.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 745 Ingekomen brief van Jean Vecquer betreffende de protocollaire voorrang in de Raad van State en de benoeming van de deken van [het kapittel van Onze-Lieve-Vrouw te] Dendermonde en afschrift van een geleidebrief van Andreas Cruesen aan n. Vander Prete, raadsheer bij de Geheime Raad, bij consulten [van de Raad van State?] voor de benoeming van dekens voor de kapittels van Sint-Jacob te Leuven en Onze-Lieve-Vrouw te Dendermonde.
1663. 2 stukken
- 746 Stukken betreffende het proces voor de Grote Raad van Mechelen tussen markies de Mottes, thesaurier-generaal van financiën, en Jean-Baptiste Christyn, raadsheer bij de Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië te Madrid, over de plaats en de protocollaire voorrang van Jean-Baptiste Christyn in de Raad van State.
1683, [17de eeuw]. 1 omslag
Bevat stukken in het Spaans.
- 747 Brief van historicus Jacques baron le Roy aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende onder andere de oprichting van de Geheime Raad en de Raad van State.
1693. 1 stuk
- 748 Brieven van Daniel Papebrochius s.j. aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende de plaats en de protocollaire voorrang van de aartsbisschop in de Raad van State, vergezeld van een nota betreffende de zetel en de protocollaire voorrang van de aartsbisschop van Mechelen in de Staten van Brabant.
1693, 1695. 4 stukken
- 749 Beschikking van Karel II inzake het geschil tussen de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] en de hoofdvoorzitter van de Geheime Raad over de voorrang in de Raad van State, 1698.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.

- 750 Nota's om aan te tonen dat de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] voorrang heeft op de hoofd-voorzitter van de Geheime Raad.
[17de eeuw]. 1 omslag
Bevat stukken in het Spaans.
- 751 Nota van de Raad van Vlaanderen aan de Raad van State betreffende het voorrangrecht van de voorzitter van de Raad van Vlaanderen.
[17de eeuw]. 1 katern
- 752 Diverse stukken dienende tot bewijs van de plaats en de voorrang van de aartsbisschop van Mechelen in de Raad van State, vermoedelijk bij elkaar gebracht door H.G. de Precipiano.
[17de eeuw]. 1 omslag
Bevat onder andere brieven van Pieter Roose, hoofd-voorzitter van de Geheime Raad, aan de aartsbisschop van Mechelen, destijds Jacobus Boonen, 1642.
- 753 Patentbrief voor aartsbisschop Alphonse de Berghes betreffende zijn benoeming tot raadsheer bij de Raad van State, 1673.
Authentiek afschrift. 1693. 1 stuk
- 754 Instructie van landvoogd Maximiliaan-Emmanuel van Beieren en van de graaf van Bergeyck voor de Rekenkamer betreffende de uitbetaling van de vergoeding van de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] als raadsheer bij de Raad van State, 1698.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 755 Beschikking van Filips IV betreffende de uitbetaling van de wedde van Bauduin Van Piet, raadsheer bij de Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië te Madrid, nadat hij naar de Nederlanden kwam om te zetelen in de Geheime Raad, 1658.
Authentiek afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
Aanwezig in twee exemplaren.
- 756 Reglement van Filips de Goede voor de Orde van het Gulden Vlies, 1429.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 katern
- 757 Nota [aan landvoogdes Maria-Elisabeth van Oostenrijk] betreffende de wenselijkheid van de wederaanstelling van de aartsbisschop van Mechelen en de kanselier van Brabant tot raadsheer bij de Raad van State en van een geestelijke tot raadsheer bij de Geheime Raad na de reorganisatie van de Collaterale Raden in 1725 en een omzendbrief [van kardinaal d'Alsace] aan de bisschoppen van Gent, Antwerpen, Brugge, Ieper en Roermond.
1725. 2 stukken
- 758 Uittreksel uit het reglement voor de Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië te Madrid (artikel 62) betreffende de toelating van de raadsheren bij de Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië te Madrid tot de Raad van State, 1700.
[18de eeuw]. 1 stuk
Aanwezig in vier exemplaren.

- 759 Anonieme nota betreffende de uitoefening van de bevoegdheden van de afgeschafte Geheime Raad door de Raad van State en een uittreksel uit de resoluties van de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Provinciën, 1709.
[18de eeuw]. 1 omslag
- 760 Resolutie van de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Provinciën betreffende een jurisdictiegeschil tussen de Raad van State en de Raad van Brabant, 1710.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk

b. Stukken betreffende taakuitoefening

De Raad van State had volgens de ordonnantie van 1531 tot taak om de landvoogd advies te verstrekken over ‘de grote en belangrijkste aangelegenheden, en die welke de toestand, het beleid, het bestuur, de veiligheid en de verdediging van het land betreffen, tenzij de landvoogd het nodig acht ook over andere zaken de Raad van State te horen’ (nr. 733). Haar bevoegdheid kon, naargelang van de inzichten van de landvoogd of de richtlijnen van de vorst, bijna alles omvatten. Zij liet zich vooral in met landsverdediging, binnenlandse veiligheid en buitenlands beleid. De Raad van State was echter een zuiver raadgevend orgaan zonder beslissingsmacht.

Conform de belangrijkste domeinen van bemoeienis van de Raad van State, werden de stukken betreffende taakuitoefening gegroepeerd in twee onderafdelingen: ‘Defensie en buitenlands beleid’ en ‘Binnenlands beleid’. In tegenstelling tot de archiefbestanddelen in de vorige afdeling dateren de meeste documenten in deze afdeling uit de periode van het episcopaat van Jacobus Boonen (lid van de Raad van State sinds 1630). Dit is te verklaren doordat de Raad van State in deze periode dichter bij het landsbestuur betrokken was dan daarvoor of daarna het geval was¹³², alsook door de reeds meermaals aangehaalde grote politieke activiteit van Boonen. Onder de noemer ‘Algemeen’ werden een aantal convocatiebrieven (gericht aan aartsbisschop Alphonse de Berghes beschreven.

(1) *Stukken van algemene aard*

- 761 Brieven van Filips IV aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] als lid van de Raad van State betreffende diens rol in het landsbestuur.
1627-1629, 1644-1648 5 stukken
Bevat stukken in het Spaans.
- 762 Convocatiebrieven van onder andere de secretaris van State en Oorlog aan de aartsbisschop van Mechelen [Alphonse de Berghes] voor de vergaderingen van de Raad van State.
1680-1689. 14 stukken
Bevat stukken in het Spaans.

¹³² R. Vermeir, ‘Het Spaanse bestuur te Brussel na 1621’, in: P. Janssens (ed.), *België in de zeventiende eeuw. De Zuidelijke Nederlanden en het prinsbisdom Luik I*, Gent, 2006, 146.

(2) *Defensie en buitenlands beleid*

Inhoud en structuur

De archiefbestanddelen die deel uitmaken van deze onderafdeling handelen hoofdzakelijk over het onderhoud van het Spaanse leger in de Zuidelijke Nederlanden (*Ejército de Flandes*), de oorlog met de Republiek der Verenigde Provinciën en Frankrijk en de onderhandelingen met de Republiek. De Staten van Brabant en de Staten-Generaal rekenden vredesonderhandelingen eveneens tot hun bevoegdheden en het onderhoud van het leger raakte aan hun taken op het vlak van fiscaliteit en financieel beheer, zodat overlappingsen tussen beide hoofdstukken in deze onvermijdelijk zijn.

- 763 Ontwerpen van ordonnanties van de koning [Filips III] betreffende de licenten en van aartshertog Albrecht van Oostenrijk betreffende de personen op wie het koninklijk generaal pardon van toepassing is, opgesteld door Gaspar Rovelas en Balthasar de Robiano, vermoedelijk gericht aan de Raad van State.
1602. 2 katernen
In het Spaans.
- 764 Verklaringen van de aartshertogen Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje en van de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Provinciën waarmee voor de duur van acht maanden, ingaand op 4 mei 1607, een bestand gesloten werd, 1607.
Afschriften. [17de eeuw]. 1 katern en 2 stukken
De verklaring van de aartshertogen is aanwezig in twee exemplaren in het Nederlands en in het Frans.
- 765 Ontwerpen van brieven [van aartsbisschop Jacobus Boonen] aan de koning [Filips IV] en Gaspar graaf-hertog de Olivares betreffende het onderhoud van het Spaanse leger in de Nederlanden.
1631. Klad. 2 stukken
Bevat een stuk in het Spaans.
- 766 Brief van de koning [Filips IV] aan Francisco markies de Aytona, opperbevelhebber van het Spaanse leger in de Zuidelijke Nederlanden, betreffende diens opdrachten en begeleidende brieven aan aartshertogin Isabella van Spanje, 1632.
Afschriften. [17de eeuw]. 1 stuk
In het Spaans.
- 767 Stukken betreffende de krijgsverrichtingen, de getalsterkte en het onderhoud van het Spaanse leger in de Nederlanden, alsook de hoge belastingsdruk ten gevolge van de oorlog met Frankrijk en de Republiek der Verenigde Provinciën.
1632-1642. 1 omslag
Bevat stukken in het Spaans.
Met een voorstel van Michael Florent Van Langren, wiskundige en geograaf ten dienste van de Spaanse koning, om de verschillende naties die streken in het Spaanse leger van eigen medaillons te voorzien, met afbeeldingen van de desbetreffende medaillons.
- 768 Anonieme nota betreffende aanbevelingen voor het onderhoud van de Spaanse *Armada* te Duinkerken.
1633. 1 katern
In het Spaans.

- 769 Anonieme nota over de oorzaken van het onfortuinlijke verloop van de
krijgsverrichtingen voor het Spaanse leger in de Nederlanden.
1633. 1 stuk
In het Spaans.
- 770 Brieven van landvoogd ad-interim Francisco markies de Aytona] aan de
aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] betreffende het onderhoud van het
Spaanse leger in de Nederlanden.
1634. 4 stukken
Bevat een stuk in het Spaans.
- 771 Anonieme nota's met een raming van de onkosten voor een hervorming van het
Spaanse leger in de Nederlanden en aanbevelingen voor het goed financieel
beheer van het Spaanse leger in de Nederlanden.
[17de eeuw]. 2 katernen
In het Spaans.
- 772 Staten van kosten voor het onderhoud van het Spaanse leger in de Zuidelijke
Nederlanden.
[17de eeuw]. 1 omslag
- 773 Verzoekschrift met bijhorende stukken van de schepenen van het Brugse Vrije
[aan de Raad van State?] betreffende de vrijlating van [protestantse]
stadsmagistraatsleden van Sint-Anna-ter-Muiden, Ter Heijde en Aardenburg.
1638. 1 omslag
- 774 Ontwerp van een brief [van Jacobus Boonen] aan kardinaal-infant Don Ferdinand
van Oostenrijk van Oostenrijk betreffende de financiering van een militaire
expeditie tegen Frankrijk.
1639. Klad. 1 stuk
- 775 Ingekomen brief van G. de Brimeu, *maître de camp*, betreffende de moeilijkheden
waarmee het platteland geconfronteerd werd door de oorlog met de Republiek der
Verenigde Provinciën en Frankrijk.
1646. 1 stuk
- 776 Ingekomen brief van een ongeïdentificeerde afzender betreffende de opheffing
van de licenten, vergezeld van een uittreksel uit een brief van ene Vriendt Van
Zeelant[?].
1647. 2 stukken
De signatuur is onleesbaar.
- 777 Akte van ratificatie door Filips IV van het vredesverdrag van Münster tussen
Filips IV en de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Provinciën, met
een afschrift van de Nederlandse tekst van het verdrag.
1648. 1 katern
De bladen zijn voorzien van gouden randen en samengebonden met gouddraad.
- 778 Brief en nota van graaf de Saint-Pierre [aan de landvoogd?] betreffende de
bepalingen van het Verdrag van Münster (1648) aangaande de heerschappij over
Turnhout, Montfort, Zevenbergen en het markiezaat Bergen-op-Zoom.
Afschrift. [17de eeuw]. 2 stukken
- 779 Nota van de bisschop van Antwerpen aan de aartsbisschop van Mechelen
betreffende de geoorloofdheid van onderhandelingen met de Republiek der

- Verenigde Provinciën over de jurisdictie over de dekenijen Breda en Bergen-op-Zoom, vergezeld van een geleidebrief van Aubertus Miraeus aan de aartsbisschop. [17de eeuw]. 2 stukken
- 780 Anonieme nota betreffende de positie van de katholieken in de Republiek der Verenigde Provinciën. [17de eeuw]. 1 katern
- 781 Consult van de Raad van State aan de koningin-regentes [Maria-Anna van Oostenrijk] betreffende de toestemming die landvoogd Juan-Domingo graaf de Monterey aan de Staatse troepen gaf om hun religie uit te oefenen in de Zuidelijke Nederlanden, 1673. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 782 Nota van de Staten van Artesië om het belang van Sint-Omaars en Aire-sur-la-Lys voor de Spaanse kroon aan te tonen en te verhinderen dat men deze steden in Franse handen zou laten vallen, 1674. Afschrift. [17de eeuw]. 1 katern
- 783 Brief van de landvoogd [Carlos hertog de Villahermosa] aan de Raad van State betreffende het wanbestuur tijdens de oorlog, 1678. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
In het Spaans.
- 784 Fragment van een reglement voor het Spaanse leger in de Zuidelijke Nederlanden. 1678. Gedrukt. 2 katernen
Het eerste katern ontbreekt.
- 785 Stukken betreffende de opheffing van de confiscatie van Franse kerkelijke bezittingen in door Spanje bezet gebied en Spaanse kerkelijke bezittingen in door Frankrijk bezet gebied in het aartsbisdom Kamerijk en het bisdom Doornik. 1684. 1 omslag
- 786 Verdrag tussen de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Provinciën en landvoogd Maximiliaan-Emmanuel van Beieren betreffende de vorming van een alliantie voor het behoud van de Zuidelijke Nederlanden na het overlijden van Karel II, 1698. Afschrift. [17de eeuw?]. 1 katern
In het Frans vertaald uit het Latijn.
- 787 Verzoekschrift van de stadsmagistraat van Breda aan de aartsbisschop van Mechelen betreffende de betaling van de kosten voor de verzorging van Spaanse soldaten, bevolen door markies de Spinola na de verovering van de stad in 1625. [17de eeuw]. 1 stuk
- 788 Stukken betreffende het verzoek van Pedro Lieumans de Friza [aan de Raad van State?] betreffende een resolutie om zijn plan om de opstandige gewesten te heroveren in de praktijk te brengen. [17de eeuw]. 2 stukken
- 789 Anoniem verzoekschrift aan de landvoogd betreffende het gebruiken van enkele oude schepen ten behoeve van de handel. [17de eeuw]. 1 stuk

- 790 Anonieme nota betreffende de wenselijkheid van een vrijwillige bijdrage of de opschorting van alle fiscale vrijstellingen gedurende één jaar ter financiering van het Spaanse leger in de Nederlanden.
[17de eeuw]. Klad. 1 stuk
- 791 Nota aan de koning betreffende het advies van markies de Manzera in een vergadering van de Raad van State over politiek-militaire aangelegenheden tijdens de Spaanse Successieoorlog.
Afschrift. [18de eeuw?]. 1 stuk
In het Spaans.
- (3) *Binnenlands beleid*
- 792 Brief van koningin-regentes Maria-Anna van Oostenrijk aan landvoogd Maximiliaan-Emmanuel van Beieren met een voorstel om baron de Heritzen, raadsheer bij de Grote Raad van Mechelen, te benoemen tot raadsheer in de Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië te Madrid.
1698. Expeditie. 1 stuk
In het Duits.
- 793 Brief van kardinaal de Janson, abt van de abdij van Corbie in Frankrijk, aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] om in de “*conseil d’etat de Brabant*” (sic) te pleiten voor de teruggave van de in beslag genomen goederen van de abdij in de Zuidelijke Nederlanden.
1699. 1 stuk
- 794 Verordening van Filips IV betreffende de afschaffing van “*toutes jointes et délégations de juges pour toutes matières de justice et police non contentieuses, sauf pour causes inexcusables, et de l’avis des Conseil d’Etat ou Privé*”, 1659.
Afschrift. [17de eeuw?]. 1 stuk
- 795 Anonieme nota betreffende de verspreiding van de Reformatie in de Nederlanden, de oprichting van de Raad van Beroerten en van twee jointes door landvoogden Carlos hertog de Villahermosa en Francisco markies de Castañaga.
[17de eeuw?]. 1 stuk

2. VOORLOPIG BESTUUR NA DE DOOD VAN DE LANDVOOGDEN ISABELLA VAN SPANJE EN DON FERDINAND VAN OOSTENRIJK

Na de dood van een landvoogd ‘van den bloede’ was het de gewoonte dat het bestuur van de Zuidelijke Nederlanden toevertrouwd werd aan een regentschapsraad die collectief de bevoegdheden van de overleden landvoogd uitoefende in afwachting van de komst van een nieuwe gouverneur-generaal van koninklijke afkomst.¹³³

a. Na de dood van aartshertogin Isabella van Spanje

Het voorlopige bestuur na de dood van aartshertogin Isabella van Spanje (overleden 1 december 1633) werd door Filips IV reeds in 1630 geregeld (nr. 796). Het interim-bestuur bestond uit zes leden. De markies van Aytona

¹³³ Zie nr. 808 van deze inventaris.

(Francisco de Moncada) en Don Carlos Coloma waren verantwoordelijk voor het militaire bestuur. De hertog van Aarschot (Filips-Karel van Arenberg), markies de Fuentes, graaf de la Feira en aartsbisschop Jacobus Boonen werden aangesteld om het burgerlijke bestuur waar te nemen.¹³⁴

- 796 Instructies van Filips IV voor het bestuur van de Zuidelijke Nederlanden na de dood van aartshertogin Isabella van Spanje, 1630.
Afschriften. [17de eeuw]. 2 stukken
De instructie van 4 maart 1630 is aanwezig in twee exemplaren.
- 797 Ontwerpen van brieven van aartsbisschop Jacobus Boonen aan de koning [Filips IV], Gaspar graaf-hertog de Olivares, raadsheer bij de Raad van State te Madrid, markies de Leganez, voorzitter van de Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië te Madrid, en de hertog van Aarschot [Filips-Karel van Arenberg] betreffende zijn lidmaatschap van het interim-bestuur in de Zuidelijke Nederlanden na de dood van aartshertogin Isabella van Spanje.
[1633]. Klad. 2 stukken
- 798 Brief van de hertog van Aarschot [Filips-Karel van Arenberg] aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] betreffende het verkrijgen van een vrijgeleidebrief voor Maurits van Nassau en zijn broer Frederik om door de Spaanse Nederlanden naar Duitsland te reizen, met een brief van Maurits van Nassau aan de hertog van Aarschot en een vrijgeleidebrief van aartshertogin Isabella van Spanje aan Maurits van Nassau.
1633, met retroakten (1632). 3 stukken
- 799 Ontwerp van een verzoekschrift van de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] aan de koning [Filips IV] en ingekomen brief van J. de Gavarelle uit Madrid betreffende de protocollaire voorrang in het interim-bestuur in de Zuidelijke Nederlanden na het overlijden van aartshertogin Isabella van Spanje.
1634, [17de eeuw]. 2 stukken
- 800 Brieven van Filips IV en van de hertog van Aarschot [Filips-Karel van Arenberg] uit Madrid aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] betreffende onder andere de dood van aartshertogin Isabella van Spanje en het bestuur van de Zuidelijke Nederlanden.
1634. 7 stukken
Bevat stukken in het Spaans.
- 801 Verzoekschriften en andere stukken ingekomen bij het interim-bestuur in de Zuidelijke Nederlanden in afwachting van de komst van de nieuwe landvoogd, kardinaal-infant Don Ferdinand van Oostenrijk, en in het bijzonder bij de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen].
1633-1634. 1 lias

b. Na de dood van kardinaal-infant Don Ferdinand van Oostenrijk

Na de dood van kardinaal-infant Don Ferdinand van Oostenrijk (9 november 1641) traden de instructies van Filips IV van 19 juli 1641 in werking (nr. 802).

¹³⁴ R. Delplanche, *Un légiste anversois au service de l'Espagne: Pierre Roose, chef-président du Conseil privé des Pays-Bas*, Brussel, 1945, 70-71.

- Het bewind werd opgedragen aan een *jointe* bestaande uit Don Francisco de Melo en graaf de Fontaine voor het militaire bestuur en markies de Velada, Andrea Cantelmo, Pieter Roose, hoofd-voorzitter van de Geheime Raad, en aartsbisschop Jacobus Boonen voor het burgerlijke bestuur.¹³⁵
- 802 Instructie van Filips IV betreffende het bestuur van de Zuidelijke Nederlanden na de dood van kardinaal-infant Don Ferdinand van Oostenrijk.
1641. 1 katern
In het Spaans.
Aanwezig in vier exemplaren.
- 803 Ontwerpen van brieven [van aartsbisschop Jacobus Boonen] aan de koning [Filips IV] en aan de landvoogd [Don Francisco de Melo] waarin hij zijn medeleven bij het overlijden van kardinaal-infant Don Ferdinand van Oostenrijk en zijn dankbaarheid voor opname in het interim-bestuur betuigt.
[1641]. Klad. 1 stuk
- 804 Briefwisseling tussen keurvorst Ferdinand van Beieren, aartsbisschop van Keulen, en de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] betreffende het overlijden van kardinaal-infant Don Ferdinand van Oostenrijk en de militaire situatie tussen Maas en Rijn.
1641. 3 stukken
- 805 Volmacht van Filips IV voor Don Francisco de Melo om het militaire en burgerlijke bestuur uit te oefenen en instructies van de landvoogd aan de gouverneurs van de verschillende gewesten betreffende het burgerlijk en militair bestuur, 1641.
Afschriften. [17de eeuw]. 2 stukken
In het Spaans.
- 806 Brieven van markies Virgilio Malvezzi, Don Antonio Sarmiento, beiden raadgevers in dienst van kardinaal-infant Don Ferdinand van Oostenrijk, en Miguel de Salamanca, secretaris van State en Oorlog, aan markies de Velada, lid van het voorlopig bestuur, betreffende staatszaken, 1641.
Afschriften. [17de eeuw]. 3 stukken
In het Spaans.
- 807 Brief van Balthazar Gerbier, gezant van de Engelse koning te Brussel, aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] betreffende onder andere het overlijden van kardinaal-infant Don Ferdinand van Oostenrijk en zijn terugroeping naar Engeland.
1641. 1 stuk
- 808 Brief van Filips IV aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] betreffende de benoeming van Don Francisco de Melo tot landvoogd ad-interim.
1641. 1 stuk
In het Spaans.

¹³⁵ Delplanche, *Pierre Roose*, 112-113.

III. BEHEER VAN VROME STICHTINGEN

Na enkele algemeenheden volgen in dit deel van de inventaris de dossiers die gevormd werden door de aartsbisschop van Mechelen als *provisor* en *collator* van fundaties. In die hoedanigheid was hij (mede) verantwoordelijk voor het financieel beheer van de fundaties en het begeven van de beneficiés en dotaties. Deze functies komen duidelijk naar voor in de archiefvorming. Uit hoofde van zijn taken als *provisor* benoemde hij onder andere rentmeesters, die belast waren met de dagelijkse administratie, en hoorde hij hun rekeningen af. Als *collator* ontving de aartsbisschop verzoekschriften van mensen die wensten te genieten van de liefdadigheid van de stichter en benoemde hij de priesters die missen opdroegen ter nagedachtenis van de erflater. Deze verzoekschriften werden meestal vergezeld van een aantal bijlagen die moesten bewijzen dat de suppliant voldeed aan de voorwaarden die door de stichter gesteld waren om van de fundatie te kunnen genieten. Het betreft onder andere uittreksels uit parochieregisters, in een aantal gevallen ook stambomen, soms verlucht met wapenschilden. Over enkele fundaties bleven slechts losse stukken bewaard.

A. ALGEMEEN

- 809 Omzendbrief van aartsbisschop Andreas Cruesen [aan de bisschoppen] vergezeld van een afschrift van een brief van de Congregatie voor het Concilie van Trente aan de internuntius te Brussel, met ingevoegd afschrift van een brief van dezelfde Congregatie met richtlijnen voor het opdragen van herdenkingsmissen. 1664. 2 stukken
- 810 Beschikking van de Raad van Vlaanderen aan de beheerders van liefdadigheidsinstellingen en vrome stichtingen in het graafschap Vlaanderen om een staat van inkomsten en uitgaven over te leveren, 1671. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk

B. BEHEER VAN SPECIFIEKE FUNDATIES

- 811 Akte van verkoop door Karel V aan Olivier Van Schoonhoven, heer van Merode, en Lyon de la Cousture, stadhouder van het leen van Aarschot, testamentuitvoerders van Marie Van Hamal, markgravin van Aarschot, van een erfelijke rente van 25 pond op het koninklijk domein te Leuven ten behoeve van de missionering (“*bekeeren tot godsdienste*”) en van de armen. 1555. 1 charter
Met uithangend zegel. Het zegel is in slechte staat.
- 812 Rekening van een fundatie voor studiebeurzen, gesticht door Philips Stercke, raadsheer bij de Raad van Financiën, en Margriete Van Hontschot, zijn echtgenote, 1625. Authentiek afschrift. [17de eeuw]. 1 band
- 813-819 Dossier inzake het beheer van een fundatie ten voordele van arme en deugdzame meisjes uit Brussel bij gelegenheid van hun huwelijk, gesticht door Octavio Visconti graaf de Gamalerio, ridder van het Gulden Vlies, raadsheer bij de Geheime Raad te Milaan en gouverneur van Como. 1632-1795. 1 pak, 2 omslagen, 3 katernen en 2 stukken

813	Testament, 1630. Authentiek afschrift. 1632.	1 katern
814	Uittreksels uit de testamenten van Maria Magdalena de Spinola, gravin-douairière van Moeskroen, en Albertina Isabella Rhingrave, gravin-douairière van Bruay, 1688 en 1714. Authentieke afschriften. 1722. Aanwezig in twee exemplaren.	2 katernen
815	Notariële verklaring waarmee de provinciaal van de kapucijnen afstand deed van het beheer van het legaat. 1722.	1 stuk
816	Verzoekschriften aan de aartsbisschop van Mechelen, met bijbehorende stukken. 1733-1795.	1 pak
817	Rentbrieven, met bijbehorende stukken. 1735-1777.	1 omslag
818	Rekeningen, met bijbehorende stukken. 1736-1795.	1 omslag
819	Akte van benoeming door aartsbisschop J.H. de Franckenberg van Henri-Joseph Crudden tot rentmeester. 1767.	1 stuk
820-823	Dossier inzake het beheer van een weeshuis in de Kerkhofstraat te Mechelen en een fundatie voor het onderhoud van weeskinderen, gesticht door Livina De Vulder, barones van Bellem. 1681-1761, [17de eeuw].	2 omslagen en 3 stukken
820	Codicillen, 1681, 1683 en 1685. Authentieke afschriften. [17de eeuw].	2 stukken
821	Stukken betreffende het verzoek van Marie Caroline de Bergaigne om steun. 1686-1687. Met een stamboom van de familie de Bergaigne, inclusief afbeeldingen van wapenschilden.	1 omslag
822	Akte van benoeming door aartsbisschop J.H. de Franckenberg van Joannes Baptistus De Laet, kanunnik van het Sint-Romboutskapittel te Mechelen, tot provisor. 1760.	1 stuk
823	Stukken betreffende het verzoek van Marie Catharine Loquet om steun. 1761.	1 omslag
824-829	Dossier inzake het beheer van een fundatie voor het onderhoud van arme, behoeftige en zieke mensen uit Brussel, gesticht door Valerius Zorn, zaakgelastigde van de keurvorst van Keulen te Brussel, en Ernestina Bourlette, zijn echtgenote. 1683-1793.	1 pak, 4 omslagen en 1 band
824	Authentiek afschrift van het testament, met bijbehorende stukken betreffende de uitvoering hiervan. 1683-1684.	1 band
825	Akten van benoeming van rentmeesters en briefwisseling tussen de aartsbisschop van Mechelen en de rentmeesters, met bijbehorende stukken. 1683-1789.	1 omslag
826	Rekeningen, met bijbehorende stukken. 1685-1787.	1 pak

- 827 Verzoekschriften aan de aartsbisschop van Mechelen, met bijbehorende stukken.
1695-1793. 1 omslag
- 828 Rentebrieven.
1766-1784. 1 omslag
- 829 Stukken betreffende het overleveren van de rekeningen van de fundatie Zorn aan
de stadsmagistraat van Brussel, medeprovisor van de fundatie.
1775. 1 omslag
- 830-837 Dossier inzake het beheer van een fundatie voor het opdragen van een dagelijkse
mis, gesticht door Hubert Le Roy en Maria Anna Van Bocholt, zijn echtgenote, en
het proces daarover voor de Raad van Brabant tussen Theodorus Van Well,
priester, en Philippus Cleymans, heer van Kerckem, tweede echtgenoot van Maria
Anna Van Bocholt.
1694-1787, [17de-18de eeuw]. 1 pak, 1 omslag, 1 katern en 10 stukken
- 830 Testament, 1694.
Authentiek afschrift. 1701. 1 katern
- 831 Verzoekschrift van de testamentuitvoerders aan de aartsbisschop van Mechelen
[H.G. de Precipiano] om een priester te benoemen om de dagelijkse mis op te
dragen, 1694.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 832 Akte van benoeming door aartsbisschop H.G. de Precipiano voor Theodorus Van
Well om de dagelijkse mis op te dragen.
1698. 1 stuk
- 833 Stukken betreffende het verzoekschrift van Philippus Cleymans om de dagelijkse
mis op te dragen in het karmelietessenklooster te Mol.
1699. 1 omslag
- 834 Processtukken inzake het geschil voor de Raad van Brabant tussen Philippus
Cleymans en Theodorus Van Well over de viering van de dagelijkse mis.
1700-1702. 1 pak
- 835 Brieven van François Van Morn aan A. De Broux, secretaris van het aartsbisdom
Mechelen, betreffende de creatie van renten.
1775. 4 stukken
- 836 Staat houdende diverse gegevens over de fundatie le Roy-Van Bocholt.
1787. 1 stuk
- 837 Inventaris [door Petrus Josephus Van Helmont].
[18de eeuw]. 1 stuk
- 838-842 Verzoekschriften met bijbehorende stukken aan de aartsbisschop van Mechelen
om te kunnen genieten van materiële ondersteuning uit een fundatie ten voordele
van weduwen en wezen van militairen, gesticht door gravin de Pacheco, en
brieven aan de aartsbisschop van Mechelen om het overlijden van beneficianten
van de fundatie aan te kondigen.
(1678) 1700-1796. 5 pakken
Diverse verzoekschriften bevatten in bijlage stambomen, soms met (gekleurde) wapenschilden.
- 838 (1678) 1700-1720.
- 839 1721-1740.
- 840 1741-1760.
- 841 1761-1780.
- 842 1781-1796.

- 843-849 Dossier inzake het beheer van een fundatie voor het opdragen van missen en ten voordele van arme en deugdzame weesmeisjes bij hun huwelijk te Mechelen, gesticht door Christoforus de Medina y Monthoya, ridder van de orde van Sint-Jacob en *maitre de camp*, en Alexander Ludovicus Roose, proost van het Sint-Romboutskapittel te Mechelen, en Philippus Franciscus Petrus Roose, baron van Sint-Pieters-Leeuw.
1714-VI (1798), [17de-18de eeuw]. 1 pak, 1 omslag, 1 deel en 7 stukken
Zie ook Archief Sint-Romboutsparochie, nrs. 739-740.
- 843 Uittreksel uit het testament van Christoforus de Medina, 1632.
[18de eeuw]. 1 stuk
- 844 Stukken betreffende de creatie van een rente op het sterfhuis van Christoforus de Medina, 1638.
[17de eeuw]. 1 omslag
- 845 Akten van benoeming door de vicarissen-generaal van het aartsbisdom Mechelen *sede vacante* en kardinaal de Franckenberg van respectievelijk Arnoldus Vermeulen en Joannes Rumoldus Dossche tot rentmeester.
1714, 1795. 2 stukken
- 846 Manuaal, met bijbehorende stukken.
1732-1796. 1 deel
- 847 Rekeningen, met bijbehorende stukken.
1745-1795. 1 pak
- 848 Brieven van de *Administration municipale du Canton de Malines* aan Joannes Rumoldus Dossche, met bijbehorende stukken.
VI (1798). 3 stukken
- 849 Inventaris van stukken overgeleverd aan de Commissie voor de Burgerlijke Hospitalen van het kanton Mechelen.
VI (1798). 1 stuk
- 850 Uittreksel uit het testament van Arnoldus Stoffels, priester en kanunnik van de eerste fundatie binnen het Sint-Pieterskapittel te Leuven, 1671.
Authentiek afschrift. 1736. 1 katern
- 851 Notariële verklaring van Claudius Gregorius de Behaigne, president van het Mechels college te Leuven en rentmeester van de fundatie van Maria Mollemans, betreffende archiefstukken en sommen geld van de fundatie bij hem in bewaring, 1769.
Authentiek afschrift. 1769. 1 katern
- 852 Legger van een niet nader genoemde stichting.
[18de eeuw]. 1 deel

IV. POLITIEK-INSTITUTIONELE DOCUMENTATIE EN VARIA

A. POLITIEK-INSTITUTIONELE DOCUMENTATIE

Onder de noemer 'Politiek-institutionele documentatie' werden een aantal archiefbestanddelen over verschillende instellingen waar de aartsbisschop van Mechelen geen zitting in had, maar waar hij wel regelmatig mee te maken kreeg (Grote Raad van Mechelen, Raad van Brabant, Geheime Raad en Raad van Financiën), alsook losse ordonnanties over een uiteenlopend aantal onderwerpen ondergebracht.

1. STUKKEN BETREFFENDE DIVERSE INSTELLINGEN

853	Instructies van Filips de Schone voor de raadsheren en het personeel van de Raad van Brabant, 1501.
Afschrift. [16de eeuw].	1 katern
854	Instructie van Filips de Schone voor de raadsheren bij de Grote Raad van Mechelen, 1503.
Afschrift. [16de eeuw].	1 katern
855	Brief van landvoogdes Margareta van Oostenrijk aan de Grote Raad van Mechelen betreffende de vermelding van de nieuwe titels van Karel V op de stukken die in zijn naam worden uitgegeven, 1525.
Afschrift. [16de eeuw?].	1 stuk
856-858	Reglementen voor de Geheime Raad.
Afschriften. [17de eeuw].	3 katernen
856	1517.
In het Spaans.	
857	1531.
Voorzien van annotaties.	
858	1540.
Voorzien van annotaties.	
859	Verzoekschrift van de gouverneur en de stadsmagistraat van Mechelen aan de Grote Raad van Mechelen betreffende de protocollaire voorrang bij publieke optochten, 1572.
Afschrift. [17de eeuw].	1 stuk
860	Reglement van de Raad van Brabant voor het behandelen van de gevangenen in het Steen te Antwerpen, 1584.
Authentiek afschrift. 1594.	1 stuk
861	Reglement voor de Raad van Financiën, 1546.
Afschrift. 1633.
In het Spaans en voorzien van annotaties.	1 katern
862	Enquête betreffende de procedure voor de benoeming van raadsheren, fiscalen en griffiers bij de Grote Raad van Mechelen.
Authentiek afschrift. 1678.	1 stuk

- 863 Brief van n. Heugens, raadsheer bij de Grote Raad van Mechelen, [aan Karel II?] betreffende een jurisdictiegeschil tussen de Grote Raad van Mechelen en de Geheime Raad naar aanleiding van de zaak van markies de Frichateau tegen markies de Homsbrock.
1695. Klad. 1 stuk
In het Spaans.
- 864 Brief [van de Geheime Raad] aan de Grote Raad van Mechelen betreffende de ongeoorloofde uitvaardiging van enkele ordonnanties in het kader van de graanduurte, 1698.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 865 Brief van de Grote Raad van Mechelen aan de Staten van Doornik, betreffende de beroepsmogelijkheden tegen vonnissen geveld door de Grote Raad van Mechelen, 1698.
Afschrift. [17de eeuw?]. 1 stuk
- 866 Stukken betreffende de voordracht van Petrus Govaerts, geestelijk raadsheer bij de Grote Raad van Mechelen en vicaris-generaal van het aartsbisdom Mechelen, tot raadsheer bij de Geheime Raad.
1697-1700. 1 omslag
In het Spaans.
- 867 Nota [van de Grote Raad van Mechelen?] aan de landvoogd betreffende de verhoging van rapporteergelden en procestarieven voor de Grote Raad van Mechelen.
[17de eeuw]. 1 katern
- 868 Akte van benoeming door Karel VI van Arnoldus Vermeulen tot raadsheer en ordinaris-rekestmeester bij de Grote Raad van Mechelen.
1727. 1 charter
Het zegel ontbreekt.
- 869 Beschikking van landvoogd Karel van Lotharingen betreffende de tijdelijke opheffing van de vrijstelling van het personeel van de Grote Raad van Mechelen van de stedelijke belastingen, 1749.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 870 Verhandeling door een officiaal van de officialiteit van Ieper betreffende onder andere de jurisdictie, het personeel en de werking van de Grote Raad van Mechelen.
[18de eeuw]. 4 katernen
- 2. LOSSE ORDONNANTIES**
- 871 Ordonnantie van Karel V betreffende het verbod op het dragen van al te weelderige kleding, 1550.
Afschrift. [16de eeuw]. 1 stuk
- 872 Ordonnanties van Fernando hertog van Alva en van aartshertogin Isabella van Spanje betreffende de financiering van de universiteit van Dowaaï, 1570 en 1622.
Afschriften. [17de eeuw]. 1 stuk

- 873 Ordonnantie van Filips IV betreffende het aantal raadsheren en personeelsleden bij de Geheime Raad, de Raad van Financiën en de Rekenkamers, 1664. Afschrift. [17de eeuw]. 1 katern
- 874 Geheime instructie van de koning [Karel II] en de koningin-regentes [Maria-Anna van Oostenrijk] voor landvoogd Juan-Domingo graaf de Monterey, 1670. Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 875 Plakkaat van keizerin Maria-Theresia betreffende de werking van de diverse bestuurscolleges in het graafschap Vlaanderen. 1754. Gedrukt. 1 stuk

B. VARIA

Achter de beladen term ‘Varia’, die in het verleden door archivariissen vaak als een gemakkelijksoplossing misbruikt werd, worden hier, bij gebrek aan een betere term¹³⁶, de archiefbestanddelen beschreven die noch in de voorgaande afdeling, noch elders in het archiefschema een plaats konden krijgen. Het gaat hoofdzakelijk om brieven waarvan de inhoud, doordat de context verloren gegaan is, nu zodanig vaag is dat er onvoldoende gegevens voorhanden zijn om ze een plaats te geven in het archiefschema. Daarnaast betreft het onder andere zaken die betrekking hebben op louter kerkelijke of persoonlijke aangelegenheden van de aartsbisschop en een aantal, meestal zeer beknopte, nota’s en aantekeningen over uiteenlopende zaken.

- 876 Vrijgeleidebrief van Frederik-Hendrik van Oranje voor mevrouw de Reusne, echtgenote van n. de Rem, ritmeester ten dienste van de koning van Spanje, om van Mechelen naar Breda te reizen. 1627. 1 stuk
Het zegel ontbreekt.
- 877 Beleefdheidsbrieven van een ongeïdentificeerde afzender aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] met de bedoeling om bij hem in de gunst te komen. 1627-1634. 3 stukken
In het Spaans.
De signatuur is onleesbaar.
- 878 Aanbevelingsbrief van ene broeder Juan aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] voor Franciscus Fernandes de Ribero. 1642. 1 stuk
In het Spaans.
De signatuur is moeilijk leesbaar.
- 879 Brief van Henricus Franciscus Van der Burch, aartsbisschop van Kamerijk, aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] en verslag over de wijding van altaren in de dekenijen Brussel, Ronse, Aalst, Oosterzele, Oordegem en Sint-Pieters-Leeuw. 1643. 2 stukken

¹³⁶ Het tegenwoordig meer gangbare ‘Stukken zonder merkbaar verband met het bestand’ is hier niet bruikbaar aangezien er wel degelijk een verband is tussen een aantal van deze stukken en de andere stukken in de verzameling. Ze gaan immers in de meeste gevallen ook over de relaties tussen Kerk en Staat.

- 880 Ingekomen uitnodiging van Marie Rovelly, abdis van de abdij van Ter Kameren te Elsene, om de verjaardag van haar professie bij te wonen.
1644. 1 stuk
- 881 Ingekomen brieven van Andrea Cantelmo, *maître de camp*, betreffende de aanbeveling van priester Arnoult Borckmans, vicarius te Vrasene, en zijn eigen vertrek naar Spanje op verzoek van de koning.
1644. 2 stukken
- 882 Brief van kolonel Mangel aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] betreffende de klacht van de aartsbisschop over Francisco d'Avalos, militair.
1650. 1 stuk
- 883 Brief van Charles de Hovyne, raadsheer bij de Geheime Raad, aan de aartsbisschop van Mechelen [Jacobus Boonen] betreffende de vertraging van een niet nader genoemd administratief proces, 1651.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 884 Brief van Joseph de San Jurdo [?] aan Leo Jan de Pape, hoofd-voorzitter van de Geheime Raad, betreffende een processie te Brussel en een kerkdienst in de kerk van Sint-Jacob-op-de-Koudenberg, 1674.
Afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
In het Spaans.
De signatuur is moeilijk leesbaar.
- 885 Geleidebrief van n. Mendrice aan de aartsbisschop van Mechelen [Alphonse de Berghes] bij een niet nader genoemd dossier waarover een beslissing genomen moet worden.
1680. 1 stuk
In het Spaans.
De signatuur is moeilijk leesbaar.
- 886 Ingekomen brief van Petrus Van Eesbeeck, pastoor van de Sint-Martinusparochie te Kortrijk, betreffende een kwestie in het hospitaal van Berchem bij Oudenaarde en klachten over de rijke levensstijl van legeraalmoezeniers.
1683. 1 stuk
- 887 Instructie van de meier en schepenen van Rèves inhoudende de verkoopsvoorwaarden van hout uit een bos genoemd "*le bois de Vent*", toebehorende aan de abdij van Affligem te Hekelgem, met toegevoegd een staat van verkochte bomen en hun kopers.
Authentiek afschrift. 1685. 1 katern
- 888 Ontwerp van een brief aan raadsheer [Jean Ferdinand de] la Motte betreffende niet nader gespecificeerde instructies gegeven door de landvoogd [Maximiliaan-Emmanuel van Beieren].
1692. Klad. 1 stuk
- 889 Beschikking van landvoogd Maximiliaan-Emmanuel van Beieren betreffende de strikte naleving van een niet nader genoemd decreet van de landvoogd door de Waals-Brabantse pastoors, 1692.
Authentiek afschrift. 1693. 1 stuk

- 890 Ingekomen brief van n. Dufay betreffende het klooster van de Engelse benedictinessen te Brussel.
1694. 1 stuk
De signatuur is moeilijk leesbaar.
- 891 Aanbevelingsbrief van internuntius Piazzì aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] om graaf de Tirimont te benoemen tot voorzitter van de “*concilium sanctorum*” [van de Souvereine Orde van Sint-Jan van Jeruzalem?].
1694. 1 stuk
- 892 Brief van n. Mancera aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende een niet nader genoemde aangelegenheid.
1696. 1 stuk
In het Spaans.
De signatuur is moeilijk leesbaar.
- 893 Brief van een ongeïdentificeerde afzender uit het Spaans legerkamp te Nevele aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende een niet nader genoemde aangelegenheid.
1697. 1 stuk
In het Spaans.
De signatuur is onleesbaar.
- 894 Brief van kardinaal Arellano aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] over een niet nader genoemde aangelegenheid.
1700. 1 stuk
In het Spaans.
- 895 Verordening van aartsbisschop Jacobus Boonen betreffende de uitvoering van een niet nader genoemd decreet van de Raad van Brabant.
[17de eeuw]. Klad. 1 stuk
- 896 Anonieme nota ter verdediging van Jan de Longueval in een geschil met de heer van Lathour over de eigendom van een wapenschild.
[17de eeuw]. 1 katern
- 897 Advies van het Sint-Romboutskapittel te Mechelen aan de Geheime Raad over een verzoekschrift van de aartsbisschop van Mechelen betreffende de financiering van herstellingswerken aan de kathedraal.
Authentiek afschrift. [17de eeuw]. 1 stuk
- 898 Anonieme aantekening betreffende diverse gedane uitgaven.
[17de eeuw]. 1 stuk
- 899 Anonieme onkostennota betreffende bouwwerken.
[17de eeuw]. 1 stuk
- 900 Anonieme nota betreffende de veiligste reisweg naar Roermond.
[17de eeuw]. 1 stuk
- 901 Beleefdheidsbrief van landvoogd Maximiliaan-Emmanuel van Beieren aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] betreffende een gunst aan hem gedaan door de aartsbisschop bij de geboorte van een zoon.
1702. 1 stuk
In het Spaans.

- 902 Brief van Ulysses Josephus, internuntius te Brussel, aan de aartsbisschop van Mechelen [H.G. de Precipiano] en de bisschoppen van Gent [Philippus-Erardus Van der Noot], Roermond [Angelus d'Ongnies et d'Estrées] en Brugge *sede vacante* waarin hij hen bedankt voor de eer die zij hem betoond hebben bij zijn benoeming, 1706.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 stuk
- 903 Brieven van graaf de Cavella, raadsheer bij de Hoge Raad voor de Nederlanden te Wenen, en graaf de Baillez aan kardinaal d'Alsace, betreffende het verzoek van graaf de Cavella om inlichtingen over de bestuurlijke, financiële en militaire situatie in de Nederlanden.
1724. 5 stukken
- 904 Ingekomen brief van abt Jean [Jacques] van de cisterciënzerabdij van Boneffe betreffende de betaling van cijzen en renten.
1725. 1 stuk
- 905 Vrijgeleidebrief van de drossaard en schepenen van de vrijheid Geel voor Jacobus Bartholomeus Mertens.
1754. Voorgedrukt formulier. 1 stuk
- 906 Ingekomen brief van T.J. Evrard, pastoor van Thorembais-les-Béguines in het bisdom Namen, betreffende het schandaal in zijn kerk door een betwisting op Paasdag met Françoise en Anne Joseph Valerianne over het aankleden van het beeld van Onze-Lieve-Vrouw.
1767. 1 stuk
- 907 Anonieme nota betreffende het honorarium van een niet nader genoemde advocaat.
[18de eeuw]. 1 stuk

BIJLAGE

STUKKEN AFKOMSTIG UIT HET ARCHIEF VAN DE ABDIJ VAN VILLERS

Verantwoording van de inventarisatie

Zoals in de ‘Algemene Inleiding’ reeds vermeld werd, raakte in de verzameling ‘Kerk en Staat’ in het verleden archief van het aartsbisdom Mechelen en van de cisterciënzerabdij van Villers te Villers-la-Ville vermengd. Deze vermenging, die in strijd is met het herkomstbeginsel, werd zoveel mogelijk ongedaan gemaakt. Alle archiefbestanddelen waarvan door het adres, het karakteristieke handschrift van abt Arnulphe de Pottelberghe of het voorwerp uitgemaakt kon worden dat zij tot het archief van de abdij behoorden, werden uit de verzameling ‘Kerk en Staat’ gelicht. Zij worden hier beschreven volgens de classificatie die werd uitgewerkt door Omer Henrivaux.¹³⁷ Hij paste deze methode zelf toe bij de inventarisatie van de “*annex*”, die bestaat uit stukken die onder andere in het Aartsbisschoppelijk Archief werden teruggevonden nadat hij de inventarisatie van het kernarchief reeds voltooid had. De afdelingstitels werden in Nederlandse vertaling overgenomen uit de vermelde inventaris.¹³⁸ Bijna alle hier beschreven archiefbestanddelen dateren uit de eerste helft van de achttiende eeuw, de periode van de abten Jacques Hache (1716-1734), Arnulphe de Pottelberghe (1734-1742) en Martin Staigner (1742-1759).¹³⁹ Het merendeel kwam tot stand uit hoofde van hun lidmaatschap van de Staten van Brabant (nrs. 912-930).

A. (I.2.) ORGANISATIE VAN HET MONASTIEKE LEVEN

1. (I.2.1.) DE MONASTIEKE GEMEENSCHAP

a. (I.2.1.9.) Personalia

- 908 Akte van verkoop voor Anthoen Marie Joseph Defraye, griffier van de stad Brussel, door het stadsbestuur van Brussel aan Maximiliaen Vandenbroeck, monnik van de abdij van Villers en biechtvader van de abdij van Vrouwenpark, van een lijfrente ter financiering van de bijdrage van de stad Brussel in een subsidie van de Staten van Brabant voor het onderhoud van twee regimenten. 1711. 1 charter
Met uithangend zegel. Het zegel is zwaar beschadigd.

¹³⁷ O. Henrivaux, *Inventaire analytique des archives de l'abbaye de Villers*, Villers-la-Ville, 1996.

¹³⁸ Henrivaux, *Inventaire*, 137-168.

¹³⁹ Voor korte biografische notities, zie U. Berlière, *Monasticon belge. Tome IV. Province de Brabant II*, Luik, 1968, 400-401.

b. (I.2.1.10.) Varia

Deze rubriek bevat bij Henrivaux diverse gelijkaardige archiefbestanddelen. Een reeks nota's, aantekeningen en verhandelingen van de hand van Arnulphe de Pottelberghe over de publieke financiën in het hertogdom Brabant werd omwille van het onderwerp evenwel gerangschikt onder 'Lidmaatschap van de Staten-Generaal [en de Staten van Brabant]'.

- 909 “*De placato regio in Belgij provincijs visitato*”. Verhandeling [van Arnulphe de Pottelberghe] over het vorstelijk placetrecht in de Zuidelijke Nederlanden. [18de eeuw]. 7 katernen
- 910 Aantekeningen [van Arnulphe de Pottelberghe] over onder andere kerkelijke privileges, patronaatsrecht, beneficies, burgerlijk recht, de privileges en rechten van kloosterlingen, schaking en de afkondiging van de besluiten van het Concilie van Trente in de Zuidelijke Nederlanden. [18de eeuw]. 1 omslag

2. (I.2.2.) DE ABT

a. (I.2.2.6.) Afgevaardigde van de abt van Cîteaux of van Clairvaux

Als afgevaardigde van de generale oversten van de cisterciënzerorde visiteerde de abt van Villers een aantal abdijen en kloosters.

- 911 Staat van goederen, inkomsten en renten van de cisterciënzerinnenabdij van Florival te Archennes in Waals-Brabant. 1733. 1 stuk
Opgemaakt naar aanleiding van een visitatie.

b. (I.2.2.10.) Lidmaatschap van de Staten-Generaal [en de Staten van Brabant]

Jacques Hache was in naam van de eerste stand lid van de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant (cf. *supra*). Arnulphe de Pottelberghe was, afgaand op de grote hoeveelheid waardevolle documentatie over de Staten van Brabant en haar werkzaamheden die hij heeft nagelaten, een bijzonder geïnteresseerd lid van de Staten van Brabant. Hier dient in het bijzonder gewezen te worden op twee archiefbestanddelen van zijn hand: een reeks verslagen van de Generale Vergadering van de Staten van Brabant en een groot aantal nota's en aantekeningen over de publieke financiën in het hertogdom Brabant. Martin Staigner was als commissaris van de Staten van Brabant verantwoordelijk voor het onderzoek naar misbruiken inzake de publieke financiën in Waals-Brabant tijdens de Franse bezetting in 1746-1749. Uit hoofde van deze functie liet hij een omvangrijk dossier na.

- 912 Anonieme aantekening en afschriften van verordeningen van landvoogd Juan-Domingo graaf de Monterey en landvoogd Carlos hertog de Villahermosa betreffende de keuze van een gedeputeerde van de eerste stand binnen de Staten van Brabant, 1674 en 1675. [18de eeuw]. 2 stukken
Met een opmerking van de hand van Arnulphe de Pottelberghe.

- 913 Appointementen van de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant bij een verzoekschrift van de bestuurders van de baronie Gooik betreffende een vraag om advies over de belastingsbijdragen die eigenaars en vruchtgebruikers van kerkelijke en andere geamortiseerde goederen, alsook van leengoederen moeten betalen, 1706.
Afschrift. [18de eeuw]. 1 katern
Met correcties en opmerkingen van de hand van Arnulphe de Pottelberghe.
- 914 Stukken betreffende de toekenning van de opbrengsten van de Koninklijke Post in de Zuidelijke Nederlanden en het douanekantoor Sint-Filips aan de Staten van Brabant in ruil voor de aflossing van de schuld van Karel VI aan de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Provinciën.
1701-1732. 1 omslag
Bevat opschriften en aantekeningen van de hand van Arnulphe de Pottelberghe.
Verpakt in een lijkrade voor Tecla de Colins, abdis van de abdij van Aywières te Couture-Saint-Germain (1732).
- 915 Verzoekschrift van de stadsmagistraat van Brussel aan de Staten van Brabant met argumenten tegen de aanleg van een steenweg van Mechelen naar Leuven.
1716. Gedrukt. 1 katern
Met opschriften van de hand van Arnulphe de Pottelberghe.
- 916 Briefwisseling tussen landvoogd prins Eugène van Savoie en de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant en verzoekschrift van een ongeïdentificeerde “*député des Pays-Bas*” aan Karel VI betreffende zijn bemiddeling in het geschil tussen de Oostenrijkse Nederlanden en het prinsbisdom Luik over de zestigste penning en de confiscatie van Limburgse goederen te Gratem.
Afschriften. 1720-1721. 2 stukken en 1 katern
Met opschriften van de hand van Arnulphe de Pottelberghe.
De zestigste penning was een doorvoerbelasting op alle goederen die door het prinsbisdom Luik passeerden.
- 917 Stukken betreffende de verlenging van de ambtstermijn van de abt van Villers [Jacques Hache] als gedeputeerde van de eerste stand binnen de Staten van Brabant.
1723. 1 lias
- 918 Ingekomen brief van de bisschop van Antwerpen [P.J. de Francken-Sierstorff] betreffende de verlenging van de ambtstermijn [van Jacques Hache] als gedeputeerde van de eerste stand binnen de Staten van Brabant.
1726. 1 stuk
- 919 Brief van de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant aan de abt van Villers [Jacques Hache] met een uitnodiging voor de Generale Vergadering van de Staten van Brabant.
1732. 1 stuk
- 920 “[Collection des] *propositions, représentations etc.* [faites par les] *Etats de Bra[bant] dans leurs assemblées générales et les résolutions desdits Etats de l’an 1735 jusqu’à la fin de l’an 1741, avec des annotations relatives aux dites résolutions*”. Verslagen van de Generale Vergaderingen van de Staten van Brabant door Arnulphe de Pottelberghe, 1735-1741.
[18de eeuw]. 27 katernen
De eerste pagina’s zijn beschadigd.

- 921 Aantekeningen [van Arnulphe de Pottelberghe] betreffende het beheer van het Brabantse kroondomein door de Staten van Brabant voor de jaren 1735-1738. [18de eeuw]. 1 omslag
- 922 Brief van *chevalier* de Franitzen, luitenant-kolonel van de artillerie, aan de abt van Villers [Arnulphe de Pottelberghe], waarmee hij de abt vraagt hem gunstig gezind te zijn bij de stemming over zijn verzoek tot naturalisatie aan de Staten van Brabant. 1739. 1 stuk
- 923 Gedrukte aankondiging betreffende de prijs voor het versturen van brieven naar Spanje en Portugal, met een aantekening [van Arnulphe de Pottelberghe] betreffende een klacht daarover bij de Staten van Brabant. [1740]. 1 stuk
- 924 Nota [van Arnulphe de Pottelberghe] en een anonieme nota betreffende het verzoek van de abt van Koudenberg om toe te treden tot de eerste stand van de Staten van Brabant. [18de eeuw]. 2 katernen
- 925 Nota's en aantekeningen [van Arnulphe de Pottelberghe] over onder andere de publieke financiën in het hertogdom Brabant. [18de eeuw]. 1 pak
Verpakt in een gedrukt gedicht voor Humbeline Wilmet ter gelegenheid van haar professie in de abdij van Florival te Archennes (1728).
- 926 Uittreksels uit en afschriften van ordonnanties en beschikkingen betreffende diverse belastingen en fiscale vrijstellingen waarvan melding wordt gemaakt in het "*Traité des charges publiques réelles, personnelles et mixtes*" van Goswin-Arnold graaf de Wynants. [18de eeuw]. 1 katern
Met opschrift van de hand van Arnulphe de Pottelberghe.
- 927 Anonieme toegang op een niet nader gespecificeerde verzameling in vier delen van privileges, ordonnanties en andere stukken over de periode 1040-1675 betreffende het bestuur van de Nederlanden in het algemeen en het hertogdom Brabant in het bijzonder. [18de eeuw]. 12 katernen
Met aanvullingen door Arnulphe de Pottelberghe.
- 928 Nota [van Arnulphe de Pottelberghe] over de bevoegdheden van de Bestendige Deputatie van de Staten van Brabant. [18de eeuw]. 1 stuk
- 929 Stukken betreffende de maatregelen om de misbruiken inzake de publieke financiën in Brabant tijdens de Franse bezetting van 1746-1749 recht te zetten en de inspecties in dat verband door de abt van Villers [Martin Staigner] en de graaf van Nassau de Corroy als commissarissen van de Staten van Brabant voor Waals-Brabant. 1749. 1 pak
Zie ook Archief Villers, I.2.2.10, nr. 11.
- 930 Nota van een ongeïdentificeerde auteur aan de abt van Villers betreffende personen die documenten van de Staten van Brabant vervalsen en brief van een

niet geïdentificeerd iemand aan de aartsbisschop van Mechelen betreffende papier met een watermerk.

[18de eeuw].

2 stukken

B. (I.6.) CONTACTEN MET DE AUTORITEITEN VAN DE ORDE

1. (I.6.3.) VICARIS-GENERAAL

- 931 Brieven van Antonius Patheet, abt van de abdij van Baudelo te Gent en vicaris-generaal van de cisterciënzerorde in de Zuidelijke Nederlanden, aan de abt van Villers [Arnulphe de Pottelberghe] en aantekeningen van deze laatste betreffende de *don gratuit* voor de financiering van de verdediging van de Hongaarse erflanden van Karel VI tegen de Turken door de cisterciënzerabdij van Villers en de cisterciënzerinnenabdiën die onder haar geestelijke jurisdictie stonden. 1737. 1 omslag
- 932 Stukken betreffende de bijdrage van de abdij van Villers en de cisterciënzerinnenabdiën die onder haar geestelijke jurisdictie stonden aan de orde van Citeaux ("*contributions de l'orde de Cisteau*"). 1737-1741, [18de eeuw]. 1 omslag

INDEX

Deze index verwijst naar de paginanummers, niet naar de inventarisnummers. Hij vermeldt enkel plaats- en persoonsnamen. De thematische indeling van de inventaris maakt een zaakregister overbodig (zie hiervoor het archiefschema). Hij ontsluit enkel de archiefbeschrijvingen, niet de inleiding, kopnoten en bijlage. Plaatsgebonden ambten en functies zoals pastoor, abt, bisschop, meier enzovoorts zijn terug te vinden onder hun respectieve standplaatsen. Hetzelfde geldt voor lokale instellingen zoals parochies, kloosters, bisdommen, schepenbanken enzovoorts. Regionale en nationale instellingen zoals collaterale raden, provinciale statenvergaderingen, justitieraden enzovoorts die een ruimer territorium bestuurden kunnen aldaar teruggevonden worden (bijvoorbeeld: "... Geheime Raad ..." werd opgenomen onder *Zuidelijke Nederlanden: Geheime Raad*; "... Staten van Brabant ..." werd opgenomen onder *Brabant: Staten*). Personen kunnen zowel teruggevonden worden onder hun naam als onder hun standplaats (bijvoorbeeld: "... Antonius Triest, bisschop van Gent, ..." werd opgenomen onder *Triest, Antonius* en *Gent: bisschop*). Er werden evenwel geen kruisverwijzingen gemaakt. De aartsbisschoppen van Mechelen zijn bovendien enkel terug te vinden via hun naam. Het lemma *Mechelen: aartsbisschop* verwijst uitsluitend naar die archiefbestanddelen waarin de aartsbisschoppen niet nader geïdentificeerd konden worden. Plaatsnamen in België werden niet nader geïdentificeerd, behalve als dit aanleiding zou kunnen geven tot verwarring. Voor plaatsnamen in Nederland, Frankrijk en Duitsland wordt het land en de provincie, het departement of de deelstaat vermeld. Voor alle overige plaatsnamen wordt enkel het land vermeld.

A

- Aalst
commandant, 74
dekenij, 157
geschoeide karmelietenklooster, 84, 89
 prior, 84
jezuïetencollege, 89
land
 clerus, 112
 pastoors, 113
Sint-Martinuskapittel
 deken, 61, 74
 kapelaan, 61
Sint-Martinuskerk, 75, 82
Sint-Martinusparochie
 pastoor, 58
 stadsmagistraat, 74
 wapenknechten, 90
Aardenburg (Nederland, Zeeland)
 stadsmagistraat, 146
Aarschot
 clerus, 113
 drossaard, 109
 hertog. *Zie* Arenberg
 markgravin. *Zie* Hamal, Marie Van
Onze-Lieve-Vrouwekapittel
 deservitor, 112
 kanunnik, 61
 stadhouder van het leen, 151
 stadsmagistraat, 112
Aefferden, F.J. Van, 73
Aerts, Joannes Antonius, 103
Affaerden, Franciscus, 49, 85
Aguilar, Sanchez de, 131
Aire-sur-la-Lys (Frankrijk, Pas-de-Calais)
 stad, 147
Albuquerque, hertog de, 76
Alcada, n., 89
Alexander VII, 117, 119
Alsace, Thomas-Philippus d', 45, 50, 52, 53, 54, 61, 63,
 69, 70, 72, 82, 83, 84, 90, 91, 100, 111, 113, 115, 116,
 143, 160
Alva, Fernando hertog van, 156
Alvares, Pasqual, 88
Ambrosio, soldaat, 74
Amiodt, Stephanus, 70
Anderlecht
 pastoor, 103
 Sint-Guidokapittel, 109
 Sint-Pieterskapittel, 106
Andlau, baron d', 89
Anthoine, Charles, 82

Antwerpen
 bisdom, 69, 70
 pastoors, 99, 103
 bisschop, 57, 69, 79, 101, 121, 122, 123, 143, 146
 boekdrukkers- en verkopers, 61
 burger(s), 71, 97
 geestelijken, 69
 kwartier, 126, 128
 belastingontvangers, 127
 pastoors, 103
 officialiteit
 promotor, 64
 Onze-Lieve-Vrouwekapittel, 110
 Sint-Jacobskapittel
 kanunnik, 61
 stad, 125, 129
 stadsmagistraat, 46, 133
 Steengevangenis, 155
 vicaris-generaal, 69, 72
 Appelmans, Joseph, 79
 Areliento, kardinaal, 159
 Arenberg, Charles van, 137
 Arenberg, Filips-Karel van, 137, 138, 149
 broer, 137
 secretaris, 137
 Arenberg, Karel van, 125
 Arlon, Cyrille d', 118
 Artesië, 59
 Raad, 46, 60
 Staten, 131, 147
 Arze, Joseph de, 118
 Asse
 land
 overmeier, 126
 Ath
 gewijde plaatsen, 89
 gouverneur, 89
 Saint-Julienkerk
 pastoor, 89
 Avalos, Francisco d', 158
 Averbode
 abdij
 abt, 121
 Avers, Fernando de, 79
 Aytona, Francisco markies de, 130, 135, 145, 146
 Azuara y Gandia, P.J., 81

B

Backer, Pierre De, 133
 Baere, Ludovicus De, 64
 Baert, baron de, 83
 Baert, Robert, 71, 87
 Bagno, Guido del, 44
 Baillencourt, Aletto de, 112
 Baillencourt, François de, 97
 Baillet, Christophe-Ernest graaf de, 70
 Baillez, graaf de, 160
 Bapaume (Frankrijk, Pas-de-Calais)
 stad, 96
 Barbanzon, prins de, 137
 Barbiers, Joannes Baptist, 103, 105
 Bassery, Guillielmus, 66
 Bassery, P., 63

Bassigny
 graaf. *Zie* Hoorne, Gerard van
 Bauters, deurwaarder, 56, 87
 Bauwens, Joannes Petrus, 50
 Beaufort de Mirecourt, Charles, 80
 Bedmar, Alfonso markies de, 104, 106, 109, 112
 Beeken, Jan Vander, 85
 Beersels, Jacobus, 64
 Behaigne, Claudius Gregorius de, 154
 Beieren, Maximiliaan-Emmanuel van, 45, 52, 58, 60, 79, 98, 104, 118, 143, 147, 148, 158, 159
 Bellem
 baronnes. *Zie* Vulder, Livina De
 Benedictus XIV, 68, 70
 Bentingh, Philippus, 136
 Bentivoglio, Guido, 55
 Berchel, meier Van, 65
 Berchem (Oost-Vlaanderen, Kluisbergen)
 hospitaal, 158
 Berent, Philippe Van der Veecken de, 57
 Bergaigne, Marie Caroline de, 152
 Bergen
 reguliere kanunnikessen van Sainte-Waudru, 99
 Bergen-op-Zoom (Nederland, Noord-Brabant)
 dekenij, 147
 markizaat, 146
 Bergeyck, graaf van, 81, 105, 143
 Berghe, Elisabeth Vanden, 58
 Berghe, Ienne Vanden, 58
 Berghes, Alphonse de, 44, 49, 56, 60, 63, 78, 86, 92, 97, 98, 109, 118, 122, 141, 143, 144, 158
 Berghes, Guillielmus De, 121
 Berlo de Brus, Ferdinand de, 45, 104
 Bertrand, P., 50
 Besten, Joannes Guillielmus Van, 57
 Beughem, Carolus Van, 123
 Beughem, Joannes-Ferdinandus Van, 57, 69, 122
 Beughem, Victor Van, 104
 Bicht (Nederland, Limburg)
 heer. *Zie* Bentingh, Philippus
 Bilhé, Charles de
 erfgenamen, 116
 Billet, Balthasar, 76
 Blanco y Caiso, Juan, 62
 Blondel, advocaat-fiscaal, 80
 Bocholt
 kerkhof, 88
 Bocholt, Maria Anna Van, 153
 Bodegem
 heerlijkheid
 griffier, 61
 Boeuff, hertog de, 76
 Bogaert, Laurent, 113
 Bois, Engelbertus des, 49
 Bolonois, n., 80
 Bonae Spei, Franciscus, 62
 Boneffe
 abdij
 abt, 160
 Bonne, Jacobus, 50
 Boonen, Jacobus, 44, 55, 59, 63, 69, 74, 75, 76, 85, 86, 96, 97, 98, 99, 100, 109, 116, 117, 125, 130, 135, 137, 142, 143, 144, 145, 146, 149, 150, 157, 158, 159
 Boortmeerbeek

- pastoor, 65
 Borckmans, Arnoult, 158
 Borsbeek
 brouwer en herbergier, 127
 collecteurs en schepenen, 127
 Bossche, Catharina Vanden, 82
 Bossuit
 pastoor, 109
 Boucqueau, J.B., 127
 Boudrij, advocaat, 111
 Bouk, Karel De, 57
 Boulén, Daniel, 78
 Bourlette, Ernestina, 152
 Bouton, J., 97
 Brabant, 45, 130
 abdijen, 110
 abten, 46, 111
 adjunct-kanselier, 133
 bisschoppen, 104, 106, 107, 109, 110
 clerus, 97, 108, 109
 diocesane clerus, 106
 dorpsofficieren, 112
 drossaard, 55
 edelen, 127
 hoofdsteden, 126
 kanselier, 48, 49, 55, 64, 66, 116, 123, 124, 125, 132, 133, 143
 kapittels, 105
 kerkmeesters, 112
 Officie-Fiscaal, 59
 procureur-generaal, 128, 132
 pastoors, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 113
 prelaten, 96, 97, 126, 132
 Raad, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 75, 78, 92, 97, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 116, 117, 118, 119, 122, 126, 127, 128, 129, 132, 133, 144, 153, 155, 159
 advocaat-fiscaal, 118, 127, 133
 deurwaarder, 128, 133
 fiscalen, 115
 personeel, 155
 portierswoning, 133
 procureur, 61, 65
 procureur-generaal, 49, 56, 86
 raadshe(e)r(en), 127, 130, 133
 schrijnwerker, 56
 Staten, 45, 97, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 142
 afgevaardigde in de Staten-Generaal, 137
 Bestendige Deputatie, 103, 104, 105, 106, 110, 121, 123, 127, 128, 129, 133
 controleur, 127
 Generale Vergadering, 123
 griffier, 122
 pensionaris, 97, 99, 103, 128, 131, 133
 rentmeesters, 121
 vice-kanselier, 123
 Waals-Brabant
 meierijen, 128
 pastoors, 158
 Breda (Nederland, Noord-Brabant)
- dekenij, 147
 stad, 147
 stadsmagistraat, 147
 Brenart, Felix G.A., 50
 Brimeu, G. de, 146
 Brion, François-Joseph, 131
 Broeck, H. Van den, 103, 128, 133
 Brouck, J. De, 65
 Brouwer, Anthoen De, 56
 Broux, A. De, 153
 Bruay
 gravin-douairière. *Zie* Albertina Isabella
 Bruay, graaf de, 126
 Bruggaert, Marie Elisabeth, 57
 Brugge
 bisdóm, 70
 bisschop, 50, 60, 66, 69, 83, 90, 98, 119, 141, 143, 160
 Brugse Vrije
 schepenen, 146
 hospitálen, 98
 liefdadigheidsinstellingen, 98
 minderbroeders-recollettenklooster, 83
 portier, 83
 officialiteit, 64, 66
 ongeschoeide karmelietenklooster, 89
 Onze-Lieve-Vrouwekapittel
 proost, 49, 85
 Sint-Annaparochie
 kapelaan, 50
 Sint-Walburgaparochie
 kapelánen, 60
 stadsmagistraat, 66, 98
 vicaris-generaal, 72, 89
 wilhelmietenklooster, 83, 86, 88
 Brun, Antoine, 97
 Brussel, 82
 aartsbisschoppelijk paleis, 92
 abdij van Koudenberg
 abt, 57
 administrator van de pauselijke nuntiatuur, 100
 afgevaardigden in de Staten van Brabant, 124
 amman, 78
 arme en deugdzame meisjes, 151
 armen, behoeftigen en zieken, 152
 augustijnenklooster, 76, 78, 83
 begardenklooster, 76
 burger, 80
 clerus, 97, 98, 104, 105, 106, 113
 deken, 92, 105
 dekenij, 157
 dominicanenklooster, 76, 78, 80
 Engels benedictinessenklooster, 92, 159
 abdis, 66
 Engels klooster, 77
 Finis Terraekerk, 80, 82
 gewijde plaatsen, 79
 gezant van de Engelse koning, 150
 gouverneur, 83
 Grote Markt, 132
 herberg *Int Gulden Hoof*t, 56
 houtzager, 63
 internuntius, 69, 73, 118, 119, 151, 160
 jezuïetencollege, 79

Kamerijkse vicariaat, 64
 Kapellekerk, 81, 85
 kerkhof, 83
 pastoor, 82
 kapucijnenklooster, 82, 83, 90
 portier, 90
 kloosters, 73, 113
 koopman, 82, 92
 kwartier
 pastoors, 104
 legerleiding, 73
 magdalenazustersklooster, 82, 91
 minderbroedersklooster, 75, 83
 miniemenklooster, 79, 92
 naties, 79
 nuntius, 44, 45, 55, 70, 73, 96, 100, 109, 117
 officialiteit, 57, 58, 64, 66
 advocaat-fiscaal, 80
 deurwaarder, 56, 92
 officiaal, 65, 77, 78, 86, 92
 promotor, 50, 56, 63, 65
 ongeschoeide karmelietenklooster, 49, 85, 89
 ontvanger van de Staten van Brabant, 122
 Onze-Lieve-Vrouw van Bijstandkerk, 80
 Onze-Lieve-Vrouw van Lorreinenabdij, 44
 oratoriaan, 50
 pastoors, 44, 59
 pensionaris, 137
 processie, 158
 schepen, 91
 schepenbank, 65
 Sint-Catharinakerk, 78, 84
 Sint-Catharinaparochie
 pastoor, 52
 Sint-Elisabethklooster, 91
 prieores, 91
 Sint-Goedelekapittel, 44, 109, 110
 deken, 60
 kanunnik, 107
 Sint-Gorikskerk
 kerkhof, 83
 Sint-Jacob-op-de-Koudenbergek, 158
 Sint-Jansgasthuis, 93
 Sint-Michiels- en Sint-Goedelekapittel, 52, 59, 106
 plebaan, 60
 Sint-Pietersgasthuis, 73
 rector, 73
 stad, 97, 98, 112, 125
 stadsmagistraat, 44, 50, 100, 131, 133, 153
 gecommitteerde, 92
 Steenpoortgevangenis, 133
 straten, 113
 Zavelkerk
 kerkhof, 77, 88
 Bruti, soldaat la, 76
 Bruxellensis, Philippus, 130, 137
 Bunsbeek
 kerkhof, 74
 Burch, Henricus Franciscus Van der, 59, 66, 157
 Burgo, Fransiscus Edmundus de, 88
 Bussius, Johannes-Baptistus, 69, 118
 Buyst, Pierre, 53

C

Caen, Andries, 83
 Caillebot de la Salle, Franciscus de, 45
 Caimo, Joannes R.G., 60, 90
 Callebaut, Maria, 58
 Camp, Jean Van, 58
 Canneva, François
 echtgenote, 91
 Cantelmo, Andrea, 158
 Capello, Ambrosius, 121
 Caracena, Luis Francisco markies de, 60, 117, 119
 Cardo, Nicolo, 78
 Cardon, Bavo, 90
 Carpentier, Joannes Franciscus, 80
 Cassau, Pierre, 83
 Casselot, secretaris, 73
 Castañaga, Francisco markies de, 44, 51, 105, 113, 148
 Castelnuovo, Joannes de, 80
 Castelrodrigo, Francisco markies de, 97, 108
 Castelrodrigo, Manuel markies de, 96, 99, 125
 Castilië (Spanje)
 Cortes, 59
 Castilië, Juan van, 130
 Castro, Jacobus a, 54, 55
 Catte, Guilielmus de, 50
 Cavella, graaf de, 160
 Caymo, Servaes, 49
 Ceintrey, Barthelomeus de, 77
 Charge, Matthieu, 66
 Charles, Melchior, 57
 Chimay, prins de, 76
 Choiseul-Stainville, Leopoldus-Carolus de, 45
 Christyn, Jean-Baptiste, 142
 Chuimacero y Carillo, Juan, 59
 Cibo, Alderanus, 60
 Clauchij, Denis, 85
 Clemens VIII, 119
 Clemens X, 117
 Clemens XI, 106
 Clemens XII, 100
 Cleppo, Pedro Antonio de, 62
 Cleymans, Philippus, 153
 Cleynaerts, N., 62
 Cobenzl, graaf von, 54, 73, 84, 90
 Cock, Anthoine De, 66
 Cocq, Nicolaus Le, 83
 Codt, Hendrik De, 136
 Coene, Christiaen De, 90
 Coenens, burgemeester, 78
 Colona, "*conestable*" de, 77
 Como (Italië)
 gouverneur, 151
 Cools, Reginaldus, 45, 69, 79
 Coppen, Sebastianus, 61
 Corbie (Frankrijk, Somme)
 abdij
 abt, 148
 Cordoba (Spanje)
 bisschop, 59
 Coriache, Amatus, 69, 75, 76, 115
 Coriache, Amatus-Ignatius de, 81, 87
 Corlier, J., 128
 Cornet, Nicolas, 75

Corselius, G., 48
 Costerius, Henricus, 60
 Cousture, Lyon de la, 151
 Coxie, Albert de, 44, 45, 69, 141
 Crabeels, Joannes Arnoldus, 122
 Craecker, Odon de, 84
 Crispel, Alexander, 83
 Cromé, Franciscus Maria de, 64
 Crudden, Henri-Joseph, 152
 Cruesen, Andreas, 49, 63, 76, 77, 97, 108, 117, 123, 126, 132, 141, 142, 151
 Crumpipen, Henri de, 91
 Cruybeke, Martinus Van, 74
 Cruyningen, Dierick Van, 109
 Cuvelerie, Guilliellmus, 76
 Cuyper, J.B., 50
 Cuypers, Joannes, 64
 Cuypers, Philippe, 84

D

Daelen, Elisabeth Van, 79
 Daelman, Charles Ghislain, 122
 Dale, D. Van, 87
 Dalhem
 graafschap, 107
 Damen, Hermanus, 52, 61, 79, 86, 115, 122
 Daniels, Philippe, 85
 Dehaene, Judocus, 85
 Delvaux, Guilliellmus, 73
 Den Haag (Nederland, Zuid-Holland)
 Spaans ambassadeur, 97
 Dendermonde
 augustijnenklooster, 113
 Onze-Lieve-Vrouwekapittel
 deken, 142
 schepenen, 113
 stad, 112
 Dens, Jan, 127
 Deudon, L., 84
 Dewez, Laurent-Benoît, 129
 Diedemans, Paulus, 46, 58
 Diest, 88
 auditeur-generaal van de troepen, 77
 augustijnenklooster, 78, 81
 prior, 81
 begarden-franciscanenklooster, 78, 87
 clerus, 112
 commandant, 87
 gasthuis, 79
 gewijde plaats, 81
 minderbroedersklooster, 78
 minderbroeders-recollettenklooster, 74, 77, 78
 kerkhof, 87
 Sint-Annakapel, 76
 Sint-Sulpitiuskerk
 proost, 91
 Sint-Annakapel, 91
 Sint-Jacobskapel, 91
 Diksmuide
 kerk, 79
 Doetinghem, Engelbertus de, 112
 Dolins, François, 78
 Doornik

bisdop, 70, 147
 bisschop, 43, 45, 46, 47, 58, 69
 officialiteit, 66
 deurwaarder, 65
 Parlement, 45, 50
 Sint-Vaastparochie
 pastoor, 50
 Staten, 46, 156
 vicaris-generaal, 65, 66, 101
 Dossche, Joannes Rumoldus, 154
 Dowaii (Frankrijk, Nord)
 universiteit, 156
 Driessche, Joannes-Franciscus Vanden, 77
 Driscart, Jan Baptist, 52, 53
 Droesbeeck, Isabelle Cecile, 57
 Dubois, Nicolaus, 62
 Dufay, n., 159
 Duinkerken (Frankrijk, Nord)
 Spaanse Armada, 145
 Dujardin, Philippe, 86
 Dumont, Peeter Charles, 88
 Duras, graaf, 122
 Duvivier, Joseph Hypolitte, 101
 Duysborg, Guilliellmus ex, 90

E

Edelare
 kerk, 78
 Eechaute, Gillis Vanden, 92
 Eeckhout, Augustinus Van, 103
 Eesbeeck, Petrus Van, 60, 158
 Elsene
 abdij van Ter Kameren
 abdis, 158
 Elst, Andries Vander, 92
 Elst, Carolus Vander, 56, 87
 Engelsbrunn, Gentilott d', 89
 Escaille, Georges de l', 53
 Espen, Zeger Bernard Van, 115, 116
 Espinoy, prins de, 137
 Estaires, graaf d', 132
 Estrix, Robertus, 77, 121
 Evere
 pastoor, 103
 tienden, 106
 Evrard, T.J., 160
 Eyenbierum, kapitein, 90

F

Farnese, Alexander, 44
 secretaris, 49, 85
 Faulconnier, Marie Joseph, 66
 Favoritus, Augustinus, 44
 Febvre, raadsheer Le, 128
 Fera, Jean Jacomo, 62
 Ferdinand van Beieren, 150
 Ferrier, Jean, 56
 Ferrier, Jeanne, 44, 56
 Fieris, Jacobus, 77
 Filips de Goede, 108, 130, 143
 Filips de Schone, 155
 Filips II, 59, 60, 108, 114

Filips III, 145
 Filips IV, 59, 60, 100, 117, 119, 125, 132, 137, 141, 142,
 143, 144, 145, 146, 148, 149, 150, 157
 Filips V, 70
 Firrao, kardinaal-staatssecretaris, 73, 100
 Fleurus
 pastoor, 49
 Flores, Raphael, 76
 Fontaine, Philippe de la, 130
 Fontaine-l'Évêque
 minderbroeders-recollettenklooster, 82
 Foyetens, n., 129
 Franckenberg, Joannes-Henricus de, 45, 54, 58, 59, 62,
 73, 84, 90, 101, 104, 105, 122, 123, 128, 129, 131,
 132, 152, 154
 secretaris, 45, 58, 73, 91, 101, 123
 François, majoor, 88
 Frangipani, Ottavio Miro, 109
 Frankenbergh, Joannes-Henricus de, 123
 Frankrijk, 46, 99, 104, 145, 146
 clerus, 46
 Grote Raad
 raadsheer, 64
 Raad van State, 50
 Frederik II, 108
 Frederik-Hendrik van Oranje, 157
 weduwe, 132
 Frichateau, markies de, 156
 Fuertes, Antonius de, 77

G

Galerette, Francisco de, 99
 Gamarache, graaf de, 75
 Gavarelle, J. de, 149
 Gavere
 luitenant-baljuw, 90
 Geel
 drossaard en schepenen, 160
 kwartier
 belastingontvanger, 127
 Geetbets
 kerkhof, 88
 Gelre
 drossaard, 55
 Raad, 92
 Staten, 134
 Gembloux
 abdij, 109
 Gent
 augustijnenklooster, 71
 Bijlokehospitaal, 71, 87
 bisdom, 70
 clerus, 112
 bisschop, 47, 58, 60, 63, 65, 66, 69, 72, 87, 88, 90, 92,
 96, 116, 142, 143, 160
 bisschoppelijke gevangenis, 56, 87
 boekverkopers, 53
 clerus, 96
 gewijde plaats, 86
 kanaal naar Antwerpen, 129
 officialiteit, 56, 57, 87
 officiaal, 45
 Gent, Maximilianus Villain van, 69

Geraardsbergen
 Sint-Adrianuskerk
 kerkhof, 79
 Gerbier, Balthazar, 150
 Germain, Nicolas, 84
 Gestel (Nederland, Noord-Brabant)
 pastoor, 116
 Ghestele, Franciscus Van, 87
 Ghindertaelen, J.B. Van, 97, 99
 Gillesii, n., 53
 Gillis, Joannes, 99
 Gobelinus, secretaris, 137
 Godart, François, 100
 Godefriaux, Nicolaus, 109
 Godtschalck, Cornelis, 80
 Goetgebuer, Joannes Franciscus, 104
 Goetgebuer, Gregorius, 81
 Goff, Nicolas, 86
 Govaerts, Adriaan, 92
 Govaerts, Petrus, 44, 52, 115, 116, 156
 Govaerts, Vincent, 80
 Grana, Ottone-Enrico markies de, 44, 49, 51, 85, 98, 111,
 118
 Grand-Rosières
 belastingontvangers, 128
 Gregorius XIV, 68
 Grimbergen
 abdij
 abt, 121
 Grimde
 pastoor, 103
 Grimeau, controleur, 127
 Grimminge
 abdij van Beaupré, 92
 Grobbendoncq, L. de, 131
 Guicciardini, Ludovico, 108
 Guidon, Noël François, 79

H

Haddersous, Petrus de, 104
 Haerts, Elisabetha, 66
 Halen
 kerk, 76
 plaatsvervanger van de commandant, 77
 Hamal, Marie Van, 151
 Hamelincx, Jan Baptist, 82
 Hamme, Guillaume Van, 93
 Hamme-Mille
 abdij van Val-Duc, 92
 Hammeye, Alphonsus Vander, 83
 Hansame, markies d'. *Zie* Spinela, Louis
 Harrach, Friedrich-August graaf von, 45, 68, 70, 84, 91,
 100
 Haudion, Nicolaus de, 98
 Haurtaut, Jean, 57
 Hautbois, Carolus de, 43
 Hautte, Passchier Vanden, 75
 Hauwe, Joannes Vanden, 63
 Hekelgem
 abdij van Affligem, 84, 109, 112, 121, 158
 monniken, 111
 proost, 77, 84, 121
 pastoor, 104

Heldrick, Alexander, 80
Helmont, Petrus Josephus Van, 45, 58, 91, 99, 153
Hemiksem
 Sint-Bernardsabdij, 60
 abt, 50
Hendricx, Joannes, 85
Henegouwen
 pastoors, 107
 Raad, 107, 132
 Staten, 122, 131
Henin, graaf de, 137
Herijs, Marie Therese, 65
Heritzen, baron de, 148
Herk
 burgemeester, 78
Herzelles, Guillaume-Philippe de, 133
Heugens, raadsheer, 156
Heverlee
 abdij van Park
 abt, 50, 53
 celestijnenklooster, 78
Heyne, Francisca Joanna Justina D', 53
Hoeke, baron
 echtgenote, 91
Hogan, Simon, 87
Hohensteig, baron, 91
Holland
 Raad, 83
 Staten, 136
Homsbrock, markies de, 156
Hongarije, Maria van, 108
Hontschot, Margriete Van, 151
Hoobrouck, Karel Van, 58
Hoorne, Gerard van, 136
Hornes, A. de, 69
Hornes, P., 131
Hovius, Mathias, 55, 63, 66, 121, 131
Hovyne, Charles de, 98, 141, 158
Huffel, Damianus Van, 85
Humelgem
 pastoor, 103
Huygens, Gommarus, 52

I

Idiaquez, Domenicus, 75
Ieper
 bisschop, 73, 143
 secretaris, 79
 griffier en pensionaris, 136
 officialiteit, 66
 officiaal, 156
Innocentius X, 117
Innocentius XI, 117, 118, 119
Innocentius XII, 118, 119
Iturietta, Miguel de, 112

J

Jacobs, Peeter, 76
Jan III, 108
Janson, kardinaal de, 148
Janssen, Franciscus, 81
Janssens, Catherine, 44

Janssens, Philippus, 65
Jean, abt, 160
Jodoigne
 brouwer, 127
Joevsne, Thierry Le, 49
Johanna van Brabant, 107
Johanna van Castilië, 130
Josephus, Ulysses, 160
Jouret, Clement, 51
Jozef II, 131, 132
Juan, broeder, 157

K

Kamerijk (Frankrijk, Nord)
 aartsbisdom, 45, 73, 147
 abten, 59
 aartsbisschop, 45, 59, 98, 157
 bisschop, 46, 84
 clerus, 97
 officialiteit
 officiaal, 45, 51
 vicaris-generaal, 69, 73
Karel II, 69, 108, 142, 147, 156, 157
Karel III, 131
Karel IV, 44
Karel V, 43, 48, 59, 107, 151, 155, 156
Karel VI, 52, 53, 100, 156
Keerbergen
 kerk, 89
Keerle, F. De, 127
Kerckem
 heer. *Zie* Cleymans, Philippus
Kessel-Lo
 abdij van Vlierbeek
 abt, 53, 121
Keulen (Duitsland, Nordrhein-Westfalen)
 aartsbisschop, 150
 zaakgelastigde van de keurvorst te Brussel, 152
Keynens, Joannes Baptist, 65
Keynooghe, kanunnik, 56
Keyser, deurwaarder De, 65
Keysers, Joannes, 79
Kollonitz, Sigismund von, 84
Kortrijk
 Sint-Martinusparochie
 pastoor, 60, 158
 stadsmagistraat, 65
Kriekinge, Laureys Van, 85

L

Lacman, J., 50
Laet, Joannes Baptistus De, 152
Langhendonck, Joannes, 112
Langren, Michael Florent Van, 145
Lannoy, n., 123
Larcaro, Nicolaus, 75
Lathour
 heer, 159
Latvoeye, Willem De, 88
Launay, n. de, 101
Lauttens, Amandus, 65
Lede

kerk, 90
 Leenheer, procureur-generaal De, 128, 132
 Leganez, markies de, 142, 149
 Lemmens, Matthias, 89
 Lenaert, Benedictus, 58
 Lentailleur, Louis, 65
 Leo X, 48, 59
 Leoninus, Albertus, 125
 Leontinus, pater, 84
 Leopold II, 132
 Leuven, 88

- augustijnenklooster, 75, 77, 87, 112
- Bethlehemklooster, 76
- burger(s), 78, 86
- commandant, 89
- deken, 57, 82, 88, 89, 91
- dominicanenklooster, 79, 112
- geschoeide karmelietenklooster, 80
- gewijde plaatsen, 78, 86
- hospitaal, 84
- Iers dominicanenklooster, 88
 - prior, 88
- Iers minderbroedersklooster, 78
- Iers minderbroeders-recollettenklooster, 78, 86
- inwoner, 53
- jezuïetencollege, 79, 80, 82, 86
- kapucijnenklooster, 82, 89
- karmelietenklooster, 112
- koninklijk domein, 151
- kwartier
 - pastoors, 104
- Mechels college
 - president, 154
- meier, 65, 76, 77, 78, 85
- meisje, 57
- ongeschoeide karmelietenklooster, 78, 84, 86, 110
- ontvanger van de Staten van Brabant, 122
- Onze-Lieve-Vrouw-van-Ginderbuitenkapel, 81, 91
- oud-raadslid en schepen, 78
- pensionaris, 57
- Placetklooster, 77
- Sint-Geertruiabdij
 - abt, 60, 121
- Sint-Jacobskapittel
 - deken, 142
- Sint-Jacobskerk, 59
- Sint-Maartensdalklooster, 85
- Sint-Michielsparochie
 - pastoor, 49, 61
- Sint-Pieterskapittel, 52, 109
 - kanunnik, 52, 154
 - plebaan, 52, 53, 61
- Sint-Pieterskerk, 75, 86
 - kerkhof, 86
- Sint-Pietersparochie
 - onderpastoor, 61
- stad, 125, 128
- stadsmagistraat, 129, 133
- Tiensepoort, 91
- universiteit, 45
 - bier- en wijnkelder, 128
 - faculteit theologie, 46, 54
 - professor(en), 51, 52, 53, 62, 73, 79, 86, 115, 122
 - gevangenis, 49
 - student, 57
- Vaart, 129
 - Witte Vrouwenklooster, 48
- Leydecker, Johannes Carolus, 53
- Leynooghe, Philippus, 77
- Lichtervelde, Albert Louis de, 101
- Lier
 - commandant, 81
- Lierde
 - kerkhof, 80
 - pastoor, 80
- Lieumans de Friza, Pedro, 147
- Liezele, 58
- Ligne, prins de, 44
- Limborch, Winandus Van, 82
- Limburg
 - hertogdom, 107
- Livraga, Antonio, 49
- Locatelli, graaf de, 89
- Lokeren
 - kerk, 88
- Longin, Roelant, 65
- Longueval, Jan de, 159
- Loquet, Marie Catharine, 152
- Lorraine, Charles de, 72
- Lotharingen, Karel van, 54, 55, 63, 68, 69, 70, 73, 84, 131, 156
- Louvignies , n., 77
- Louys, J.B., 91
- Loyens, Franciscus, 62
- Luik
 - bisdom
 - priester, 117
 - bisschop, 46
 - Staten, 122
- Lussan, graaf de, 90
- Luther, Martin, 55
- Luxemburg
 - hertogdom, 63
 - priester, 50
 - Raad, 50

M

Maastricht (Nederland, Limburg)

- kanunnik, 49

Mac Neny, Patrick, 83
 MacMahon, soldaat, 81
 Madrid (Spanje), 138

- nuntius, 44, 85

Maelen, C. Vander, 92
 Maelen, Carolus Vander, 110
 Maelen, Cornelius Vander, 103
 Maes, Franciscus, 59
 Maillet, Jan Baptist, 129
 Maldonado, Hieronymus Martinez, 46
 Malvezzi, Virgilio, 150
 Man, J. De, 88
 Mancera, n., 159
 Manderen, Fransiscus Antonius Vander, 53
 Manet, Jean Baptiste de, 50
 Mangel, kolonel, 158
 Mangelli, Andrea, 117

Manzera, markies de, 148
 Marbee, Alexander, 56
 Marcellis, Petrus, 49
 Marcelli, Albertus, 105
 Marchant, Theodorus, 65
 Maria van Bourgondië, 107
 Maria-Anna van Oostenrijk, 142, 147, 148, 157
 Maria-Theresia, 55, 127, 129, 131, 157
 Marlborough, hertog van, 69, 131
 Marquet, Joannes, 75
 Martin, Franciscus, 52, 53
 Martinus V, 68
 Masius, Jacques, 122
 Masius, Philips, 122
 Maximiliaan I, 43, 44, 107
 Mechelen
 aartsbisdom, 70, 72, 99
 kloosters, 62
 landdekens, 107
 officialiteit
 deurwaarder, 65
 promotor, 64, 65
 pastoors, 99, 103, 104
 secretaris, 153
 synodale examinatoren, 50
 tiendenheffers, 63
 Vlaamse parochies, 60
 aartsbisschop, 50, 54, 55, 64, 73, 90, 117, 119, 122,
 123, 143, 146, 147, 152, 153, 159
 arme en deugdzame weesmeisjes, 154
 augustijnenklooster, 80, 82
 begijnhof, 96, 98
 Brabants Leenhof
 stadhouder, 133
 brandwijnstokers, 127
 clerus, 97, 98
 commandant, 90
 Commissie voor de Burgerlijke Hospitalen, 154
 deken, 92
 dekenij
 pastoors, 65, 103
 dekenij Mechelen-West
 deken, 89
 dominicanenklooster, 83, 86
 gewijde plaats, 84
 gouverneur, 77, 155
 jezuïetencollege, 78
 jezuïetenkerk
 Onze-Lieve-Vrouwekapel, 58
 kapitein van de artillerie, 91
 kapucijnenklooster, 79, 81, 82, 85, 90
 karmelietenklooster, 76
 kerk, 77
 Kerkhofstraat
 weeshuis, 152
 koninklijk hospitaal, 97, 98, 117
 minderbroeders-observantenklooster, 75
 minderbroeders-recollettenklooster
 kerkhof, 81
 miniemenklooster, 81
 municipaliteit, 111, 154
 officialiteit, 55, 66, 80
 advocaat-fiscaal, 57
 deurwaarder, 62, 64, 65
 luitenant, 64
 officiaal, 52, 57, 65, 69, 75, 76, 77, 81, 82, 87,
 115, 118
 procureur, 61
 promotor, 49, 57, 65
 Onze-Lieve-Vrouw-over-de-Dijlekerk, 71
 kerkhof, 87
 route naar Breda, 157
 schepenen, 84
 schout, 79, 84, 85, 87
 Sint-Janskerk, 81
 Sint-Jansparochie
 pastoor, 58
 Sint-Kathelijneparochie
 onderpastoor, 50
 Sint-Romboutskapittel, 52, 72, 77, 97, 159
 deken, 64, 83, 99
 kanunnik, 53, 96, 152
 proost, 154
 Sint-Romboutskathedraal, 76, 77, 83, 85, 87, 159
 kerkhof, 88
 proost, 49
 Sint-Goedele en Sint-Gommaruskapel, 117
 Sint-Romboutsparochie
 kapelaan, 53
 onderpastoor, 53
 stad, 98
 stadsgevangenis, 86
 stadsmagistraat, 69, 98, 155
 vicaris, 103
 vicaris-generaal, 44, 52, 58, 69, 82, 84, 88, 105, 111,
 154, 156
 Medina y Monthoya, Christoforus de, 154
 sterfhuis, 154
 Meldert
 pastoor, 53, 104
 Mélin
 markizaat, 127
 Melle
 pastoor, 113
 Mellini, Pierre, 44, 85
 Melo, Francisco de, 96, 126, 150
 Mendrice, n., 158
 Merode
 heer. *Zie* Schoonhoven, Olivier Van
 Mersia, Erasmus, 55
 Mertens, Jacobus Bartholomeus, 160
 Mesch (Nederland, Limburg)
 pastoor, 62
 Meulenaar, Jacques De, 56
 Meur, Gillis De, 83
 Meurs, Jacob Van, 108
 Michiels, Ignatius, 86
 Mien, Helena, 126
 Milaan (Italië)
 Geheime Raad
 raadsheer, 151
 Millan, Juan, 76
 Minsky, Stephanus, 82
 Minten, Paul, 87
 Miraeus, Aubertus, 147
 Mobillion, Joannes Carolus Ludovicus, 57
 Moeldermans, Marie Catharine, 84
 Moere, P. Vander, 83

Moermans, Anna, 56
 Moeskroen
 gravin-douairière. *Zie* Spinola, Maria Magdalena
 Mol
 karmelietessenklooster, 153
 Mollemans, Maria
 fundatie
 rentmeester, 154
 Monart de Francq, Claudius de, 61
 Monterey, Juan-Domingo graaf de, 121, 142, 147, 157
 Montfort (Nederland, Limburg), 146
 Montoi, Nicolas, 80
 Moran, Carolos, 74
 Morkhoven
 dorpsbestuur, 63
 pastoor, 63
 Morlet, Christophe, 60
 Morn, François Van, 153
 Motte, Jean-Ferdinand de la, 57, 158
 Mottes, markies de, 142
 Muisson, kapitein, 89
 Muizen
 kerk, 84
 Munter, Philipus De, 103
 Murray, Jozef graaf de, 132

N

Namen
 bisdom, 70
 pastoors, 99
 bisschop, 45, 49, 69, 75, 101, 104, 106, 107, 109, 110
 officialiteit, 45
 officiaal, 45
 Raad, 49, 75, 107
 Staten, 122, 135, 137
 Namur, Pierre de, 87
 Nassau, Frederik van, 149
 Nassau, Hendrik van, 91
 Nassau, Maurits van, 149
 Navarra (Spanje)
 Raad, 69
 Nederbrakel
 burgemeesters, 112
 pastoor, 112
 schepenen, 112
 Nederzwalm
 kerkhof, 90
 Nelis, Cornelius Franciscus, 101
 Nemius, Gaspar, 69, 123
 Nesse, Willem Vander, 52
 Nevele
 Spaans legerkamp, 159
 Nicomedia (Turkije)
 aarsbisschop, 100
 Nijs, Guillielmus Gerardus De, 89
 Noot, Maximiliaan-Antoon Van der, 90
 Noot, Philippus-Erardus Van der, 65, 72, 88, 92, 160
 Nossegem
 pastoor, 76
 Voskapel, 76
 Noyelle, graaf de, 77
 Noyelles, Nicolas de, 78

O

Obren, Dionysius, 85
 Olivares, Gaspar graaf-hertog de, 145, 149
 Oncle, Ambrosius Van, 99
 Ongnies et d'Estrées, Angelus d', 81, 160
 Oordegem
 dekenij, 157
 Oostenrijk, Albrecht van, 61, 109, 111, 124, 130, 131, 135, 136, 145
 Oostenrijk, Ferdinand van, 146, 149, 150
 raadgevers, 150
 Oostenrijk, Leopold-Willem van, 97, 115, 125, 132
 Oostenrijk, Margareta van, 130, 155
 Oostenrijk, Maria-Christina van, 123, 132, 133
 Oostenrijk, Maria-Elisabeth van, 45, 61, 65, 83, 92, 107, 143
 biechtvader, 70
 Oostenrijk-Teschen, Karel-Lodewijk van, 62
 Oosterzele
 dekenij, 157
 Oost-Vlaanderen
 auditeur, 56
 Opheylysssem
 abdij van Heylysssem, 60
 abt, 131
 Ophoven, Franciscus, 86
 Opprebais
 belastingontvangers, 128
 Oranje, prins van, 129
 Orts, Jan, 63
 Ottmann, Joannes Christoforus, 83
 Oudenhaegen, Martinus Van, 77, 78, 86

P

Pacheco, gravin de, 153
 Pallandt, baron de, 89
 Pamasco, n. di, 54
 Pamplona (Spanje)
 bisschop, 69
 Paolucci, kardinaal-staatssecretaris, 72, 73
 Pape, Leo Jan de, 44, 122, 133, 158
 Papebrochius, Daniel, 142
 Papenbroeck, Antonius, 61
 Paradaens, Pierre, 53
 Paradis y Bullon, Juan de, 76
 Parijs (Frankrijk, Parijs)
 Notre-Damekapittel
 kanunnik, 61
 Parlement, 46, 66
 Parmentier, Antonius, 51, 115, 122
 Pastorana, Anthoine de, 56
 Pauwels, Nicolaus, 57, 61, 82, 88, 89, 91
 Pauwens, Franciscus, 62
 Peckius, Petrus, 125
 Perk
 pastoor, 65
 Petit-Rosières
 belastingontvangers, 128
 Pey, Jean, 61
 Piazzini, internuntius, 159
 Pickarts, Huybrecht, 61
 Piese, Antonius le, 57

Piet, Bauduin Van, 143
 Piet, kolonel Vander
 bediende, 56
 Pimentel, Domingo, 59
 Pius IV, 43, 118
 Place, majoor de la, 88
 Planson, Martinus, 78
 Plesserea, Franciscus, 117
 Pletins, n.
 knecht, 82
 Plues, A. De, 77
 Poederlee
 baron. *Zie* Steenhuys, Philippe-Guillaume de
 Portier, Roland, 56, 64
 Potterie
 heer. *Zie* Reyvaert, Jean
 Pougard, D., 107
 Prado, Louis de, 74
 Precipiano, Humbertus-Guilielmus de, 45, 50, 51, 52,
 57, 60, 61, 65, 69, 70, 71, 72, 79, 80, 81, 86, 88, 92,
 98, 100, 103, 105, 112, 113, 115, 118, 127, 141, 142,
 143, 148, 153, 159, 160
 Prete, raadsheer Vander, 142
 Prevost, Pierre, 65
 Prié, markies de, 50, 82, 115
 Pueda y Contrevar, n. de, 88
 Putte
 pastoor, 89

Q

Quevrin, Jean Philip, 78

R

Raets, Joannes, 65
 Rancke, kolonel, 89
 Rath, Richard De, 85
 Rave, Joseph de, 81
 Raymaeckers, Catharina, 56
 Reco, Franciscus, 77
 Rees, kapitein De, 91
 Regnaut, Jacobus, 52, 53
 Rem, ritmeester de, 157
 Renesse, baron de, 79
 Reninghe, Marie Christine Van, 57
 Republiek der Verenigde Provinciën, 54, 97, 99, 104,
 126, 131, 132, 136, 137, 145, 146, 147
 kapelaan van de Portugese ambassadeur, 105
 Raad van State, 81
 Staten-Generaal, 69, 113, 131, 132, 144, 145, 146,
 147
 ordinaris-gecommiteerde van de Staten van
 Brabant, 104
 Rera y Royas, Diego de, 76
 Reusne, mevrouw de, 157
 Rèves
 meier en schepenen, 158
 Reyvaert, Jean, 57
 Reyvaert, Louise, 57
 Rez, Jacques de, 69
 Rhingrave, Albertina Isabella, 152
 Rhodes, heer van, 113
 Riandrye

 heer. *Zie* Diedemans, Paulus
 Ribero, Franciscus Fernandes de, 157
 Richardot, Jean, 125
 Richart, Nicolaus, 103, 110
 Rijsel (Frankrijk, Nord)
 gerechtsofficieren, 69
 kanunnik, 62
 Rekenkamer, 129
 Sint-Mauritiuskerk, 46, 58
 stadsmagistraat, 44, 46, 58, 66
 Staten, 131, 135
 Rijswick, J. Van, 73
 Rillaar
 kerk, 74
 Ringler, Franciscus Joannes, 83
 Rissacq, Michel, 49
 Robbe, Nicolas de, 62
 Robiano, Balthasar de, 145
 Roche, commandant la, 87
 Rodriguez, Antonio, 74
 Roelants, Christoffel, 83
 Roermond (Nederland, Limburg)
 bisdom, 45, 79
 bisschop, 45, 54, 55, 69, 79, 81, 92, 134, 143, 160
 secretaris, 73
 Godsweerdklooster, 92
 officialiteit
 officiaal, 45
 route naar, 159
 Sint-Christoffelkathedraal, 79
 Rolleyn, Anthonius, 61
 Romanus, pater, 84
 Ronse
 dekenij, 157
 pastoors, 113
 groot-baljuw, 85
 Sint-Hermeskerk, 85
 Roos, Franciscus, 85
 Roose, Alexander Ludovicus, 154
 Roose, Philippus Franciscus Petrus, 154
 Roose, Pieter, 143
 biechtvader, 130, 137
 Rotarius, Alexander, 74
 Rotselaar
 meier, 85
 Rouerson, Marie, 57
 Rousson, Anna Maria, 56
 Rousson, Maximiliaan, 56
 Rovelas, Gaspar, 145
 Rovelly, Marie, 158
 Roy, commissaris le, 88
 Roy, Hubert Le, 153
 Roy, Jacques baron le, 142
 Roy, Joannes le, 75
 Ruisbroek
 dorpsbestuur, 112
 pastoor, 112

S

Sadelaare, François Joseph De, 66
 Saint-Pierre, graaf de, 146
 Saint-Victor, commandant, 87
 Saksen-Teschen, Albrecht van, 123, 132, 133

- secretaris, 131
- Salamanca, Miguel de, 150
- Salinas, Bernardo de, 54
- San Agnese, kardinaal di, 73
- San Jurdo, Joseph de, 158
- San Severino, Lucius, 96
- Sanguessa, Franciscus L., 92
- Sanne, Franciscus, 80
- Sarmiento, Antonio, 150
- Sayette, Fabius, 75
- Schaarbeek
pastoor, 105
- Schaloen, Libert, 121
- Scharenberg, baron de, 78
- Schedders, Marie, 57
- Schelle, Anna Maria Van, 66
- Schelle, weduwe Van, 66
- Schoeps, Joannes Baptist, 52, 53
- Schoonhoven, Olivier Van, 151
- Schorisse
kerkhof, 85
pastoor, 85
- Schotte, Charles, 137
- Schotte, n. De, 77
- Schübert, secretaris van Oorlog
echtgenote, 91
- Sersanders, D., 71
- Servaes, Marie, 58
- s-Hertogenbosch (Nederland, Noord-Brabant)
apostolisch vicaris, 79, 115
bisdom
pastoors, 99
bisschop, 60, 63
- s-Hertogenrade (Duitsland, Nordrhein-Westfalen)
land, 107
- Sichmans, N., 116
- Sierra, Petro de, 75
- Sigismund, 44
- Silva, Francisco de, 64
- Sint-Anna-ter-Muiden (Nederland, Zeeland)
stadsmagistraat, 146
- Sint-Gillis
pastoor, 103, 110
- Sint-Joost-ten-Node
pastoor, 103
- Sint-Lambrechts-Woluwe
pastoor, 110
- Sint-Maria-Lierde, 113
- Sint-Maria-Oudenhove, 113
- Sint-Oedenrode (Nederland, Noord-Brabant)
kapittel, 108
schepenbank, 108
- Sint-Omaars (Frankrijk, Pas-de-Calais)
bisdom
clerus, 96
bisschop, 60
kapittel, 60
stad, 147
vestingswerk, 96
- Sint-Pieters-Leeuw
baron. *Zie* Roose, Philippus Franciscus
deken, 92
dekenij, 157
pastoors, 107
- Sint-Pieters-Woluwe
pastoor, 103
- Slachmolen, C. Vander, 126
- Smeesters, Arnold, 121
- Smet, Joannes-Baptista De, 63
- Snellaers, D., 63
- Snellinx, Jean, 80
- Snoeck, Hubert, 85
- Soignies
Sint-Vincentiuskapittel, 106
- Solms, Amalia van, 132
- Somers, François, 129
- Sotelet, Adam-Joseph baron de, 84
- Souternon, n., 88
- Spanje
Raad van State
raadsheer, 44, 59, 149
- Spanje, Isabella van, 61, 98, 109, 117, 124, 125, 130, 131, 135, 136, 142, 145, 149, 156
- Spinela, Louis, 92
- Spinelli, Joseph, 54, 73, 100
- Spingles, V., 78
- Spinola, Maria Magdalena de, 152
- Spinola, markies de, 147
- Sprot, Philippus Vander, 92
- Staen, Jacques De, 56
- Stas, Jan, 75
- Steenhuize
kerk, 87
- Steenhuys, Philippe-Guillaume de, 123, 133
- Steenokkerzeel
pastoor, 103
- Stercke, Guillaume, 75
- Stercke, Philips, 151
- Stevart, Hieronymus, 83
- Steven, J.H., 104
- Steyaert, Martinus, 79
- Stickere, Nobert, 51
- Stockmans, Petrus, 115
- Stoffels, Arnoldus, 154
- Straeten, Marcus Vander, 74
- Strépy
pastoor, 92
- Streythagen, Gilles-François, 55
- Stuure, n. De, 77
- Susteren, Henricus-Josephus Van, 58, 82, 83, 118

T

- T'Serclas, prins
adjutant, 88
- Talbot, kapitein, 77
- Tanara, Sabantiano-Antonio, 69, 119
- Tanari, kardinaal, 72, 73
- Tanton, Anthoon, 76
- Tempel, N. Van den (alias Quaetbackers), 78
- Tempi, Lucas-Melchior, 70, 73, 100
- Ter Heijde (Nederland, Zuid-Holland)
stadsmagistraat, 146
- Theys, Anna Theresa, 91
- Thieu
pastoor, 92
- Thorembais-les-Béguines
belastingontvangers, 128

kerk, 160
 pastoor, 160
 Thorembais-Saint-Trond
 belastingontvangers, 128
 Thosse, Ambrosius, 60
 Tienen
 augustijnenklooster, 88
 dekenij
 pastoors, 99, 103
 Kabbeekklooster, 44
 minderbroedersklooster, 74, 75
 Onze-Lieve-Vrouwekerk
 kerkhof, 88
 poortwachters, 61
 Tilly, graaf de, 86
 Tirimont, graaf de, 159
 Toledo (Spanje)
 aartsbisschop, 108
 Tombeur, Nicolas De, 110
 Tongerlo
 abdij, 60
 Torregiano, kardinaal-staatssecretaris, 54
 Tour, Marie de la, 56
 Transsylvanië
 commandant van de troepen, 91
 Triest, Antonius, 60, 63, 87, 116, 142
 Turnhout, 146

U

Urbanus VIII, 59, 116, 119

V

Vaes, Joannes Adriaenus, 80
 Valckenborgh, Jacques, 58
 Valencia (Spanje)
 aartsbisschop, 85
 Valenti-Gonzaga, Silvio, 45, 73
 Valerianne, Anne Joseph, 160
 Valerianne, Françoise, 160
 Valkenburg (Nederland, Limburg)
 graafschap, 107
 Van, graaf de, 81
 Vandenbosch, Carolus, 69
 Vandenperre, P., 69
 Vanderhenim van Nedersteyn, Herman, 133
 Vandermaesen, Henri, 80
 Vandermeers, graaf, 122
 Vanderstraeten, Anne Françoise, 58
 Vanderzippe, J., 92
 Vandevoorde, Domenicus, 58
 Vecquer, Jean, 142
 Veecken, Joannes Vander, 78
 Vehlen, graaf de, 73, 82
 Vekemans, Christophe, 80
 Vekemans, Rumoldus, 75
 Velada, markies de, 150
 Velasco, Margareta de, 62
 Vellereille-le-Sec
 pastoor, 92
 Venlo (Nederland, Limburg)
 minderbroeders-recollettenklooster, 82
 Venne, François Vanden, 49

Venner, F. Van, 77
 Vequemans, Jean, 61
 Veraguas, hertog de, 85
 Verhaegen, Petrus, 65
 Verhavert, Hendrick, 66
 Vermeulen, Arnoldus, 154, 156
 Vermeulen, Gilles, 76
 Verne, Fernand de la, 44, 56
 Vernimmen, Joannes, 49
 Verreycken, Peeter
 echtgenote, 82
 Vertruyter, Thomas, 61
 Via, kardinaal de, 73
 Viesart, schepen du, 91
 Vif, François, 79
 Villahermosa, Carlos hertog de, 77, 98, 122, 147, 148
 Villani a Gandavo, Franciscus, 58
 Villanueva, Geronimo de, 137
 Villers-la-Ville
 abdij
 abt, 50
 Vilvoorde
 correctiehuis, 129
 kerkhof, 89
 Onze-Lieve-Vrouw ten Troostkloosterkerk, 89
 Visconti, Octavio graaf de Gamalerio, 151
 Visscher, Ludovicus Josephus Antonius de, 52, 82
 Vlaanderen, 112, 130
 beheerders van vrome stichtingen, 151
 bestuurscolleges, 157
 clerus, 98
 Raad, 44, 47, 50, 60, 62, 63, 66, 117, 119, 143, 151
 deurwaarder, 56, 87
 procureur-generaal, 59, 86, 87
 raadsheer, 56
 voorzitter, 143
 Staten, 122, 125, 128, 131, 132
 vrouwenkloosters, 90
 Vlaminck, Joannes, 90
 Vlemincx, brouwer, 127
 Vliet, synodaal examinerator Vander, 50
 Vonckx, Franciscus, 84
 Vorst, Joannes Vander, 75
 Voysin, intendant, 104
 Vrasene
 vicarius, 158
 Vrijens, Joannes, 62
 Vulder, Livina De, 152

W

Wachtendonck, Joannes Van, 96, 99
 Waersegger, Gerardus, 76
 Waerseghere, Hieronymus de, 53
 Wagemakers, G., 116
 Webbekom
 boer, 77
 Wees, Elisabeth De, 66
 Well, Theodorus Van, 153
 Wemmel
 baron, 65
 pastoor, 103
 Wenceslas van Luxemburg, 107
 Wenen (Oostenrijk)

aartsbisschop, 84
Werchter
kerkhof, 81
White, Thomas, 81
Wichelen, Daniel Van, 112
Willems, Arnoldus, 50
Wintelre (Nederland, Noord-Brabant)
pastoor, 116
Wirth, Stephanus, 89
Witte, Egidius De, 61
Wrangel, graaf de, 83
Wuyts, Franciscus, 103

Y

Ypersele, Albert Van
weduwe, 57
Ypersele, Jacques Van, 57

Z

Zeebroeck, secretaris Van, 58
Zeeland
Staten, 136
Zeelant, Vriendt Van, 146
Zele
dorpsbestuur, 112
pastoor, 112
Zevenbergen (Nederland, Noord-Brabant), 146
Zichem
Onze-Lieve-Vrouw Ter Elzeklooster
prieores, 126
Zoesius, Nicolaus, 60, 63
Zondadari, kardinaal, 73
Zorn de Plobsheim, baron, 84
Zorn, Valerius, 152
Zoutleeuw
dalscholierenklooster, 75, 87
deken, 89
gouverneur, 87, 89
Zuidelijke Nederlanden, 44, 46, 54, 59, 69, 70, 71, 98,
99, 119, 128, 130, 131, 132, 147
bisschoppen, 70, 116, 118, 119

Geheime Raad, 44, 45, 47, 50, 52, 54, 57, 58, 59, 60,
63, 66, 69, 75, 87, 97, 98, 100, 113, 116, 117, 118,
119, 121, 141, 142, 143, 144, 155, 156, 158, 159
hoofd-voorzitter, 44, 45, 122, 125, 141, 142, 143,
158
personeel, 157
raadsheer, 69, 142, 143, 156
gevolmachtigd minister, 50, 54, 73, 82, 84, 115
Grote Raad van Mechelen, 44, 45, 47, 50, 51, 52, 58,
70, 71, 76, 85, 112, 113, 116, 135, 142, 155, 156
advocaat-fiscaal, 57, 80
fiscalen, 115
geestelijk raadsheer, 44, 49, 52, 97, 115, 156
personeel, 155, 156
procureur-generaal, 57, 86
raadshe(e)r(en), 125, 148, 155, 156
voorzitter, 70
Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië te
Madrid, 143
raadsheer, 141, 142, 143, 148
voorzitter, 142, 149
Hoge Raad voor de Nederlanden te Wenen
raadsheer, 160
interim-bestuur, 149, 150
Raad van Beroerten, 148
Raad van Financiën, 97, 141, 155
directeur-generaal, 127
personeel, 157
raadsheer, 128, 151
Raad van State, 50, 52, 57, 69, 97, 100, 107, 110, 116,
122, 125, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148
interim-voorzitter, 141
raadsheer, 125, 141, 143
secretaris, 73
Regentschapsraad van State, 57, 103
Rekenkamer, 54, 97, 129, 143, 157
officiaal, 65
secretaris van Oorlog, 91
secretaris van State en Oorlog, 83, 91, 99, 112, 118,
144, 150
Staatse leger, 91
Staten-Generaal, 108, 132, 135, 136, 137
afgevaardigden, 136
Zypaeus, Fransiscus, 46

4 9 1 0

ISBN 978-90-5746-272-6

9 7 8 9 0 5 7 4 6 2 7 2 6

Tekening van de Sint-Servaaskerk en het ommuurde kerkhof te Wemmel, afkomstig uit het kaartboek van het klooster van de reguliere kanunnikessen van Onze-Lieve-Vrouw op de Berg Sion te Brussel door landmeter Henricus Van Wel (1738).

Bewaard in het Aartsbisschoppelijk Archief te Mechelen.

Als gewijde plaatsen boden kerken en kerkhoven bescherming tegen vervolging en straf aan misdadigers en deserteurs. In de vroegmoderne tijd was het asielrecht echter ook een voortdurende bron van onenigheid tussen de kerkelijke en de wereldlijke macht. De papieren neerslag van deze jurisdictiegeschillen vond haar weg naar deze verzameling.